

*Copyright in this work is held by
Fundación IWO Buenos Aires, Argentina.
The Yiddish Book Center is grateful to the
copyright holders for permission to
include this work in the
Steven Spielberg Digital Yiddish Library.*

SHMUGGLERS

Ozer Varshavski

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION



YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

0-657-07202-8

D:\YIDDISH\TITLES\9780657072025T.PS

THE STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY PROVIDES
ON-DEMAND REPRINTS OF MODERN YIDDISH LITERATURE

ORDERS MAY BE PLACED BY PHONE AT (413) 256-4900 X155; BY FAX AT
(413) 256-4700; BY E-MAIL AT ORDERS@BIKHER.ORG; OR BY MAIL AT
NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER, 1021 WEST STREET,
AMHERST, MA 01002-3375 U.S.A.

©1999 NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER



MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Lief D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation

AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center



The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional
symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our
colophon comes from a design by the noted artist
Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

BOOK DESIGN BY PAUL BACON

PRINTED IN THE U.S.A. ON ACID-FREE PAPER

עוזר וואדשאוסקי

שמוגלערס

אונטער דער דיטשישער אקופאציע
אין דער 1טער וועלט-מלחמה



יוסף ליפשיץ-פאנד
פון דער ליטעראטור-געזעלשאפט ביים יווא

PARA USO PERSONAL SIN FINE DE COMERCIO

Unter de Okupatzie — Oizer Warshawski/Shmuglers

Bajo la Ocupación — O. Warshawski

Copyright 1969, by
ATENEO LITERARIO EN EL IWC
Pasteur 633
Buenos Aires

Impreso en la Argentina
Printed in Argentina
Queda hecho el depósito que previene la ley 11.723

Este libro se terminó de imprimir el día 15 de octubre de 1969,
en los Talleres Gráficos "Zlotoporo Hnos.", S. Luis 3149, Bs. Aires.

דער 1טער פֿון די 4 בענד
ביידע וועלמימלחמות אין דער יידישער ליטעראטור

עוזר וואַרשאַווסקי

שמואלערס

מיט 7 אילוסטראציעס
פֿון י. זיידנבײַמל

פֿראַגמענטן פֿון פֿאַרשאַרבעטן
צו דער כאַראַקטעריסטיק
און זכרונות

אונטער דער רעדאַקציע
פֿון
שמואל ראַזשאַנסקי



39סטער באַנד פֿון ציקל

מוסטער־ווערק פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור

אַרויסגעגעבן פֿון

יוסף לייפֿשיץ-פֿאַנד

פֿון דער

ליטעראַטור־געזעלשאַפֿט ביים יוואָ

אין אַרגענטינע

אונטער דער רעדאַקציע

פֿון

שמואל ראָזשאַנסקי

קאַרעקטור

יעקבֿ יהושע לערמאַן

טיראַזש: 1.500 עקו'

יאָר ה'תש"ל — 1969

ליטעראַטור־געזעלשאַפֿט ביים יוואָ אין אַרגענטינע

ת ו כ ן

זינט

6	ש. ר. — פאַרבאַמערקונגען
7	פאַרטרעט
8	ביאָגראַפישע שטריכן
		שמואל ראָזאַנאָסקי — עוזר וואַרשאַווסקיס ליכט אויף דער ייִדיִש־שער וואָר אונטער דינטשלאַנדס ערשטער אַקופאַציע
9	
		עוזר וואַרשאַווסקי — שמוגלערס
21	(ראַמאַן אין 3 טיילן)
22	1טער טייל
116	2טער טייל
204	3טער טייל
317	צו דער כאַראַקטעריסטיק
318	ש. ניגער — „שמוגלאַרס“: דאָס רויע לעבן
321	משה שאַליט — פון אַ פאַרשלאַסענער שטאַט
		יעקב וויגאַדסקי — די יידן האַבן באַדאַרפט ווערן די טרעגערס פון גערמאַניזירונג
323	
324	י. י. שרונק — צום טראַגישן קולמינאַציע־פּונקט
		י. זנדנביטל — 7 צייכענונגען, אילוסטראַציעס צו שמוגלערס

פ א ר ב א מ ע ר ק ו נ ג ע ן

◆ דער דאָזיקער באַנד מוסטער־ווערק, דער 39סטער, אַרויסגעגעבן פון דער ליטעראַטור־געזעלשאַפט **בנים ייִואַ**, דורך דעם יוסף ליפשיץ־פּאַנד, איז דער ערשטער פון די פיר בענד, דער ציקל פון יאָר 1969, וואָס ווערט אָפּגעגעבן נאָך די 25 יאָר צייט דעם אויפשטאַנד פון וואַרשעווער געטאָ, דער ליטעראַטור פון לעצטן חורבן.

◆ היות עס איז שווער צו באַנעמען דאָס פּאָרגעקומענע אונטער די נאַציס אין דער צווייטער וועלט־מלחמה, אויב מען האָט נישט קיין קלאַרע פאַרשטעלונג, ווי אַזוי די דייטשן האָבן זיך באַצויגן צו אַנדערע פעלקער אין זייערע אַקופירטע געביטן אין דער ערשטער וועלט־מלחמה, ווערט אָט דער באַנד, דער 1טער פון די 4, אָפּגעגעבן דער טעמע **אונטער אַקופאַציע**, וואָס ווערט פאַרגע־שטעלט דורך עוזר וואַרשאַווסקי ראַמאַן שמוגלערס.

◆ דער 40סטער באַנד מוסטער־ווערק פון דער ייִדישער ליטעראַטור שטעלט פאַר די יידן אין פּוילן **ערב חורבן**, דורך מיכאל בורשטינס ראַמאַן **בי די טייכן פון מאַנאָויע** און לידער פון פּאַעטן זעען מיר די ייִדישע פּאַנאָראַמע אין פּוילן (און אין אַנדערע לענדער פון מזרח־אייראָפּע איז די אַטמאָספּערע געווען ענלעך צו פּוילן), וווּ עס האָט געשראַקן און געעפּוּשט מיט היטלעריזם און אַן דייטשן...

◆ דער 41סטער באַנד מוסטער־ווערק שטעלט פאַר **חורבן דורך זעקס פּאַזעט: אונטערן האַקנקרייץ, צווישן די מויערן פון געטאָ, „אַרבעט מאַכט פּרייַ“, אונטערן טערן רויך פון קרעמאַטאַריעס, אַרישע מאַסקעס, שאַטנס צווישן חורבות**. דעם אָפּקלייב פון ליטעראַרישן שטאַף פאַר אָט דעם באַנד זאַמלט דער דיכטער אַברהם זאַק.

◆ דער 42סטער באַנד מוסטער־ווערק, דער 4טער און לעצטער פון דעם ציקל, פאַר וועלכן עס זאַמלט דעם ליטעראַרישן שטאַף דער דיכטער משה קנאַפּהייס, דאַרף פאַרשטעלן ווידערשטאַנד און אויפשטאַנד.

◆ די פּראָגמענטן פון געשיכטע, צו דער **כאַראַקטעריסטיק**, וועלן זוכן צו העלפן פאַרשטיין און זיך פאַרטיפּן אין דער אומגעהייער קאַמפּליצירטער טע־מאַטיק און פּראָבלעמאַטיק פון דער **אומפאַרגלייכלעכער ייִדישער טראַגיק און געראַנגל**.



עוזר ווארשאָוסקי

ביאָגראַפֿישע שטריכן

עוזר ווארשאוסקי, געבוירן 1898 אין סאַכאַטשאַוו, פוילן, ביי אַ זון פון אַ משכיל, וואָס האָט אַ געוויסע צייט געווינט אין לאַנדאָן. תחילת גע- ווען אַ העברעישער לערער, דערנאָך אַ פּאַטאָגראַפֿיסט, אָבער ער האָט קיין מאָל קיין רו גישט געהאַט, כּסדר זיך געראַנגלט מיט זיך און אַפּט אַנטלאָפּן פון זיך אַליין...

ער האָט דעבוטירט מיט דעם ראָ- מאַן שמוגלאַרס, אַרויסגעגעבן אין 1920 דורך איטשע-מאיר וויסענבערגן אין וואַרשע, דורך דעם ראַמאַן גלייך געוואָרן באַרימט ביי דער לייענער- מאַסע און געלויבט פון דער קריטיק.

דאָס בוך איז איבערגעדרוקט געוואָרן נאָך אַנאַנד, אין וואַרשע, ווילנע, קיעוו און (אויף העברעיִש) אין תּל-אַבֿיב, איבערגעזעצט פון ייִבין. דער גורל האָט געוואָלט, אַז ער זאָל אין גיכּן דארפן פּאַרלאָזן וואַרשע. אַוועק אין 1923 קיין בערלין, לאַנדאָן, און אין 1924 זיך באַזעצט אין פּאַריז. אין דער צייט געדרוקט אין צייטונגען קאַרעס- פּאַנדענצן און אין זשורנאַלן דער- ציילונגען.

*

ווען ס'איז אויסגעבראַכן די 2טע וועלט-מלחמה, איז אין וואַרשאַוסקי פּאַרגעקומען אַן איבערקערעניש: ער האָט גענומען פּאַרשריבן אַלץ, וואָס ער האָט געזען און געהערט, גלייך ווי ער וואָלט באַשטימט געוואָרן דורכ- צופירן אַ געזעלשאַפטלעכע שליחות... ווען די נאַציס זינגען אַרײַן אין פּאַ- ריז, איז ער מיט זײַן פּרוי אַנטלאָפּן צו דרום, אַריבער אין איטאַליע, זיך אויסבאַהאַלטן אין רויס, לפּינדיק שווערע נויט. דער גורל פון פּוילישע ייִדן האָט אָבער אויך אים גישט אויס- געמיטן: נאָכן אַפּזיצן אין תּפּיסה האָט אים די געשטאַפּט דעפּאַרטירט קיין אוישוויץ, וווּ ער איז אומגעקור- מען אין 1944.

אין 1926 איז אין ווילנע דערשיי- גען זײַן צווייטער ראַמאַן, שניטציט, אָבער דאָס דאָזיקע בוך האָט קיין אינ-

עוזר ווארשאַווסקיס ליכט אויף דער יידישער וואָר אונטער דייטשלאַנדס ערשטער אַקופאַציע

מלחמה־מאָטיוון אין דער יידישער ליטעראַטור

ביז דער ערשטער וועלט־מלחמה זינען אין דער יידישער ליטעראַטור נישט געווען קיין קריגס־מאָטיוון. עפעס געפֿינט מען ווייטע אַפּקלאַנגען פֿון מלחמות ביי מענדעלע מוכר־ספֿרים. טראַדיציאָנעלע שטימונגען וועגן קריג געפֿינט מען אין שלמה עטינגערס אַ משל. אין מאַרק וואַרשאַווסקיס אַ ליד באַווייזן זיך די ערשטע סימנים פֿון יידישן פּאַטריאָטיזם אין גלות גופּא. עס צאָרנט קעגן קריג די אַנאַרכיסטישע דיכטונג פֿון דוד עדעלשטאַט, י. באַוואַזער און מאַריס ראַענפֿעלד אויף דער שוועל פֿון 20סטן יאָרהונדערט. ס'איז אָבער נישט בנמצא קיין איין בילד, וואָס זאָל שילדערן די מלחמה גופּא, ווי אזוי זי שפּיגלט זיך אָפּ אין הינטערלאַנד און אַוודאי נישט אויף די שלאַכטפֿעלדער, הגם ייִדן זינען אויך פֿאַר דעם 1טן וועלט־קריג געווען היפש פֿאַרטראַטן אין די צרות, וואָס מלחמות האָבן געבראַכט, הן אויף די שלאַכטפֿעלדער, הן אין הינטערלאַנד. עוזר וואַרשאַווסקיס שמוגלאַרס „איז דער ערשטער מלחמה־ראַמאַן אויף יידיש. דער ערשטער יידישער מלחמה־ראַמאַן“¹. אַ ראַמאַן, וואָס איז געווען „אַ בשורה און אַן אַנזאָג, אַ גליקלעכע בשורה וועגן די נייע שטראַמענדיקע כוחות, וועלכע מיר פֿאַרמאָגן אין די טיפֿענישן פֿון אונדזער פֿאַלק, אָבער אויך אַ גרויזאַמער אַנזאָג, וואָס דערוועקט שרעק און מורא פֿאַר דאָס נישט־קלאַרע, פֿאַרעמלאָזע און צעוילדעוועטע, מיט וועלכע עס איז איבערגעפֿולט דאָס נייע, אויפֿגעוואַכטע יידישע פֿאַלקסלעבן“².

¹ ש. ניגער — „דריי נייע יידישע ראַמאַנען“, די צוקונפֿט, ניריאַרק, מיי

1921, ז' 320.

² נחמן מניזיל — „עוזר וואַרשאַווסקי“ (1921), נאָענטע און ווינטע, ב' 2,

ווילנע 1926, ז' 212.

עוזר ווארשאַווסקי איז „דער ערשטער נאָמען, וואָס האָט אַ קלונג געטאָן איבער אַלע אויפֿלעבנדיקע קאָנטינענטן און אינדזלען פֿון דער ייִדישער וועלט-ליטעראַטור נאָך דעם שטילשטאַנד פֿון די יאָרן פֿון דער ערשטער וועלט-מלחמה און דאָס ערשטע גרעסערע ווערק — דאָס ווערק זינס שמוגלאַרט“.³

דער שטילשטאַנד אין דער ייִדישער ליטעראַטור אין איראָפּע אין די יאָרן פֿון דער 1טער וועלט-מלחמה איז געקומען נאָכן קרייזיס פֿון ערבֿ-קריג, אַ קריזיס וואָס האָט באַדאַרפֿט געהיילט ווערן דורך דער 1טער ייִדישער שפּראַך-קאָנפֿערענץ אין טשערנאָוויץ (1908). אין 1908 האָט מען דעם קריזיס נישט געזען. פֿאַרקערט, דער מאָלט האָט מען נאָר געזען די אויפֿלעבונג. אין דער אמתן איז אָבער יענע צייט שוין געווען אָנגעלאָדן מיט פֿאַרגעפֿילן, פֿאַר וועלכע עס איז נאָך נישט געווען קיין נאָמען... בעת אין אַמעריקע האָט די גרוי-פע יונגע ווייניקסטנס גענומען זוכן אַ באַשייד, האָט דאָס ייִדישע ליטעראַרישע וואָרט אין מזרח-איראָפּע קיין שום באַשייד נישט גע-זען, און גאַנץ באַזונדער אין די קריגס-יאָרן, „עס האָט ביי אונדז גע-פֿעלט אין גאַנצן דער מין פֿאַטריאַטישע ליטעראַטור, וואָס פֿאַרשיי-דענע פֿעלקער — גרעסערע און קלענערע — זינען געשטרױכלט געוואָרן מיט איר. דער פֿאַטריאַטישער טשאַד האָט דאָך פֿאַרדרייט די קעפֿ פֿון כמעט אַלע איראָפּעיִשע ליטעראַטורן. דערפֿאַר האָבן מיר גלייך באַקומען אַן אייגענעם „ייִדישן פֿראַנט“... פֿון גזירות, ביל-בולים, אַרויסשיקונגען, פֿאַגראַמען. עס האָט זיך אָנגעהויבן די האַר-בע סדרה לִד-לִד, ווען מען האָט אַרויסגעשטויסן טויזנטער יידן פֿון זייערע אַלט-באַזעסענע היימען. דאָס אַלץ איז אָפּגעשפּיגלט געוואָרן אין דער ייִדישער ליטעראַטור.“ און „נאָענט צו דער קריגס-ליטעראַ-טור איז די ליטעראַטור וואָס שילדערט די אַקופּאַציע-צייט אין ייִדישן תּחום פֿון געוועזענעם רוסלאַנד און אין אַ שטיק גאַליציע, וואָס דער קריג גופּאָ האָט ניט באַוויזן צו פֿאַרטיליקן, האָט עס גע-

³ מלך ראָויטש — מיין לעקסיקאָן, ב' 1, מאָנטרעאַל 1945, ז' 80.

טאָן די אַקופאַציע. דער דײַטש האָט באַווױזן צו דערנײַדערײַקן, פֿאַר-
אומװערדיקן די פֿרײַדלעכע ייִדישע באַפֿעלקערונג פֿון הונדערטער
שטעט און שטעטלעך פֿון פּוילן און ליטע“⁴.

ווען די יידן האָבן סימפּאָטיזירט מיט די דײַטשן...

די דײַטשישע אַקופאַציע אינעם 1טן וועלטקריג איז דער שליסל
צו אַ רײַ רעטענישן אין חורבן אייראָפּע בעתן 2טן וועלטקריג.
וויל מען פֿאַרשטיין די באַצױנג פֿון די יידן צו די דײַטשן אין
דעם 2טן וועלטקריג, בימי היטלער, מוז מען קענען די באַצױנג פֿון
די יידן צו די דײַטשן אין דעם 1טן וועלטקריג. אַנדערש פֿאַרשטייט
מען נישט פֿאַר וואָס די יידן אין פּוילן האָבן תּחילת געשטעלט אַזאַ
שוואַכן ווידערשטאַנד די נאַציס און עס האָט גענומען אַ לאַנגע צײַט
ביז די יידן האָבן פֿאַרלוירן יעדן צוטרוי צום דײַטש.
אינער פֿון די שטאַלצסטע ייִדישע פֿירערס אין ביידע וועלט-
מלחמות, וועלכער האָט רעפּרעזענטירט ווילנער יידן אין פּוילישן
פֿאַרלאַמענט, האָט געשריבן וועגן די דײַטשן פֿון דעם 1טן וועלט-
קריג, אַז „מיט דעם אַנקומען פֿון די דײַטשן האָבן זיך פּמעט בײַ
אַלעמען די צו לאַנג און צו שטאַרק אַנגעצויגענע נערוון מיט אַ מאַל
באַרויקט. דער אימפּאַנירנדיקער כּוח פֿון די דײַטשן, די זיכערקײַט
און די קולטורעלע הייד, אויף וועלכער זיי זײַנען אַפֿילו בשעת דער
מלחמה געשטאַנען, האָבן אײַטלעכן בירגער פֿון קאַנט געגעבן די מי-
נימאַלע גאַראַנטײַעס פֿאַר זײַנע בירגערלעכע רעכט, וועלכע ער האָט
ביז איצט נישט געהאַט“⁵.

ווען די דײַטשן האָבן (אין 1טן וועלטקריג) גענומען כאַפּן צו
דער אַרבעט, אַנפֿירן רעפּרעסיעס און באַגרענעצונגען, קעגן וועל-
כע די ציווילע באַפֿעלקערונג איז געוואָרן אויפֿגעבראַכט, האָבן זיי

⁴ נחמן מניויל — צוריקבליקן און פּערספּעקטיוון, תּל־אָבֿיב 1962, ז' 112.

⁵ ד"ר יעקב וויגאַדסקי — אין שטורם, זכּרונות פּון די אַקופאַציע-צײַטן,

ווילנע 1926, ז' 36.

(די „דעמאָלטיקע“ דייטשן) „מורא געהאַט, מען זאָל זיך דערפֿון נישט דערוויסן אין די נייטראַלע לענדער, באַזונדערס אין אַמעריקע“ — און „די דייטשן האָבן זיך פֿאַרענטפֿערט און געטענהט, אַז אַן אַנדער־רער אויף זייער אָרט וואָלט געטאָן דאָס זעלביקע, און אַז אויפֿן גרונט פֿון אינטערנאַציאָנאַלן רעכט (וואָס איז באַשטימט דורך דער האַאַ־גער קאָנפֿערענץ) האָבן זיי געמעגט אַזוי האַנדלען“⁶...

די וואָס ווייסן נישט — דאַרפֿן וויסן און די וואָס האָבן פֿאַרגעסן — דאַרפֿן זיך דערמאַנען, אַז בעת די דייטשן זינען צום ערשטן מאל אַרײַן אין פּוילן און ליטע, אין 1915, זינען די יידן געווען מוראדיק פֿאַרביטערט קעגן דער צאַרישער מאַכט. און די פּאָליאַקן האָבן די יידן פֿאַרשאַפֿט האַרצווייטיק נישט ווייניקער ווי די רוסן האָבן זיי פֿאַרשאַפֿט. „די ייִדישע לאַגע אין פּוילן איז ביז צום מאָמענט פֿון דער אָקופּאַציע געווען אַן אומדערטרעגלעך טרויעריקע. דער ים פֿון גיפֿט און גאַל, וועלכער האָט שוין געברויזט קעגן אונדז אין פּוילן בעת דער באַיקאַט־אַגיטאַציע און בעתן בייליס־פּראָצעס, איז באַלד נאָכן מלחמה־אויסבראַך אַזוי ווי אַרויס פֿון זינע ברעגעס... די ייִדישע באַפֿעלקערונג, געיאָגט און געפּלאַגט דורך דער רוסישער מיליטערישער מאַכט מיט פּלוצלינגע מאַסן־גירושים און אַלערליי אַנדערע עינויים, האָט נישט נאָר נישט געפֿונען קיין שטיצע און שוין בײַ דער שכנותדיקער באַפֿעלקערונג, נאָר פֿאַרקערט, אומעטום האָט זי באַגעגנט יענעם סאַטירן־געלעכטער איבערן פֿרעמדן בראַך, וואָס פֿאַרדאַפּלט און פֿאַרצענפֿאַכט נאָך די יסורים. די דאָזיקע באַציונג פֿון אַרום וועט אַפֿשר זײַן איינס פֿון די אינטערעסאַנטסטע קאַפיטלעך פֿון אונדזער מאַרטירער־געשיכטע פֿון די לעצטע עטלעכע יאָר“⁷. און — „דער דייטשישער אַרײַנמאַרש אין וואַרשע האָט געמוזט מאַכן אַ סוף צו דעם אַלעם“⁸.

⁶ ד"ז — ז' 83 און 98.

⁷ אהרן איינהאַרן — „אונדזער פּאָליטיש לעבן“, ייִדישע זאַמליכער, רעד' י. מ. וויסענבערג, וואַרשע 1920, ז' 331.

⁸ ד"ז, ז' 332.

כאַטש אין פּלל גענומען „האַבן די דייטשן זיך באַצויגן צו דער אַרטיקער באַפֿעלקערונג פּמעט ווי צו בהמות, וועלכע דאַרפֿן דעם באַלעבאָס ברענגען נוצן, אָבער האַבן ניט אַבסאָלוט קיין שום רעכט“, פֿון דעסט וועגן האַבן זיך די יידן געפֿילט ביי זיך אויפֿגעהויבן, ווייל די „שרעקלעכע פּרעס האַט געדריקט אַלעמען פּמעט גלייך“, און יידן זינען נישט געווען געוויינט, אַז מען זאָל זיי האַלטן גלייך מיט דער אַלגעמיינער באַפֿעלקערונג... אַדרבה, „יידן האַבן ניט אַזוי אַפֿט גע- קראָגן קלעפּ ווי די פּויערים“ און „די באַעוולהטע פּויערים פֿלעגן טאַקע אַפֿט קומען זוכן שתדלנות צו די יידן, מיט וועלכע זיי האַבן געקענט זיך צונויפֿריידן און דורך זיי עטוואָס פּועלן“ — און „דאָס האַט אין אַ געוויסער מאָס אויפֿגעהויבן די חשיבֿות פֿון די יידן אין די אויגן פֿון דער פּויערישער און בכלל קריסטלעכער מאַסע, וועלכע האַט באַשטימפֿערלעך געזען, אַז אַט אַזאַ שטאַרקע מאַכט באַצייט זיך צו יידן ווי צו אַלעמען און אַפֿשר נאָך אַ ביסל בעסער. דאָס האַט פֿאַקטיש אינגעפֿלאַנצט דעם געדאַנק, אַז יידן זינען בירגערס, וואָס איז פּסיכאָלאָגיש פֿאַרן פּויער געווען אוממעגלעך זיך פֿאַרצושטעלן אין די צאַרישע צייטן“⁹. בֿפֿרט נאָך, אַז „מ'הערט שוין וועגן גע- האַנגענע יידן, באַשולדיקטע אין שפּיאַנאַזש לטובֿת די דייטשן“¹⁰...

אין דער 1טער וועלט־מלחמה זינען די דייטשן אַזוי וויינט געווען פֿון וועלן יידן רודפֿן מער ווי אַנדערע נאַציאָנאַליטעטן, אַז „בעת דער דייטשישער אַקופּאַציע זינען אין ווילנע פֿאַרגעקומען 3 מאָל פֿאַלקס־ציילונגען“, איז „ביי דער ערשטער פֿאַלקס־ציילונג (אין נאָ- וועמבער 1915), אין די פֿרעגבוֿיגנס, סײַ די אמונה, סײַ די נאַציאָ- נאַליטעט לגמרי ניט געווען אַנגעגעבן“¹¹. דאָס ווערט באַזונדער

⁹ הירש אַבראַמאָויטש — „די דייטשן אויף די ערטער“, פּונקט, ווילנע 1922, קאָלומס 223 און 225.

¹⁰ משה גראַסמאַן — „היינט“, פֿון נאַענטן עבר, ב' 2, ייִדישע פרעסע אין וואַרשע, ניו־יאָרק 1956, ד' 50.

¹¹ ד"ר צמח שאַבאַד — „די שטערבלעכקייט און די געבורטן פֿון די יידן אין ווילנע פֿאַר די יאָרן 1911—1920“, פּונקט, ווילנע 1922, קאָל' 138.

אונטערגעשטראכן אפילו אין א טאגבוך אין 1917: „די באציאונג צו די פארשידענע נאציאנאליטעטן איז די זעלביקע און מען ווייס נישט פון קיין ייד-גוי, גוי-ייד“¹².

אזוי האבן די דייטשן זיך באצויגן צו די יידן ווי אקופאנטן אין מזרח-איראפע. א רעדאקטאר פון א טעגלעכער צייטונג אין ווארשע שטעלט פֿעסט: „אין די ערשטע יארן פֿון דער דייטשישער אָקראַפּאָזיציע האָט די פּוילישע פּראָווינץ דורכגעמאַכט אַן עקאָנאָמישן אויפֿשטאַנג. יידן אין די שטעט און שטעטלעך האָבן געהאַט מער פּרנסה ווי פֿריער... די יארן פֿון דער דייטשישער אָקופּאָזיציע זיינען פֿאַר די יידן אין פּוילן אויך געווען דער אָנהייב פֿון אַן אינטענסיווער פּאָליטיש-געזעלשאַפֿטלעכער טעטיקייט. פּאַרטייען און אָרגאַניזאַציעס, וואָס זיינען בעת דער רוסישער הערשאַפֿט געווען אומלעגאַל, זיי נען איצט אַרויס אין דער עפֿנטלעכקייט און אַנטוויקלט אַ ברייט פּאַרצווינגטע אַרבעט. די ייִדישע געזעלשאַפֿטלעכקייט איז ריכער געוואָרן אויך מיט פּאַרשידענע וויסנשאַפֿטלעכע אינסטיטוציעס, ספּאַרט-פּאַראַיינען אד"גל“¹³.

איז אַ חידוש, וואָס יידן אין פּוילן איז שווער געווען צו צוגע-ווינען זיך צום געדאַנק, אַז די דייטשן זיינען געוואָרן די נידער-טרעכטיקסטע רוצחים אין דער געשיכטע? איז דאָך „די מאָביל-זאַציע אין דייטשלאַנד באַגלייט געוואָרן מיט פּאַטריאָטישע מאַני-פֿעסטאַציעס“ און נישט בלויז (פֿון דער אַרישער ראַסע) האָבן זיך „פֿרייזויליקע געהאַלטן אין איין פּאַרשריבן“ צו גיין אין מלחמה, נאָר „אויך יידן האָבן דאָ אַרויסגעוויזן אַ סך ברען — דער מלחמה-פּסיכאָז האָט געבראַכט מענטשן פֿון פּאַרשידענע פּאַרטייען און קלאַסן: אַסימילירטע און ציוניסטן, קינדער פֿון דער בורזשואַזיע

¹² משה שאליט — „פון א פארשלאָסענער שטאַט“, מיט 20 יאָר צוריק — 1917, פון נאַענטן יעבר, ב' 5, וואַרשע 1938, ז' 48.
¹³ חיים פינקעלשטיין — „היינט“ (1915—1939), פון נאַענטן עבר, ז' 1956, ב' 2, ז' 74.

און סאָציאַליסטן. אַ סך האָבן געגלויבט באַמונה שלימה, אַז זיי באַגלייען אַ נאַציאָנאַלן העלדנטאַט מיט דעם וואָס זיי מאַכן חרובֿ רוסלאַנד, דאָס לאַנד פֿון פּאַגראַמען“¹⁴...

עס איז דעריבער נישט געווען קיין נַס, וואָס אין אַ סך ער-טער פֿון דער דײַטשישער אַקופּאַציע זײַנען געשאַפֿן געוואָרן פֿריינדלעכע באַצױנגען צווישן טייל יידן און גערמאַנישע מיליטער-לייט פֿון אַלערליי ראַנגען. און גאַר גרויס איז געווען די צאָל פֿון אַזעלכע פֿאַרבײַנדונגען צווישן שמוגלערס. „דער שמוכל איז געוואָרן אַן אומגעזעצלעך געזעצלעכער האַנדל, וואָס איז געווען נייטיק פֿאַר דער עקאָנאָמיע פֿון דעם לאַנד. די דײַטשן אַליין אַלס פּערזאָנען האָבן זיך גענייטיקט דערין, צו האָבן די מעגלעכקייט צוצוקויפֿן פּראָדוקטן פֿאַר זיך אַליין און פֿאַר זייערע הויז-געזינדן אין דײַטש-לאַנד“¹⁵. עס איז דערפֿאַר סימפּטאָמאַטיש, וואָס דווקא דורך דער סביבֿה פֿון שמוגלערס האָט דאָס ערשטע וויכטיקע ווערק פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור נאָך דער 1טער וועלט-מלחמה געוויזן ייִדיש לעבן אין פּוילן אונטער דער דײַטשישער אַקופּאַציע.

עוזר וואַרשאַווסקי און זײַן שוואַנענליך

ווי אַ מעטעאָר איז דער מחבר פֿון שמוגלערס דורכגעלאַפֿן אין דער ייִדישער ליטעראַטור. אויפֿגעשניטט און באַלד אויסגעלאָשן גע-וואָרן. זײַן דעבּוטווערק איז זײַן קרוינעווערק און אויך זײַן שוואַנענ-ליך...

אַן אויסטערלישער קוריאָז אין דער ליטעראַטור: אַ שרײַבער האָט אָנגעהויבן מיטן סוף.

קוים 22 יאָר איז עוזר וואַרשאַווסקי אַלט געווען בײַם דערשני-נען פֿון זײַן ערשטלינג. און אַט דאָס ערשטלינג, שמוגלערס, האָט

¹⁴ שמעון דובנאוו — וועלט־געשיכטע פון יידישן פאלק, ב' 10, ביא 1956, ז' 422.

¹⁵ הירש אבראַמאָװיטש — פּנקס, קאַלום 219.

געוויקט אזוי שטארק, האט אזוי אויפגערודערט, אז „מען האט שיר די גאנצע יידישע ליטעראטור נישט ארויפגעלייגט אויף זינע שמאץ לע פלייצעס“¹⁶. אבער זיין צווייטער ראמאן האט אנטוישט. שנייט צייט, דערשינען אין 1926, אנטשפאנט. ס׳דער ליענער און ס׳דער קריטיקער איז געבליבן גלענדיגליטיק. ס׳איז „גאר נישט דער“ שרייבער...

עוזר ווארשאַווסקי איז אין שנייט צייט דווקא רינפער און ריכער אין דער בעלעטריסטישער טעכניק ווי אין שמוגלאַרט. די דאָזיקע ריכטיגייט האט אים אָבער פֿאַררעמט... ער איז געוואָרן ליטעראַריש מאַגירלעך. מיטן אַריבערגיין פֿון פּראָווינציעלער אומגעהובלטקייט צו שטאָטישער געפּוצטקייט האָט ער אָנגעוויירן די אַריגינעלעקייט און עכטקייט. הגם ער שילדערט ווייטער ס׳דאָרף און דאָס קליינע שטעטל, האָט זיך באַוווּן אַן אַנדערער עוזר וואַרשאַווסקי. פֿון קרעפֿֿ טיקן וויסנבערגישן נאַטוראַליזם איז געוואָרן לאַקירטער פּייזאַזש. דער עמכדיקער דערציילער האָט, ווייט-אויס, זיך פֿאַרקוקט אויף די פּוילישע עלעגאַנטע ראַמאַניסטן ריימאַנט און זשעראַמסקי, און ער האָט זיך גענומען שפּילן מיטן וואַרט און זאַץ ווי אַ טרע אייניקל פֿון מענדעלע מוכר-ספּרים... ער האָט בפּירוש געזוכט זיך צו באַ פֿרייען פֿון דער דאַרפֿישער פּראַסטקייט, מיט וועלכער ער האָט אזוי נושאַ חן געווען. די נאַקעטקייט, מיט וועלכער ער האָט זיך געהאַט ליטעראַריש באַקליידט, האָט דאָך אים אזוי געקליידט! נעמט ער גאַר זיך פּוצן און וויקלען מיט קאַלירפֿולע זינדענע טיכער...

די דאָזיקע שנעלע פֿאַרענדערונג האָט פֿאַרווירט. ווי ענדערט מען זיך עס אזוי פֿון איין בוך צום צווייטן?
אין שמוגלאַרט שרייבט עוזר וואַרשאַווסקי:

„געדענקט! האַלטן די צונג צווישן די ציין! גאר נישט דײַ דערוועגן! געדענקט...“ און דער קלאַנג פֿון זינע ווערטער האָט לאַנג גערוישט אין די אויערן. און דערנאָך, ווען צוויי פֿון די שקצים האָבן צוגעבונדן זעם דיטשעס

¹⁶ מלך ראזשיטש — מיין לעקסיקאן, מאַנטרעאַל 1945, ז' 81.

פערד צו זייערע און זינען אַוועק מיטן אייגענעם קנאַק איבערן שאַסיי, ווי זיי זינען אַנגעקומען, פונקט ווי מיוואַלט אויף אַ חתונה געפאַרן אַדער אויף אַ קנסמאַל, האָבן נאָך לאַנג געשטאַכן העם שייגעצט אויגן¹⁷...

ווי אַנדערש שרייבט אַבער עוזר וואַרשאַווסקי אין שניטצײַט:
**פערעלע האָט געטראַכט פֿון ערגעץ איינעם. נאָר סאַניע האָט
 האָט אַרויסגעשפּרייט איר מויל שפּעטיש: אויסריידן האָט זיך איר
 געוואַלט אַקעגן די פֿעלקער...**

— אונדז. שלעכטע מענטשן זינען מיר אַלע. בייזע. אַלעמען ווינטשן מיר אומגליק. אַליין לעבן מיר כּסדר אין גרענדן. מיר זינען מעכטיק. מיטן טיפּוול פאַרבונדן. וואָס מען וויל, קען מען אויספירן. געלט האָט מען, און אַחוּצן טעלט — מאַשינען, פאַבריקן, לענדער, די גאַנצע וועלט. פון הי אויס, פון גור ראַנע, פירן מיר אַן מיטן לעבן פון אַ גאַנצער וועלט מענטשן. מיר.¹⁸

אין זײַן ערשטן ווערק איז עוזר וואַרשאַווסקי רוי, אַבער זאַפֿטיק. ריך אין אידיאַמען און מעטאַפֿאָרע. די פֿאַרב איז אַנגעוואַרפֿן, צע-שפּריצט, אַבער אומגעקוינצלט. דער זאַץ איז צעצויגן, אַבער עכט. אין זײַן צווייטן ווערק שרייבט-אויס די געקוינצלטיקייט. דער טעלעגראַף-פֿישער סטיל, געשליפֿן, שיער אַקאַדעמיש פּולירט, פּאַסט זיך גאָר נישט פֿאַר דער סבֿיבֿה פֿון דאָרף און שטעטל. אַזוי אַנדערש! ווי ענדערט זיך עס אַזוי אַ שרייבער איבער נאַכט?

עוזר וואַרשאַווסקי, זעט מען, האָט זיך רעבעלירט קעגן זיך אַליין. ער האָט זיך אַפּגעזאָגט פֿון דעם נוסח, מיט וועלכן ער איז בליצשנעל פּאַפּולער געוואָרן.

דאָס איז געווען דער ווייטענבערג-נוסח, מיט וועלכן ער האָט זיך אַרײַנגעשריבן ווי אַן אַנהייבער פֿון אַ נייעם פּעריאָד אין דער ייִדישער ליטעראַטור.

¹⁷ שמוגלאַרט, 2טער טייל, ז' 76.

¹⁸ שניטצײַט, 2טע אויפלאַגע, ווילנע 1929, ז' 9.

נוסח וויסענבערג און ווארשאַווסקיס אויפֿטו

עוזר וואַרשאַווסקי איז אַרבינגעקומען אין דער ייִדישער ליטע-ראַטור ווי אַ תּלמיד פֿון איטשע-מאיר וויסענבערג¹⁹, וועלכער איז נאָך דער ערשטער וועלט-מלחמה געוואָרן דער אַנפֿאַן טעריבל אין דער ייִדישער שרעכערִוועלט אין פּוילן.

וויסענבערג, פּרצעס אַ ליבלינג, האָט געוואַלט נאָך פּרצעס טויט שפּילן פּרצעס ראַלע, כאַטש ער איז געווען דער היפּוך פֿון פּרצן.

וויסענבערג האָט לשם נאַטוראַליזם געמאַכט פֿון פּראָווינציאַליזם אַ טוגנט. מיט אַ סך אינסטינקט און אַ ביסעלע אינטוויזיע האָט ער געוואַלט פֿאַרטרעטן לומדות און בילדונג. ער האָט פֿון אַרעמאַנסטווע געוואַלט שאַפֿן אַ נייע קאַסטע פֿון יחוס. מיט זיין „זשעלעכאווער אַר-טאַגראַפֿיע“ האָט ער געפֿירט אַ קאַמף קעגן דער ייִדישער פֿילאָלאָגיע. מיט זיין שְׂנאַה צו ליטוואַקעס האָט ער געצילט אַרויסצוהייבן דעם פּוילישן ייד, הגם קיינער האָט נישט, אַזוי ווי ער, דערנידעריקט שלום אַשן, דעם „באַזינגער פֿון דער פּוילישער ערד“. ביי שמעון האַראַב-טשיקן, ווי ביי וואַרשאַווסקי, האָט ער אין די דעבוטווערק אַרבייט געשריבן פּראָלאָגן, וואָס האָבן פּראָוואַצירט סקאַנדאַלן. און פֿון דעסט וועגן, נישט געקוקט אויף די דאָזיקע עקספּלאַזיעס פֿון שְׂנאַה, האָט וויסענבערג גרויסע פֿאַרדינסטן פֿאַר דער ייִדישער וואַרטקונסט, נישט בלויז אין זכות פֿון זינע אייגענע קרעפֿטיקע שאַפֿונגען, ווי אַ שילדערער פֿון הייסע לייַדנשאַפֿטן, האַרטע כאַראַקטערס און שטור-מישע קאַנפּליקטן אין דער משפּחה און אין דער געזעלשאַפֿט, נאָר אויך פֿאַר זיין אַרבייט פֿון ריי קערנדיקע שרעכערס, מאַלערס פֿון לעבן-שטייגער און דער עיקר פֿון סאַציאַלע אומרוען, מיט גטיות צו זאָגן מיטן פֿולן מויל און אַרבייט זאָגן ביז אין דער זיבעטער ריפּ... צווישן זיי זינען: „צוויי פֿון די ייִנגערע, עוזר וואַרשאַווסקי און שמעון

¹⁹ געבוירן 1881 אין זשעלעכאָו און געשטאַרבן דעם 13טן אויגוסט 1938 אין לעגיאָנאָו, ביי וואַרשע.

האַראַנטשיק, וואָס פֿון זיי ביידע איז „וואַרשאַווסקי (דער) וואָס
לכידט אויף אזוי פֿיל קינסטלערישקייט“²⁰.
וויסענבערג, פֿאַרביטערט אויף דער אינטעליגענץ, האָט פֿאַר-
זיכערט, אַז „נאָר דער צופֿאַל, אַ ריינער צופֿאַל האָט געוואַלט, אַז די
דאָזיקע צוויי ווערק זאָלן נישט פֿאַרשוויגן ווערן“²¹.
איז, ראשיית, ניט שניך צו פֿאַרגלייכן וואַרשאַווסקיס שמוגלאַרס
מיט האַראַנטשיקס פֿאַרפלאַנטערטע וועגן. ס'איז צווישן זיי אַ גרוי-
סער מהלך. וואָס וואַרשאַווסקי האָט צו פֿיל, דאָס האָט האַראַנטשיק
צו ווייניק; קונסט. והשנית, אַז וואַרשאַווסקי האָט אַרויסגעבראַכט די
ברענענדיקסטע טעמע פֿון דער צייט — די דעמאָקראַטיזאַציע, וואָס די
דייטשישע אַקופאַציע האָט גורם געווען — קען דאָס אַנגערופֿן ווערן
„אַ ריינער צופֿאַל“? דאָס גיט דווקא וואַרשאַווסקי גאָר אַ באַזונדער
אַנזען: ער האָט געוויזן, ווי אונדזער עמן לאַזט זיך אַראָפּ צו דער
אונטעררוועלט, ווי באַלד עס פֿעלט פֿרנסה... נו, איז דאָס „אַ ריינער
צופֿאַל“, ווען אַ שרייבער האָט געוואַגט דאָס צו ווייזן? וואַרשאַווסקי
שילדערט דאָס ייִדישע שטעטל אין פּוילן אונטער די דייטשן בעת
דעם ערשטן וועלטקריג — „סקולפּטוראַרטיק, קרעפּטיק און פֿריש,
מיט אַ שאַרף אויג; אין דעם לעבעדיקן דיאַלעקט פֿון די אַרויסגע-
פֿירטע פֿאַרשווינען מאַלט וואַרשאַווסקי דאָס נאַקעטע, רויע, ברוטאַ-
לע לעבן, פֿון וועלכן די מלחמה האָט אָפּגעריסן אַלע פֿינגערלעכערע,
צעבראַכן די מחיצות, וואָס האָבן אָפּגעטיילט איידעלע פֿון פּראָסטע,
לומדים פֿון עמי-הארצים, ריכע פֿון אַרעמע, און נאָר אין זעלטענע
אויסנאַמען האָט דער דיכטער געבראַכט צום אויסדרוק די שטריכן
פֿון איידעלער צאַרטער מענטשלעכקייט, וואָס אַפֿילו דער קאַלעקטי-
ווער שמוגל-דיבוק האָט נישט געקענט דערשטיקן“²².

²⁰ נ. ווייניג — „צייט-ראַמאַנען“, דער אויפקום, נ"י, סעפטעמבער 1927.
²¹ י. מ. וויסענבערג — „דער גורל אין ייִדישן בין“ (אַנשטאַט אַ פֿאַר-
וואַרט) צום ערשטן ראַמאַן פֿון שמעון האַראַנטשיק — פֿאַרפלאַנטערטע וועגן,
וואַרשע 1922.
²² זלמן רייזען — לעקטוראַן פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור, פרעסע און
פֿילאָלאָגיע, ווילנע 1926, באַנד 1, קאָלום 922.

די בילדער רופֿן אַרויס אַ גרויל און טרויעריקע מחשבוֿות. דאָס לשון ווערט אָפּגענומען, ווען מ'זעט ווי אונדזערע האָרעפּאַשניקעס לאָזן זיך אַראָפּ אין זומפּ, אין געיעג נאָך פרנסה... דאָס איז אַ ביטער־רער דאָקומענט פֿאַר דער געשיכטע פֿון די יידן אין פּוילן. און אַט אַ דער דאָקומענט איז אמת קינסטלעריש אַרויסגעבראַכט. דער שריי־בער האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אין ייִדישן פֿאַלקלאָר און פֿולע עמעס אַרויפֿגעבראַכט: אידיאַמען פֿון דער פּוילישער פּראָווינק, מעטאַפֿאָרעס פֿון עמד, געדיכטן פֿאַלקס־לשון, ווי דאָס איז זעלטן געווען צו געפֿינען אין דער ייִדישער ליטעראַטור. האָט זיך דער אויסגעהונגערטער לייענער פֿון די מלחמה־יאָרן מחיה געווען מיט אַט דעם ווערק, וואָס האָט צעעפֿנט דעם קוואַל פֿון פֿאַלקלאָר. דאָס לעבן שפּיגלט זיך אין אַט דעם קוואַל. און „אַן שום רחמנות פֿירט וואָר־שאַוסקי צו די ייִדישע ווירקלעכקייט ביז צום אָפּגרונט“²³.

נאָר אַ פנים, אַז וואַרשאַוסקי האָט אַליין זיך דערשראַקן פֿאַר זיין אַכזריותדיקן באַלאַנס, פֿאַר דעם וויסענבערגישן נאַטוראַליזם, פֿון וועלכן וויסענבערג אַליין האָט זיך גענומען אָפּקערן...

האָט עוזר וואַרשאַוסקי זיך רעבעלירט קעגן עוזר וואַרשאַוסקיין.

איז ער געוואָרן אויס ער.

און אַזוי האָט עוזר וואַרשאַוסקי זיך אַליין אָפּגעקוילעט אַן

אַ מעסער.

שמואל ראזשאנסקי

²³ י. טרונק — די ייִדישע פּראָזע אין פּוילן, ב"א 1949, ד' 32.

עוזר ווארשאָווסקי

שמוגלערס

רעמאָן אין 3 טיילן



— לאַי זיין מיט מזל און מיט ברכה!
1טער טייל, ד' 28

ערשטער טייל

1

פאנטל פֿורמאָן שטעקט־אַרויס אַ האַנט, ציט זיך אויס אונטער דער דעק, דרייט זיך איבער פֿון איין זיט אויף דער צווייטער, זעצט זיך אויף און גענעצט. אין שטוב איז פֿינצטער. בלויז דורך די צוויי אויגלעכער פֿון לאָדן ריכט זיך אַרײַן אַ שוואַכע באַגינען־ליכט.

— ס'איז נאָך זייער פֿרי... — שטאַמלט ער ריכטיק זיך די אויגן און אַרומקוקנדיק זיך איבער דער שטוב, וועלכע איז אין גאַנצן אין אַ קאַלטקייט און אַ פֿינצטערקייט פֿאַרהילט. און, דער־זענדיק די פֿראַסטבלומען אויף דער שויב, דערפֿילט ער אַן אומ־הימלעכקייט, און ער רופֿט־אַריבער צום צווייטן בעט:

— גליקע, גליקע!

— הע, וואָס? — כאַפט זיך אויף זיין ווייב מיט אַ גוואַלדיקן אימפעט און בלייבט זיצן מיט פֿאַרקלעפטע אויגן און מיט אַ ברייט געעפֿנט מויל.

— זעסט, ס'איז שוין ווידער אַ פֿראַסט... — ווייזט ער איר אָן צום פֿענצטער און שטעקט־אַרונטער ביידע הענט אונטער דעם וואַטענעם לייבל, אין וועלכן ער שלאָפֿט ווינטערצייט, און מיט חשק נעמט ער זיך קראַצן מיט דער רעכטער — די ברוסט און מיט דער לינקער — אויבן אַרום דער פֿלייצע.

— וואָס זאָגסטו? — פֿרעגט זי איבער. זי זיצט און מיט די פֿינגער פֿינגער ריכט זי זיך פֿונאַנדער די פֿאַרקלעפטע אויגן־לעפלעך.

— ס'אי' נישטאָ קאָ געלט! — ענטפֿערט ער.
 זי ווערט מיט אַ מאָל וואָך הערנדיק דאָס.
 — מ'דאַרף דאָך כאַטש אַ שטיקל קויל צו קויפֿן און אַ ראַ-
 זאָווע ברייטל...
 — ס'אָ פֿראַסט! — כאַפט ער זיך פּלוצלינג נאָך אַ מאָל, ווי
 וועלנדיק עפעס פֿאַרטריבן פֿון זיך.
 ער נעמט אנליק די הענט פֿון ליבל אַרויס, לייגט זיך צ'ריק
 און ציט אויף זיך די דעק ביז איבער דער נאָז. פֿון אַנדערן בעט
 קוקט צו אים זיין ווייב און פֿון איר פנים און ליב גייט אַ פֿאַרע.
 — נו, וואָס 'עט זיין? האָ? — פֿרעגט זי. נאָר זי ווייס, אַז ער
 קאָן דערויף קיין ענטפֿער נישט געבן.
 פֿון דער ערשטער שטוב, דער קיך, דערטראַגט זיך אַ יינגלש
 קול:
 — רוק זיך אַהין! זע נאָר, ווי ר'האַט זיך דאָס צעלייגט. אַנ-
 דערש געפֿעלט דיר נישט, נאָר אויף די פּלייצעס...
 — פֿאַרמאָך דעם זוּראַטניק¹, פּוּף! — ענטפֿערט-אַפּ אַ גרע-
 בער קול.
 — אַ כאַלערע... — הערט זיך נאָך דאָס ערשטע, יינגלשע
 קול.
 — אַ כאַלערע אין זייערע ביינער אַרניין! — רופֿט זיך אויך אַ
 פֿאַנטלס קול — אין שלאָף האָט עס קיין רו נישט.
 — אַבער וואָס 'עט² זיין, וואָס 'עט זיין? — חזרט גליקע אי-
 בער דאָס איריקע שטילערהייט — די בעקערין וויל שוין קיין
 קריש³ ברויט נישט געבן. אַ שטיקל קויל זאָל כאַטשביק ברענען
 אין קעך... — און חזרנדיק אַזוי, נעמט זי זיך צום קראַצן אי דאָס
 ליב, אי דעם קאַפּ, ריבנדיק אַזוי אַהין און צוריק די שלאַפֿקופּקע
 איבער אים, ווי מ'רעכט כריין.
 פֿאַנטלען ווערט הייס פֿון ליגן צוגעדעקט ביז איבער דער

¹ (פּויליש, זידלואַרט) מויל. — ² (אַפּגעהאַקט) וועט. — ³ ברעקל.

נאָ, הייבט ער אונטער אַ קליין שטיקעלע דעק און די קאלטע לופט טרונקט אים איבער דער הויט. אויפֿן גאַנצן קרעפֿטיקן קער- פער זנעם גייט עפעס אַ מחיהדיק לופטעלע אַרום. נאָר באַלד גיט ער אַ קוק אויף דער געפֿרוירענער שויב, כאַפט צ'ריק אַרונ- טער די אויסגעקילטע האַנט. דעקט זיך גוט אַזוי און דערפֿילט די מחיהיקע וואַרעמקייט. און באַלד שוויצט שוין בני אים איין האַנט, דערנאָך די צווייטע, דערנאָך דער גאַנצער קערפער. די עקן פֿון די קורצע, האַרטע און שוואַרצעלעכע הערעלעך אויפֿן קאָפּ און אויפֿן פנים גלאַנצן, ווי די טוי וואַלט אויף זיי געלעגן. ער הייבט אָן באַוועגן מיט די קורצע קרעפֿטיקע פֿיס, גיט זיי אַ קורטשע- אַזוי און אַ צי-אויס, פונקט ווי ער וואַלט געוואַלט זיך אַ לאָז געבן ווי אַ פֿערדל אויף דער לאַנקע, און נאָך אַ מאָל זיי אַ קורטשע-אַזוי און נאָך אַ מאָל אַ צי-אויס.

— לייג זיך אין דר'ערד אַרײַן, פאַנטל גנב! — שרײַט צו אים דאָס ווייב — צ'פֿליק ס'שטיקל אַננשיט, וואָס האַלט זיך נאָך קוים...

אַבער „פאַנטל גנב“ הערט איצט גאָר נישט. ער קאַפעט פסדר אין בעטגעוואַנט. ער פֿילט זיך ווי אַ פֿישל אין וואַסער. און אפֿשר איז ער פֿאַרטאָן עפעס אין אַ רעיון אויך... אפֿשר וועגן פֿרנסה... — וואַלטסט געברויכט צו האַבן אַ נײַעם שפאַנצער⁴ — רופֿט ער זיך פֿלוצלינג אָן און זײַן קול איז אַזוי ווייך, אויף וויפֿל פאַנטלס קול קאָן נאָר — דער איז שוין אין גאַנצן צערײַסן... און אַז זי רעדט גאָר נישט, ווערט ער אויך אַנטשוויגן און לאַזט זיך אַרײַן אין רעיונות וועגן אַ סך גוטע זאַכן; וועגן אַ בע- סער לעבן און וועגן אַ גרויסער, ברייטער פֿרנסה. אויך זי דער- מאַנט זיך טאַקע, אַז ס'איז שוין די העכסטע צײַט, וואָס מען דאַרף זיך נעמען פֿאַר עפעס, נישט אַזוי צו זיצן... די קאַליע⁵ גיט דאָך הײַנט גאָר נישט... וואַסער אויף קאַשע... און דאָ איז שוין אַלצײַנג

⁴ זשאַקעט, — ⁵ באַן, צוג.

צעפליקט, צעריסן... מ'דארף האָבן וועש, שוּכוואַרג, קוילן און האַלץ... און מ'דארף און מ'דארף...

און בײַ פּאַנטלען ווערט פֿאַרטיק אַ גאַנצער פּלאַץ... „נישקשה, גאַט וועט העלפֿן...“ — און ער שפּרינגט־אַרויס פֿון בעט, און עס אַרט אים נישט אויף אַ האָר צו מאַל די קעלט. ער וויקלט־אַרום די פֿיס מיט לאַנגע אַניצעס⁶, ווי די האַנטעכער, ציט־אַרויף די שטיוול און מיטן טאַג צו גלנץ איז ער שוין אין שטאַל, וווּ ער פּאַיעט⁷ די פֿערד.

2

אין דער פֿרי קומט־אַרײַן קאַפל. אין שטוב איז קאַלט. די שוויבן פֿון די פֿענצטער זײַנען אין גאַנצן פֿאַרצויגן מיט בליעכץ⁸, און גליקע, קוקנדיק אויף זיי, טראַכט: אַ פֿינצטערער גאַרטן אַ ביסל... אויף דער הילצערנער שלאַפֿבאַנק ליגן נאָך פּאַנטלס בײַ דע זין. נעבן דער קיך זײַנען אַנגעוואַרפֿן עטלעכע פֿייערקעס און אַן אַנזערנער טאַפּ שטייט פֿול מיט וואַסער. קאַפל קלאַפט אַ שטיוול אין אַ שטיוול, רײַבט זיך די הענט און בלאַזט אין די פֿויסטן אַרײַן.

— גוט מאַרגן! — זאָגט ער און זײַן קול אין דער קאַלטער שטוב איז ווי פֿון אַ פֿאַס אַרויס — אַ, האַ, איז דאָס אַ ביסל קאַלט! — ער גײַט־צו נענטער צום טישל וואָס שטייט נעבן איין פֿענצ־טער און, אַפֿירמאַכנדיק זיך די אויערן פֿון אונטער דעם גרויסן, פּליושענעם הוט, זעצט ער זיך צו אויף אַ בענקל.
— ניש' געפֿאַרן צו דער קאַליע? — קאָן זיך פּאַנטל נישט אַננהאַלטן פֿון אויסריידן אין מיטן דאַוונען.
פּאַנטל גײַט־ארום איבער דער שטוב, אַננגעהילט אין אַ געל

⁶ שפּאַטעס. — ⁷ גיט צו טרינקען. — ⁸ בלומען אין אייז.

ברודיקן טלית און דורך דער פֿאַליעדיקייט שפּירט זיך, ווי פֿאַנטלס קליינער, קרעמפּער קערפּער שפּראַצט מיט געזונטקייט.

— אַז ס'איז נישטאַ מיט וועמען.. — ענטפֿערט קאַפּל און הוסט זיך אויס, וויזנט־אויס שוין אַ שנעפּסל געמאַכט — ווער 'עטס גאַר פֿאַרן אויף אַזאַ פֿראַסט?!

פֿאַנטל אַנטלט זיך שוין איצט אונטער מיטן דאַוונען. ער בוקט זיך, שפּינט־אויס אין דער גיך אין ביידע זייטן, וואַרפֿט־אַראָפּ דעם טלית און תּפֿילין, מאַכט זיך גלנץ דעם אַרבּל, פֿאַרציט דעם שפּיט־ציקן באַראַנקאַוון הוט ביז אין די ברעמען אַרנין און נעמט־אַן קאַפֿ־לען פֿאַר אַ קלאַפּע פֿון זיין פֿוטערנער סערמענגע.⁹

— ווייסט... — זאַגט ער און די נאַזלעכער ציען זיך אים אויס אין דער ברייט, די אויגן ווערן אַרומגעצויגן מיט אַן אַ שיעור פֿעלדעלעך, צווישן וועלכע זיי ווערן ווי פֿאַרוונקען פֿון צוואַמען־קוועטשן דאָס לאַכנדיקע פנים — הע, הע, כ'האַב די נאַכט עפעס איבערגעאַרבעט... קום, מ'וועט אויפֿזוכן יענקלען און מ'וועט אַרניט־גיין צום געלן עליע.

אַרויסגעקומען אויף דער ווינטער וועלט, איז קאַפּל געווען רויט, ווי אַ טשוויק¹⁰.

— האַסט עפעס דערשנאַפּט?¹¹... — ווענדט ער זיך שטיל צו זיין באַגלייטער, אָבער פֿון גערירטקייט קאַן מען עס הערן אין צווייטן עק מאַרק.

— מ'וועט זיין בני עליען, וועט מען שוין ריידן — האַלט פֿאַנטל דערווייל נאָך סוד.

— זעסט, ס'איז היינט אַ ווינטער פֿראַסט... — נעמט יענער מיט אַ מאַל גאַר פֿון וועטער ריידן, „זאַל ער נאָר נישט מיינען, אַז ער, קאַפּל, איז אַזוי טשעקאַווע...“ — און וויזנט אים מיט דער האַנט אויף אַ פֿאַר ביימער, פֿאַרבּינגיענדיק פֿאַר אַ הויז, ווי זיי שטייען און פֿאַרבלענדן אַזש די גאַס מיט זייער ווינטקייט. זאַגט

⁹ קורץ מאַנטעלע. — ¹⁰ בוריק. — ¹¹ דערשמעקט, זיך דערווייטן.

פאָנטל נביאות, אַז ס'וועט זיין דעם זומער אַ גרויסע זאַראַזע¹² אויף אויבסט, און קאָפּל שאַקלט-צו מיט זיין גרויסן קאָפּ, אָבער זיין מוח איז איצט פֿאַרנומען גאָר פֿון אַנדערע מחשבות: „אָפּשר האָט ער ערגעץ אָן אויזר דערטאַפּט... אָפּשר אַ פֿערדל?... ווער ווייס?...“ — און ער רינטט-אויף די צוויי אויגן, לופּעט¹³ זיי אויס, און וואַרפט אַ בליק פֿון דער זינט, צום קליינעם יודל, וואָס גייט בני זיין לינקער האַנט, שמייכלענדיק אונטער די וואַנצעס און בימ-בלענדיק מיט די ברייטע הויזן בשעתן שטעלן אַ טריט.

די גלעזעלעך בראַנפֿן שטייען אויפֿן טיש און אַ פּאַר געווי-רענע קיכלעך, וואָס קיינער קאָן זיי אַזוי גוט נישט מאַכן ווי דער געלער עליע, ליגן אויף אַ געבלימטן טעלער. זיי נעמען די גלע-זעלעך אין די רעכטע הענט און מיט די לינקע האַלטן זיי אונטער הינטערוויינלעכץ די קעפּ, אַ טראַג-צו די גלעזעלעך צו די ליפּן, אַן עפֿן די מנזלער, אַ פֿאַרוואַרף די קעפּ און די גלעזעלעך שטייען שוין צוריק לידיק אויפֿן טיש. איצט פֿאַרבניסט מען מיט די קיכ-לעך און מ'זעצט זיך אויס אויף די שטולן.

— אַקיצע-אַדוווע¹⁴, די זאך איז אַזוי... — פֿאַרט פּאַנטל אַרויס מיט זיין פּלאַן און קאָפּל מיט יענקלען עפֿענען די מנזלער און די הענט לאָזן זיך זיי אַראָפּ אויף די קני — וואָס 'עבן מיר דערלעבן פֿון פֿאַרן צו דער קאַליע? קוקט-אויס דעם פּאַרשוין און איידער מ'דערזעט'ן¹⁵, קריכט די גרינע גאַל אַרויס. גיי בני נאָכט אַרום און קלאָפּ אין די לאַדנס, וועק זיי, און זיי ענטפֿערן דיר ערשט אין אַ גוטער שעה אַרום: ווער אי' דעס? הערסטו, ס'זאָל אַ רוח אין זייערע מאַמעס לייבער אַרײַן?... אויף טישענצע¹⁶ פּפרות דאַרף מע' זיי... מ'האַט דריי וועגן מיט פּלאַנדעקעס¹⁷? יאָ? ט' מאַכט מען אַ שותפות און מ'הייבט-אָן צו פֿאַרן גלייך קאָ וואַרשע, אויף יאָדעס¹⁸ — איז זאָל מען אַלע דריי אַזוי לעבן, ווי מ'שטאַ

¹² עפידעמיע. — ¹³ שטופט-ארויס. — ¹⁴ הקיצור הדבר. — ¹⁵ מ'דערזעט אים. — ¹⁶ טויזנטער. — ¹⁷ אייבערדעקעס צו שיצן פון רעגן. — ¹⁸ פאַרעכצן.

מאָר ¹⁹ דאָ, אַז וואָס מ'עט נאָר פֿירן, 'עט זיין ריווח. איין חודש ס'זאל גוט גיין, שטעלט מע' זיך אויף די פֿיס! העז? — און פֿאַנטל ווערט אַנטשוויגן. ער קוקט אויף די צוויי „פּשׂאַטשעלעס ²⁰“, זען וואָס פֿאַר אַן אַננדרוק זיין ריידן האָט אויף זיי געמאַכט. און צו מיינסט קוקט ער אויף קאַפלען, וועלכער שפּרינגט-אויף פֿון זיין שטול, אַזוי ווי פֿאַנטל איז נאָר שטיל געבליבן, און ער לאַזט אים אַראָפּ אַ האַנט אויף זיין אַקסל, אַזש די פֿאַדלאַגע טוט אַ ציטער: — אַ כאַלערע אין דײַן קאַפּ אַרײַן! — דונערט ער אַרויס — אויף מײַנע „מונעס“ ²¹, ביסט גערעכט!

— ס'אי גאַנץ גלייך... — רעדט אויך אַרויס יענקל, וואָס איז בטבע אַ קנאַפּער ריידער, כאַטש צו אַ קלאַפּ געבן איז ער נישט פֿון די לעצטע.

— און די קאַליע דאַרף מען אויכעט נישט אַפּלאַזן... — קומט פֿאַנטל אַרײַן אין באַגסטערונג, אי פֿון זיין אייגענעם פּלאַן, אי פֿון קאַפּלס אַנערקענונג... דער עיקר פֿון צווייטן, ווייל ער רעכנט טאַקע אויף אים... „מ'עט דאַרפֿן צו קויפֿן מעל און ברויט... און יענקל איז פּונקט אַזאַ עושר ווי ער...“ — מ'קאָן זיך אַנטיילן... — רעדט ער ווייטער — איינער 'עט בלייבן דאָ און צוויי 'עלן פֿאַרן. ווען די צוויי 'עלן צ'ריקקמען, 'עט מע זיך טוישן.

— ס'אי גאַנץ גלייך! — חזרט-איבער יענקל און וואַרפֿט-אַרײַן אַ צווייט גלעזל, וואָס קאַפל האָט דערווייל אַנגעגאַסן. — לאָ' זיין מיט מזל און מיט ברכה! — ווינטשט-צו קאַפל און לאַזט זיך אויך אַרײַן נאָך איינס.

און אַזוי טרינקט מען אַ צווייטס און אַ דריטס. די וואַרעמ-קייט צעגייט זיך פֿון די קישקעס איבער דעם גאַנצן לייב. די באַ-לעגאַלעס רוקן זיך איצט צו נענטער, אַזוי אַז אַלע דריי פּליושענע היטן רירן זיך אָן און די אַטעמס זייערע מישן זיך אויס צוזאַמען. זיי ריידן אַרום די זאַך און, ווען מ'שטעלט זיך אויף צום אַוועק-

¹⁹ ווי מיר שטייען דאָ. — ²⁰ חברים, גוטע ברידער. — ²¹ נאמנות, ער-לעכקייט.

גיין, נעמט מען נאך צו גלעזעלעך און מ'ווינטשט זיך צו צום צווייטן מאָל, אַז ס'זאל זיין אין אַ מזלדיקער שעה.

3

שפעטער אַ ביסל געפֿינען זיך שוין בײַ פּאַנטלען אין שטוב אַ פּאַר זעקלעך מעל און אַ קופּע ראַזאַווע ברויטן ליגט אויף דער שלאָפּבאַנק. גליקע לויפֿט־אַרום אין דער ברודיקער שלאָפּקופּע מיט די שפיצעלעך. זי פֿאַרנייט און מאַכט צו רעכט טאַרבעלעך און זי רעדט מיט דער קאַפעלעכע און מיט דער יענקעלעכע און מ'רעדט־איבער וויפֿל ס'וועט זיין ריווח.

דער קליינער אורקע²² שפּרינגט נאָך דער מאַמען, כאַפּט איט־לעכס מאָל אַ שטיק שוואַרץ ברויט, צעפֿליקט עס מיט די ציין און די באַקן אַרבעטן בײַ אים גאַנץ רירעוודיק. ער קוקט זיך צו צו דעם, וואָס דאָ טוט זיך און ער קוועלט גאַר אָן. ס'אי דאָך אַ לעבן! זעקלעך מעל, און ברויטן, און מ'לויפֿט, און מ'האַוועט, און מ'שמאַ־יעט! ס'גלוסט זיך אים גאַר נישט הענט צו גיין אויף דער גליטש... לויפֿט ער אַרום צוזאַמען מיט דער מוטער און ס'דאַכט זיך אים, אַז ר'איז עפעס גאַר שטאַרק פֿאַרנומען, אַז ר'האַט קיין מינוט אַפֿילו קיין צינט נישט... ער מעלט²³ זיך אַזן ווי גרויס ער איז און אויף דער אייבערשטער ליפּ גלאַנצן אים צו צוויי ליכטלעך... דער עלטערער זון פּאַנטלס, מענדל, איז אין שטאַל. ער מישט מיט די הענט אין אַבראַק²⁴ און פֿירט זיי אַלע מאָל צו צו די פֿערדישע פּיסקעס. יעדע מינוט לויפֿט ער אַרויס, כאַפּט אַ בליק צו דער פֿור, אַ ברייטע, אַ לאַנגע, אַן איבערגעדעקטע מיט אַ פּלאַנ־דעקע, צי דאַרף מען שוין אַרויספֿירן די פֿערד צום שפּאַנען. און אַז ער דערזעט יוזשקען, דער סטרוזשקעס שיקסע, אַרויסקומען

²² גנב. — ²³ שמירט זיך אויס מיט מעל. — ²⁴ עסן פאַר פּערד.

אויפן הויף מיט א שיסל, מיט די נאקעטע, רויטע, נאסע הענט, און ווי זי בייגט זיך אפן צום רינשטאק די מידלינעס²⁵ ארויס-צוגיסן, גנבעט ער זיך אונטער און גיט איר א ציפ אין דער נאָסער האַנט, וואָס ווערט מאַמענטאַל בלאַס, לויפֿט אָבער געשווינד צוריק אויף און ווערט נאָך רויטער. בייזערט זי זיך אָן אויף אים און, אַרויסשטעקנדיק די צונג, דרייט זי זיך אויס מיט דער אַנ-דערער העלפֿט צו זיין זיט און בייגט זיך נאָך טיפֿער אַפֿן... מענדל, ווידער, באַליידיקט זיך גאָר נישט און לאַזט איר אַראָפּ דאָרט אַהין אַ פּאַטש און, איבערבייגנדיק זיך איבער איר, טוט ער איר אַ זאָג גלייך אין אויער אַרײַן:

— איך פֿאַר הײַנט קײַ וואַרשע...

אַז ס'ווערט פֿינצטערלעך, קריכן די באַלעגאַלעס אַרויף אויף זייערע וועגנס, וווּ אַלץ איז שוין פֿאַרפּאַקט און איבערגעדעקט מיט שטרוי, מ'זאָל נישט דערקענען. פֿון ביידע זײַטן וואָגן, אויף די בוכטעס²⁶ זײַנען מיט אַנזערנע קייטן אַנגעשלאָסן שטײַנגן מיט עופֿות, וואָס שטעקן-אַרויס די שנאָבלקעפּ דורך די הילצערנע שטאַכעטלעך, זיי שרייען און פילדערן גלאַט אין דער וועלט אַרײַן. די פֿערד זײַנען שוין געשפּאַנט. בלויז איין לייטש²⁷ דערענ-דיקט נאָך מענדל צו פֿאַרלייגן מיט אַ שליף אויף דעם אַרטשיק²⁸ אַרויף. איצט נעמט ער די בײַטש, גיט אַ שמיץ די פֿערד איבער די נאָקעטע פּלייצעס און — הײַדאַ קיין וואַרשע! פֿאַר דער טיר שטייט גליקע. זי קוקט לאַנג נאָך דער פֿור און טראַכט אין זיך: „אַלעוואַי ס'זאָל נאָר זײַן מיטן רעכטן פֿוס!“... נאָר אַז די פֿור איז שוין פֿאַרשוונדן אין דער פֿינצטערניש און ס'איז שוין נישט צו הערן דאָס סקריפען פֿון די רעדער איבערן פֿראַסטיקן שניי, רופֿט זי אורקען, וועלכער וואַרפֿט זיך מיט נאָך יונגלעך שניי אין די קעפּ אַרײַן, און זיי גייען אין שטוב אַרײַן זיך לייגן שלאָפֿן.

²⁵ זייפּנבלאָזן. — ²⁶ שטענגלעך, לײַסטן. — ²⁷ וואַשקע, לײַן. — ²⁸ דרענגל

אויף אַנזשפּאַנען (נאָך) פֿערד.

איצט גייען ערשט אַרעמע יידענעס, הענדלערינס, אויך אַוועק פֿון פֿאַר דער טיר, און זיי רעכענען-איבער וויפֿל ס'וועט זיין ריווח אויף יעדן שותף באַזונדער. נאָר אַז זיי קומען אַרײַן אין זייערע שטובן, שטעלן זיי זיך אַוועק פֿאַר זייערע מענער, האַלטנדיק אַ פֿינגער בײַ די דיפֿן, און זאָגן:

— זעסט, די באַלעגאַלעס זײַנען שוין געפֿאַרן מיטן „שמיגל“²⁹.

4

אַ גאַנצע איבערקערעניש האָט די ערשטע „יאָדע“ אַנגעמאַכט אין שטעטל. אומעטום, אין בית-המדרש און אין אַלע שטובן, ווער ס'האָט נאָר געהאַט אַ מויל, דער האָט דערפֿון גערעדט. אין די רײַכע שטובן האָט מען עס נאָר דערמאַנט גלאַט אַזוי זיך, „עלעהיי עפעס אַ נײַס“. אין די אַרעמע אַבער האָט מען זיך פֿאַראינטערע-סירט גאָר שטאַרק. מ'איז דאָרט געווען טשיקאַווע צו וויסן ווער ס'איז אַלץ מיטגעפֿאַרן, וואָס פֿאַר אַ סחורה און וויפֿל מען האָט מיטגענומען, צי גייט עס אַדורך בשלום און, אַחרון, אַחרון חביב, וויפֿל ס'וועט זיי בלייבן פֿאַרדינסט. די אַלע האָבן געוואָרט מיט גרויס אומגעדולד און זיי האָבן אויסגעקוקט די פֿורן ווי משיחן. און אַז ס'איז געקומען צו מאַרגנס בײַ טאַג, האָבן זיך אַ פֿאַר נישט געפֿוילט און זיך געלאָזט צום שאַסיי — אַקעגנגיין. זעט מען, ס'גייען ייִדן, קלעפט זיך צו איבערן וועג — איינער, אַ צווייטער, אַ דריטער, ווי צו אַ לוויה אַ שטייגער. גייען יידענעס פֿאַרנט אין די לאַנגע פֿאַטשיילעס און ייִדן און ייִנגלעך אַינגעהויקערט פֿון קעלט, די קעפֿ אַינגעקאַרטשעט אין די אויפֿגעשטעלטע קעלנער אַרײַן. ס'האָבן אויך נישט געפֿעלט קיין וויסע חברהניקעס, וועל-

²⁹ שמוגל.

כע האָבן זיך אויפֿן וועג געלאָזט וווּילגיין מיט קוילן שניי, אי צווישן זיך, אי טאַקע אויך מכבד זיין וועמען פֿון די יידן, אָדער יידענעס, וועלכע האָבן זיי פֿאַרשאַלטן דאָס געביין מיט די יאַרן זייערע... נאָר חנה גימפּלס גייט מיט איין טריט פֿאַרויס פֿון די אַלע יידן און יידענעס, און שנייצט זיך כסדר די נאָז און שרייט אויף איר איבערקולכל:

— אָבער ווער ס'אי' שייך, איך בין קלוג! כ'האָב ניש' נאָך אייערנעכטן געזאָגט דען, אַז די באַלעגאַלעס מיינען עפעס צו טאָן? אַניש', וואָס האָבן זיי געדאַרפֿט בני יענקל מעלער?
גייט אויך אויף דער סטעזשקע, האַרט נעבן ראָוו⁸⁰, דער זיבעציקיעריקער שניקעלע, סאָפעט ער ווי אַ גאַנדז און פֿרעגט-איבער:

— בני יענקל מעלער...

— יאַ! — ענטפֿערט חנה גימפּלס. אַ גאַנצן זאַק מעל האָבן זיי אַהיימגעפֿירט. דערנאָך זינען זיי אַרײַן צו איטשע בעקער...
— צו איטשע בעקער? — פֿרעגט ווידער דער אַלטער שניקע.
— יאַ. בני איטשען האָבן זיי גענומען דריי פּוד ברויט! —
זאָגט זי און שנייצט זיך די נאָז.

נעמט אורקע, וואָס לויפֿט צווישן די איבעריקע ווייסע חבֿרה-ניקעס אַ שטיקל שניי, גייט געלאָסן צו צו חנה און טוט עס איר אַ וואַרף גלייך אין דער נאָז אַרײַן. הייבט זי אָן צו שעלטן, אַנט-לויפֿט ער און זאָגט:

— חנה גימפּלס האָט די ברכה אין דער נאָז... חנה גימפּלס האָט די ברכה אין דער נאָז!...

ווערט אַ געלעכטער צווישן די לאַבזעס⁸¹ און זיי נעמען זיך יאַגן איינער דעם אַנדערן. גליטשט זיך איינער אויס, שטעלט ער זיך באַלד אויף און לויפֿט ווייטער. באַרען⁸² זיי זיך, ווערט זיי וואַרעמער, אַזוי אַז דער צוועלפֿגראַדיקער פֿראַסט פֿאַרלירט אַ סך

⁸⁰ קאַנאַל, גרוב. — ⁸¹ הפּקר-יונגען. — ⁸² שטייערן זיך, ווער שטאַרקער

אין זייערע אויגן. לויפן זיי ארום מיט רויטע פנימער, אויערן און געז ווי די בוריקלעך און ווישן זיך כסדר איבער די אייבערשטע ליפן מיט די אַרבל פֿון די פֿאַלטנדלעך.³³

אויך דער אַלטער שניקע שפירט כמעט נישט דעם פֿראַסט, וועלכער זוכט ביי אים אויס יעדעס שפעלטעלע אַרײַנצובלאָזן, אַפֿילו אויך אין די שטעקלאַטשן, וועלכע עפֿענען ביי יעדן טריט מנילער, פונקט ווי די וואַלפֿישן, אין די צעריסענע וואַטענע הויזן, און דער עיקר — שפירט ער אים אויף דער לאַנגער ציבעקנאַז.

— אַ-וואַ, אַ-וואַ! — מאַכט ער מיט די ליפן און דער גע-דאַנק פֿאַרטראַגט אים צווישן מעלן און צווישן ברויטן מיט קאַ-פֿער³⁴ און טשאַרנעכע³⁵, אַז ס'שמעקט אַזש, און נאָך אַ סך גוטע זאַכן, צווישן וועלכע ער דרייט זיך אַרום, דער באַלעבאַס — ער, ער, וואָס מע' האָט אַליך דערלעבט... — טראַכט ער זיך — אַמאַל איז געווען אַנדערש...

און בײַם דערמאָנען זיך פֿון דעם „אַמאַל“ ווייזט זיך נאָך אַ בליצל אין זײַנע אויסגעבליאַקירטע זיבעציקיעריקע אויגן:

— אַמאַל, אַמאַל איז אַליך געווען פֿאַדאַסטאַטקאַם³⁶...

די שנור זײַנע מיטן פּיצל קינד קומט אים פֿאַר די אויגן און ער זעט די דאַרע בריסטן אירע, וואָס דאַס קינד ציט און ציט, נאָר ציט גאָר נישט אַרײַן אין זיך, און פֿון איר ציט עס ס'חיות אַרויס. נאָר באַלד פֿאַרשווינדט דאַס צוליב די גרויסע ראַזאַווע, קנילעכ-דיקע ברויטן, וועלכע קומען צו אים צו פֿליען פֿון אַלע זײַטן.

— וואָס? ניכט³⁷ זאַל איך שוין גאָר נישט קאַנען אויפֿטאַן? הע, הע, נישקשה, דער אַלטער גאַט לעבט נאָך און דער אַל-טער שניקעלע איז אויך נאָך נישט עוּבֿר בטל... מ'עט אויך קאַנען קויפֿן אַ ביסל סחורה און פֿירן קיי' וואַרשע... 'עט זעך אַפּשטעלן

³³ מאַנטעלעך. — פֿלאַנץ (אין דער פֿאַרעם פֿון אַ שירעם) מיט ברויט-לעכע פֿלאַטיקע קערלעך. — ³⁵ שוואַרצע קערעלעך (טשערניטשקע). — ³⁶ גענוג. — ³⁷ בעסער, ליבערשט (זאַל).

אַ קערבל... אַ האַלב קערבל איז אויך געלט! אַלץ בעסער ווי גאַר-
ניש'...

און ער כאַפט-אָן ביילקען, אַ דרײַצניערִיק מיידל, וואָס גייט
נעבן איר מאַמען, שטופט זי ביז אין מיטן שאַסיי אַרײַן און לאַזט
זי דאָרט אָפּ.

— הע, הע! — לאַכט ער — ביזט'עך שיער ניש' געלעגן אין
ראָוו... *

אין דער היים איז נאָר איין זלפה געבליבן. איין גאַט ווייס,
אַז ווען חנה גימפּלס איז איר אַרײַנגעקומען זאָגן, אַז זי גייט אַנט-
קעגן די פֿורן, האָט עס זי געהויבן. ס'האָט זי פשוט געריסן פֿון
בעט אַרויס. אָבער 'דער אין הימל איז אויך אַ יודע, אַז זי האָט
זיך נישט געקאָנט אונטערהייבן צו מאַל... זיצט אַצינד נעבן איר
איר איינציקער זון, דודל, קוקט אויף דער מאַמען און אין די
שוואַרצע אויגן קומען אים אַן טרערן. שטילערהייט, אין זיך, זאָגט
ער אַ תּפֿילה צום אייבערשטן און ער פֿרעגט בני גאַט, מיט וואָס
האָבן זיי זיך דאָס פֿאַרזינדיקט מער פֿון אַלע אַנדערע, וואָס ער
שטראַפֿט זיי אַזוי האַרב...

זלפה שלאָפֿט נישט. זי האַלט צוגעמאַכט די אויגן און זי זעט,
ווי איר איינציק קינד וויינט. אַ מאַמע, ווינד-און-וויי, זעט אַפֿילו
מיט פֿאַרמאַכטע אויגן... און זלפה ווייס, אַז די טרערן, וואָס איר
קינד פֿאַרגיסט, זינען צוליב איר... און זי ווייס אויך, אַז דאָס,
וואָס זינען ליפּן שאַקלען זיך, דאָס בעט ער צו גאַט פֿאַר איר, פֿאַר
זיין אַרעמער מאַמעס געזונט... גייט איר דערפֿון אַזאַ ליכטיקייט
אָדורך איבער די שוואַכע, קראַנקע אַברים אירע און ס'דאַכט זיך
איר, אַז זי איז גענעזן. באַלד אָבער שפּירט זי אַ שטעכונג אין דער
לינקער זײַט, אין די פּלייצעס, און אויך די פֿיס שטעכן... „רבּונא
של עולם! רבּונא של עולם!...“ — הייבט זי אָן שטיל צו בעטן,
נאָר צום קינד זאָגט זי:

— וואָס וויינסטו, נאַרעלע? נישקשה, ס'איז מיר טאַקע אַ סך

בעסער ווי נעכטן... כ'מין אז ארום מיטוואך, דאנערשטיק, מ'זאל דערלעבן מיט געזונט, על'ך שוין קאנען אויפשטיין פֿון בעט. זי זאגט דאס און אויף איר פֿאר דער צייט געעלטערט פנים לייגט זיך אַ מוטערלעכע גוטסקייט אויס. קוקט זי אים אָן און זי דערזעט זיך בלייך פנימל:

— קא' בלוטסטראַפּ אי' דעך נישטאָ אין זיך פנים... אַ קלאָג און אַ בראַך איז צו דער מאַמען! נאָך קא' אַנבייסן נישט געגעסן... זאָגט זי קוים אַרויס:

— נעם דיר, נעם דיר, דודשי, אַ שטיקל ברויט און עס! שאַקלט ער מיטן קאַפּ. אז ער וועט נעמען. גלייבט זי נישט, הייסט זיך דערלאַנגען ס'ברויט פֿון טיש. גיט ער איר ס'רייפֿטל, דערקענט זי, אז ס'איז גאָר נישט גערירט דערפֿון.

— האַסט'עך גאָר נישט געגעסן! האַ, מעג מען אַפּנאַרן אַ מאַמען... מעג מען?...

— ניין, מ'טאָר נישט... — ענטפֿערט דוד ערנסט — אָבער דו, מאַמע... ביסט'עך שוואַך... מיך הונגערט נישט...

— שוין זאָלסטו עסן! דו פּשע עוכר... דו הערסט! — און זי וויל זיך אויפֿזעצן און אַפּברעכן אַ שטיקל ברויט, אָבער זי קאָן נישט אַפֿילו דעם קאַפּ אונטערהייבן... און פֿון אַנשטרענגונג ווערט איר פֿינצטער אין די אויגן... שטאַרקט זי זיך, אַבי נאָר נישט צו חלשן.

ווען ס'ווערט איר אַ ביסל לייכטער, זיפֿצט זי אַפּ און דער-כאַפּט דעם קינדס אַ בליק, וואָס קוקט ווי אַן אַלטער... „אוי, אוי, אַ בראַך איז צו דער מאַמען...“ — וויל זי אים אַננריידן עפעס אַ גוטע זאָך, אַז ס'זאל אים הייטערער מאַכן. זאָגט זי:

— הערסט, דודל, חנה גימפּלס איז דאָ פֿריער געווען, האַט זי געזאָגט, אז די באַלעגאַלעס זינען שוין געפֿאַרן מיט שמוגל. נו, טראַכט איך, מיט גאַטס הילף, כ'על נאָר אַראַפּ פֿון בעט, באַלד

נאָך שבת מיערצעשעם⁸⁸, וועל'עך אויך אָנהייבן צו פֿאַרן. ביי יענקלעך על'עך קאָנען כאַפֿן אַ האַלבן פּוד מעל אויף באַרג. נו, עט מען אָנהייבן, מיטן אייבערשטנס רצון צו פֿאַרדינען און ס'עט ווערן גאָר אַנדערש.

הערט־אויס דער זון, וואָס די מאַמע זענע רעדט צו אים, און ער ווייס דאָך, אַז זי איז גוט קראַנק; און הלוואַי אויף איבער אַכט טאָג שבת, אין צוויי וואַכן אַרום, זי זאָל קאָנען אויפֿשטיין פֿון בעט... האַרכט ער זיך צו און קוקט דערבײַ אַזוי אומעטיק... נאָר מיט אַ מאָל פֿאַלט אים איין גאָר עפעס אַ פֿענער געדאַנק און ער טוט אַ זאָג צו דער מוטער מיט שמחה:

— מאַמע, ווייסט וואָס ס'איז מיר אַנגעפֿאַלן?

און אַז זי מאַכט אַ פֿרעגנדיקע מינע, הייבט ער אָן נאָך אַ מאָל:

— איך 'על פֿאַרן קאָ' וואַרשע מיט שמיגל...!

און אַז זי ווערט איבערגעראַשט, רעדט ער שנעל און מיט היץ

ווייטער:

— וואָס איז? כ'על נישט קאָנען? אויך מיר אַ גרויסע זאָך:

נעמען אַ ביסל סחורה, אויפֿזעצן זיך אויף דער פֿור, איבערן גאַנצן וועג האַלטן אין האַנט ס'קיישל, אין וואַרשע פֿאַרקויפֿן און צ'ריק־קומען מיט געלט?... הערסט מאַמע, בנאמנות, כ'זאָל אַזוי לעבן, ווי ס'עט אַזוי זיין. כ'על גוט אַכטונג טון און כ'על פֿאַרדינען...

אַזוי רעדט דודל צו דער מוטער און די אייגעלעך בלישטשען ביי אים, ווי די שטערנדלעך. ער שטעלט זיך שוין פֿאַר, ווי ער קומט צו פֿאַרן אָן אַדורכגעפֿרוירענער, אַ הונגעריקער; קומט־אַרײַן אין אַ וואַרעמער שטוב; די מאַמע שטעלט פֿאַר אים אַ טעלער הייס געקעכטס, און ער לייגט־אַרויס דאָס געלט אויפֿן טיש, און מ'ציילט דעם ריווח אַזוי לאַנג... ביז ס'עסן ווערט קאַלט... און ער שפּרינגט־אויף פֿון בעט, וווּ ער איז געהאַט געזעסן, כאַפט דאָס רייפֿטל ברויט, שנײַדט־אָפּ אַ שטיקל און אַ דערלאַנג דער מוטער:

⁸⁸ אמִירצה־השם.

— נא, — זאגט ער — עס א שטיקל ברויט, מאמע...
 קוקט די מוטער אויף דעם זון. קוקט מיט די קראנקע מוטער-
 אויגן און אויפן הארץ ווערט איר מיט א מאל אי פריילעכדיק, אי
 טרויעריק... נעמט זי שטומערהייט צו פון אים דאס שטיקל ברויט,
 באנעצט עס מיטן שפייעכץ, ביסט-אפ מיט די נאקעטע אסלעס
 קרישקעלעכווייז און שלינגט זיי שווערלעך אראפ.
 די זון איז גראד צוגעקומען צום פענצטער, האט זי געשפילט
 מיט די שטראלן אירע איבער די צווינגלדיקע פראסטבלומען פון
 די שויבן. האבן זיי אנגעהויבן צו גלאנצן און ביסלעכווייז צו
 טריפן, און טרערן זינען גערונען פון זיי אויף די ליסטן פון די
 פענצטער.

5

דער שווארצער בערל האט זייער א שוואך הארץ. א ליאדע
 וואס, לא עליכם, לייגט מען אים צו שטארצן³⁹ און טייל מאל
 העלפט דאס אויך נישט. דעמאלט מוז מען אים ארומלייגן מיט
 הייסע גארטשיצעס⁴⁰... דעריבער האט ער געזאגט צום ווייב:
 — ייטע, איך על גאר פארן מיט דער קאליע. ס'עט טאקע
 אנקומען א ביסל שווערלעכער: דאס פארן ביז צום פאקסאל, דאס
 נעמען א בילעט, און טאקע פריער נאך פאר דעם אלעם ארויסנעמען
 א שיין, א ריזעשניין. מ'מוז גיין צום קאמענדאנט אויסדערציילן ווי
 איך פאר, נאך וואס איך פאר און אויף ווי לאנג איך פאר. און
 טאמער פארלערסטו די שיין אין דער פרעמד, ביסטו דאך איינ-
 געשטעלט מיטן לעבן... נאר דערפאר ביסטו אין א צוויי, דריי שעה
 אין ווארשע און דו זיצסט דאך עפעס אויף א באנק, א מענטש!
 א כלל, איך פאר מיט דער קאליע."

³⁹ אנגעווארעמטע בלעכן, דעקלעך (פון טעפ). — ⁴⁰ מושטארדע.

אזוי טיטשט איר אויס בערל. נישט קוקנדיק אויפן שוואכן הארץ, רעדט ער אלץ אין איין אטעם, אזוי אז מען קאן קוים די ווערטער מיטן אויער נאככאפן. אבער ייטע פֿאַרשטייט זיי שוין, אודאי איז געווען אנדערש אמאל, באלד נאך דער חתונה. דעמאלט פֿלעגט זי אים נישט פֿאַרשטיין קיין איין וואָרט און ס'פֿלעגן זיך טון ריסעס⁴¹... היינט, אז זי קוקט אים נאָר אָן בלויז די צוויי אויגן זינען, פֿאַרשטייט זי אים שוין, וואָס ער מיינט. און די אויגן לויפֿן טאַקע ביי אים הין-און-צוריק און זיי ווייזן-אויס ווי פֿרעמד, ווי נישט אָנגעקניפט מיט זיין מענטש, נאָר וואָס זינען על-פי טעות פֿאַרבלאָנדזשעט געוואָרן צו אים.

— אָודאי איז גלייכער מיט דער קאַליע! — זאָגט ייטע — 'עסט דיר נישט צעברעכן אזוי די ביינער, נישט שלעפֿן זיך אַ גאַנצע נאַכט, ווי מיט דער פֿור, אויסצעמאַטערן זיך. און ביים שוואַרצן בערל, ווי קראַנק ער איז, איז נעשע ונשמע — גערעדט און געטאַן. פֿונקט ווי ביים ריידן, אזוי אויך ביים טאַן — אלץ נאָר אין דער געשווינד. „וואָרעם וואָס פֿריער ד'עסט האָבן אָפּגעטון, אלץ געכער 'עסטו ווידער קאַנען עפעס טון'... דאָס איז זיין ווערטל. און טאַקע, ווען דער שרייבער אין די ברילן האָט אים אויסגעשריבן די שנין „געשעפֿטלעך“ און דער קאַמענדאַנט האָט אונטערגעזחמתמעט, איז ער באלד געלאָפֿן, געקויפֿט אַ ביסל סחורה, איינגעפאַקט אין אַ קיישל, וואָס מען האַלט דערין וועש, פֿאַרשלאָסן אויף צוויי שלעסער, אַרומגעבונדן נאָך מיט פֿעסטן שפּאַגאַט צו עטלעכע מאָל, און דער שוואַרצער בערל גייט שוין אָנגעטאַן דעם ברוינעם באַראַנקאַווע פּאַלטאַ; ייטע ווידער בינדט אים נאָך אַרום דעם האַלדז מיט אַ וואַלענעם שאַל — און ער זיצט שוין אויף דער ברייטשקע ווי אַ פֿרייץ.

אין מיטן וועג, דורך דעם וואַלד, נעמט אים שוין אַבער אַפֿ-לאַזן דער מוט זינער, מיט וועלכן ער האָט זיך אָנגעגורט פֿאַרן אַרויספֿאַרן. „כ'ווייס, ע, בע... ביי זיי... ביי די דניטשן'...“

⁴¹ אַן איינרייסעניש, אַן איבערקערעניש.

— ביים, ביים, ביים... — סטארעט ער זיך אויסצובימבלען עפעס
א ניגון און ער טוט א פֿרעג בנים באַלעגאַלע מיט אַ קאַלט קול,
ווי אַ רוצח:

— זאָג נאָר, יענקל, הם... הם...

— וואָס? — דרייט דער פֿורמאַן אויס דעם קאַפּ.

— ה... ניין, כ'מייק, ס'קיישל שטייט פֿעסט?...

— יאָ! — ענטפֿערט יענקל און טוט אַ שמיץ דאָס פֿערד.

— ביים, ביים, ביים... — בימקעט ווינטער דער שוואַרצער
בערל. נאָר מיט אַ מאָל רופֿט ער אויס מיט גאָר עפעס אַ פֿרעמד
קול, וואָס האָט אויסגעוויזן ווי ערגעץ פֿון דער זייט, פֿון פֿעלד
אַראָפּ אַהערצוקומען, אַזש דער פֿורמאַן האָט געגעבן אַ האַלט־אַינ
די בריטשקע...

— יענקל! — זאָגט ער — ס'שטייט עמעצער בנים וואַקזאַל?...

— צוויי שטייען... — ענטפֿערט יענער — וווּ מ'גייט־אָדורך

מיט די בילעטן...

צוויי... — און ער שפירט ווי עפעס רייסט זיך שוין אָפּ אין

האַרצן.

— אָבער זיי טשעפען נישט... — טרייסט אים יענער, זעענ־

דיק ווי ער נעמט זיך אַזוי צום האַרצן איבער די צוויי...

בערל באַרויקט זיך טאַקע באַלד, אָבער דער מוט זינער איז

שוין אויס... ס'איז שוין גאָר נישט דער זעלביקער בערל... אַן

אַנדערער... יענעם האָט ער געלאָזט אין דער היים...

דורכן פֿעראַן⁴² איז ער געגאַנגען אין איין ציטערניש, וואַרפֿנ־

דיק מיט די „פֿרעמדע“ אויגן זינע אין אַלע זינטן, ווי איינער וואָס

האָט די נאַכט באַגנבֿעט אַ קלויסטער און פֿירט זי, די גנבֿה, דאָ

מיט זיך... איבערווייניק, אין וואַגאַן ערשט, האָט ער זיך אָפּגעווישט

דעם שווייס פֿון פנים.

בערל האָט אַרויפֿגעשטעלט זיין קיישל אויף דער פּאַליצע. ער

האָט אַפֿילו געזוכט צו פֿאַרוקן עס ערגעץ אין אַ שפּאַרע... אָבער

⁴² „טראַטראַר“ בני די רעלסן, וווּ עס שטעלט זיך דער צוג.

בלויז גלאַטיקע ווענט... און די בענק זענען בני זיי געמאַכט אַנ-
 דערש ווי בני די רוסן... שטייענדיק אויף דער באַנק און מניסטערנ-
 דיק מיטן קיישל — אַפֿשר איז גוט אַזוי און אַפֿשר איז נאָך בעסער
 אַזוי — האָט ער געזען ליגן פֿיל אַזעלכע קיישלעך און וואַליוקעס
 און גלאַט אַזוי פעקלעך... און ווען ער איז אַראַפּגעקראַכן און זיך
 אַנידערגעזעצט, האָט ער געזען אויף דער אייגענער באַנק, וווּ ער
 איז געזעסן, און אויף דער קעגנאיבערדיקער באַנק, אַ סך יידן,
 אויך אַזוי ווי ער אַרומגעבונדן די העלדזער מיט וואַרעמע פֿאַ-
 טשיילעס. און די יידן קוקן אויך אַזוי ווי ער, אין די זיטן, ווי
 גנבים... אָבער ווען ער האָט שוין אין גאַנצן געהאַט אַפּגעכאַפּט
 דעם אַטעם, האָט ער ערשט דערזען אַ געל יידל, אַ נידעריקס, מיט
 אַ האַרב אויף די פּלייצעס און מיט אַ הויכן, זייער אַ הויכן אַפֿ-
 שטייענדיקן שטערן. דאָס יידל איז זיך געגאַנגען הין-און-צוריק
 איבערן וואַגאָן און געזאַגט תהילים מיט אַזאַ וויינענדיק קול, אַז
 ס'האַט געקאַנט אַננעמען בנים האַרץ. בערל האָט טאַקע דערשפּירט
 דאָס דאָזיקע האַרץ און האָט זיך אַן אַטעם פֿאַרהוסט.

— וואָס אי' דעס אַנך? — איז צו אים צוגעלאָפֿן דאָס גע-
 לע יידל.

— גאַרניש, גאַרניש... דאָס האַרץ... — ענטפֿערט בערל. נאָר
 אַז יענער הייבט ווידער אָן צו ציען דעם אומעטיקן תהילים-ניגון,
 ווערט בערלען אַזוי ענג, אַז ר'מיינט, נאָך אַ מינוט, נאָך אַ רגע,
 און ס'גייט אים שוין דאָס חיות אויס... טוט ער זיך אַ שטעל-אויף
 און מיטן אייגענעם קול, ווי פֿריער צום פֿורמאָן, טוט ער אַ רוף-
 אויס:

— זאַגט מיר, כ'בעט אַנך, וואָס פֿירט איר דאָס?

— נאָפֿט! — ענטפֿערט יענער און ס'קול ציטערט אים ווי בני
 אַ גולן.

— און מעל? — באַרויקט זיך ווידער אַ מאָל בערל.

— מעל ניש'. ס'איז אַ קליין פֿאַרדינסט. נאָפֿט גייט מער.

אַבער מ'האַט מיך זונטיק אָפגעשאַכטן: אַ האַלב פּוּד נאַפֿט צוגענו-
מען... און ס'געלע יידל צעוויינט זיך שיער נישט.

— ווער נעמט עס צו, פֿעטער? כ'מין, ווער איז ביי זיי ממונה
דערויף?

— ס'איז נישט קאָ חילוק... — כאַפט זיך אָן אַ שמאַל יידל
מיט אַ שיטער בערדל, און מיט שפיציקע אייגעלעך, ווי די שפּיל-
קעלעך — ווער עס וויל פֿון זיי, דער נעמט־צו. אַט ביי מיר האָט
מען פֿאַר אַכט טאָגן צוגענומען אַ פּוּד מעל...

— אַ פּוּד מעל? — ציטערט שוין ווידער אויף דער שוואַרצער
בערל און ס'געלע יידל קוקט־אָרויף צו אַ לאַנגער וואַליזקע און
ווערט פּלוצלינג דערשראָקן אויף טויט.

— גוואַלד, יידן, וואָס טוט מען? ס'נעצט מיר אַדורך...

און ער שפּרינגט־אָרויף אויף דער באַנק, און דאָס יידל מיטן
שיטערן בערדל און מיט די שפיציקע אויגן כאַפט זיך אויך אָרויף
און זיי נעמען פֿאַרשטאַפּן מיט שמאַטעס און מיט פּאַפּירן, מ'פֿאַר-
וויקלט און מ'פֿאַרבינדט, מ'זאָל נישט דערקענען די בלעכענע נאַפֿט-
באַנקעס, וועלכע לייטן זיך אויף נאָך יעדער „יאָדע“.

דערווייניג קומען־צו אַדער רוקן זיך צו די איבעריקע יידן און,
שטייענדיק אַזוי אין אַ קופּע, נעמען זיי דערציילן פֿאַרשיידענע
אומגליקן, וואָס ס'האַט זיי שוין געטראָפֿן בעתן „פֿירן“. און יעדער
האַט צו דערציילן עפעס אַ מוראדיקע מעשה מיטן צונעמען, מיט
האַרצווייטיקן און מיט שרעקלעכע עגמת־נפֿשן... פֿון די אַלע מע-
שיות ווערט ביים שוואַרצן בערל אין האַרצן וואָס אַ מינוט אַלץ ענ-
גער. די אויגן זינען שפּרינגען אים שוין נישט אַרום ווי פֿרעמדע;
זיי ווערן רונדיק און שטייף, מיט אַ מאַדנעם גלאַנץ, ווי פֿון שטאַל.
ווען דער לעצטער האָט שוין זיין מעשה געענדיקט, זעצט
זיך יעדער אַוועק שטיל, פֿאַר זיך, נעבן זיין פעקל, און זאָגט עפעס
אַ תּפּילה, אַ געבעט, וואָס זאָל ברענגען זיין האַרץ, זיין וויסט מזל,
זיין ביטערע פּרנסה, פֿאַר גאָט ברוך־הואַ, דעם האַר פֿון דער וועלט.
און ער זאָל טאָן פֿאַרבלענדן די אויגן פֿון די אַלע מלאַכ־חבלה

פֿון די „קאַליעס“ און פֿון די „פֿאַקסאַלס“, און די פעק זייערע זאַלן
בני זיי אין די אויגן קליין ווערן, ווי די פינטעלעך, ווי די שפּרינג-
קעלעך... .

דער שוואַרצער בערל זאָגט איין קאַפּיטל תהילים נאָכן אַג-
דערן. און וווּ ער דערזעט אויף אַ סטאַנציע אַ קופּע דייטשן, וואָס
ס'דאַכט זיך אים נאָר בלויז אויס, אַז זיי קוקן צו זיין פֿענצטערל,
קריכט אים ס'האַרץ ווי אַ וואַרעם אין גוף אַרום און ס'ווערט'ן
ש'יער ניש' פֿינצטער פֿאַר ד'אויגן... אין אַזאַ מינוט רייסט ער
איבער דאָס תהילים-זאָגן, און אַז ער האָט שוין די „פֿינצטערע“
סטאַנציע וויינט הינטער זיך טוט ער אַ נדר, אַם-ירצה-השם, ער
וועט נאָר איבערקומען — מער נישט צו פֿאַרן מיט דער קאַליע... .

6

אין האַלבן טאָג עפֿנט דער הויכער יוקל אַ בלעכן פּושקעלע.
נעמט-אַרויס אַ נאָדל און שטעקט זי אַריין אין גראַמאַפֿאָן. ער דרייט-
אַן פֿאַר אַ קאַרבּעלע און אונטער דער נאָדלס שפיץ נעמט זיך גע-
שווינד דרייען די מעטאַלענע פּליטע. צעטראָגט זיך דעמאָלט אַ
זינגען און אַ שפּילן און שכנהטעס מאַכן איינע צו ד'אַנדערע אויף
אַ שטיל קול:

— אַ בראַך איז צו זיין קאַפּ! וואָס פֿעלט'ן דען? שטעלט ער
זיך אין מיטן טאָג שפּילן, אַפּשפּילן זאָל מען אים שוין צו דער
לוויה... .

אַפּגעשפּילט דעם מאַרש, אַפּגעמאַרשירט איבער דעם שטיבל,
ווי אַ זעלנער, צום טאַקט, נעמט יוקל די קיילעכדיקע געפֿלאַכטענע
שפיצרוט, הענגט זי אָן בנים לעדערנעם אויערל אויף אַ קנעפל פֿון
זיין קורטקע און גייט אין גאַס אַרויס.
בנים מאַגיסטראַט טרעפֿט'ן אָן מאַלינאַווסקי. גייען זיי ביידע
אַריין אין טויער און יוקל פֿרעגט מאַלינאַווסקי:

— האַסטו שוין געהערט, אַז מ'פֿירט שמוגל?...

— געהערט, געהערט. — ענטפֿערט דער קריסט — אָבער וואָס דאַרף מען טאָן דערצו?

— איך מיינ... — צעפֿירט יוקל מיט די צוויי לאַנגע הענט זאָלן זיי שמוגלען, נאָר אונדז זאָל אויך עפעס אַנקומען דערפֿון... — ראַציע⁴³... — באַסעוועט יענער צו און בני יוקלען פֿאַל-דעוועט זיך אַינן דער קאַרק פֿאַר צופֿרידנקייט. וואָס דען? מיט די פֿופֿצן מאַרק אַ וואָך 'עסטו קאַנען לעבן? 'עט זיין פֿרנסה?... און זיי ריידן ווייטער צווישן זיך, ביז עס באַווייזט זיך אין דער פֿורטקע⁴⁴ דער ברייטער, צעפֿאַכלטער⁴⁵ קאַפֿ פֿון זשאַנדאַר-מען-וואַכמייסטער.

— אַ, אַ, גוט מיטאַג! פֿאַן יוקל און פֿאַן מאַלינאָוסקי! — ווענדט ער זיך צו זיי מיט זיין פּויליש ריידן — וואָס גיבט נאָ-וואַשטש⁴⁶?

— גוט מיטאַג, גוט מיטאַג! — ענטפֿערן ביידע.

— ס'גיבט ניקס ניעס צו מאַכן! — גיט צו יוקל.

— אָבער וואָס טוען די יידן דען? איזט ש'וואַר⁴⁷ דאַס די לויטע שמוגל מאַכן?...

— וואָס שפּרעכט דער האַר וואַכמייסטער! — מיר האָבן ניקס געהערט.

אָבער דער "האַר" וואַכמייסטער הערט אים שוין נישט. ער לאַכט גאָר צו אַ פֿאַרבנייענדיקן מיידל און רופֿט איר נאָך, גלע-טנדיק זיך די גרויסע בלאַנדע וואַנצעס.

— איין שענעס מעדל... איין היפשעס מעדל... און ער שווימט מיט די העלע אויגן איבער די קנילעכדיקע זיטן פֿון דעם מיידל, וואָס באַוועגט זיך עלאַסטיש, שלאַנק אין גאַנג, פּונקט ווי זי וואַלט אויך געשווימען.

⁴³ גערעכט, לאַגיש. — ⁴⁴ טירל. — ⁴⁵ צעשוּיבערטער. — ⁴⁶ ניס. — ⁴⁷ אמת?

— איין שענע פאניענקא⁴⁸... — מאכט ער צו זיי און די אויגן ווערן ביי אים קליינטשיק, גלאנצן, ווי די קאטערלעך... און אוועק-גייענדיק ברומט ער צו זיך — הם, הם... מוסס מאן נאכזעען ווי די יודן מאכן שמוגל...

אז ער איז שוין ווייט פֿון זיי, קוקן זיך ערשט ביידע מילי-ציאנטן שארף אָן און דעמאלט לאָזן זיי זיך גיין צו פאנטלען. ביי פאנטלען אין שטוב זינען געווען אַנגעוואָרפֿן זעק מיט מעל. ער, פאנטל, האָט זיך געהאַלטן אין פֿאַרקנעפלען די וואַטענע וועסט און אין געבן עצות די צוויי שותפים זינען, ווי אזוי זיי זאָלן פֿאַקן, ביזעט ס'האָט זיך געעפֿנט די טיר און ביידע מיליציאַנטן זינען אַרײַן.

האַבן זיך אַלע דריי שותפים געטאַן אַ שטעל-אויס אין דער ברייט, ווי וועלנדיק פֿאַרשטעלן מיט זיך די זעק מעל, און איבער-געשראַקענע האָבן זיי געקוקט צו דער טיר.

— וואָס פֿאַקט איר אין די זעק אַרײַן? — פֿרעגט מאַלינגאָוסקי מיט אַן ערנסטן קול און קוקט שטרענג אויף די פֿורמאַנעס.
— איר מאַכט שמוגל? — דערלייגט זיי יוקל מיטן באַסאָון קול זינעם.

— ווייסט איר נישט, אָז ס'איז נישט דערלויבט? — בייזערט זיך דער קריסט.

— לאַ? זיך נאָר דער פֿאַן באַרוקן? — וויל אים קאַפּל אַני-נעמען און פאנטל ציט זיך אַרויף די הויזן און קוקט אויף יוקלען, ווי אַ רוצח.

— אַך, — ברומט ער — אַלץ דו... האַסטן געדאַרפֿט דאָ אַרײַנפֿירן, האָ?...

— נע גאַדאַטש, נע גאַדאַטש!⁴⁹ — רעדט שטרענג דער קריסט.
— לאַ? זיך נאָר דער פֿאַן זעצן... — וויל אים קאַפּל אַלץ אַנינעמען, יענקל אָבער רעדט גאַר נישט, נאָר נעמט-אָן די ענג-

⁴⁸ מיידל. — ⁴⁹ נישט ריידן!

לישע וואָג מיט ביידע הענט און הייבט זי אויף אין דער לופטן, דערזעט דאָס קאָפל, טוט ער זיך אַ שטעל פֿאַר אים און ברומט-אַרויס צווישן די צייך:

— דו לייגסט'עך אַוועק? ... האָ? ...

און ווידער צום מיליציאַנט:

— לאָז זיך נאָר דער פּאַן זעצן... ס'עט אַלץ זיין אין אַרדענונג...

— אַוודאי, אַוודאי, ס'עט אַלץ זיין אין אַרדענונג... — פּאַטאַקע-

וועט פּאַנטל.

זעצן זיי זיך אַוועק, די מיליציאַנטן, צום טישל. נאָר קאָפל שטייט אַנגעבוּיגן, דאָ איבער מאַלינאַווסקין, דאָ איבער יוקלען, און פּאַנטל שטייט, די צוויי פֿיס אויף דער פּאַדלאַגע, ווי אונטערגע-טשוועקעוועט. ער קוקט מיט פּעס און טראַכט אין זיך: «וואַלט ער גאָר דאָ אַליין געווען, וואַלט ער שוין אַרויס מיט אַפּגעהאַקטע זשעב-רעס⁵⁰! ...» אַבער אַז די שותפֿים דערהערן, וואָס דער וואַכמאַסטער האָט געזאָגט, ווערן זיי אמתדיק דערציטערט.

— ווי? וויסט ער שוין דערפֿון?

— ער אַליין? לאַנדסמאַן?

— און וואָס וויל ער טאָן?

אַזעלכע פֿראַגעס ריכטן זיך אַרויס ביי קאָפלען און ביי פּאַנטל לען, נאָר יענקל קוקט שטום אַראָפּ צו דער פּאַדלאַגע און האַלט נאָך אַלץ איין האַנט אויף דער ענגלישער וואַג...

— מיט אים איז ניש' קא' שפּילאַכצל! — טראַסקעט-אַרויס

פּאַנטל.

— און אַפֿשר מיינט ער עפּעס? ... — פֿרעגט קאָפל.

— זאָל גאָט היטן, זאָל גאָט היטן! איר וועט באַגיין אַ גרויס

נאַרישקייט! — זאָגט דער קריסט, נאָר דערזעענדיק זייער אומבאַ-

האַלפֿנקייט בעט דער קריסט ווינטער — איר פֿאַרלאָזט זיך נאָר

אויף אונדז. מיר'ן שוין זען... מ'עט אים האַבן אויפֿן אויג...

⁵⁰ ריפּן.

און זיי שטעלן זיך אויף, ציען-אַראָפּ די מאַרינאַרקעס און
גייען צו דער טיר. די פֿורמאַנעס גייען-נאָך און קאַפּל שטעקט זיי
עפעס אין דען "יד" אַרײַן.

— יוקל, געדענק, ביסט'עך אַ יהודה, גיב אונדז צו וויסן, אָן
ד'עסט עפעס דערשנאַפּן...

— דאַבזשע, דאַבזשע!⁵¹ — זאַגן ביידע און ווערן פֿאַרשוויגן.
— כאַלערע אין זייערע ביינער אַרײַן! — דונערט-אַרויס קאַפּל,
פֿאַרמאַכנדיק נאָך זיי די טיר — וואָס אַסטו געוואַלט טאָן? מיינסט,
ס'איז אַמאָל בניּם רוס? — ווענדט ער זיך צו יענקלען.

— זאַלן זיי נישט קומען שעכטן! — הייבט פּלוצלינג יענקל
אָן צו ריידן — טויט איז טויט, אַ פּגירה זיי! אַ זעץ מיט דער וואָג
איבער די קעפּ, אַ טרען ס'לעדער, אַ פּגירה אין זיי!
און ווער ווייס, וואָס פֿאַר אַ מיתות יענקל וואַלט אַלץ צוגע-
קלערט פֿאַר דער מיליציע, ווען ס'גיט נישט אַ פּלאַץ-אַרײַן גליקע,
וואָס קנעפט זיך די גראַבע בעק:

— געוואַלד, וואָס האָבן זיי דאָ געוואַלט, די רוצחים?

— מאַך-צו דעם קוויטשער! וואָס איז'ס פֿאַר אַ געוואַלדן אין
מיטן דרינען?

— כ'האַב זיי דעך געזען אַרויסגיין פֿון דאַנען, די מיליציע!
— נו, וואָס זשע? — נעמט זיך קאַפּל צ'ריק צום פּאַקן — זיי
זינען געווען און זינען אוועקגעגאַנגען.

— האָבן זיי גאָר נישט געטאָן? לאָזן זיי מיר זיין פֿאַר אַ שיינע,
ריינע פּפּרה, לאָזן זיי מיר זיין...

פּאַקנדיק אַזוי, בלעבט פּאַנטל שטיין מיטן שנויץ פֿון אַ זעקל
אין איין האַנט, מיט דער צווייטער נעמט ער זיך קראַצן אין פֿיס
און פֿאַרטראַכט זיך. דערזעט עס יענקל, וואָס האָט שוין הינט
דאָס לשון, גיט ער אַ רייד-אַרויס:

⁵¹ גוט.

— קוקטס'ן נאָר אָן, ווי ר'האַט זיך עס אַוועקגעשטעלט. מוזט מיינען, אַז ס'איז ערב יום-טוב, הי, הי...
פאַנטל אָבער הערט נישט. ער קראַצט זיך אַלץ פסדר דעם פֿוס און טראַכט-איבער אַ וויכטיקע זאַך, וואָרעם מ'זעט, ווי איינ-ציקווייז צעשמייכלט זיך זיין פנים און ער לאַכט שוין כמעט, ווען ער זאָגט צו זיי:

— הערט'עך, ברידער, וואָס ס'אי' מיר אינגעפֿאַלן? מ'עט לאָזן מאַכן טאַפעלע באַדעמס⁵² צו די וועגן, אַזוי ווי די קאַלישער האָבן... דאָ קאָנען זיי שוין ד'אויגן אַרויסקריכן און אַ קרענק 'עלן זיי געפֿינען...

געפֿעלט עס ביידע שותפֿים גאָר שטאַרק. קאָן זיך קאַפל נישט איינהאַלטן און, ווי דעמאַלט אין שענק, טוט ער אַ זבענק פאַנטלען אין די פלייצעס אַרײַן און דונערט:

— אַ כאַלערע אין זייערע ביינער אַרײַן! זעבן שוין קאָנען גוט זוכן...

און זיי נעמען זיך פֿאַר דער אַרבעט גאַנץ לעבעדיק. זעקלעך ווערן געפאַקט און אַנגעשטויסן מיט די קני, זיי זאָלן זיין פֿעסט, נישט שיטעוודיק. און אַז דאָס פאַקן ווערט פֿאַרטיק, דעקט מען אַלץ איבער מיט אַ ביסל טיכער, שטשערקעס, און מ'גייט-אַרײַן צו יצחק יונה און שניפֿסל.

7

יצחק-יונה איז געווען אַ טאַנדייט-שניידער, אָבער נישט ווי די אַנדערע טאַנדייטניקעס, מיטן שוויצערישן געלעכטערל און מיט די אויפֿגעריסענע לידעלעך. ער איז אַ ייד מיט אַ פֿינגר גרוי בערדל

⁵² דעקן.

און מיטן טוכענעם הוט מיט דער ברייטער דענקע ⁵³ אויפֿן גרוי־ לעכן קאָפּ. גיין גייט ער שטענדיק מיטן ייִדישן שמייכלע אויף די באַוואַקסענע באַקן. אַ שטילער, אַ פֿאַרטראַכטער אַ ביסל, מיט שקאַט ⁵⁴ טאַבאַק כּמעט שטענדיק אין האַנט, זאָגנדיק אַ קאַפּיטל תּהילים אָדער אונטערניגונדיק אַ ימים־נוראִימדיק ניגונדל.

יצחק־יונה דאַוונט אויך פֿיל מאָל פֿאַרן עמוד אין שטאַטישן בית־המדרש. אַהיימקומענדיק פֿון דאַוונען, וואַשט ער די הענט און ווישט זיי אָפּ גאַנץ פּאַמעלעך. און דאָס אָנבניסן זינס פֿאַרנעמט אַ גוטע שעה. אין דער ערשטער שטוב אַרבעטן זינע צוויי זין און אַ טאַכטער, אַ מיידל מיט רויטע פּאַמפּאַניקלעך ⁵⁵.

דאַרטן פֿלעגט די אַרבעט פֿליען פֿון די הענט. די יונגען פֿולן־אָן די שטוב מיט די פֿינע לידער און זייערע קולות מיטן זיך צוזאַמען מיטן הייזעריקן געקלעפּער פֿון די מאַשינען, וואָס אַרבעטן מיטן האַרץ נישט ערגער ווי אַ מסופּנער מיט די לונגען...

דאָס איז אַבער געווען אַמאָל. אַמאָל, אין די גוטע יאָרן, ווען ס'איז געווען שלום אויף דער וועלט און אַ פֿונט געבניטלט ברויט האָט געקאַסט אַ פֿינפֿער... „אַמאָל איז געווען אַ מלך“... דאָס אַלץ איז אַבער פֿאַרשוונדן ווי אַ פּישוף, ווי אַ בייזער חלום, צייט ס'איז אויסגעבראַכן די מלחמה — „בעוונותינו הרבים“, ווי ס'גיט־צו יצחק־יונה דער טאַנדייט־שניידער. הינט! ווער אַרבעט דאָס הינט? ווער מאַכט זיך עפעס? טויט, אַפּגעשטאַרבן. אַלע האַנדלען. סוחרים פֿאַרקויפֿן די סחורות בחצי חינם, פּדי צו האָבן פֿאַר וואָס צו קויפֿן ברויט. און באַלמעלאַכעס! באַלמעלאַכעס גייען־אַרום מיט ליכט אין די הענט און מען זוכט און מען „זאַכט“ דעם פּויער... איז טאַקע געוואָרן שלעכט, וואָס שלעכט הייסט. מען דרייט זיך פּוסט און פּאַסט. דער לעצטער רובל איז שוין לאַנג אויפֿגעגעסן. וואָס זשע טוט מען ווייטער? געקלערט אַהין, געקלערט אַהער — איז גע־

⁵³ רייפל, רעדל. — ⁵⁴ פּושקעלע. — ⁵⁵ בעקלעך.

בליבן, און מ'מוז זיך פֿאַרלייגן אַ „מלינע“⁵⁶. דאָס אַלץ איז גערעדט געוואָרן בסוד, אין דער שטיל. אָבער ווי שטיל ס'זאל נישט גע-רעדט ווערן, איז עס גענוג, ס'זאל אַנקומען צו פיניע גרעגער, וואָס ס'איז נישטאָ קיין איין זאָך אין שטאַט, ער זאל דערפֿון נישט וויסן. יצחק-יונה האָט גענומען אַ פֿעסל, וואָס ער ווייס נישט על-פי וועלכן נס עס האָט זיך דערהאַלטן ביי אים, האָט גוט אויסגעריבן, געלאָזט מאַכן ביים בלעכער אַ בלעכענעם קעסל מיט טעלערס און מיט רעדלעך, געקויפֿט אַ באַראַמעטער און אין דער ערשטער שיינער פֿאַרוואַלקנטער נאַכט געשטעלט זיך קאַכן. יצחק-יונה אַליין האָט אַפֿילו נישט געקאַנט צוגיין, צוטרעטן צו דעם עסק. ער האָט שוין מער נישט פֿאַרמאַגט ווי דאָס פֿעסל און קוים מיט צרות צו-נויפֿגעשטוקעוועט אויפֿן קעסעלע. און דאָ האָט אַ פּוד צוקער שוין געקאַסט צוואַנציק רובל! האָט ער זיך איבערגעשמועסט מיט יוסף ליאַלקע און זיי האָבן מיט מזל געמאַכט אַ שותפֿות. אָבער טאַקע אין דעם אייגענעם טאַג נאָך איז געקומען פיניע גרעגער און האָט זיי מודיע געווען, אַז ער שטייט אויך צו פֿאַר אַ שותף... זינען דאָך יענע אַרויס אויף אים מיט אַ מויל:

— גוואַלד, גולן! ווי קאַן עס דיר גאָר קומען אויפֿן געדאַנק?
מיר האָבן זיך געלאָזט קאַסטן, געמאַכט אַלע פֿלים. און פֿאַר דרײַ
'עט'עך גאָר נישט בלייבן...
אָבער ער ווייס נישט, האַלט זיך ביי זינס — אַנישט טויג
נישט ס'גאַנצע עסק...

דאָ איז שוין יוסף ליאַלקע אַרויס פֿון די פֿלים און האָט אים
אַנגעכאַפט פֿאַר אַ האַנט און זי געדריקט ווי מיט צוואַנגען.
— געמיינער גרעגער! אויף גראַנדע⁵⁷ ווילסטו ווערן אַ שותף!
אָבער נישט ביי מיר...

האַט זיך פיניע אַנגעצונדן פֿאַר פעס. די נאָז האָט זיך אים
אויסגעשפיצט און אונטער ד'אויגן איז אים געוואָרן געל.

⁵⁶ באַהעלטעניש. — ⁵⁷ אויף כּוּחַ, מיט געוואַלט.

— איך 'על איך אַנלערנען... — האָט ער געשריגן, אַרויס-
 רינסנדיק זיך פֿון יוסף ליאַלקע, און איז אַנטלאָפֿן.
 אין אַ פּאַר טעג אַרום מאַכט זיך איין מאָל, ווי יצחק-יונהס
 זון, לייבל, זיצט אַזוי טשיפקעס⁵⁸ און לייגט-צו שטיקער האַלץ
 צום פֿייער אונטערן קעסל. פֿון אויבן, אויפֿן אַנגעגליטן קעסל,
 שטייט דאָס קעסעלע און זידט. די פּאַרע גייט-אַריין אין אַ רערל,
 רינסט זיך דורך צווישן מעשענע טעלערס און גייט ווידער אין אַ
 רערל אַריין, וואָס ליגט אין אַ קולפּאַס. דאָ טריפֿן די טראָפּנס
 דורכן רערל, ביי וועלכן יצחק-יונה שטייט און האַלט-אונטער אַ
 טעפל... .

— דער ערשטער קאָך... — רעדט ער מיט בניעומתיקייט
 און דאָס פנים שנינט אים. און ווען ער לאָזט אַריין דעם גראָד
 און ער בלייבט שטיין אויף נומער פֿינף און אַכציק, עפֿנט ער
 ברייט דאָס מויל און גיט-צו מיט הנאה — „האַ, האַ, אַ פֿינער
 קאָך! פֿינף און אַכציקער! האַ, האַ!

אַט דעמאָלט קומט-אַן יוסף ליאַלקע. מיט דריי שפּרייזן איז
 ער שוין איבער אַלע שטיגן אַריבער. גיט אַן עפֿן די טיר, כאַפּט-
 אַראָפּ דעם קעסל פֿון איבערן פֿייער, רינסט-אַרויס די רערן און אַ
 רייד-אַרויס אין איין אַטעם:

— געשווינדער, געשווינדער... לאַנדסמאַן מיט יעגערן גייען
 אַהער... .

ווערט אַ געכאַפּערט און געפֿליק. קיינער ווייס נישט וואָס
 פֿריער צו טאָן. סטניטש, אין ווינקל אַ זאַטשער⁵⁹ פֿול ביזן אויג...
 הייבט מען אים און מ'שלעפט און ס'גיסט... און פֿון די רערלעך,
 פֿון די אַרויסגעריסענע, וויינען נאָך אַלץ טראָפּנס, די פּאַרע געפֿינט
 זיך נאָך אין זיי, און די טראָפּנס פֿאַלן, נעבעך, אויף דער בלאַטי-
 קער פּאַדלאַגע און זאַפּן זיך אַינן אין איר. זאָגט לייבל און באַ-
 קלאָגט:

⁵⁸ אַינגעבויענער הייט, אויף די שפיץ פינגער. — ⁵⁹ טאַפּ, קעסל.

— פֿינף און אַכציקער... — און ער טראָגט און שלעפט, און דאָס גאַנצע פנים שוויצט אים ווי אַ ביבער.

נאָר דער פֿאַטער איז וויס ווי קרייד און די מוטער, דאָס קליינע יידענעלע, שטופט אין קיישל אַרײַן די פֿלעשער פֿאַרטיקן בראַנפֿן און, איבערדעקנדיק זיי מיט דער שערף, לויפֿט זי אַרײַן צו אַ שכנטע באַהאַלטן... און ליאַלקעס נאָז איז אויסגעצויגן אין אַ שפיץ, ווי בײַ אַ טויטן. אַזאַ פֿאַרמעגן!... אַזאַ פֿאַרמעגן!... ס'גייט אַלץ אין דר'ערד אַרײַן... — טראַכט ער. און בײַ בריינדלעך ווערן די רויטע פֿאַמפֿאַניקלעך נאָך רויטער... זי כאַפט, שלעפט און באַ-האַלט „אין דר'ערד אַרײַן וואָס נאָר זי קאָן... און, שטייענדיק אַזוי אויף אַ נאַס דעקל פֿון אַ פֿאַס, גליטשט זי זיך אויס און פֿאַלנדיק פֿאַרטשעפעט זיך איר קלייד אין אַ טשוואַק, וואָס שטאַרט-אַרויס פֿון דער וואַנט. זעט זיך אַ שטיק פֿוס אירער און אַ סאַמעטל, וואָס איז אַרומגעבונדן אין אַ שליף אַרום זאַק, באַלד איבער דער קני. אַ קלאַג, אַ בראַך האַט'עך זיי דאָ געטראָפֿן!... מ'הערט זיי דעך שוין, די הינט! ווי די רוצחים קוקן זיי דעך אויס! און — ס'קומען אַרײַן די דניטשן...

— וואָס פֿיר איין פֿאַבריק איז היר? — פֿרעגט דער וואַכמיס-טער און קוקט זיך אַרום אין שטוב.

— דאָ היר וווינט אַ שנידער... — ענטפֿערט יצחק-יונה און ציטערט ווי אַ בלאַט אין האַרבסט.

— אַזן שנידער? פֿרעגט יענער איבער און אַ בייז שמייכלעך באַווייזט זיך אין די אויגן — אַזן שנידער? און וואָ איזט די מאַ-שינע?...

— אַט'אָ דאָ, הערעלע... — קאָן זיך טשיפע, דאָס קליינע יידענעלע, מער נישט איינהאַלטן. זי נעמט אים אָן בײַ דער פֿאַלע פֿון זיין מונדיר און לייגט אַרויס דאָס גאַנצע מענה-לשון און נאָך מער וויפֿל אין דער תּחינה שטייט — ער, מײַן מאַן, יצחק-יונה, איז אַ שנידער, אַ טאַנדייט-שניידער. ס'אי דעך אַבער נישטאָ קאָ-שטאָך אַרבעט, שטייען די מאַשינען אַוועקגעשטעלט אין אַ ווינקל...

דער הערעלע אי' דעך אַזאָ גוטער, אַזאָ ווילער... לאַ' זעך דער הערעלע זעצן! — און זי רוקט אים אונטער אַ פֿיכט, ברודיק בענקל.

— וואָס פֿיר איין שמוציגע וווינונג! — זאָגט לאַנדסמאַן צו זיין באַגלייטער, וואָס איז אַ הויכער, אַ דאַרער, מיט אַרויסגע-סטאַרטשעטע קינבאַקן⁶⁰, מיט אַ נאַז ווי אַ פֿילנבויגן און מיט אַן איינגעפֿאַלן מויל. אויפֿן קאַפּ טראָגט ער אַ קיילעכדיק היטעלע אַן אַ דאַשעק און ער איז דערין ענלעך ווי אַ הונט, וואָס מען האָט אים אָפּגעהאַקט דעם ווידל... — זעען זי, וואָס איזט אין דיזען פֿאַס? יענער בייגט זיך איין און ס'דאַכט זיך, אַט, אַט, ברעכט ער זיך איבער, ווי אַ שטעקן.

— דאָס איז לעער, הער וואַכמיסטער, אָבער דאָס שטינקט זעער... —

— וואָס איזט דאָס פֿיר איין פֿאַס? — ווענדט זיך לאַנדסמאַן דראָענדיק צו די איבעריקע — יאַ, דאָס איזט שנאַפּס!
— ניין, ניין, הערעלע, סאַרנע⁶¹ שנאַפּס? שנאַפּס? פֿון ווי און פֿון וואַנע? דאָס איז פֿון זויערקרויט...
און אַז זי דערזעט זיין בליק, דערשרעקט זי זיך אין גאַנצן און רופֿט-אויס:

— האָבן זי רחמנות, הערעלע!...
און דער הערעלע באַטראַכט אַ קובל, שמעקט צו אים און פֿרעגט מיט זיין געלעכטערל:
— דאָס איזט אויך פֿון קרויט?
— יאַ, יאַ, פֿון קרויט...
און ער קוקט זיך ווייטער אַרום און דערזעט ברענגדלען אין דער טיר צו דער צווייטער שטוב. דאָ ווערט ער מיט אַ מאָל אַן אַנדערער. דאָס פנים לייטערט זיך אים אויס און די אויגן ווערן אויך עפעס באַהעלטער.

⁶⁰ ביינער-שפיצן פון די באַקן. — ⁶¹ וואָס פֿאַר אַ.

— וואָנען זי היר, פֿרוילינג? — און ער ווינקט צו יעגערן —
 אַ שענעס מעדל... נו... — און ער דערענדיקט נישט און גייט-צו
 צו איר און קניפט איר אין באַק — זאָ, זינט זי איין טאַכטער דיון
 יודנס... די פּאַניענקאַ האַב ישׁ שוין געזעען באַם מאַגיסטראַט...
 אישׁ'וואַר... באַם מאַגיסטראַט... — און די אייגעלעך נעמען אים
 שוין ווידער בלישטשען...

באַלד נעמט ער אַרויס אַ נאַטיץ מיט בלינפֿעדער און פֿאַר-
 שרנבט זייערע נעמען. אַוועקגייענדיק, זאָגט ער צו בריינדלעך:
 — זי מוסן קאַמען צו מיר הויטע, זעקס אור... ס'וועט זיין
 שטראַפֿע...

אַז די דניטשן זננען שוין נישט געווען, האָבן זיך די יידן
 אויסגעזעצט אויף די פֿניכטע בענקלעך און ווי אַבליים באַדויערט
 דעם היזק.

— ווער ווייס, אויב דער זאַטשער 'עט נאָך גוט זיין.

— אין קעסל איז געוואָרן אַ לאַך...

— און וווּ זננען די מעשענע טעלערס?

— זיי זננען דאָ. זיי ליגן אין קעלער.

— נו, מ'האַט נאָך גוט אָפּגעשניטן. ז'אַבן דאָך גאָר נישׁ'

געפֿונען...

און יוסף ליאַלקע גייט-צו צו יצחק-יונהס טאַכטער:

— בריינדלעך... — בעט זיין קול רחמים — 'עסט אַרויפֿגיין

צו אים... 'עסט'ן ווּנזן אַ שמייכעלע... וויסט שוין ווי אַזוי... — און

צו יצחק-יונהן מאַכט ער — זיי זננען אַזעלכע, אַז פֿאַר אַ יידיש

מיידל לאָזן זיי זיך שנעלן נ'האַלדן...

דערהערט דאָס בריינדל, ווערט זי רויט ביז איבער די לעפלעך

פֿון די אויערן און זי לויפֿט-אַרין אַ צערודערטע אין דער צוויי-

טער שטוב. דאָך טוט עס איר הנאה: אַ לאַסקע ביי דעם וואַכ-

מניסטער...

— ווער ווייס, צי ס'אי' נישׁ' גרעגערס אַרבעט?... — האַט

ליאַלקע אַרויסגעטראָגן אַ חשד. נאָר יצחק-יונה האַט זיך אַנגעביי-

זערט:

— ע, סטייטש, א ייד?...

דאך איז בײַ זיי געבליבן צוצונעמען אים, פיניען, פֿון היינט אָן, פֿאַר אַ שותף. און מ'ווייס נישט, ווער ס'איז שולדיק געווען אין דער מעשה, נאָר פֿון אַצינד אָן האָט זיי אָנגעהויבן צו גיין שוין בעסער. קודם איז דאָס פֿאַבריקל שוין מער נישט אין שטוב. גע- דונגען גאָר אַ פֿאַרוואַרפֿן בײַדל, וואָס שטייט פּוסט אין אָן אויבסט- גאַרטן, טאַקע הינטער פּאַנטלס הויף. און דאָס פֿאַבריקל אַליין איז פֿאַרגרעסערט געוואָרן אויך — צוויי פֿיפֿערס האָבן אָנגעהויבן גיין!.. און בראַנפֿן אַרויסצוגעבן גאַנצע פֿעסער. ס'איז נאָר שווער געווען מיטן וואַסער. ווייט נאָכן גאַרטן אַזש איז דער ברונעם און פֿון דאָרט צו שלעפֿן די עמערס וואַסער קאָן מען קוים „דערדויגן- זשען“⁶², אַזוי אַרבעט איצט די פֿאַבריק.

האַט מען צוגענומען זרח-אַיזעלע, וועלכער טראַגט מיט דר- אַרץ דעם דאָזיקן צונאַמען, מיט וועלכן דאָס שטעטל האָט אים באַערט. טוט זרח גאָר נישט גאַנצע טעג, נאָר ציט-אַרויף די עמערס וואַסער פֿון ברונעם, שלעפט זיי אַרײַן אין בײַדל, גיסט-אויס ס'וואַ- סער אין די ליידיקע פֿעסער אַרײַן, וואָס שטייען צעשטעלט אינע- ווייניק, אַרום די ווענט, און לויפֿט ווידער אָנשעפֿן מיט די עמערס. וואַלט ער געהאַט צוויי פֿאַר הענט כאַטש! גייט ער אַפֿילו שבת אין גאַס, זינען אים אויך די הענט אָפּגעשפּאַרט, ווי ער וואַלט די עמערס אין זיי געטראַגן — אַזוי אָנגעשטייפֿט שטייען זיי אים אָפּ.

8

דינסטיק, ווען ס'איז אויסגעפֿאַלן יאַריד, איז פּאַנטל געבליבן אין דער היים — ניש' געפֿאַרן קאָ וואַרשע.

⁶² באַווייזן.

— דער „קארער“ האָט זיך מיר אויסגעגליטשט אַהיימצוועגס.
— האָט ער געזאָגט צו קאַפלען — ער האָט זיך עפעס געטאָן אין פֿוס און קאָז נישט גיין.

קאַפל האָט אים גאָר נישט געענטפֿערט און צוזאַמען מיט יענקלען געפֿאַרן קיין וואַרשע. פֿאַנטל, וואָס אָן אמת, איז געווען שטאַרק באַקימערט: נישט קיין קלייניקייט הינט אַ פֿערד. האָט ער אים טאַקע געלאָזט האַקן אָדער אויסגעשמירט, אָבער ס'האָט גאָר נישט געהאַלפֿן. זיימל קייסער האָט אים אַפֿילו געברענגט אַ מאַשטש⁶³, וואָס קיינער האָט נישט אַזעלכעס, אינגערין מיט איר דעם קאַרן, אַז ער האָט זיך אַזש געוואַרפֿן פֿון ווייטיק. אָבער אויך דאָס האָט נישט בעסער געמאַכט. און וואָלט עס כאַטש געטראָפֿן מיטן צווייטן, נישט מיטן קאַרן — דער גאַנצער שלעפֿער איז ער דאָך!

פֿאַנטל האָט באַגלייט די פֿורן אַ שטיק וועג, אַהיימגעקומען און זיך באַלד געלייגט שלאָפֿן. צו מאַרגנס איז ער אויפֿגעשטאַנען פֿאַר טאָג. אַרויסגענומען פֿון שוּפֿלאַד די פֿאַר הונדערט רובל, וואָס ער האָט שוין אָפּגעשפּאַרט פֿון שמוגלען, נאָך אַ פֿאַר געכאַפט אַ גמילות חסד ביי חיימלען און איז, מיט אים טאַקע, אויפֿן פֿערד-מאַרק אַרויס.

דאָרט האָט מען איבערגעקוקט אַלע פֿערד, וואָס זיינען נאָר געווען צו פֿאַרקויפֿן. קיין איינס אָבער איז נישט געפֿעלן. קיין שומס האָט נישט קיין חן אין זיימלס אויגן, כאַטש פֿאַנטלען, וואָס ר'אי דאָך אויך ניש' קיין מלמד, האָבן עטלעכע פֿערדלעך אויסגע-וויזן ווערט צו זיין דעם פֿירן שמוגל קיין וואַרשע... חיימל אָבער האָט אַלץ געקוועטשט מיט די ברייטע אַקסלען זינע, אויף וועלכע ער פֿלעגט אַרויפֿשטעלן אַ זאַק מעל אָדער זאַלץ, וואָס פֿלעגט שטיין, ווי אויף אַ טיש. ער האָט זיך שוין אַפֿילו געוואַלט געזעגענען מיטן פֿערדמאַרק און אַהיימגיין אָן אַ שטיקל פֿערד, ווי

⁶³ שמירעכץ.

ער האָט מיט אַ מאָל דערזען בודליקן, אָן אַלטן באַקאַנטן, פֿון די שוויניצעס, וועלכער קומט ערשט צו גיין מיט עפעס גאָר אַ גרויסן אָגער אויפֿן מאַרק.

ער איז באַלד געווען נעבן פויער און מיט אַנטציקונג באַטראַכט דאָס פֿערד. אַ פראַכטיקער עקזעמפּליאַר: אַ שוואַרצער אָגער, אַ הויכער, אַ לענגלעכער, מיט אַ פֿינגער קאַפּ און די פֿיס באַוואַקסן מיט קעמפּקעלעך האָר בײַ די קאַפּיטעס — אַ געזונט פֿערד! חיימל עפֿנט אים דעם פּיסק און זאָגט צו פּאַנטלען:

— פֿיר יאָר איז ער אַלט. — און צום פויער — יילע כצעטשע זא טאָ קאַנסקאַ?⁶⁴...

— טאָ קאַנסקאַ — באַליידיקט זיך דער פויער — אָן דאָברי קון. טישענץ רובלי, ליעזער (חיימלען רופֿן אַלע פויערים אויפֿן פֿאַטערס נאָמען), דאָ זאָ ניעגאַ?⁶⁵.

— וואָס? — מאַכט חיימל אַ פֿאַרווונדערטע מינע — טויזנט רובל, „צי ינא יעסטעשצע זשווי?⁶⁶“

— אַנדערש וועט נישט זײַן! — זאָגט בודליק — כװאַלטן פֿאַר צוויי אויך נישט פֿאַרקויפֿט. גאָר מײַזאַגט אַלץ אין דאָרף, אַז די שוואַבעס⁶⁷ וועלן צונעמען אַלע פֿערד...

— גאָ, דײַטשע מי רענקע⁶⁸. — און חיימל נעמט פּאַטשן אין דער האַנט, אַזש זי פֿייערט פֿון דער ווייטנס. — זעקס הונדערט! זיבן הונדערט! — און ווידער אַ פּאַטש אין דער האַנט אַרײַן, אַז דער אָגער טאַנצט אַזש אונטער אויף די הינטערשטע פֿיס — אַכט הונדערט! — גאָר בודליק איז אַינגעשפּאַרט, ווי גאָר אַ פויער קאַן זיך אַינשפּאַרן — ניין הונדערט! פּאַנטל נעם ס׳פֿערד! — און ער רײַסט-אַרויס די לײַטש פֿון בודליקס האַנט און גיט זי איבער פּאַנטלען.

⁶⁴ חויפל ווילט איר פאַר אַט אַ דאָס פערדל? — ⁶⁵ דאָס דאָזיקע פערדל איז אַ גוט פערד. טויזנט רובל... גיט פאַר אים. — ⁶⁶ זײַט איר לעבעדיק? — ⁶⁷ (חזק-שו"ת) דײַטשן. — ⁶⁸ גוט מיר אַ האַנט!

ערשט גייט מען אין אַ שענק, מען טרינקט און מען פאַטשט זיך ווידער אין די הענט. פֿון איין שענק אַרויס, אין דער צווייטער אַרײַן. מיט יעדן באַזונדער טרינקט מען. ביז דער פּויער בלעבט זיצן ווי אַ גולם. ער געדענקט אָבער דאָס געלט פֿריער צו פֿאַר-שטעקן אין אַ זיכער אַרט.

איבערן וועג פאַטשט חיימל פאַנטלען איבער די פלייצעס און שפורלעך שרייט ער צו אים:

— פאַנטל גנב, האָסט געפאַקט אַ פֿערד — אַ לייב! 'עסט מיר שוין איין מאָל דאַנקען פֿאַר'ן⁶⁹.

און „פאַנטל גנב“ פאַטשט אים צ'ריק אין די פלייצעס. און אַז זיי באַקוקן נאָך אַ מאָל דעם אָגער, לויפֿן מיט אים אַ שטיקל וועג, האַלטנדיק אים פֿאַר דער צוים, און פֿירן אים דערנאָך אַרײַן אין שטאַל, גייען ביידע אין סאָד אַרײַן דערענדיקן, צום „סאַמעראַד-נע“⁷⁰ פֿאַבריקל אַליין...

אין אַוונט, ווען פאַנטל שלאָפֿט אָנגעלענט אין אַנטוועכץ אויפֿן בעט, קומט-אַרײַן פֿינפֿקע און דערציילט עפעס מענדלען אויפֿן אויער. הערט מענדל אויס די מעשה און לויפֿט באַלד צו צום פֿאַ-טער, נעמט אים וועקן און רייסט און ציט אים פֿון בעט אַראָפּ. כאַפט זיך פאַנטל אויף פֿון שלאָף און פינטלט מיט די אויגן צוליב דער שיין פֿון לעמפל. זאָגט אים מענדל, אַז פֿינפֿקע איז געקומען צו פֿאַרן אויף דער קאַליע און דערציילט, ווי קאַפל מיט יענקלען האָבן זיך עפעס אָפּגעשמועסט אין וואַרשע וועגן שותפֿות...

שטייט פאַנטל ווי אַן אָפּגעאַסענער. שאַקלט מיט דער איי-בערשטער העלפֿט קערפּער אויף רעכטס און אויף לינקס, שלעפט זיך אַרויף די הויזן און ציט פֿעסטער איין דעם פאַסיק.

— אַ בראַנד אין זייערע געדערעם אַרײַן! — ברומט ער אַרויס — פֿינפֿקע, קום נאָר אַרײַן!
קומט אַרײַן פֿינפֿקע, אַ פֿריילעכער יונג — לאַכט ער.

⁶⁹ פאַר אים. — ⁷⁰ צום סאַמע עכטן (רעכט געשאַפּענעם).

— פאנטל — זאגט ער — איך הייס פֿיִנקע און זיי האָבן דיר
אַנגעפֿיִנט...

— ווער ?

— קאָפּל און יענקל טשאַפּ. וואָס, זאָגן זיי, ער 'עט זיך זיצן
אין דער היים ווי אַ שררה און זיך זיין אַ שותף, קומען צום גרייטן?
אַזוי לאַנג קרענקט ער!...

— אַזוי האָבן זיי געזאָגט? — פֿרעגט-איבער פאָנטל און די
אויגן ווערן אים רויט און גריין.

— זיי האָבן נישט געזאָגט... — ענטפֿערט פֿיִנקע מיט אַ גע-
לעכטערל. אָבער אַז ער דערזעט די ערנסטע מינע אויף פאָנטלס
פנים, גיט ער צו, אויך שוין ערנסטער — נישט געזאָגט, נאָר בלויז
געדברט...

גיט פאָנטל מיט דער פֿויסט אַ זעץ איבערן טיש, אַז דאָס
לעמפל גיט אַ שפרונג אין דער הויך, און ס'איז נאָר אַ ווונדער,
וואָס ס'איז נישט צעהאַקט געוואָרן:

— אַ פֿיִנער אין זייערע לעבערס אַרײַן, בענקאַרטעס!⁷¹... אַז
איך האָב זיי אויף דעם אַרויפגעפֿירט! — און ער לויפֿט-אַרום
איבער דער שטוב ווי אַ ווילדע חיה.

פלוצלינג גיט ער זיך אַ שטעל-אַפּ פֿאַר די צוויי יונגען, קוקט
זיי אין די שליפּיעס⁷² אַרײַן און צעלאַכט זיך מיט אַ גראָב קול:
— אַ בראַך האָב איך צו זייער „צייכל“⁷³ און צו זייערע יאָר!
זיי ווילן ניש' מיט מיר קאָ' שותפֿות? אָבער אויף וועלכע טישענ-
צע כפרות ברויך איך זיי צו האָבן? מײַן פֿור איז אַ גרעסערע פֿור
און זי קאָן אויפֿנעמען מער פאַרשויגען ווי זייערע פֿורן. אין דר'ער
ליגן זיי מיט די בנכער...

פֿיִנקע, דערהערנדיק אַזעלכע דיבורים, שפּרינגט ער צו, טראַ-
מאַסקעט אים איבערן קאַרק און פינטלט מיט ד'אויגן:
— אַ פֿיִנער זוכט זי... פאָנטל, לאַז מיך פֿאַרן מיט דײַן פֿור.
מ'עט זיי שוין אַנלערנען דערפֿאַר... אַ רוח אין זייער מאַמען אַרײַן...

⁷¹ ממוזים. — ⁷² אויגן. — ⁷³ שכל.

און ס'בלעבט, אָז ווען זיי 'עלן קומען צו פֿאַרן, וועט ער, פֿאַנטל, זיך מאַכן, ווי ר'ווייס פֿון גאַר נישט. נאָר אַז זיי וועלן אָנ-הייבן צו ריידן, וועט ער הייסן שטעלן ביר און בראַנפֿן פֿאַר אַלע „פשיאַטשעלעס“ און ס'עט זיין — אויס שותפֿות.

9

ס'איז געווען אַ טאָג סוף ווינטער. איינער פֿון יענע טעג, וואָס זינען פֿול אי מיט זון, אי מיט ווינט. אין אַזאַ טאָג עפֿנט מען שוין אין שטעטל טיר-און-טויער פֿון שטובן. קינדער הייבן שוין אָן אַרויסצוקריכן פֿאַר די שוועלן און זיי נעמען זיך אויף דער פֿרעיער לופֿט.

אונדזערע שמוגלערס, אויפֿכאַפֿנדיק זיך נאָך מיטאַג פֿון שלאָף, האָבן דערזען מיט צופֿרידנקייט די ליבע שטראַלן פֿון דער זון אַרנישנענדיק אין די שטובן אַרנין. האָבן זיי זיך אויפֿגעהויבן פֿון די געלעגערס, פֿרישע און קוועלנדיקע, זינען אַרויס אין גאַס און גענומען זיך גרייטן אין וועג אַרנין.

אָהערצו וועגס האָט די גאַנצע נאַכט געגאַסן. די פֿלאַנדעקעס זינען געוואָרן דורך-און-דורכגעווייקט און אַלע זינען געוואָרן פֿיטש⁷⁴ נאַס. האָבן זיי זיך איצט דערפֿילט פֿרישער אין דער איבערגע-טריקנטער וועש און מלבושים און זיי האָבן געקוקט אויפֿן הימל, וווּ עס האָבן געצויגן מענגעס וויסע וואַלקנדלעך, געצויגן אָן אַ שיעור. ס'איז געווען אַרום זעקס פֿאַר נאַכט. נעבן די ווענט, וואָס קוקן צו מזרח-זנט, האָבן זיך שוין גרויסע שאַטנס אויסגעלייגט, ווען די וועגס זינען אַרויס פֿון די הייף און האָבן זיך געלאָזט, פֿאַמעלעך פֿאַרנדיק, אויפֿן שאַסיי אַרויס.

⁷⁴ אויסגעווייקט.

אויף די זיטן, נעבן די הניזער, זינען געגאנגען די שמוגלערס, מיט די פעקלעך הינטער די פאלטאס און פֿאַטשיילעס. קוקנדיק מיט חשד אויף די זיטן, זינען זיי מיט אנגעבויענע קעפ געקומען אַלץ ווייטער, ביז זיי זינען שוין געווען ווייט נאָכן צלם, נאָכן ערשטן בריקל, אויפֿן שאַסיי. געשווינד וואַרפֿן זיי דעמאָלט זייערע פעקלעך אין די וועגנס אַרנן, וואַרפֿן זיך אַליין אויך אַהין אַרנן און די באַלעגאַלעס טוען אַ שמיץ די פֿערד און שרענען-צו אין דער גיך, אַנלנדיק זיך: האַטאַ — וויאַאַ!
דעמאָלט דערהערט מען אַ פֿניף און אַ געשריי:
— האַלט!

שטעקן די שמוגלערס אַרויס די קעפ און, דערזענדיק ווער עס לויפֿט צו זיי, ווערן זיי נישט טויט און נישט לעבעדיק. נאָר די רירעוודיקע כאַפֿן די שווערע פעק, שפּרינגען-אַראַפֿ פֿון די פֿורן און לויפֿן איבערן פֿעלד אַזוי געשווינד, ווי ס'וואַלטן שפּענד-לעך געווען ביי זיי אויף די הענט, ווי צוויי אַדער דריי פּודיקע זעקלעך. זעט דער דניטש, ווי אַ סך אַנטלויפֿן, הייבט ער אויף דעם רעוואָלווער אין דער הויך און שרייט אַלץ:

— האַלט! קיין טראַט! שטעען!...

גייט אַלע איבער אַ פּחד. דער אַלטער שניקע שטייט מיט איין פֿוס אין וואַגן און מיטן אַנדערן אויפֿן ראַד, און קאָן זיך נישט רירן, נישט אַהין און נישט אַהער. די הענט, מיט וועלכע ער האַלט-צו זיין פעקל, ציטערן און וואַרפֿן זיך און ער קוקט מיט אַ רחמנות-בעטנדיק פּנים צום דניטש, וואָס שטייט שוין ביי דער פֿור און שרייט און בייזערט זיך. ער הייסט מענדלען אַראַפּוואַרפֿן אַלע פעק פֿון דער פֿור, זען אויב ס'פֿירט נישט עמעצער קיין שמוגל...
פּאַנטל שטייט ביי די פֿערד, פּאַרעט זיך ביי זיי און זיין קרעם-פּער⁷⁵ קערפּער וואַרפֿט זיך אים: „האַ? ווען איך זאָל דאַס אים

⁷⁵ אינגעצויגענער.

גע'ן אַ „בענטש“ אין די ציין אַרײַן, ער זאָל מיך האָבן צו גע-
דענקען?...”

פֿון דער פֿור וואַרפֿט מענדל אַראָפּ די פעקלעך, וואָס שפּרייט-
גען־אונטער, בלייבנדיק ליגן אויפֿן שאַסייברוק. נאָר אַז דער דײַטש
שטעקט־אַרײַן זײַן קאַפּ אין וואָגן, זען אויב ס'איז נישט דאָרט עפעס
איבערגעבליבן, כאַפּט דערווייל פּאַנטל פֿון הינטער זײַנע פּלייצעס
אַ צוויי פעקלעך אַוועק און טוט זײ אַ וואַרף אין ראָוו אַרײַן, פֿון
וואַנען מ'זעט זײ נישט אַרויס... זעען אַנדערע פֿון דער פֿור, ווי
פּאַנטל טוט, טוען זײ אויך אַזוי. און דער דײַטש זעט, ווי עס פֿאַר-
שווינדן שמוגלערס מיט פעקלעך, ציט ער פֿאַרן צינגל פֿון רע-
וואַלווער און שיסט־אויס אין דער לופֿט. דערשרעקן זיך אַלע גאָר
שטאַרק און בלייבן שטיין. מילא, וואָס ס'עט זײַן — עט זײַן...

איצט צײַלט דער דײַטש איבער די פעקלעך און שטעלט מענדל-
לען אַוועק זײ צו היטן. „ס'זאָל קײן אײַנס נישט פֿעלן!“, און דאָס
אייגענע חורט זיך איבער נאָך אַ מאָל בײַ קאַפּלס פֿור. וואַרפֿנדיק
אַזוי די פעקלעך, פּלאַצט פֿון אײַן טאַרבע די נאָט, און ס'שייט זיך
אויס ווייט מעל און ס'פֿאַלט אין דער טונקלקייט אַרײַן, ווי אַ פּוכ-
קער שניי. צעלאַכט זיך דער דײַטש און פֿרעגט מיט אַ חוזק:
— וואָס איז דיזעס? ... וואָס? ...

לויפֿט־צו אַ גראַבע שיקסע, די מאַטייעכאַ, שפּרייט־אונטער
דאָס פֿאַרטער, ס'זאָל נישט שיטן אויף דער ערד און זי וויינט:
— יעזו, אַ באַזשע, צאָלי מאַי מאַיאַנטעק... יעזו קאַכאַני⁷⁶ ...
— זאָ? — רופֿט־אויס דער דײַטש, זעענדיק, אַז דאָס מעל איז
אירס — נעמ'ס שנעלער צוזאַמען! — און צו די איבעריקע —
דרייסיק פעקלעך איז דאָ. נעמט־אויף די פֿורן און אין קאַמענ-
דאַנטור!

ווערט אַ געפּילדער צווישן אַלע. לויפֿט־צו חנה־גימפּלס, אין
בלויזן קאַפּ, ווייל אין געאַייל האָט זי ערגעץ פֿאַרלוירן דאָס קאַפּ-
טיכל. בייגט זי זיך אײַן די האַנט אים צו קושן און זי וויינט:

⁷⁶ יעזוס, אַך, גאָט, מײַן גאַנץ פאַרמעגן... יעזוס ליבער...

— האַר! גרויסער האַר! לאַז זי די דערבאַרמונג האַבן אויף אַן אַרעמער יידענע... און נעמען זי ניש' צו דאָס שטיקל ברויט! שטופט ער זי אוועק און ער קוקט אַלץ אויף דער מאַטייעכעס פֿולע זינטן, אויפֿן גאַנצן גרויסן קערפּער אירן און צעשמייכלט זיך אונטער די וואַנצעס. רוימט איר אַזיין עפעס איבערן וועג, שוין פֿאַרנדיק אין קאַמענדאַנטור, און ער קיצלט זי אַזוי. פֿאַרשטייט זי דאָס, וואָס ער מיינט, כאַטש דאָס ריידן זינט פֿאַרשטייט זי קאַ וואַרט נישט... און ער וויזט איר אויף איר פעקל און זאָגט:

— דיין שמוגל באַקומסטו צוריק... דיין גאַנצן שמוגל... — און ווינקט דערביי צו מיט די אויגן.

אַז די פֿורן זינען אַרויף אויפֿן גרויסן מאַרק, איז געוואָרן אַזאַ צוזאַמענגעלייף, אַז די פֿערד האַבן נישט געקאָנט גיין. האָט נאָר דער דינטש געדאַרפֿט איין וואַרט צו זאָגן, איין בליק נאָר צו געבן פֿון זינע אויגן — און אַלע זינען צעשווומען אין די זינטיקע געס־לעך. אַזאַ כוח האָט עס געהאַט דער דינטש! און אַז די פֿור איז שוין געשטאַנען אויפֿן הויף פֿון דער קאַמענדאַטור, זינען אַלע שמוגלערס אַרויפֿגעלאָפֿן אויפֿן ערשטן שטאַק, דאַרט וווּ עס זיצט דער קאַמענדאַנט, האַבן אַבער געטראָפֿן בלויז דעם אונטער־אַפֿ־ציר מיטן שרײַבער אין די ברילן. דער קאַמענדאַנט איז געהאַט אַוועקגעגאַנגען שפּאַצירן. פֿאַלן זיי צו צום אונטער־אַפֿ־ציר און שרײַען אין אים אַרײַן אַזוי, אַז ער ווייס גאָר נישט, וואָס זיי ווילן פֿון אים האַבן. ערשט אַז יעגער איז אַרײַנגעקומען און אַלע אַרויס־געטריבן, האַבן זיי זיך אַדורכגעשמועסט און ס'איז געבליבן, איין העלפֿט צוצונעמען און איין העלפֿט צוריקצוגעבן. נאָר די מאַטייע־כע אַליין האָט צוריקגעקראָגן דאָס פעקל אין גאַנצן. זי האָט אַבער באַלד געמוזט גיין מיט יעגערן און מיטן שרײַבער אין די ברילן צו מאירל בעל־אַכסניא אין אַ באַזונדער חדרל אויפֿן גאַרן.

10

ווען די באַלעגאַלעס זינגען שוין געווען אַ צוואַנציק וויאַרסט הינטער דער שטאַט, אויף בעל-עגלה-לשון: „געהאַט צוואַנציק וויאַרסט הינטער זיך“, איז קאַפּל אַראָפּ פֿון זיין וואַגן, געלאָזט די פֿערד אַליין גיין איבערן באַקאַנטן וועג און איז צוגעקומען צו פּאַנטלען.

— פּאַנטל — זאַגט ער — ביסט נאָך ביי, וואָס ס'איז געוואָרן אויס שותפֿות?

— וואָס האָב איך ביי צו זיין? דעמאַלט, זעסטו, א' דו וואַלסט מע' געווען אונטער דער האַנט, וואַלט איך דיר אַ זשעברע צע-בראַכן. אָבער ביי, ברודער! —

— ווייסט? — קומט קאַפּל אַרײַן אין אַ מאַדנעם פעס — ווייסט, אַז די מאַטייעכע האָט צוריק ס'גאַנצע פעקל?

— אוודאי! — לאַכט שוין פּאַנטל — אַז ז'איז געווען מיט יע-גערן ביי מאירלען...

— ביי מאירלען? — קאָן זיך קאַפּל נישט אָפּוונדערן:

— ער אי' דעך אַ חסיד!...

— אָבער ער האַלט דעך בראַנפֿן אויפֿן גלעזל.

— אזוי? — שאַקלט שוין קאַפּל מיטן קאַפּ, פּונקט ווי דאָס, וואָס מאירל פֿאַרקויפֿט בראַנפֿן אויפֿן גלעזל, איז די אמתע סיבה, וואָס די מאַטייעכע האָט צוריקגעקראַגן דאָס פעקל אירס... דאָך זאַגט ער נאָך אַ פּאַר מאָל „אָזוי“, ווייל ס'לייגט זיך אים נאָך נישט אין גאַנצן אויפֿן שכל...

גיט ער שוין איצט שטיל נעבן פּאַנטלס פֿערד, נעמט דעם עק פֿון אָגער אין האַנט, לאָזט אַדורכשווימען די האָר צווישן די פֿינגער און דונערט מיט אַ מאָל אַרויס:

— אַ כּאַלערע אין זייערע געדערים אַרײַן! אָבער וואָס 'על'

אונדו טון?

— דער דײַטש זאל אַזוי די נאַכט אויסלעבן? — ווינטשט פּאַנטל און דערלאַנגט אַ שמיץ די פֿערד, וואָס זײַנען געגאַנגען סטעמפּאַ? און געלאַזט זיך באַלד נאַכן שמיץ לויפֿן — ווי מיר האָבן וואָס צו טון...

— אוי, ס'איז שלעכט, ס'איז שלעכט! — קרעכצט פּלוצלינג עמעצער אַרײַן אין דער מיט פֿון וואָגן אַראָפּ. אַזוי ענטפֿערט דער שוואַרצער בערל אויף דער שאלה פֿון קאַפלען און די פּאַר ווערטער לויפֿן אים אַרויס אַזוי געשווינד, אַלע אין איינעם צוזאַמענגעוואַקסן, פּונקט ווי עפעס אַרויסגעגאַסן פֿון זיך. געדויערט אַזוי אַ שטיקל צײַט דאָס איבערזאָגן די עטלעכע ווערטער אַ פּאַר מאָל, אַלץ דאָס אייגענע, אַלץ דאָס זעלביקע צוזאַמענגעגאַסן, ביז די פֿורמאַנעס קאַ-נען שוין פֿאַרשטיין, וואָס ער האָט געוואַלט.

אַ שפּאַר חלק פֿון זײַן כּעס האָט פּאַנטל אויסגעלאַזט צו די פֿערד. דרייט דער שניאָדער מיט דעם קאַפּ נאָך יעדן פֿרישן שמיץ און ס'דאַכט זיך, ווי אין זײַנע אויגן הענגט די פֿראַגע:

— וואָס שלאַגט ער? וואָס וויל ער פֿון אונדז? זײַנען מיר שול-

דיק, וואָס די דײַטשן האָבן צוגענומען? לאַז ער זיי שלאַגן...

עפעס אַזעלכעס איז געווען אין שניאָדנס אויגן. דער אַגער דערקעגן האָט זיך נישט וויסנדיק געמאַכט, עלעהיי די פֿליגן מען וואַלט אים אָפּגעטריבן. און מ'ווייס נישט, אויב פּאַנטל האָט פֿאַר-שטאַנען דעם פֿערדס בליק אַדער נישט. גענוג, אָו ער האָט אויפֿ-געהערט צו שמײַסן. און אַינגורענדיק זיך אין דער בונדע⁷⁸, האָט ער זיך פֿאַרטראַכט איבער דעם, וואָס מען קאָן טאָן דערצו. „מ'דאַרף זיי איבערקויפֿן איין מאָל פֿאַר אַלע מאָל — טראַכט ער זיך — 'עט מע' פּטור ווערן פֿון אַלע גיהנומס איבערן וועג. בײַ יעדע פּאַר וויאַרסט אַ וואַך. די קעפּ זאָל' זיי געשוואַל' ווערן... איצט האָט ער שוין געפּטרט אַלץ, וואָס ר'האַט אָפּגעשפּאַרט פֿון אַגער אָן... פֿיר פּוד מעל צוגענומען... אַבער — לאַזט עס אים נישט אָפּ — אויב

⁷⁷ טראַט בײַ טראַט. — ⁷⁸ טוך.

דו וועסט איבערקויפֿן, 'עסטו אַרבעטן נאָר פֿאַר זיי. דעם עפעס.
יענעם עפעס און אַלץ וועט גיין אין זייער האַלדז אַרײַן...' "

אַזוי מאַטערט עס פֿאַנטלען איבערן וועג. און נישט בלויז אים
אַליין, נאָר אַלע, אַלע פֿון די פֿורן זיצן פֿאַרגראָבן אין זיך. אַפֿילו
פֿײַפֿקען, דעם פֿריילעכן יונג, פֿאַלט איצט נישט אײַן צו טשעפען
מיט דער מאַטייעכע, מיט וועלכער ער האָט אַ גוט לעבן געהאַט,
נאָך ווען ער איז געפֿאַרן מיט קאַפלען, אַלע טראַכטן און ווילן אויס-
טראַכטן עפעס אַ מיטל, וואָס זאָל זיי אָפֿהיטן שוין אַ צווייט מאָל
פֿון דעם, וואָס ס'האָט זיך זיי הננט געטראַפֿן. אַפֿילו דער קליינער
דוד שלאָפֿט נישט די גאַנצע נאַכט, פֿאַר די אויגן שטייט אים אַלץ
זיין מאַמע, וואָס איז אַזוי שוואַך, קוים וואָס זי האַלט זיך אויף די
פֿיס, און זי האָט שוין געקלערט אים צו מאַכן אַ נײַ כאַלאַטל אויף
פֿסח. האָט ער שוין אַ כאַלאַטל! צוגענומען פֿאַר פֿופֿצן רובל, פֿאַר
פֿיפֿצן רובל! ער האָט שוין, וואָס אַן אמת, געריכט זיך דערויף.
עפעס שוין חדשים, אַז ער פֿאַרט מיט שמוגל! אַבער ער האָט אין
געדאַנק זיך פֿאַרגעשטעלט אַזאַ מינוט גאָר אַנדערש, גאָר אַנדערש.
ער האָט גערעכנט, אַז ווען די דײַטשן וועלן צוקומען, וועט זיין
שטיל, גאַנץ שטיל. ער וועט דאָן צוגיין און רעדן מיט זיי אויף
זייער לשון. ער וועט צו זיי אַזוי זאָגן:

— הער קאַמידאַנט! איך ווייס אַליין, אַז מ'טאָר נישט פֿירן
קיין שמוגל. אַבער וואָס זאָל איך טון, אַז קאָ' טאַטן האָב איך נישט
און מײַן מאַמע איז אַ קראַנקע און ס'איז נישטאָ ווער ס'זאָל פֿאַר-
דינען אויף ברויט...

אַזוי האָט ער זיך פֿאַרגעשטעלט, וועט ער ריידן און דער
דײַטש וועט אים אויספֿרעגן. וועט ער נישט קיין מורא האָבן און
אויף אַלצדינג וועט ער ענטפֿערן — אויף אַלצדינג. וועט דער
דײַטש אים גאָר נישט צונעמען — קאָ' האָר נישט לאָזן רירן פֿון
זיין קאַפּ... און אַפֿשר — אַפֿשר וועט ער צוגעבן אַ קוויטל צו אַלע
וואַכן, זיי זאָלן אים נישט דערוועגן צו טשעפען... אַפֿשר...
אַזוי האָט ער טאַקע געטראַכט, אַבער אין דער אמתן איז גע-

וואָרן גאַר אַנדערש, אין גאַנצן אַנדערש... וואָרן ווען ער האָט נאָר דערזען דאָס וואַלפֿישע פנים פֿונעם דייטשן, איז ער געוואָרן ווי פֿאַרשעמט און אזוי דערשראָקן, אַז ער האָט זיך באַהאַלטן הינטער אַלעמענס פלייצעס, פֿאַרשטעקט זיך אין אַ ווינקל, ער זאָל אים גאַר נישט אַנקוקן, ער זאָל אים גאַר נישט זען...

11

בני פֿאַנטלען האָט זיך געמישט דער קאַפּ. צייט מען האָט אים צוגענומען די עטלעכע פּוד מעל איז ער אַרומגעגאַנגען ווי אַ שטור-מער בער. דאָס מעוברתע ווייב, וואָס האָט אַנגעהויבן קומען שוין אין דער העכערער צייט, האָט ער אויפֿן אויג נישט געלאָזט. פֿאַר יעדן וואָרט און נאָך יעדן וואָרט — אַ כאַלערע. די זין האָט ער אויך נישט געקאָרגט. אָבער דעם עלטערן, מענדלען, האָט ער נישט געוואָגט. יענער איז געראַטן אין דער מוטער: אַ הויכער, אַ ברייטער — אַ ריז! אויסגעקוקט ווי צוויי מאָל פֿאַנטל... אָבער דעם יינגערן האָט ער געדזשאַכעט⁷⁹, וווּ און בני וואָס ס'האָט זיך נאָר געלאָזט. שוין ווידער אַ מאָל צוגענומען און נאָך אַ מאָל צוגענומען. און צו מיינסטן פֿון זיין פֿור. בני קאַפלען איז שוין געווען אַ גאַנץ לעבן. פֿינקע איז שוין צוריקגעפֿאַרן מיט קאַפלען און האָט זיך אַרומגע-שלעפט מיט דער מאַטייעכע. זיי האָבן געקויפֿט צוזאַמען און בני דער וואָך האָט זי געזאָגט אויף זיין סחורה, אַז ז'איז אירע און מ'האָט זיי טאַקע גאַר נישט צוגענומען. דער אַלטער שייקע שפּאַסט אַ מאָל אַפֿילו און רופֿט די מאַטייעכע „פֿינקעס כלה“ — אָבער פֿינקעס ער טאַקע, נישט נאָר אויס אים, נאָר אויס דער גאַנצער וועלט... „אַט אַ שטייגער — טראַכט זיך פֿאַנטל — ווען אַזאַ „כלה“ זאָל זיין מיט מיר, וואַלט מען מיר נישט געווען צוגענומען, נישט

⁷⁹ געפֿיקט.

דעמאלט און נישט איצט דאָ ווידער... און אין איין וועגס טאָקע איז זי אַ גרויסער בנהילף. אין וואַרשע קאָן מען זיך עפעס אַליין אָן עצה געבן? נישט קיין עסן, נישט קיין רוען. מיטן ווייב באַ- העלפֿט ער זיך דען עפעס אַ סך. אַפֿילו אין דער היים? זי דרייט זיך אַרום, אַ שטיק „פּוסטווע“⁸⁰, מיטן בויך. אַ יונג גייט זי ווידער האָבן; אַ יונג — אַנדערש ניש'... ער קאָן איר נישט אַנקוקן אין פּרצוף אַרײַן... אַזעלכע געדאַנקען גייען־אום אין פּאַנטלס קאַפּ. ער ווייס נאָך נישט, וואָס זיי ווילן פֿון אים און צו וואָס זיי וועלן אים פֿירן אין אַ צײַט אַרום — ערשט שפּעטער. און אַפֿילו אַז ער קומט אַהיים פֿון וועג, פֿאַר טאַג, און לייגט זיך שלאָפֿן אַן אַדורכ־ געפֿרוירענער, לאָזן אים די געדאַנקען אויך נישט אָפּ. כאַפּט ער זיך שטענדיק אויף פֿון שלאָף אַ בייזער, שעלט דאָס ווייב און גייט־ אַרויס אין סאָד אַרײַן, צו יצחק־יונהן, הייסט זיך געבן „נײַציקער“ און טרינקט איין גלעזל נאָכן צווייטן.

טייל מאָל פֿאַרשווינדן זיי אַבער, די געדאַנקען, ווי אין דר'ערד אַרײַן. דאָס טרעפֿט טאָקע נאָר אַ מאָל, און דאָס אויך נאָר שבת. דעמאלט קומט ער זיך צונויף מיט גוטע ברידער, „פּושאַטשעלעס“, זיי קומען גאָר טייל מאָל צו אים אַהיים. חיימל קייסערס פֿאַטער, לאָזער, פֿאַרציילט פֿון אַמאָליקע יאָרן, ווען פּאַנטל און די אַלע איבעריקע זײַנען נאָך געווען בחורים פֿלאָם פֿייער! האָט מע' זיך געטאָן אַ נעם צו אַ געשעפֿטל, איז עס געעקט געוואָרן מיטן קוק; איינס, צוויי און דריי. אַדער די מעשה מיט די קאַצאַפּעס⁸¹... „עד, גוטע ברידער, גוטע ברידער! ניש' אַנדערש, ס'עלן נאָך צ'ריק־ קומען יענע צײַטן!“ — זעט מען באַשנימפּערלעך דעמאלט רוען אַ גרויסן בטחון אויף זיי. וואָרעם אויב נישט, טאָ וואָס צעפֿלאַקערן זיך אַזוי בײַ אַלע די פּנימער מיט ד'אויגן און דאָס בלוט נעמט פֿון זיי שלאָגן מיט אַזאָ היץ, אַזש ס'ברענט פֿון דער ווייטנס...

פֿון אַזאָ שבת ווערט פּאַנטל עפעס גאָר אַן אַנדערער — אַ יום־

⁸⁰ אַ ליידיקע זאָך, אַ גאַלע גאַרנישט. — ⁸¹ (ויזישע) גויים, פּויערים.

טוב־דיקער, קאָן מען זאָגן. אויף דער נאַכט, אַז אין הימל שטייען שוין די שטערן, העלפֿט ער דעם אַלטן שניקען אַרויפֿקריכן אין וואָגן אַרײַן און דורכן גאַנצן וועג הערט ער נישט אויף צו דער־ציילן און איבערדערציילן דעם אַלטן קייסערס מעשיות. שניקע הערט זיי אויס, באַסעוועט־צו און לאַכט־מיט. נאָר דער קליינער אורקע, וואָס פֿאַרט שוין טייל מאָל מיט קיין וואַרשע, ליגט אויף אַ קאַסטן און האַרכט זיך אַײַן, פֿון גרויס געשפּאַנטקייט, מיט אַן אַרויסגעשטעקט צינגל, ווי בײַ אַ קליין הינטל און קוועלט גאָר אַן פֿון די שטיקלעך, וואָס זײַן טאַטע פֿלעגט מיט יאָרן צוריק באַ־ווײַן...

און איין מאָל אין אַזאַ שבת זיצט מען זיך אין שטוב און לאָזער קייסער פֿאַרציילט אַ מעשה שוין צום וויפֿלטן מאָל און גלעט זיך דערבײַ די וויסע באַרד: „זײַנען אָנגעקומען אין שטעטל אַרײַן אַ פֿרייטיק פֿאַר נאַכט אַ ביסל קאַצאַפּעס. באַן־אַרבעטאַרע'ס, נאָר דאָס שטעטל איבערצודרייען. ס'האַט זיך געמאַכט חושך, געשלאָגן יידן, וואָס זײַנען געגאַנגען צום דאַוונען. טוט אַוודאי נישט דער אַלטער „קייסער“ אַ שפרונג־אַרײַן אין אַ הויפֿל אַרײַן, אַ ריס־אַראָפּ אַן אַרטשיק פֿון אַ וואָגן און, טאַטע מײַנער, נעמט ער שאַרן מיט דעם אַרטשיק אויף לינקס און אויף רעכטס, זײַנען זיי געפֿאַלן ווי די פֿליגן. קומט־אונטער איין הויכער קאַצאַפּ מיט אַן אַנזערנעם דראַנג און אַ האַר, אַז ער זאָל שפּאַלטן דעם קאַפּ דעם „קייסער“. טוט אַוודאי אַ שפרונג־אונטער פּאַנטל און לאָזט אים אַראָפּ אַזאַ טאַראַמאַטש⁸² מיט דער בלוזער פֿויסט איבערן קאַפּ, אַז דער קאַ־צאַפּ איז גלייך געבליבן ליגן. אַט דאָס הערט אויך אויס דער קליי־נער אורקע און פֿאַלט דערפֿון אַרײַן אין אַזאַ קליינהינטלדיקער פֿרייד, אַז ער נעמט קלאַפּן מיטן פֿויסטל אין טאַטעס פּלייצע אַרײַן... יענער אַבער, וויזט־אויס, פֿאַרלאַנגט נישט אַזאַ „פּאַן־בראַט“ פֿון אייגענעם זון און לאָזט אים דערפֿאַר אַראָפּ אַזאַ פֿלעם, אַז דער

⁸² זען, קלאַפּ.

קליינער אורקע מאַכט אַ „קאַזשאַלעק“⁸³, דרייט זיך איבער און בלייבט ליגן... אַט אין יענער מינוט האָט ערשט פּאַנטל אָנגעהויבן צו פּאַרשטיין, וואָס ער האָט צו טאָן. וואָרעם פֿון דעם דאָזיקן קלאַפּ האָט זיך אויסגעוויקלט אַזוי: ווען דער קליינער אורקע איז צום ערשטן געפֿאלן און האָט זיך גענומען וואָרפֿן אויף דער פּאַדלאַגע, אַז אַלע האָבן געמיינט, ער האָט געקראָגן די „שווערע קרענק“, בלייבנדיק ליגן דערנאָך רוניק, מיט אַפֿענע אויגן, קוקנדיק אויפֿן פֿאַטער אָן שום שינוי, נאָר גרייט אים שוין ווידער צו קלאַפּן מיטן פֿויסטל אין די פלייצעס אַרײַן, איז ערשט גליקע אַרויס מיט איר קול:

— וואָס האָסטו געהאַט צום יינגל? האָסט דאָכין געקאַנט לאָזן ליגן אַ טויטן, פּאַנטל גנב... אַפּגענומען זאָלן דיר די הענט ווערן...

איז אין אַזאַ מינוט, ווען פּאַנטל האָט זיך דערפֿילט שולדיק און האָט נישט געהאַט צו וועמען דעם פעס אויסצולאָזן, האָט ער זיך אויפֿגעשטעלט, אַ רויטער, מיט ווילדע אויגן קעגן זײַן ווייב, וואָס ער האָט זי אין דער מינוט שטאַרק פֿינט געקראָגן און זיך געוואָלט נעמען צו איר. ער האָט זיך אָבער געשעמט פֿאַר די „פּושי-אַטשעלעס“... האָט ער נאָר בלויז אויסגעשפיגן אין איר זײַט און אַרויס פֿון שטוב פֿאַרהאַקנדיק די טיר הינטער זיך, און אַוועק אין שטאַל אַרײַן, דאָרט, אַז ער האָט געפֿירט מיט דער האַנט איבער דער הויט פֿון אַגער, האָט ער זיך איינציקווייז באַרויקט און ער האָט אָנגעהויבן צו טראַכטן וועגן דעם, וואָס איז פֿריער געשען. ער האָט איינגעזען ערשט זײַן גאַנץ אומגליק אין ווייב. אַפֿילו דאָס אויך, וואָס מ'נעמט אים דעם שמוגל צו. „אַ בראַך אין איר טאַטן, דעם אַלטן שיקסע-קריכער!“ — טראַכט ער און גיט אַ טאַראַמאַסק דעם אַגער איבער דער זײַט און נעמט דעם לאַנגן וויידל זינעם, דרייט אים און פֿאַרקניפט אין אַ קניפּ — „פּאַנטל גנב, אויב מ'עט דיר

⁸³ איבערקערן זיך.

נאך איין מאל צונעמען, ביסטו א דר'ערדליגער... ביסטו ניש' ווערט
וואס די ערד טראגט דיך..."

און ער גייט צו צום גניאדן, נעמט'אָן אַ פֿולע האַנט מיט
אַבראַק, שטופט אים אין פּיסק אַרײַן. דערנאָך קריכט ער אַרויף
אויפֿן בוידעם, רוקט זיך אַרײַן צווישן היי און מיט די געדאַנקען
זינע ליגט ער דאָרט אָפּ אַ צינט, און ס'בלנבט בני אים, נישט
אַנדערש, נאָר אַזוי צו טאָן. ווי "אַזוי" ווייס ער נאָך נישט ווי עס
וועט צוגיין. אָבער דער עיקר איז שוין פֿאַר אים קלאָר: "שותֿפֿות
מיט אַ שיקסע". ר'עט דאָך נישט צוגיין גלאַט אַזוי צו וועלכער
ער וועט נאָר באַגענען: "הע, פֿאַר מיט מיר"... אָבער איינס
איז שוין קלאָר: וואָס גיכער זיך נעמען דערצו און אַ סוף, אָן עק
זאָל עס נעמען!

און באַלד האָט אים טאַקע אַ גליקלעכער צופֿאַל צונויפֿגע-
פֿירט מיט זײַן באַשערטער, וואָס אַפֿילו נישט איין ייִנגערער פֿון
פּאַנטלען האָט אים מקנא געווען מיט איר און וואָס נישט איין
געשלעג איז דורך איר אַרויסגעקומען...

12

אין וואַרשע, אויף אַ שמאַל געסל, נעבן דער אַזננגאַס, וווינען
אין אַ גרויסער שטוב דרײַ שיקסעס. איינע איז שוין אָן עלטערע
— פֿון אַ יאָר עטלעכע דרײַסיק, וועלכע מאַכן איר פֿרויענשאַפֿט
רײַף, ווי אַ ברייט געעפֿנטע קווייט. האָט אַ פֿול מילך ווייס געזיכט
מיט פֿולע ליפֿן און פֿעסטע ברוסטן. די צווייטע האָט אַ לענגלעכן
שטערן, קעמט זיך די האָר אַרויף, האָט אַפֿילו אַ רויטלעך, נאָר
שטאַרק אָפּגעצויגן געזיכט, אַזוי אַז די נאָז איז בני איר בניס סוף
שוין אַ ביסל צו שפיציק, די דריטע, די ייִנגסטע ווידער, מיט הע-
לע געקאַרבטע האָר, אַ גזשיבקעלע⁸⁴ געקרײַזלט אויפֿן שטערן

⁸⁴ אַ ביסל האָר פֿאַרקעמט אין אַ זינט אָדער אויף אַראַפּ.

און מיט פאהלעך, געדרייטע און געוויקלטע, זעט-אויס צווישן זיי דאָס „מלאכל“. געשיקט פֿאַרבעט זי דאָס בעטל אירס און האָט שטענדיק אַ קלאָר, געהאַפֿטן ציכל אויפֿן קישן, וואָס ליגט פֿון אויבן, אויף דער קאַלירטער קאַלדרע.

פֿון צייט די רוסן זינגען אוועק פֿון וואַרשע ווערט אַלץ ערגער און ערגער. און סטאַשאַ, די מיטלסטע, איז די מיינסטע צייט אין שטוב, ליגט אויף איר בעטל און רויכערט פֿאַפּיראַסן. נאָך מיט גאָר אַ קורצער צייט צוריק האָט זי פֿאַנטאַזירט וועגן אַ גראַף, אַ פֿירשט אָדער צום ווייניקסטן אַן אַפּיציר, וועלכער וועט זיך אַנזן ליבן אין איר און זי מיטנעמען מיט זיך אַהין, אין זינגע גיטער אַרניז... „ס'איז דען נישט געשען אַזעלכע זאַכן?״... אָבער אַז די דייטשן זינגען צוגעקומען נאָענט צו וואַרשע און די רוסן זינגען אַנטלאָפֿן, האָט זי זיך פֿלוצלינג אַרומגעקוקט, וווּ ז'איז אין דער וועלט. זי האָט מיט אַ מאָל דערזען אין שפּיגעלע ווי די קנייטשן אויפֿן פנים ווערן וואָס אַ מאָל מערער און טיפֿער... „זי ווייס, ז'עט שנעל אַלט ווערן...״ און צו דעם צו איז נאָך אין גאַס געוואָרן טויט אויך, כאַטש קוק ד'אויגן אויס אין די פֿינצטערע נעכט... ס'איז קיין פֿויגל נישט צו זען. און אַנטועכץ מוז מען האָבן: אַרנט-לעכע זאַקן, נישט קיין פֿאַרצירעוועטע... און אַ האַלקע⁸⁵... געסט קוקן דאָך דערויף... באַזשע מוי⁸⁶...״

— וואָס גייסטו נישט אין גאַס אַרויס? וואָס ליגסטו אַלץ אין שטוב? — מאַכן צו איר די צוויי הֶבֶרטאַרינס, וואָס זינגען שוין אַרומגעשמירט און אַרומגעפֿודערט, אַז ס'שמעקט פֿון זיי צען איילן פֿון דער ווייטנס. און זיי לאָזן זיך אין גאַס אַרויס.

ס'טרעפֿט, אַז ווער פֿון זיי קומט באַלד צ'ריק מיט וועמען עס איז און טרעפֿט נאָך אַלץ סטאַשען אויף איר בעטל ליגנדיק מיטן פֿאַפּיראַס אין מויל. סטעפֿאַק, די עלטערע, קוקט אין אַזאַ מינוט נישט אויף איר. „וואָס אַרט עס זי?״... נאַטשע אָבער, די

⁸⁵ אונטערקלייד. — ⁸⁶ גאַט משנער...

יינגסטע, וועלכע איז אין גאַנצן דערין ערשט פֿון אַ חדשים אַכט אָדער צען, בשעת דער „סעזאָן“ האָט געברענגט און מ'האָט געריסן פֿון די הענט... — פֿילט זי זיך עפעס נישט אין גאַנצן גוט... זי זאָגט אָבער גאָר נישט, נאָר דערנאָך, ווען דער גאַסט איז שוין נישטאָ, רעדט זי איר ערשט אויס דערפֿון. דעמאָלט נעמט זי סטאַשע אָן בײַ אַ האַנט, זעצט זי אַוועק נעבן זיך אויפֿן בעטל, קוקט איר לאַנג אין פנים אַרײַן און נעמט אַזוי רײַדן:

— הער־אויס, נאַטשע, וואָס איכ'ל דיר זאָגן. איך בין עלטער פֿון דיר און בין שוין לענגער דערין... און וואָס וועט זײַן דער סוף?... אַז ס'איז נישט געווען די מלחמה, איז געווען עפעס אַנדערש, גאָר עפעס אַנדערש... הײַנט, זײַ די דײַטשלעך, די הינטישע בלוטן, זײַ ווילן די נשמה בחינם... — און סטאַשע טוט אַ לאַנגן צי פֿון פאַפּיראַס, וואָס עס נעמט־אַרום ווי אַ פֿײַערדיק רײַפֿל הינטערן אַש, און באַלעקט אים, בשעת אירע באַקן ציען זיך טיף אײַן. דערנאָך בײַגט זי אַרויס די הינטערשטע ליפּ און בלאַזט לאַנגזאַם אַרויס דעם רויך פֿון מויל — בײַ זײַ דאַרפֿסטו אַרבעטן פֿערצן, זעכצן שעה אין טאָג, זאַלסט האַבן אויף אַ נײַ היטעלע אָדער אַ פֿאַר מײַטקעס⁸⁷... הינטיש בלוט...

נאַטשע הערט דאָס אויס און זי פֿאַרשטייט קוים אַ הונדערטסט חלק פֿון דעם וואָס סטאַשקע רעדט צו איר. און דאָס, וואָס זי פֿאַר־שטייט, קאָן זי אויך נישט פֿאַרשטיין... „וואָס איז דאָ צו רײַדן? — טראַכט זי אין זיך — אַז ס'איז אַזוי, זאָל זײַן אַזוי...“ און זי גייט ווידער אַרויס אין גאַס, ווי פֿרײַער, און דערצײלט אַלצדינג איבער פֿאַר סטעפֿקען, וועלכע שטייט בײַ דער לאַמטער. סטעפֿקע, אויס־הערנדיק וואָס נאַטשע פֿאַרצײלט, לאַכט. און בליצנדיק פֿאַר גע־וווּנהייט מיט די טונקל אונטערגעשמירטע אויגן, וואַרפֿט זי מיט די ווערטער:

— זי איז דאָך אַ פֿילאָזאָפֿקע!... כאַ, כאַ, כאַ...

⁸⁷ אונטערהויזן, גאַטקעס.

זעט נאָטשע, די מומע לאַכט, לאַכט זי מיט, כאַטש זי פֿאַרשטייט אויך נישט, וואָס ס'איז ווידער דאָ צו לאַכן. אַט אַז ס'קומט־אַרויף אַנטעק, וועלכער שדכנט זיך צו סטאַשקען, צינט איר „קוויין“ איז אַוועק אין זאַפּאַס⁸⁸, און אַז ער ציט זי אַרויס פֿון בעט אַ נאַקעטע, האַלטנדיק זי ביי אַיין פֿוס, דעמאָלט קאָן מען דאָך טאַקע די זינטן פֿאַרלירן לאַכנדיק... נאָר ווען זי, סטאַשע, פֿאַרציילט ווידער פֿון איר „חתן“, ווי ער פֿלעגט זי טייל מאָל שלאָגן, דעמאָלט איז שוין עפעס אַנדערש... ווערט נאָטשע אויף אַן אמת ערנסט. „פֿאַר וואָס האָט ער זי געשלאָגן, פֿאַר וואָס האָט ער זי געשלאָגן?“

סטאַשע דערציילט אויך, אַז ס'גאַנצע געלט האָט ער איר שטענדיק צוגענומען, אַנגעשיכורט זיך דערפֿאַר און געשרייען אויף איר פּאַסקודנע נעמען און זי געשלאָגן... טראַכטנדיק אַזוי, באַשליסט זי, אַז יענער איז נישט איבעריק גוט און ס'הייבט איר אַן קלאָר ווערן פֿאַר וואָס יענע רעדט אַזוי. „איבריגענס, וואָס איז צו קלערן... אַט דאָרט, דאָכט זיך, גייט אַ מיליטערישער און קוקט עפעס אַזוי אויף אַ פֿאַרבנייגענדיק מיידל...“ גיט זי זיך אַ מאַך גלנדיק דאָס גזשיב־קעלע, די פּאהלעך און מיט די הענטלעך אין די קעשענעס פֿון זשאַקעטל, טאַנצט זי אונטער צו אים. ער דערזעט זי, גייט ער איר אַנטקעגן, קוקט איר אַריין אין פנים און צעשמייכלט זיך; וויזט־אויס, זי געפֿעלט אים.

יענעם טאָג האָט עס נאָטשען באַזונדערס געגליקט. יעדע האַל־בע שעה אַרויף און אַראָפּ; אַראָפּ און ווידער אַרויף... און אין דער פֿרי, אַז ז'האַט איבערגעציילט דאָס געלט, איז געווען פּונקט גענוג אויף צו קויפֿן אַ ברויט מיט שינקע⁸⁹ און צו באַצאָלן פֿאַר אַ פֿאַר האַלבע זוילן מיט אַפּצאַסן צו די געלע לאַטשן, וואָס זינען שוין גוט אויסגעריבן פֿון לויפֿן איבער די שטיגן.

— וואָס, אפֿשר האָב איך נישט רעכט? — רופֿט זיך אַן סטאַ־שע — האָב איך נישט געזאָגט? צוואַנציק שעה דאָרפֿסטו אַרבעטן

⁸⁸ רעזערוו. — ⁸⁹ חזיר.

אין מעת-לעת... ממזרים זינען זיי... הינטיש בלוט... — און זי האָט זיך אויסגעלייגט אויפֿן בעטל און האַסטיק גערויכערט דעם פּאַפּיראַס.

סטעפֿקע פֿון דעסט וועגן האָט זיך אויך פֿאַרקלערט. „ווייס זי עס דען נישט?... פֿון פֿריער נאָך, פֿאַר סטאַשען?“... און זי קוקט אויף נאַטשען: „בלוט און מילך איז זי נאָך...“ — און זי דערמאָנט זיך אין איר שוועסטער: דער שוואַגער איז אין דער מלחמה געגאַנגען און די שוועסטער איז אין שפיטאַל געשטאַרבן. אַלץ אויספֿאַרקויפֿט. געבליבן איז בלויז נאַטשע מיט צוויי קישנס, אַ וואַטענע קאַלדרע און אַן אַינזערן בעטל. וווּ האָט זיך געקאַנט אַהינטאַן אַ זעכצניערדיק מיידל, אַ יתומה, אַן עלנטע, אין דער גרויסער שטאַט? האָט זי איר טאַקע אַרבינגענומען צו זיך... און טראַכטנדיק אַזוי, קומט איר אַ טרער אין אויג אַרבינג, און זי זעט-אַינ, אַז סטאַשקע זאָגט אמת, דעם הייליקן אמת!... אָבער וואָס קאַן מען טאָן, ס'איז טאַקע שלעכט... נעמט זי אַ רויט שטיקל פּאַמאַדקע, שמירט מיט דעם אַינן די ליפֿן און זאָגט מיט אַ גאַנץ גלניכגילטיק קול:

— באַזשע מוי!...

הערט נאַטשע אַזוי איר מומע, שפּאַרט זי אַן די עלנבווינגס אויף די קני, דאָס קעפל — אויף די הענט און חזרט אויך איבער: — באַזשע טי מוי... באַזשע טי מוי...

13

אין וואַרשע איז נישטאַ קיין ברויט! ווייס ברויט און זעמל זינען גאַר נישט בנמצא. נאָך מער: מ'טאַר עס פֿאַר ד'אויגן נישט ווייזן, אויב ס'האַט עס ווער יאָ. מ'שמועסט, אַז די דייטשן נעמען אַלץ צו, פֿירן-אַרויס צו זיך, אין זייער לאַנד אַרבינג... אויף די גאַסן שטייען קופּקעלעך מענטשן. מ'רעדט, מען מאַכט מיט די הענט.

נאָר אַז עס באַווונזט זיך אין דער נאָענט אַ שפּיץ⁹⁰, ווערט מען פֿאַרפֿאַלן, ווי אין דער ערד אַרײַן...
 דאָס שטיבל אויפֿן שמאַלן געסל איז פֿאַרשלאָסן, קיינער איז איצט דערין נישטאָ. אַלע דרײַ שפּאַצירן אין גאַס, דרייען זיך, קוקן אַהין, אַהער, טרעפֿן זיך אין פנים, מינדן זיך אויס און טרעפֿן זיך ווידער.

— ס'איז קאָ הינט צו מאָל נישטאָ! — זאָגט סטעפֿקע.
 — וועמען ליגט „דאָס“ איצט גאָר אין זינען? — מאַכט סטאַ-
 שע אַ פֿילאָסאָפֿישע באַמערקונג.
 — מ'דאַרף אָבער קויפֿן ברויט! — זאָגט נאַטשע.
 קומען זיי צו צו אַ געוועלבל, גייען-אַרײַן און הייסן זיך געבן ברויט.

— נישטאָ, נישטאָ קאָ ברויט... — מורמלט דער קרעמער.
 — וואָס הייסט, נישטאָ?
 — נישטאָ איז נישטאָ, אַ באַפֿעל אַזעלכער איז דאָ, וווּ מ'עט זען ברויט, וועט מען עס צונעמען און נאָך באַשטראַפֿן... נו, — מאַכט דער קרעמער — גלוסט זיך נישט צו האָבן מיט זיי צו טאָן... גייען זיי אַרײַן אין אַ צווייט געוועלבל, אין אַ דריטס, — אומעטום דער אייגענער ענטפֿער. נאָר אַז זיי האָבן געצאָלט, וויפֿל דער קרעמער האָט געפֿאַדערט, האָבן זיי סוף פֿל סוף באַקומען ברויט. אָבער נאָך דער טנעקייט, האָבן זיי געמעגט נאָר בלויז קוקן דערויף, נישט עסן...
 בײַם אַוועקגיין האָט זיי דער קרעמער געטרייסט: ס'עט זײַן ברויט, ס'עט זײַן, מ'עט טיילן אויף באַנעס:

— וואָס איז דאָס פֿאַר אַ נײַס ווידער?...
 און גאַנץ וואַרשע, ס'פֿאַרשטייט זיך נישט דער אייבערשטער טייל פֿון שטאַט, נאָר דער אונטערשטער — האָט גערעדט, געהיצט זיך און געשרייען. אין פֿיל הײַזער, צום מיינסטן אין די טונקל גע-

⁹⁰ געהיימ-אַגענט, שפּיאַן (שפּיץ).

פֿאַרבטע אָדער אין גאַנצן הילצערנע און אין קעלערס צווישן שוואַרץ פֿאַרקראַכענע ווענט, זינען געלעגן קינדער מיט פֿאַרטריקנטע מיטל-לער; מיט צינגלעך ווי שטיקלעך לעדער; און זיי האָבן געריסן פֿון די מאַמעס:

— ברויט, מאַמע, אַ שטיקל ברויט!

און די מאַמעס, אַ קלאַג איז צו זיי, ס'אַרן זיי שוין גאַר נישט זייערע אייגענע פֿאַרטריקנטע מזלער און ברוסטן, אַבי זיי זאָלן נאָר פֿאַר דעם יינגסטן כאַטש אַרויסבאַקומען אַ לעק מילך, כאַטש די ליפלעך אויפֿצופֿרישן, נאָר קוועטש, צי — אויסגעטריקנט...

אין טייל קליינע טונקעלע צימערלעך קומען זיך צונויף יונגע מענטשן און מ'רעדט עפעס סודותדיקס... ס'קומען בליצן אַרויס פֿון די שוואַרצאַפלען און מ'שפירט, אַ ס'ווערט עפעס נישט הימלעך... גאַט ווייס, וואָס דאָ וועט זיך טאָן... וואָרן אַלץ, אי די גאַסן, אי די שטובן זינען פֿאַרהילט עפעס אין אַ חושכדיקן שליער, וואָס האַט זיך געלייגט איבער דער שטאַט, פונקט ווי אַ שווערע חושכדיקע מאַ-סע. איבער די הייף און גאַסן פֿון די אַרעמע קוואַרטלען איז אַרומ-געפֿלויגן אַ שרעקלעכער גניס — איין זיפֿץ, און אין די ברייטע מיט האַלץ געפֿלאַסטערטע גאַסן שטויסן זיך מענגעס-מענגעס שפאַ-צירנדיקע, ס'איינלן אויטאָמאָבילן, ס'רוישט און עס זשומט דער טראַמוווינען-געקלאַנג אַן אויפֿהער, אויסמישנדיק זיך מיט די קולות פֿון מענטשן-טומל. און פֿון ערגעץ אַ פּאַלאַץ, וואָס די דניטשן האָבן פֿאַרנומען אויף אַ רעגירונג-אַרט, טראָגן זיך פֿריידיקע קולות פֿון יונגע, געזונטע ברוסטן אַרויס. און פֿאַר נאַכט-צו, אַ די זון נעמט זיך טיקן און לאַזט זיך אַראָפּ אויף מערב, ווי אַ גרויס קינלעכדיק רויט איי, איבער וועלכן די נאַכט וועט זיך באַלד זעצן ווי אַ הון מיט אירע שוואַרצע פֿליגל, הייבט-אָן דורך די פֿענצטער פֿון דעם פּאַלאַץ צו פֿאַרטויבן די גאַס די מוזיק פֿון די „זיגערס“. קלינגען-אָפּ די שטאַלצע קולות: „דער ריין, דער ריין“... זיי ריטן זיך פֿון דאָרט אַרויס און צעפֿליען זיך ווייט און ברייט אַרום און אַרום... און נישט נאָר צענדליקער און נישט נאָר הונדערטער שטעלן זיך

אָפּ און נייגן-צו די אויערן צו דער מוזיק. און אַז זי ענדיקט זיך, די לעצטע קלאַנגען מיט דער זון פֿאַרגייען און פֿאַרזינקען, לאָזן זיך ערשט דעמאָלט די פֿאַרלעך אַוועק אין דער ברייטער אַלייע און אין די גערטנער אַרײַן.

14

פֿאַר נאַכט. אויף די וועגן זיצן שוין די פֿאַרשוניען. ס'איז וואַרעם — איז די פֿלאַנדעקע אַרומגעוויקלט אַרום דעם דראַנג, וועלכער ציט זיך איבער דער לענג פֿון די וואַגנס. אין דער הויך, איבער די רייפֿן, וועלכע בילדן דעם דאָך. נעמט מען דעמאָלט, נישט געאַנלט, די לייצעס אין די הענט; אַ צי רעכטס, אַ צי לינקס; אַ געשריי: האַטאַ, וויאַ-אַ! און מען לאָזט זיך פֿאַרן איבער די גאַסן פֿון וואַרשע, צום ברייטן וועג צו, צום טראַקט, וואָס פֿירט צו ריק אין שטעטל אַרײַן. מענדל, אַנגעטון אין די געפֿאַסטע שטיוועלעך, געווענטענער מאַרינאַרקע און אין היטל מיטן גלאַנציקן דאַשיק, גייט נעבן די פֿערד און קוקט בעת מעשה אין די זייטן — טאַמער שפּרינגט-אונטער אַ גנב... נעבן פֿאַנטלס פֿור גייט אויך פֿינפֿקע, דער מיט דער גזשיבקע ביז אין טיפֿן שטערן, אַזש ביז צו די אויגן... ער גלייכט זיך אויס מיט מענדלען און זיי גייען ביידע אין איין טריט און שמועסן און קלינגען מיט די קעשענעס געלט. נעבן דער לאַמטער שטייען די דריי שיקסעס און וואַרפֿן מיט די אויגן. ביי סטאַשקען זייען די זאַקן שוין גוט צעריסן, זי קאָן זיי שוין גאַר נישט צו רעכט מאַכן... און אַ פֿאַר נייע מייטקעס וואָלט זי גע- דאַרפֿט מיטן לעבן...

ווען די יונגען דערזעען די דריי געשניצטע פֿיגורן אויפֿן פֿאַן פֿון דער האַלבער פֿינצטערקייט, גיבן זיי זיך אַ ציפּ איינער דעם אַנדערן די אַרבל און פֿינפֿקע שפּרינגט-צו און טוט זיי אַ פֿרעג:

— פאָניטשקאַ... פאָניטשקאַ יילע כצע?⁹¹... — און ווינקט
דערבני ממזריש מיט אַן אויג.
מענדל, וואָס איז בטבע אַ ביסל ציריקהאַלטעוודיק פֿון פֿרעמדע,
נאָר פֿון דעסט וועגן נישט צו ווייזן, חלילה, פֿאַר פֿניפקע, אַז ער
איז אַ פֿרייער⁹², וואַרפֿט ער אויך אַרנין:
— נו?... יידזשעם?⁹³...

נאַטשע לאַכט, קוועלט. בייגט זיך אַזש פֿון צופֿרידנקייט. אַ
„זאַבאַווע“⁹⁴! נאָר די עלטערע, די פֿראַקטישע, זינען זיך פֿרייער
מושווה, און אַז זיי ווילן שוין גיין, באַצט פֿניפקע אַרויס:
— כאַ, כאַ, כאַ! אונדזערע פֿורן זינען דאָך שוין דאַרט! כאַ,
כאַ, כאַ!

און אַז די שיקסעס זינען ווי פֿאַרבליפֿט פֿון אַזאַ מעשה, און
ס'איז זיי טאַקע אַ שאַד, אַ גאָר גרויסער שאַד דאָס פֿאַרדינסט,
פֿאַרט מענדל אַרויס מיטן לשון:

— קומט'ס דאַרטן מיט, אויף דער פֿור, נישקשה...
און ביידע יונגען צעלאַכן זיך, און פֿניפקע פינטלט מיט ד'אויגן
און הייבט דעם רעכטן פֿוס, ווי איינער וואָס גייט צום טאַנין.
די פֿורן זינען שוין דערווייזל אַפּגעפֿאַרן אַ שפּאַר שטיקל וועג
און האַבן זיך גענומען צו פֿאַרקערעווען אין אַ זיטיק געסל אַרנין.
דערזעען עס די יונגען, דערציילן זיי די שיקסעס, אַז זיי פֿירן שמוגל
קיין וואַרשע און אַז זיי קומען צו פֿאַרן דריי מאָל אין דער וואַך.
אין זאַיאַזד אַרנין, יעדעס מאָל ווען ס'טאַגט ערשט.

יענעם אַוונט זינען די שיקסעס מער אין גאַס נישט געשטאַ-
נען. זיי האַבן זיך אויפֿגעלאָזט די קליידלעך, צעפֿלאַכטן די האַר,
און זעצנדיק זיך אויף סטאַשקעס בעט, האַבן זיי אַ סך גערעדט
צווישן זיך. סטאַשקע איז עפעס גאָר פֿאַרענדערט געוואָרן. זי זיצט
צווישן ביידע חבֿרטאַרינס און קעגן איר געוויינהייט הערט זי זיך

⁹¹ וויפל וויל די פֿרייליך? — אַ יאַלד, אַ נאַזווער. — ⁹³ נו, דו גייסט?
— ⁹⁴ אַ שפּיל, פֿאַרוויילונג.

הננט אפן אין זייער רעדן און אליין ווארפט זי נישט אריין קיין איין ווארט. זי שטעלט זיך אויף, גייט איבער דער שטוב א פאר מאל אהער, אהין, און רייכערט דעם פאפיראס. מיט א מאל בלייבט זי שטיין, הייבט הויך אויף דעם קאפ און די אויגן ווערן איר מיט א פרייד ארומגענומען. ווארפט זי אוועק דעם נישט דעררויכערטן פאפיראס און, אונטערהייבנדיק דאס קליידל, טוט זי זיך, הינטן ארום, א צי-ארויף אויפן טישל און בלייבט דארט אזוי זיצן.

— מיידלעך! — רופט זי אויס — כ'האב א פלאן. א גוטן גע- דאנק, צו הונדערט טשוואנאנים!

— דערמאן נישט דעם טשוולס נאמען! — זאגט סטעפקע מיט א געלעכטער. נאר נאטשע צלמט זיך איבער.

— שוועסטערלעך! — הייבט יענע אן מיט א טרויעריקן קול — וואס וועט מען זיך מארדעווען דא אין ווארשע? ס'אי' דען נישט קיין ווונדער, וואס מ'האלט זיך נאך? ... און ס'ווערט דען נישט מיאוס? ...

זי פארטראכט זיך א מינוט, ווארפט מיט די פיס ארויף און אראפ, פירט מיט די פיס איבער די דין געשטריקטע זאקן, וואס דורך די אייגלעך זעט זיך ארויס די פיס, פונקט ווי דורך א זיפ. באלד אבער טוט זי זיך א פאטש איבער דער קני און מיט דעם אייגענעם קול, וואס גאר צום ערשטן:

— ווי גאט איז מיר ליב! לאז מען זיך נעמען צו שמוגלען. אלע קאנען פארדינען, וועלן מיר אויך פארדינען. נו, וואס זאגט איר?

די צוויי חברטארינס האבן זיך פארקלערט. סטעפקען, וואס איז כמעט אויפגעצויגן געווארן צווישן דעם, וואס איז ביז הננט איר פרנסה, האט זיך אויסגעוויזן, ווי אן עבירה — אלץ איצט אוועקצווארפן און נעמען זיך צו שמוגלען גאר, האנדלען... ביי נאטשען אבער האבן אויפגעלויכטן די צוויי בלויע אויגן ווי צוויי קיילעכדיקע פינקלענדיקע הימלען. די צוויי ליפלעך האבן זיך איר צעבליט אין זייער אייגענער, נישט געשמירטער פארב. אין

דער פֿאַנטאַזיע האָבן זיך איר גענומען אויסמאַלן פֿעלדער, וואָס ווינקען מיט אַזוי פֿיל בלומען זומערצייט. עפעס האָט איר אָנגע- הויבן ציען. זי האָט זיך דערמאַנט, ווי זי איז אַמאָל, קליינערהייט, געווען אין אַ דאָרף, בײַ דער מוטערס אַ קומע⁹⁵, ווי זי איז דע- מאַלט אַרומגעלאָפֿן איבער די לאַנקעס אַרום דאָרף; ווי זי האָט גע- זוכט געסטן פֿון פֿייגעלעך אויף די צווינגן פֿון די ביימער. אַזוי האָט אַלצדינג אויפֿגעלעבט און זיך אָפּגעשפיגלט אין איר זכרון, און איבער אַלעם — אַ בײַ לעבן, אין גאַנצן נײַ... כאַטש עס פֿעלט איר דאָ אויך נישט... „דזיענקי באַגו זאַ טאַ“⁹⁶... און זי רופֿט-אויס: — יאַ, שוועסטערל, דו זאָסט גוט. אַז, וועלן מיר עס לעבן? מ'עט פֿאַרן אויף אַ פֿור, איבערן וועג וועלן מיר זינגען... אַנישט, סטעפֿטשוניאַ, מיר'ן פֿאַרן?

און סטעפֿקאַ זעט אויך ענדלעך אַזן די זאַך פֿאַר גאַנץ גלייך... „וואָס שטעלט מען דאָ דען אַזן?“... און „ס'קאָן זיך נאָך טרעפֿן אַ מאַן אויך... אַלץ איז מעגלעך“... נעמט מען זיך אַרום אַלע דרײַ און מ'קושט זיך. דערנאָך טוט מען זיך אויס און מ'לייגט זיך שלאָפֿן — ווער ווייס פֿון ווי לאַנג שוין אַזוי באַרוט — אַליין... איין נאַטשע נאָר וואַרפֿט זיך פֿון איין זײַט אויף דער אַנדערער און קאָן לאַנג- לאַנג נישט אַזינשלאָפֿן. גייט זי שטיל אַראָפּ פֿון בעט, צינדט-אָן דאָס לעמפל און קוקט אין די בעטן אַרײַן. וועקט זיך סטעפֿקע אי- בער, פֿאַרווונדערט זיך, וואָס נאַטשע דרייט זיך אַרום אַ נאַקעטע, קריכט דאָס מיידל אַרײַן צו איר אין בעט, דריקט פֿעסט איר ליב צו יענערס און קושט זי הייס אין די ברוסטן. ריידן זיי אַ מינוט צווישן זיך און נאַטשען דאַכט זיך אויס, אַז זי איז אַ נײַע געוואָרן. — וואָס איז עס דאָס מיט מיר? — פֿרעגט זי אַליין בײַ דער מומען. יענער אָבער שלעפֿערט זיך שוין ווידער, ביזערט זי זיך אָן; — שלאָף שוין, שלאָף שוין, שיקסל! פֿאַרשעמט זיך דאָס מיידל און, לייגנדיק זיך אויף די פֿלייצעס,

⁹⁵ פֿרינדין. — ⁹⁶ אַ דאַנק גאָט דערפֿאַר.

קוקט זי ארויס אויפֿן הויף און זעט די וואַנט פֿון קעגנאיבער, וואָס איז אננגעטונקען אין לבנה-ליכט. פֿאַרטראַכט זי זיך איבערן הנג-טיקן טאָג און ס'קומען איר אָן פֿאַר די אויגן די צוויי ינגלעך, וועלכע זי האָט פֿאַר נאַכט געזען, און זי קלערט ווי אזוי זיי וועלן מיט זיי ריידן.

ווען די געדאַנקען האָבן זיך שוין בנז איר אָנגעהויבן צו מאַנ-טשען⁹⁷ אין קאַפּ, דערהערט זי אַ שאַרכען אויף יענער זנט טיר. זעצט זי זיך אויף שטיל, נישט איבערצוועקן די מומע, און האַרנט זיך אַזן.

עמעצער טאַפּט אָן די קליאַמקע פֿון דער טיר, פֿון דער צוויי-טער זנט, אין הויז, און דריקט זי אַראָפּ. טוט עס אַ סקריפע און די אַנדערע צוויי וועקן זיך אויף פֿון שלאָף, זעצן זיך אויף אין די בעטן און פֿרעגן:

— קטאָ טאַם?

— צו די פֿאַניענקעס... — הערט זיך אַ שיכורלעך קול, וואָס קומט צו זייערע אויערן הייזעריק און צעבראַכן.

צינדט מען ווידער אָן דאָס לעמפל און די חֲבֵרַטאַרינס קוקן זיך איבער מיט פֿרעגנדיקע מינעס.

— איך וויל ניש'... — רעדט די ערשטע אַרויס נאַטשע, ווי זי וואָלט זיך געפיעשטשעט.

— איך אויך ניש'... — זאָגט סטעפֿקע, דערמאַנענדיק זיך אין סטאַשקעס צעריסענע זאַקן.

און סטאַשע האָט געעפֿנט די טיר.

15

פֿיפֿקען איז עס גוט געגאַנגען אין שמוגלען. צינט ער איז געוואָרן מחותן מיט דער מאַטייעכע, האָט מען אים נאָך קיין איין

⁹⁷ אויסמישן זיך, פֿאַרנעפלען.

מאל נישט צוגענומען און מ'האט אים שוין געשאצט אין די שיינע הונדערטער. האט ער זיך באשטעלט אויף שבועות אן אַנצוג און טאקע ביי אַהרעלע קוואַרטיר־מַעסטר, איטשעלעס פאַטער. ער האט זיך דאַרטן אויסגערעדט, אַז ביי די הויזן זאָל מען אים מאַכן ברייטע קלאַשן און ביי די מאַנקעטן פֿון די הויזן דאַפּלטע קנעפלעך. ער אַליין איז אויך געווען פֿאַר דער מלחמה אַ שנידער, גענומען שוין אין וואַרשע פֿיר רובל די וואָך. און די מאַרינאַרקע האָט ער גע־הייסן מאַכן מיט קעשענעס, ווי ביי די דייטשן, אַנגעשטעפט פֿון אויבן.

הייבט ער זיך נאָר אויף פֿון שלאָף, איז תיכף ומיד אַריבער צו אַהרעלען.

— נו, ווי האַלט איר מיט מנין אובראַניע?⁹⁸ — פֿרעגט ער.
— נאָך איין מאל צו מעסטן — ענטפֿערט איטשל פֿאַרן פֿאַר־טערס וועגן.

גיט פֿיפּקע אַ קריך־אַרויס פֿון די שמוגלערישע לינענע הויזן און אַ מעסט־אַן דעם גאַנצן אַנצוג.

— זע נאָר, דאַכט זיך, דאָ ליגט נישט — זאָגט ער צו איטשע־לען אַרייַנקוקנדיק אין שפיגל, נאָר אין זיך האָט ער הנאה — „ס'זעט גאַנץ גוט אויס“.

— אַנז, ס'אי' גאָר ניש', ס'אי' גאָר ניש'... — קומט־צו אַהרע־לע אַליין, ציט און גלעט אים די אַקסלען.

דערנאָך גייט מען אין גאַס אַריין. דאָרט טרעפֿט מען בערטשען, דעם קייסערס מענטש, מיטן ווייסן מוליע און אַברהמטשע־וועלוולס, וואָס אַלע מיידן און שיקסעס ווערן פֿאַר אים די צענטע כפרה. און אַז אַלע טרעפֿן זיך, זוכט מען אויך אויף מענדלען און מ'גייט צו עליע שענקער און מ'נעמט צו טרינקען „סקאַלקאָ אַוגאַדנאָ“⁹⁹.

⁹⁸ אַנטוועכץ. — וויפל עס ווילט זיך, וויפל ס'גייט אַריין.

— עך, גוטע ברידער! — עפנט דאָס דריטע גלאָז מענדלס
מויל — זאָלט'ן געווען אַנקוקן דרײַ שיקסלעך — סמעטענע!... —
און טוט אַ צמאַקע־צו מיט די ליפּן אויף צוויי פֿינגער.
— וועלכע שיקסעס מיינסטו דאָס? — לאַכט פֿון אים בערטשע,
מיינענדיק אַז מענדל איז שיכור.

— פֿנוול, דערצייל אים פֿון וועלכע שיקסלעך... אַ פֿניער
זוכט אים...

נעמט זיי פֿנוול דערציילן די נעכטיקע געשיכטע. ווי אַזוי
זיי האָבן געטראָפֿן די דרײַ שיקסלעך און ווי זיי האָבן גערעדט
מיט זיי.

האַרכן די יונגען מיט גרויס געשפּאַנטקייט און בײַ בערטשען,
וואָס האַלט שטענדיק אָפֿן דאָס מויל, רינט דער גאַווער אַרויס.
— הערט'ן, אַ פֿניער זוכט ענק... — ענדיקט פֿנוול צו דער־
ציילן.

אַברהמטשע וועלוולס הייבט מיט די ברעמען און ער גיסט־
אַרײַן איינס, און נאָך איינס.

— וואָלטן זיי נאָר דאָ געווען... — זאָגט ער — איז עס אַן
עסק...

אויסגעשלאָסן! — כאַפט זיך אַרויס איטשל.

וויל זיך דאָך אַברהמטשע נעמען צו אים. וואָס היסט עס
עפעס? בײַ אים איז נישט קיין אויסגעשלאָסן!... ווייס ער דען נישט,
דער שנידדערק, ווער אַברהמטשע וועלוולס איז?... נעמען זיך אָבער
אַלע אָן פֿאַר איטשלען: „ס'אי' דעך איטשל! אי' דען דאָ גאָר אין
בוך, אַז איטשל זאָל עס נישט האָבן נאָך געלייענט? הײַנט זײַן
„דיקלימירן“... נאָר אַברהמטשע, וועלכער האָט שוין מער אין קאַפּ
ווי אַן אַנדערער אין פֿלעשל, שטעלט זיך האַרט קעגן אַלעמען. און
ווער ווייס, וואָס דערפֿון וואַלט אַרויסגעקומען, ווען די זאָך ווערט
דאָ נישט אומגעריכט אַ ביסל אַנדערש. וואָרן אין מיטן, ווען אַברהמ־
טשע כאַפט אַזוי אַן אַ פֿלעשל בײַם העלדזל און, שאַקלענדיק זיך
נעמט ער זיך רוקן צו איטשלען, טוט זיך אַן עפֿן די טיר און דער

בלינדער גרונם שטעקט-אַרנין דעם קאַפּ. מיט איין טריט איז ער נעבן פֿנוולען און, אַנכאַפּנדיק אים בנים קאַלנער, טרייסלט ער אים ווי אַ לולב.

— הער, ברודער, די לעבער על'עך דיר צעהאַקן! כ'על דיר די קישקעס אַרויסטרענען! אַ ברענונג אין דזינע געדערים אַרנין? בליבן אַלע אַ מינוט ווי צעמישטע. זיי דערכאַפּן זיך אַבער באַלד און נעמען קודם אַרויסרניסן פֿנוולען פֿון גרונם לאַפּע¹⁰⁰: „ער קאַן דאָך פֿון איינן אויך מאַכן אַ תּל!“
און דער ווייסער מוליע, וועמען דאָס גאַנצע שטעטל רופֿט „דער שטאַרקער“, רופֿט זיך אָן גאַנץ פּאַמעלעך:

— וואָס אי' דעס עפעס דער מער מיט דיר, גרונם, האָ?
— און וואָס אי' דעס דזיין פֿראַנצעוואַטע עסק? — ענטפֿערט אים אַפּ גרונם און דאָס בלינדע אייגל נעמט אים ציטערן און ס'גלאַנצט אַ נאַסע רויטקייט פֿון הינטערן לעדנדל אַפֿיר.
— גיי שוין, גרונם, וואָס איז עס פֿאַר אַ לשון? — מישט זיך אַרנין מענדל און גיסט אים אָן אַ גלאַז ביר.
נעמט גרונם, זעצט זיך און גיסט-אַרנין דאָס גלאַז ביר. גיסט אים מענדל אָן נאָך איינס — גיסט ער עס ווידער אַרנין. אַ דריטס אַזוי און אַ פֿערטס.

נאָר דער ווייסער קאַפּ שטייט, קוקט דאָס צו און די נאָז ווערט אים אויך ווייס פֿאַר כּעס. און די אייגעלעך פֿאַרציען זיך אים, ווי זיי וואַלטן פֿאַרגאַסן געוואָרן מיט פֿעטס.
— וואָס ווילסטו, ברודער? — רעדט ענדלעך דער בעל-דבר אַליין — און ער איז ווייס ווי אַ קרייז — גרונם איז נישט קאַ'יינגעלע.

נאָר אַז ער זעט, יענער גיסט-אַרנין און די שוים פֿון ביר רינט אים איבערן מויל און די הויט ציטערט אויף אים פֿון דער נאַסער קאַלטקייט, באַקומט ער מוט:

¹⁰⁰ גראַבע האַנט, ווי בני אַ חיה.

— נישקשה, איך, פֿניפקע, 'על אויך ניש' אָפּשטיין!
 און ווידער צו גרונמען:
 — וואָס האָסטו דעך אַזוי צעראַצט ¹⁰¹ אויף מיר?..
 גרונם, וואָס האָט אָנגעגאַסן אין זיך ביר, האָט זיך דערווייזל
 אָפּגעקילט און ער רופֿט זיך אָן גאַנץ געלאָסן:
 — ס'זאל דיר אַ רוה אין דנין מאַמען אַרנין! און ווען 'עסטו
 שוין שרניבן תנאים?..
 דערהערט גאָר אין מיטן אַזעלכע דיבורים, פּלאַצט חבֿרה אויס
 אין אַ געלעכטער. און זיי פֿאַרוואַרפֿן זיך שוין זייערע פעטשלעד
 און פֿיזול קוועטשט מיט די אויגן:
 — קאַנסט דאָך, ברודער, דאָס לידל: „צוויי דליתים גייען
 טאַנצן אָן אַ פעני, אָן אַ סענט“... פֿאַרשטייסטו שוין?
 — זאָלסט מיר ווערן פֿאַרברענט! — לאַכט שוין דער בלינדער
 גרונם און זיין מויל מיט די איבערגעליאַמעוועטע ליפֿן קרימט זיך
 מוראדיק אויס ביים לאַכן — לאַזט וויסן, אַז רייטשל גרייט זיך
 שוין צו: אַ שטיקל דזשערדעווער לניונט האָט זי זיך געקויפֿט...
 — און ער פֿאַרוואַרפֿט די האַנט אַרום פֿיזולס האַלדז און קוקט אים
 אַרנין טיף אין די אויגן אַרנין.
 — וואָס קוקסטו מיך אַזוי אָן? קאַנסט מיך ניש? — אַזוי
 פֿרעגט פֿיזול, וועמען ס'ווערט קאַלט פֿון גרונמס בליק.
 — פֿאַר וואָס רעדסטו גאָר ניש' מיט רייטשלען איבערן וועג,
 האָ? — קומט יענער ווידער אַרנין אין כּעס.
 — ווער? ווער זאָגט דען?
 — ס'הייסט, מיין שוועסטער אַליין זאָגט.
 — נו, לאַ'מען גיין צו איר פֿרעגן.
 — לאַ'מען גיין.
 זיי שטעלן זיך אויף און גייען-אַרויס מיט די הענט פֿאַרוואַרפֿן

¹⁰¹ (שפּעט־לשון) צעגאַסן (ווי ס'ריגט פֿון דער נאָז), צעקאַכט.

אָרום די אַקסלען. זיי קוקן זיך גאַר נישט אום אויף די קאַלעגעס, וועלכע בלייבן זיצן ווי אַפגעפאַטשטע.
 — רייטשל אי' נישטאַ? — פֿרעגט גרונם אַרנישטעקנדיק דעם קאַפּ צו קאַפלען אין שטוב אַרנין.
 ז'איז ערשט אַרויפֿגעגאַנגען זיך אַנטון — שרייט צו זיי קאַפּלס ווייב.

זיי שפּרייזן געשווינד איבער די שטיגן, עפֿענען די טיר און פֿאַר איבערראַשונג גליטשט זיך פֿייוולס האַנט פֿון גרונם אַקסל אַראַפּ און ער בלייבט שטיין ווי אַ געטראַפֿענער. אין גרונמען הייבט זיך האַסטיק אונטער דאָס לעדנדל פֿון בלינדן אויג און ס'באַווייזט זיך אַ מוראדיקער גלאַנציק רויטער אַפּגרונט אַפֿיר.
 רייטשל, אַ נאַקעטע, שטייט אויסגעדרייט פֿון זיי און וויקלט זיך אָרום מיט שטיקער פֿלייש, פֿון וואָס ס'רינט נאָך דאָס בלוט. זי וויקלט אָרום די ברוסטן, אָרום בויך און אָרום די פֿיס. די פּלאַך טשיקע שטיקער קיל נאַסע פֿלייש קלעפּן זיך אָן צו איר וואַרעמער הויט און תוך כדי דיבור נעמט גיין פֿון זיי אַ פּאַרע. זי וויקלט און זי בינדט נאָך אָרום יעדעס שטיק באַזונדער מיט שטיקלעך און באַהעפֿט זיי דערנאָך מיט אַ שטריק איבער די אַקסלען און פֿאַר־פֿעסטיקט זיי איינס צום אַנדערן. עפעס שרעקלעך האַט עס אויס־געזען: אַ נאַקעטער מענטש, אַרומגעוויקלט מיט געשניטענע פּאַסן רוי פֿלייש, האַט עס אויסגעזען, ווי מ'וואַלט אַ לעבעדיקן מענטש די הויט אַפּגעשוונדן. פֿייוול האַט קעגן ווילן אַ ציטער געטאַן, אַבער איז גאַר אויפֿגעלויכטן און געוואָרן פֿול מיט באַוונדערונג פֿאַר איר.

— רייטשע! — שרייט גרונם אויס און צו פֿיפּקען — זעסט, וואָס פֿאַר אַ פֿאַרדינערין זי איז. אַ ברעכעניש אין דיר אַרנין?
 פֿאַרשעמט זיך רייטשע פֿאַר דעם, וואָס וועט זיין איר חתן, כאַפּט זי אַ מלבוש און דעקט זיך איבער.
 — רייטשע! — רעדט ווידער גרונם — פֿיפּקע רעדט עפעס מיט דיר איבערן וועג?

— וואָס ווילסטו פֿון מיר? — זאָגט זי נאָך אַליץ פֿאַרשעמט.
 — נו, נו... — וויל שוין גרונם אַליין אויך אָפּלאָזן, זעענדיק
 זייער ביידינס פֿאַרלעגנהייט — פֿירסטו שוין ניש' קא' מעל?
 — יאָ, מעל פֿיר איך באַזונדער. אָבער פֿלייש גיט אַ גרויסן
 ריווח.

קריגט פֿיזול רעספעקט פֿאַר דער רייטשע און זי קומט אים
 פֿאַר ווי עפעס אַן אַנדערע פֿון אים, ווי גאַר אַ העכערע: „וועמען
 'עט עס דען אַינפֿאַלן צו זוכן אויפֿן מענטש?...“
 — הערסט, גרונם! — רופֿט ער אויס אַנטציקט — ראש־חודש
 שרייבן מיר תּנאים!

קומט גרונם אַרײַן אין אַ באַגניסטערונג, נעמט אים צוקן דאָס
 אויגן־לעדנדל און ער כאַפט זיך אַרום קושן מיט פֿיפֿקען.
 — אַ בראַך איז צו דיר! זעסטו שוין, וואָס רייטשע קאָן? נו,
 קום דו אָהער, רייטשע, נו שוין! עץ זענט דעך שוין חתן־כּלה!
 און ער שלעפט־צו די שוועסטער און שטופּט זי צו צו פֿיזולען
 אין די הענט אַרײַן. דער שאַרפֿער ריח פֿון רויען פֿלייש קומט אים
 דעמאָלט אין דער נאָז אַרײַן און ס'ווערט אים שיער נישט גוט.
 אין דער מינוט האָט ער שוין חרטה, וואָס ער האָט זיך אַרויסגע־
 כאַפט פֿריער מיט אַזעלכע ווערטער... און אז גרונם לאַכט מיט זײַן
 שרעקלעך געלעכטער און וויל זיי גוט צודריקן איינס צו ס'אַנדערע,
 דערשפּירט ער זיך ענג, און ס'נעמט אים איבלען צו ברעכן... זוכט
 ער עפעס אַן אויסוועג, אַ תּירוץ, קלערט ער און שרייבט מיט אַ
 מאָל אויס:

— הערט עץ, איך 'על גאַר מאַכן נאָך אַ יאָדע ביז שבת!
 און ער רײַסט זיך אַרויס פֿון איר אומאַרעמונג און אַנטלויפֿט
 ווי פֿון אַ פעסט...

16

ווען פאנטלס פֿור איז נאָר אַרײַנגעפֿאַרן אין זאַיאָד¹⁰² אַרײַן, זײַנען באַלד צוגעקומען דרײַ שיקסעס און זיך געפֿרעגט אויף די צוויי יונגען אין די מאַטשעיווקעס¹⁰³ און מיט די געבאַלדעס¹⁰⁴. מענדל, וואָס האָט גרײט געמאַכט זײַנע פעק צום אַראָפּנעמען, האָט זיי גלײַך דערקענט און איז אַראָפּגעשפּרונגען פֿון דער פֿור. נאָך אַ נאַכט ניט שלאָפֿן האָט ער אויסגעזען פֿיל עלטער ווי ער איז אין דער אמתן געווען. דאָס פנים ברודיק, די האָר צעטשאַכ־ מערט¹⁰⁵ און מיט שטרוי. אין זײַערע אויגן אָבער איז איצט קיין שענערער פֿאַר אים נישט געווען...

— ווען פֿאַרט דער פּאַן פֿון דאַנען אַרויס? — פֿרעגט אים באַלד סטאַשע, וואָס די קאַלעזשאַנקעס האָבן איר איבערגעגעבן אַנצופֿירן מיט דער גאַנצער זאַך.

— פֿיניווע, זעקסע... — ענטפֿערט מענדל. איצט, אין שײַן פֿון טאָג, זעט ער ערשט דאָס קײלעכדיקע פּנימל פֿון דער ייִנגסטער שיקסע מיט די צוויי פֿולע ליפלעך. דער פּאַרפֿום־ריח, וואָס שלאָגט פֿון אַלע דרײַ, באַרױשט אים אין גאַנצן און ער נעמט מיט אַ מאָל דערשפּירן די מידיקייט זײַנע. אַ „מיליאָן“ וואָלט ער איצט געגעבן, ער זאָל שױן ליגן אין אַ בעט...

— וויפֿל קאַסט דאָס אַריבערפֿירן אַ פּאַרשױן? — פֿרעגט ווידער די שיקסע.

— וואָס, איר ווילט מיטפֿאַרן מיט דער פֿור? — ווונדערט זיך מענדל און ער שפּירט זיך שױן צ'ריק וואָך, ווי ס'וואָלט אים גאָר קיין מאָל נישט געווען געשלעפֿערט אַפֿילו.

— יאָ, מיר ווילן זיך נעמען פֿאַרן שמוגל...

— אַזױ? — ווערט מענדל פֿון זיי אַנטציקט — טאָ זאָל אײַך

¹⁰² איינפֿאַרהײַן, — ¹⁰³ פּוילישע היטלען מיט בלויע לאַמפּאַסן. — ¹⁰⁴ אויפֿפֿאַרמען. — ¹⁰⁵ צעקנאָדערט.

זיין נאָ שטשענשטשע ¹⁰⁶! „איר זאָלט ניש׳ האָבן קיין מניזלעך אין
בוזעס“... — זאָגט ער נאָך איטשעלעס אַ וואָרט און זיי ענטפֿערן
ציריק אָפּ מיט אַ געלעכטער.

דערווייל זינען שוין אַלע פאַרשווינען אַראָפּ און צוגענומען
זיך דאָס זייעריקע. שרײַט פּאַנטל צום זון:
— וואָס אַסטע דעך דאָרט אַנידערגעשטעלט? שפּאַן-אויס די
פֿערד.

גיט מענדל צו די פֿערד און ווייזט אָן דעם פּאַטער אויף יענע
דרײַ שיקלעך.

— זעסטו, טאַטע, — זאָגט ער — זיי ווילן מיטפֿאַרן מיט די
פֿורן.

— צו וועמענע? פֿאַרן זיי דעס? — פֿרעגט פּאַנטל.

— צו קיינעם ניש׳. זיי ווילן שמוגלען.

— שמוגלען?...

און פּאַנטל גיט זיך פּלוצלינג אַ כאַפּ און גייט-צו צו זיי.
— וווּ ווילט עץ פֿאַרן? — פֿרעגט ער און, קוקנדיק אויף דער
יינגסטער פֿון זיי, טראַכט ער זיך: „אַזאַ איינע, פּאַנטל, זאָל מיט
דיר ווערן אַזוי, וואַלטסטו נישט באַדאַרפֿט מורא האָבן אַפֿילו צוויי
גאַנצע זעק צו פֿירן“...

— מיר ווילן מיטפֿאַרן מיט דיר. 'עסט אונדו מיטנעמען?

— פֿאַר וואָס ניש׳? אַז מ'באַצאָלט... —

— און וויפֿיל בעמסטו?

— צו דרײַ רובל פֿון אַ פאַרשוין.

— צי, צי! הייסט עס, ניין רובל פֿון אונדו דרײַ, האַ... —

— ניין רובל. — צופט זי נאַטשע בנים אַרבל.

— צי, צי, צי. — מאַכט אויך סטעפֿקע.

— איר ווילט שמוגלען? — פֿרעגט פּאַנטל.

— זאָל נאָר דער פּאַן הערן! — הייבט אָן סטאַשע — מיר ווילן

שמוגלען. אַבער מיר ווייסן ניש׳ וואָס און ווי אַזוי. מיר זעען, דו

¹⁰⁶ מולדיק, צום גליק.

ביסט אַ „זשעטעלנער“¹⁰⁷. ווי דו וועסט אונדז זאָגן, אזוי 'עלן מיר טאָן.

— איז איצט געקומען מײַן צײַט... — קלערט־איבער פּאַנטל.
— נו, ווי קלערט דער פּאַן? — פּרעגט־איבער סטאַשע, דער־
זעענדיק ווי ער קווענקלט זיך עפעס, און אין אירע אויגן באַווייזט
זיך איר אומרוי־קייט.

— הערט'ס! — נעמט פּאַנטל זיי ענטפּערן, ווערט אַבער שטיל
און נעמט זיך קראַצן די באַרד. נאָר באַלד באַשליסט ער: אַפֿן
אַרויס מיטן לשון — הערט־אויס, וואָס כ'על ענק זאָגן. אַלץ קאַן
זײַן גוט. זייער גוט. אַבער צום ערשטן: האָט עץ געלט? אַ סך? —
און אַז זיי שאַקלען מיט די קעפּ אויף ניין, זאָגט ער ווייטער —
זעט עץ! און אויפֿן וועג נעמט מע' צו... טויג ניש', נאָר איך ווייס,
ווי אזוי מ'קאַן זיך אויסהיטן, מ'זאָל נישט צונעמען... פּאַר־
שטייט עץ?

— מיר פּאַרשטייען, מיר פּאַרשטייען. — ענטפּערן זיי, כאַטש
זיי הייבן נישט אָן צו פּאַרשטיין, וואָס ער מיינט.

דערווייל קומט־צו „גאַלקעפל“, אַנגעטאָן אין אַ לעדערנער
מאַרינאַרקע און אין לאַקירטע כאַלעווקעלעך, און נעמט מיט פּאַנט־
לען ריידן איבערן הענטליקן פּרייז פֿון מעל.

— כ'האַב געהערט, — זאָגט ער לאַנגזאַם (א שטאַרקער...) —
אַז דינסטיק האַסטו פּאַרקויפֿט אין אַכאַטע צוויי פּוד מעל.

— יאָ! — ענטפּערט פּאַנטל — ער האָט מיר געצאָלט מיט
דרייערלעך טבעערער ווי דו.

— אַבער ס'זאָל זײַן דאָס ערשטע און דאָס לעצטע מאָל! —
העכערט גאַלקעפל דעם טאָן — הערסטו?...

— און אַז ניש'?

רעדט יענער גאָר נישט, נאָר הייבט־אויף אַ האַנט, שפּרייט־
אויס פֿינגר פֿינגערלעך און גיט זיי אַ וואַרף־אַרײַן פּאַנטלען. קומט
אַבער אָן אין מיטן מענדל (די פּערד זענען שוין אין שטאַל) און

¹⁰⁷ אַן אַרנטלעכער.

כאפט־אָן גאַלקעפּלס האַנט אין הייסטן מאַמענט און האַלט זי מיט אַלע כוחות. ווערט אַן אַמפּערניש און די שיקסעס דערשרעקן זיך גאַר שטאַרק. זיי פֿאַרשטייען ניש' וואָס דאָ גייט־פֿאַר, אָבער זיי זעען, אַז דאָ איז אַן ערנסטע זאַך. קומען דערווּנל אַן הויפּמענטשן: דער בלינדער פּסח פֿון דער קאַמער, יוסל נטע פֿון דער גאַרקיד און אַ יונג אין בינאַקלען, וואָס איז נאָר וואָס אַרנינגעפֿאַרן אין הויף אַרנין. אַלע ווילן אייננעמען די צוויי צדדים, אויסגלייכן זיי. אָבער גאַלקעפּל דראַעט אים מיט אַ פֿינגער:

— דאָ, פֿון הויף, טאָר מע' קיינעם ניש' פֿאַרקויפֿן אַחוץ מיר. פֿאַרשטייטז?...

— וואָס מיינסטו עפעס, כ'בין אַ יונגעלעך? — קאָן זיך פֿאַנטל נישט איינהאַלטן.

נאָר דער סוף איז געווען, אַז פֿאַנטל האָט געמוזט פֿאַר אַלע שטעלן בראַנפֿן מיט צובינס: גאַלקעפּל האָט „פֿאַרע“¹⁰⁸...

שפעטער אַ ביסל, אויפֿן הויף איז געוואָרן שטיל. אַפּגעגעסן. האָט זיך פֿאַנטל געזעצט אויפֿן די שעל פֿון זיין פֿור, דערענדיקן זיין שמועס מיט די שיקסעס. ער האָט גערעדט און איז, ווייזט־ אויס, געווען גאַר שטאַרק צופֿרידן, וואָרעם די נאָזלעכער האָבן זיך אים אויסגעשפּרייט אין דער גאַנצער ברייט און פֿון די אויגן האָט מען אים אָנגעזען בלויז צוויי שמאַלע שפעלטעלעך.

ווען די שיקסעס זיינען אַהיימגעגאַנגען זיך צוגרייטן אין וועג אַרנין, איז שוין מענדל געלעגן אונטער אַ געזעס און געכראַפּעט. נעבן אים איז געשלאָפֿן דוד, וואָס האָט שוין פֿאַרקויפֿט זיין ביסל מעל און דאָס געלט שוין באַהאַלטן אין טאַרבּעלע, וואָס הענגט אויפֿן העמד, אונטער דעם טלית־קטן. נאָר פֿאַנטל האָט גאַר נישט געקאָנט איינשלאָפֿן. אַ ביסל איבערן גאַלקאַפּ: „ס'אי' ניש' קאָ' גע־ לעכטער! דאָ ציטערן אַלע פֿאַר'ן“... און אַ ביסל, גאַר אַ שטאַרק ביסל, צוליב די נייע פֿאַרשויען זייע. „הע־הע! — טראַכט ער — איצט 'עט זעך אָנהייבן גאַר אַן אַנדער פֿאַרן, גאַר אַן אַנדער...“

¹⁰⁸ קוראָזש,

און אז דאָס ייִנגסטע שיקסל קומט אים אויפֿן זכרון, ווערט ער רויט און שטעקט־אַרויס די צונג, ווי בחורוויז, און צעשמייכלט זיך פֿאַר תענוג: „האַ, האַ, איז דאָס אַ שיקסל... האַ, האַ...“ שפעטער אַ ביסל הייסט ער מענדלען צושיקעווען ¹⁰⁹ אַ בעסער געזעס. מענדל פֿאַרשטייט, פֿאַר וועמען דאָס איז, קאָן אָבער נישט פֿאַרשטיין, מיט וואָס זיי האָבן אַזוי נושאַ־חן געווען אין פֿאַטערס אויגן.

פֿאַר נאַכט, ווען די שיקסעס זינען געקומען צו גיין מיט דע־רעלעך ¹¹⁰ אויף די קעפּ, האָט זיי פֿאַנטל אַליין אָנגעוויזן זייערע ערטער. זינען זיי אַרויף אויף דער פֿור און זיך באַלד אַוועקגע־זעצט. כאַטש ס'איז נאָך געווען אַ גוטע שעה צום פֿאַרן. מענדל איז געווען פֿאַרנומען מיט די פֿערד און פֿאַנטל האָט זיך געשטעלט פֿאַרן טויער און געקנאַקט מיט דער בייטש: אַפֿשר גייט נאָך אַ פֿאַרשוין.

דערווייל זינען זיך צוזאַמענגעקומען אַלע באַשטענדיקע, און אַז דער אַלטער שניקע איז אַרויפֿגעקראָכן אויפֿן ראַד, אַרײַן אין דער פֿור און זיך געזעצט נעבן דודן, קעגנאיבער די שיקסעס. האָט ער באַלד אַרויסגעכאַפט אַ שקעטעלע טאַבאַק און זיך אָנגעשטאַפט פֿולע נאָזלעכער — אַזאַ ריח איז עס געגאַנגען פֿון די שיקסעס... פֿאַנטל האָט זיך געדרייט, געלאָפֿן אַהין, אַהער, געכאַפט אַ בליק אין דער פֿור אַרײַן און די הענט האָבן אים עפעס זייער „געשווענדזיעט“ ¹¹¹, ווען ער האָט געגעבן דעם ערשטן שמיץ די פֿערד צום אַרויספֿאַרן...

17

שטעטל האָט אַ ביסל אָפּגעאַטעמט. בעקערס, בראַנפֿן־מאַכערס, זייפֿמאַכערס, פֿאַפּיראַסן־סוחרים, שענק־אייגנטימערס, קצבֿים און

¹⁰⁹ צוגרייטן. — ¹¹⁰ פֿאַטשילעס. — ¹¹¹ געביסן, געקיצלט.

גלאַט מכל המינים שמוגלערס — האָבן זיי געטאָן אַ שֶׁבַח צום איי-בערשטן, וואָס פֿאַרזעט נישט אַפֿילו קיין ווערעמל און דערויף, וואָס ס'איז געקומען המנס סוף... „ס'איז דאָך שוין ניש' געווען צום אויס-האַלטן!...“

און טאַקע איז דער לאַמער קאַמענדאַנט ווערט געווען דעם צונאַמען. אין די פֿאַר וואַכן, וואָס ער האָט געקיניגט, האָט ער אַ האַלב שטעטל אַודאי אומגליקלעך געמאַכט. אַז ר'איז נאָר געהאַט אַנגעקומען, האָט שטעטל אַפֿילו געמיינט, אַז ר'איז נישט קיין שלעכ-טער גוי. לויטן אויסזען: אַ הויכער, אַ שטשופלער, לאַמט אויפֿן לינקן פֿוס — פֿאַרווונדעט געווען. נאָר שוין באלד צו מאַרגנס האָט מען צוגענומען דעם גאַנצן שמוגל פֿון די וועגן. דערנאָך האָט ער זיך גענומען צו די בראַנפֿן-מאַכערס. עפעס האָט ער געהאַט אַ נאָז ווי אַ שמעקהונט. אַז ער איז געשטאַנען פֿאַר דער פֿורטקע פֿון מאַגיסטראַט, האָט ער דערשפּירט דעם ריח פֿון אַ „זאַטשער“ פֿון דער צענטער גאַס... ער האָט אַפּגעשאַכטן דוד-יצחקן און יענקל בעדער. פֿון לעצטן פֿלעגן טאַקע אַרומגיין אין שטאַט גאַנצע מע-שיות. געוויינט האָט יענקל בעדער אין אַ קליין שטיבעלע, אויף אַ גרון ¹¹². די טרעפלעך, וואָס האָבן אַרויפֿגעפֿירט צו אים, זענען געווען ווי צו אַ הינער-גושענדע ¹¹³ און אַ טייל זענען אויך געווען אויסגעבראַכן, אַזוי אַז מ'האַט זיך געמוזט גוט אַנהאַלטן פֿאַרן אַג-לען-דראַנג, וואָס איז געווען צוגעקלאַפט אין אַ זינט פֿון די טרעפֿ-לעך, מ'זאָל נישט פּלוצלינג דורכפֿאַלן דורך זיי. דאָס גאַנצע שטיבל איז געווען ווי אַ מין סופּה, אַרויסגערוקט פֿון דעם הינטערשטן טייל הויז. און געשטאַנען איז עס מיט די ווינקלען אויף קלעצער. אין דעם דאָזיקן שטיבל האָט יענקל בעדער געמאַכט זאַטשערס, געהאַלטן דעם קעסל און געקאַכט בראַנפֿן. וויפֿל מאָל אַבער ס'האַבן נישט געזאָלט אַרויפֿקומען צו אים מענטשן, וועלנדיק וויסן וווּ ער קאַכט, האָט עס נישט געטראַפֿן מ'זאָל עפעס געפֿינען, מ'זאָל עפעס

¹¹² בערגל. — ¹¹³ יופּות-שטיג.

דערקענען אין שטוב. נאָר ס'האַבן זיך געפֿונען אַזעלכע, וואָס האָבן שטאַרק געליטן פֿון דער זאַך: „וואָס הייסט, ער וועט קאָכן און גאָר נישט?...“

פֿלעגט טייל מאָל אומגעריכט, ווען מ'האַט זיכער געוואָסט, אַז איצטער קאָכט דער בעדער, אַרויפֿפֿאַלן צו אים דער וואַכמאַסטער מיט זיין אומגעשיידטן יעגער און פֿלעגט אָנהייבן פֿון די שטיגלעך נאָך צו קלאַפֿן מיט דער שווערד אין דער טיר. דעמאָלט אָבער פֿלעגט זיך דערהערן פֿון אינעווייניק אַרויס אַ „ווער איז עס?“ און די זשאַנדערן מוזן צוואַרטן אַ מינוט איידער מ'עפֿנט די טיר.

אינעווייניק דערזעען זיי אָבער בלויז אַ פֿניער, וואָס ברענט אין קיכל, דאָס קיכל איז אָפֿן און די פֿלאַמען שפּרינגען אַרויס און טאַנצן צום סופּיט אַרויף. אין שטוב איז אַ פֿאַרע און אַ פֿליכטיקייט שטעלט זיך באַלד אָפֿ אויף די פּנימער פֿון די אַרײַנגעקומענע. זיי דערקענען, אַז ס'איז נישט גלאַטיק און נעמען זיך באַלד צום זוכן. אָבער וווּ, מישטיינס געזאַגט, האָבן זיי געהאַט צו זוכן? אַז אין גאַנצן איז דאָס שטיבל גרויס ווי די גרייס פֿון צוויי קברים און די ווענטלעך — כאַטש קוק דורך זיי אַדורך! געזוכט אונטער די בעטן, אונטערן טישל, אויפֿגעהויבן די פֿאַר מלבושים, וואָס הענגען אויף דער טיר, צוגעגאַנגען נאָך צום איינציקן פֿעסל, וואָס איז דאָרט געשטאַנען, אַרײַנגעשטעקט די קעפּ און דערזען קרויט — זויערקרויט!... וואָס האָבן זיי געקאַנט מער אויפֿטאַן?... ס'איז טאַקע אַ פֿאַרע, אַן אויסטערלישע פֿאַרע, און זיי שפּירן אויך עפעס אַ ריח, יענעם ריח פֿון בראַנפֿן, אויף וואָס דײַטשן זינען שוין גע- וואָרן גרויסע מבינים; אָבער אויפֿן קיכל קנאַקט און שפּריצט זאַלץ אַנגעשאַטן און עפעס אַ לעצטער ריח פֿאַרשלאַגט יענעם נישט- דײַטלעכן בראַנפֿן-געשמאַק. און יענקל בעדערס ווייב שניידט-צו ציבעלעס אין דער פרעגלפֿאַן אַרײַן, האַלט אַראָפּגעבויגן דעם קאַפּ, אויסגעדרייט מיט די פּלייצעס, קוועטשט און גיסט מיט די אויגן פֿאַר ציבעלעס-שטאַרקייט.

— נעמען זיי נישט פֿאַר אומגוט — מאַכט זי — וואָס ס'איז
אָ סוואַנד¹¹⁴; מיר מאַכן די אָנגעברענטע זופּע...
זננען נישט די דײַטשן אַוועק מיט ליידיקן? ...
„המן“, אַז מ'איז געקומען צו אים און געזאָגט:
— זאָלט וויסן זײַן, פּאַניע קאַמידאַנט, אַז יאַנקעל קאַכט
ערשט...
איז ער געגאַנגען און יענע האָבן זיך געפּאַטשט אין בניכל
אַרײַן: „המן“ וועט אים כאַפּן!...

און „המן“, אַז ער האָט געטראָפּן די אַלע סימנים, וואָס די
דײַטשן האָבן שוין געהאַט, האָט ער זיך גאַר נישט געפּלעפּט מיט
דעם. אַדרבא, ער האָט צופּרידן זיך צעלאַכט. ער האָט דערשמעקט
דעם בראַנפֿן מיט דער נאַז און זי וועט אים שוין צופּירן, ווי אַ
שפּירהונט, צום עיקר... האָט ער ראשית, ווי יענע, געזוכט. האָט
אויך אויפגערוקט דאָס שיפּלעדל פֿון טישל און געפּונגען דעם
„גראַד“. דאָ האָט ער שוין מיט נצחון אַ געשריי געטאַן:
— דאָס איזט עס!...

איצט האָט ער שוין גענומען זוכן לאַנגזאַם און טריט בײַ
טריט. ער האָט געקלאַפּט אין די ווענטלעך, געקוקט אויפֿן סופּיט
אַרויף, געקוקט צום פֿענצטערל, וואָס איז געווען אין דער הויך, ווי
אין אַלע אַפּיצינקעס, און ס'איז אים נישט געפּעלן, וואָס דאָרט
שטייט איצט אַ בענקל און דאָס פֿענצטער אַליין איז אַפֿן... „ס'איז
נאָך גאַר נישט אַזוי הייס...“ — האָט ער זיך געטראַכט — און „די
יודן האָבן ניכט זאָ גערנע די לופּט...“

איז ער צוגעגאַנגען און זיך אַרויפגעשטעלט אויפֿן בענקל.
בײַ יענקל בעדער און בײַ זײַן ווייב איז די נשמה אויף דער
שפיץ נאַז אַרויס. ער, יענקל, האָט אָנגעקוקט דאָס ווייב מיט אַ
בליק פֿון אַן אמתן רוצח. „גזלן!“ — האָט דער בליק זננער גע-

¹¹⁴ טשאַד, גאַז, שטיקנדיקער ריח פון נישט-אויסגעברענטע קוילן.

שריגן — „האָסט נישט געקאָנט דעם גראַד אויך באַגראַבן? ... אין טישל געלייגט... לייגן זאָל מע' דעך שוין...“
און יענער, דער המן, שטייט מיטן לאַמען פֿוס אויפֿן בענקל און שנאָפט מיט דער נאָז און ער דערזעט מיט אַ מאַל, ווי פֿון ליגברעטל פֿאַרן פֿענצטער הייבט זיך אויף אַ פֿאַרע, דורך די ווינק-לעך, דורך די שפֿאַרעס — און זי פֿלייט אַרויס אויף דער פֿרײַער לופֿט. ער האָט אַנגעהויבן קלאַפֿן מיט דער האַנט, דערפֿילט אַ פּוסטיקייט און ער טוט אַ הייב־אונטער דאָס ברעטל.

דאָס פֿאַרפֿאַלק האָבן אַרויסגעלאָזט אַ קוויטש, פּונקט ווי מען וואָלט זיי געגאַנגען ווערן, און דער קאַמענדאַנט ציט־אַרויס פֿון דאָרט דעם קעסל, וועלכער ברייט נאָך גאַנץ שטאַרק; אַ קובל, פֿלעש-לעך, גלעזלעך. דערנאָך גייט ער אַראָפּ און דאָס גאַנצע לייב מיטן גאַנצן אַנטוועכץ לאַכן אויף אים. אַפֿילו דאָס לאַמע פֿיסל צעגראַטשט זיך אויך פֿון געלעכטער... איצט נעמט ער איבערזוכן און איבער-טאַפֿן אַליץ פֿון דאָס נײַ. ער שטעקט־אַרײַן די שווערד אין דער טאַן קרויט און ער בלייבט שטיין פֿון איבערראַשונג; די שווערד בלייבט שטיין באַלד נאָך אין דער הויך. קוקט ער שוין אויף גאָר נישט, און פּונקט ווי אַ שפּירהונט ביים לעצטן מאַמענט, ווען ער גייט זיך וואַרפֿן אויף זײַן קרבן, אַזוי טוט ער אַ שאַרץ־אַרויף די אַרבּל פֿון מונדיר, פֿאַרט־אַרײַן מיט די הענט אין דעם נאַסן, פֿאַרפֿוילטן קרויט און גיט אַ שלעפֿ־אַרויס אַ באַדעם, וואָס ליגט פֿון אויבן אַנגעפֿאַסט אין פֿאַס און ער דערזעט דעם זאַטשער, וואָס איז אינע-ווייניק נאָך מער ווי אַ העלפֿט...

און אויך בײַ ר' יידל האָט ער צוגענומען פֿאַר פֿרֿעצן הונדערט מאַרק! בלויז צו יצחק־יונהן האָט ער נישט געטראָפֿן. יוסף ליאַל-קע האָט זיך אַפֿילו באַרימט אין דער שטיל:
— אַז מיר אַרבעטן אין סאָד און אַז גרעגער איז מיט אונדז, האָבן מיר נישט וואָס מורא צו האָבן...

האָבן זיי טאַקע געקאַכט כּמעט אין העלן טאַג. און אַנזעלע האָט געשלעפֿט די עמערס וואָסער און אויפֿן שטערן און אַרום די

באקן זינען אים געווען צוגעוואקסן הארטע פאסן פֿארטריקנטער שווייס, וועלכע ער פֿלעגט אפּוואַשן פֿון איין פֿרייטיק פֿאַר נאַכט צום אַנדערן. אָבער טאַקע אין דער אייגענער נאַכט נאָך האָט זיך דער קאַמענדאַנט צוזאַמענגעטראָפֿן מיט לאַנדסמאַנען און מיט יע־ גערן — אַנגעטוענע אין זייערע „דינסטייטן“ — און זיי זינען צוזאַמען אַוועק הינטן־אַרום אין סאָד אַרײַן...

מען דערציילט אַפֿילו אויף דער שטאָט, אַז יענעם פֿאַרנאַכט, אַ שעה שפּעטער ווי מ'האַט געכאַפט ידלס פֿאַבריק, איז זייערער אַ זון אָדער אַ טאַכטער, געגאַנגען שפּאַצירן הינטער דער שטאָט, פֿאַר דעם צווייטאַקיקן הויז, אין וועלכן ס'וויינט דער וואַכמיס־ טער... דאָס אָבער איז גאָר נישט... גענוג איז, אַז יצחק־יונה איז ווידער געבליבן אַ „ריינער אַרעמאַן“, ערום וחסור, אַן אַ גראַשן בײַ דער נשמה. „וואָס טוט מען, וואָס טוט מען ווינטער?“...

בריינדלען זינען די פּאַמפּאַניקלעך פֿאַר גרויס עגמת־נפֿש פֿיל בלאַסער געוואָרן. נאָר לייבלען האָט עס געאַרט ווי דער פֿאַראַיאַ־ ריקער שניף, ער איז אַלץ אַרומגעגאַנגען מיט זײַן שמאַיעדיקן שמייכל און געלאַכט יעדן אין פנים אַרײַן...

און גרעגער? אַרעמער גרעגער, נעבעך!... ער איז אַזוי שול־ דיק געווען אין דעם ערשטן מאָל, ווען מ'האַט געמאַכט די רעוויזיע אין יצחק־יונהס שטוב, פונקט ווי ר'איז איצט אין אַמעריקע... וואָרן ס'איז אים שוין אַזוי אויך מיאוס און מיאוס געוואָרן ס'גאַנצע קאַכן. ער האָט געוואָלט אין גאַנצן נאָך אַ פֿאַר וואַכן צו אַרבעטן און דינגען ערגעץ אַ סעדל, פֿאַר זיך. אַן אַ סאָד קאַן מען היינט גוט פֿאַרדינען... און דער עיקר — ס'איז דאָך פֿשר!...

דער גאַנצער גרעגער איז בטבֿע געווען אַ גרויסער פּחדן, ער האָט נאָר ליב געהאַט אַ סך צו ריידן... „אַט דעמאַלט, אַ שטייגער, וואָס האָט עס אים גענוצט אַזוי צו סטראַשען יענע?... נאָר אַזאַ נאַטור איז שוין בײַ אים.“ און אין דער אמתן, טאַמער הערט ער ריידן, קאַן ער גיט שווינגן... אוי, וואָס זײַן ווייב האָט שוין אין אים אַרײַנגערעדט פֿאַר אַזאַ נאַטור... נאָר ס'איז פֿאַרפֿאַלן... רעדט מען

א מאָל איבער גבורות, מעשיות, העלדישקייטן, צעפלאַקערט זיך אין אים מיט אַ מאָל זיין העלדישקייט. און אַז ער כאַפט אָן אַ פֿרעמדן, וואָס האָט זיך ערשט נישט לאַנג אַרײַנגעצויגן אין שטעטל, אָדער ער קומט צווישן קלענערע חֲבֵרֵה־לַיִט, פֿאַרצײלט ער אַוודאי נישט, אַז בעתן געשלעג מיט די קאַצאַפּעס איז ער געווען פֿון די ערשטע, וואָס האָבן זיך גענומען צו זײ... אָדער בײַ אַ שרײַפֿה, אַ שטייגער — דאָ ווײַזט ער אַרויס זײַן גאַנצע בריהשקייט... און אין וואָס? אין אַרומלױפֿן מיטן דאַשיק פֿאַרדרייט...

אַרעמער גרעגער, נעבעדן! ס'גאַנצע ביסל פֿאַרמעג געהאַט שטעקן אין דער "מלינע". צוגעבאַרגט זיך נאָך אַפֿילו: געקויפֿט אַ פֿאַר פּוד צוקער, אָנגעגרייט, געמײַנט, ס'עט טײַערער ווערן... אָבער ס'איז אַ געשווינדער טויט געקומען אויף אים, אויף דעם לאַמען "קאַמידאַנט". און ס'איז אָנגעקומען אַ פֿרישער, אויך אַ יונגיטשקער, אָבער אַ גאַלד! וואָס איז עס זײַן דאָגה, מ'שמוגלט צי מ'קאַכט?... ער האָט זיך אַ פֿידל, זיצט ער זיך און שפּילט אויף איר, ס'טרעפֿט אַ מאָל — די זעלנערס אין די קנלעכדיקע היטלעך אָן דאַשקעס, נעמען עפּעס צו אויף אײַגענער אַחריות און מ'גייט אַרויף צום "קאַמידאַנט", לאַכט ער און גיט צוריק דאָס פעקל. אַ פֿריילעכער יונג! שפּאַצירט און פֿאַרט אויפֿן ראָווער¹¹⁵ און רעדט מיט אַלע זײַער פֿרײַנדלעך...

אַט האָט גאַט געשיקט אַ ישועה אויף זײַנע יידעלעך! און אַלע האָבן שוין צוריק זײַערע מאַשינדעלעך, מיט די קעסטעלעך, מיט די פֿעסער, און מ'שטעלט שוין אָן און מ'קאַכט שוין אויף וואָס די וועלט שטייט...

18

באַלד ווי דער נײַער קאַמענדאַנט איז נאָר אָנגעקומען אין שטעטל און אַלץ האָט אים אָפּגעוואַרט אין גאַס נאָך: "זען, ווי ער

¹¹⁵ וועלאַסיפּעד, ביציקלעט.

קוקט־אויס, האָבן זיך געפֿעדערט די כווינאַרסקיס, דעם קריסט־לעכן שענקערס צוויי טעכטער, וואָס האָבן זיך אָנגעטאָן: די עלטער־רע, די ברונעטע, אין אַ ווייניג קליידל, ווייניג לאַטשן און אין דעם ווייניג שטרויהוט אויפֿן קאַפּ; די יינגערע ווידער, די געלע, אויסגע־סטראַיעט אין דעם קורצן קראַקאוויאַצקן רעקל מיט די פּאַסן פֿון אַלערליי קאַלירן; גוט פֿאַרמאַכט אויף די העקלען דאָס אויסגעפּאַס־טע באַרדאָ סטאַניקל, פֿאַרצויגן די מענגע פֿאַרשיידנפֿאַרביקע בייטשעלעך קרעלן, אויפֿן קאַפּ — פּויעריש־מעסיק, אַרומגעבונדן אַ קאַלירט טיכל, אויף די פֿיס אָנגעטאָן די געלע שיד מיט די הויכע כאַלעוועס און די גרויסע, מעשענע, ספּאַרטאווע שונורהוקלען, און ביי־דע, נעמענדיק צו גרויסע בוקעטן בלומען אין די הענט, האָבן זיך גענומען הינטער די אַרעמס און זינגען אַווערנאָך אַוועק אין דער קאַמענדאַנטור אַרײַן, מיט דעם דאָזיקן קלאַפּער־געצייג.

אויף דער גאַס האָבן זיי נאָכגעקוקט הונדערטער אויגן. אַלטע האָבן אַוועקגענייגט די קעפּ און אויסגעשפּיגן: פֿאַרשײטע!... יינגער־רע אַבער האָבן געקוקט מיט אויפֿגעריסענע אויגן און ביים האַרץ האָט יעדן בחור אַ ציפּ געטאָן, ווי איינעם וואָס האָט שוין פֿון דריי־טעג נישט געגעסן און מ'ווייזט אים פּלוצלינג אַ פֿריש אויסגעבאַקן זעמעלע... אַפֿילו מיידלעך האָבן זיי נאָכגעקוקט מיט גרויס קנאה... אַך, וויפֿל וואָלט עס אַ יידיש מיידל אַוועקגעגעבן, אַז מ'זאָל זי לאָזן אַזוי אַנטאָן עסט פּויליש און זאָל אַווערנאָך אַרויסגיין אין גאַס אַרײַן!... יונגען וואָלטן דאָך צעזעצט געוואָרן קוקנדיק, און פֿיפּקע, מענדל מיט זייער חבֿריא שטייען און — „אַ פֿייער זוכט זיי!“... נאָר איטשל זאָגט זיך זיין באַליבט ווערטל:

— די צוויי שיקסלעך האָבן אַ טעם...

נאָר ר' וואָווען, דעם גרויסן זאַלץ־סוחר, וואָס האַנדלט שוין נישט פֿון צייט דער מאַביליזאַציע אָן, פֿאַלט פּלוצלינג אין אַ זיג־דיקער געדאַנק. נישט, חלילה... ער איז אַ חלוש, נישט פֿאַר קיין שום יידן געדאַכט, שוין פֿון שיינע עטלעכע יאָר... נאָר אַ טאַכטער האָט ער — אַ בת־מלכה... שררות ווערן געפּלעפּט... ווי מ'קאָן נישט

קוקן אין דער זון אַרײַן... אָט טאַקע אין זומער פֿאַר דער מלחמה האָט זי דערזען מאַגנאַצקי. אָן אײַגן דאַרף, מיט פֿעלדער, מיט וועלדער. האָט ער אים אַ צײַט נישט אָפּגעלאָזט: נאָר און נאָר, ער זאָל זי שמדן... און איצט, אַז ער זעט די כווינאַרסקיס אַרױפֿגיין צום „קאַמידאַנט“ מיט בלומען — מקבל פנים זײַן — פֿאַלט אים אײַן דער געדאַנק, ער זאָל זײַן טאַכטער אויך אַרױפֿשיקן צו אים. ס'פֿאַרשטייט זיך, ער דאַרף איר אַנזאַגן, ווי זי זאָל רײַדן מיט אים און ווי זי זאָל קוקן; ווי זי זאָל גיין, ווי זי זאָל שטיין און ווי זי זאָל זיצן; נישט קײַן קלײַניקײַט... וואָרן איז ער דען נישט אַ טאַטע... אַזוי טראַכט זיך ר' וואָווע. און ער שטעלט זיך פֿאַר, ווי זײַן טאַכטער שטייט אַזוי פֿאַרן „קאַמידאַנט“ און בעט אים, ער זאָל איר פֿאַטער אַרױסגעבן אַ דערלױבעניש צו ברענגען אַ וואָגאָן זאַלץ. און ווי ער, דער „קאַמידאַנט“, קוקט איר אין ד'אױגן אַרײַן — זײ קריגן דאָך די פּפּרה פֿאַר איר — און ער קאָן איר נישט אָפּזאַגן... „נױ, מילאַ... — רעדט ער אַרױס, ווי באַשלאָסן — און אַז ר'עט זי אַנרירן, ג'ען איר אַ גלעט, אַ ריר דאַרט בײַ אַ האַנט“... און אויב, אין דער קאַמענדאַנטור, קומען אַרײַן די כווינאַר-שטשאַנקעס מיט די בוקעטן אין די הענט, און מיט אָפּענע, שמײַב-לענדיקע מײַלעכלעך פֿרעגן זײ:

— טשי יעסט פאַן קאַמענדאַנט¹¹⁶ ?

דער קאַמענדאַנט, וואָס באַרשט זיך אַרום פֿון שטױב, דערזעט זײ, ווערט ער אין גאַנצן באַהעלט, און ער רופֿט זײ אַרײַן אין זײַנע שטובן.

— ביטע, ביטע... — רעדט ער צו זײ אין דײַטש — קאַמען זי אַרײַן.

גייען זײ נאָך אים און לאַכן און רײַדן, נאָר לאַכן מער, ווי זײ רײַדן.

— דזשען דאַברי פאַנו קאַמענטאַנטאָו! — זאָגט די עלטערע

¹¹⁶ איז דאָ דער הער קאַמענדאַנט?

און גלאַנצט מיט די טונקל ברוינע אויגן. נאָר די געלע לאַכט פֿאַר-
שניטער און זאָגט אויף דינטיש די דאָזיקע פֿאַר ווערטער, וואָס
זינען מער ייִדיש:

— גוט מאָרגן, הער קאַמענדאַנט!

וויילט שטאַרק זיך דער דינטיש און ס'טוט אים שוין הנאה, נאָך
פֿון די ערשטע פֿאַר ווערטער... און יענע אומצופֿרידנקייט, פֿאַר
וואָס מ'האַט אים באַשטימט אין אַזאַ קליין שטעטל אַרײַן, פֿאַר-
שווינדט שוין אויך... אַדראַ... און ער קלינגט אָן נאָכן בורשע¹¹⁷
און הייסט מאַכן טיי.

שטעלט דער דינער פֿאַרבניסעכצער און איין זעלנער ברענגט
אויך אַרויף דאָס פֿלעשל קאַניאַק, וואָס חנא ווינמאַכער האָט שוין
באָוויזן אַרויפֿצושיקן.

לאַכט ער, דער קאַמענדאַנט, און גיסט אָן אין גלעזלעך און
גיט זיי צו טרינקען, און ער טרינקט. נעמען זיי נישט באַלד, די
שיקסלעך, נאָר לאָזן זיך בעטן; נעמט ער אַרום די ברונעטקע בנים
האַלדז, בייגט אַרונטער דאָס קעפל און גיסט איר אַרײַן דאָס גלע-
זעלע אין אָפֿענעם מויל, און גיט איר צו פֿאַרבניסן מיט אַ קוש
אונטערן אויער... דערנאָך ס'אייגענע מיט דער געלער...

שפעטער אַ ביסל טרינקט מען טיי און מ'רעדט צווישן זיך.
ס'הייסט אָפֿילו נישט קיין ריידן, ווי מען רעדט, וואָרעם נישט ער
פֿאַרשטייט זייערס אַ וואָרט, נישט זיי פֿאַרשטייען זינס, נאָר אַזוי
אַרום, מ'רעדט, און דער עיקר — מ'פֿאַרשטייט זיך... אַ געלעכטערל,
אַן אייגל — ס'קומט שוין אַרויס עפעס... און צום מיינסטן לאַכט
די ינגערע. וויזט אַויס, אַז זי האָט שוין אַזאַ טבע. און אַפֿשר,
ווייל דאָס מנילעכל איז קליין און די ציינדלעך זינען ווינסע... און
אַז זי לאַכט, מרוזשעט זי נאָך צו די אייגלעך און אַ הייסע תּאוּוה
שלאָגט פֿון איר פנים... אים געפֿעלט אַבער אויך נישקשה די על-
טערע, און אַפֿשר נאָך בעסער... יאָגן זיי זיך אַרום אין שטוב און

¹¹⁷ דינערוינג.

מ'שפילט אין „כאַפט זיך“... און מ'לאַזט זיך אָפּ און מ'כאַפט זיך ווידער... און טייל מאָל קלינגט אויך אַרײַן אין דער מיט עפעס אַ פּלוצלינג אויפֿגעכאַפטער קוש...

און ער נעמט דערנאָך אַרויס די פֿידל, און שפילט עפעס זייער אַ שייַן שטיקל. לאַזט ער ווידער ליגן די פֿידל אויפֿן טיש און רוימט עפעס איין דער ברונעטקע, אָבער זי פֿאַרשטייט גאָר נישט... גלעט ער איר העלדזל און קוקט אויפֿן האַרץ, וואָס איז טיף אויס־דעקאַלטירט, שטייענדיק אזוי אַנטקעגן איר, און ער ווייס אַליין אויך נישט, וואָס ער וויל, נאָר עפעס איין קני קאַרטשעט זיך אים און שטעלט זיך אויס שיף... איז ער זיך גאָר מיישֿבֿ און צעלאַכט זיך אין דער מיט... דאָס געלעכטער פֿאַרשלאַגט אַלץ און פֿאַר־טרײַבט אַלע בייזע מחשבות... לאַכט אויך די קליינע, לאַכט אויך די ברונעטקע. און דעמאָלט האָט ער ערשט די געלעגנהייט אַרומצו־כאַפֿן די ברונעטקע דאָס ערשטע מאָל און רעכט צודריקן זי אַרום דער טאַליע...

און די געלע וויזט־אָן דורכן פֿענצטער, וואָס גייט־אַרויס אין מאַרק אַרײַן, די גרינע טירן פֿון זייער פֿאַטערס שענק און דעם פֿאַטער וואָס שטייט פּונקט אויף די שטיגלעך... פֿרייט ער זיך, טיט עס אים שטאַרק הנאה... און פֿאַר גרויס שמחה, ווייס ער נישט, וווּ זיי צו זעצן... זעצט ער זיי אַ מאָל אויפֿן פֿעלדבעטל, און גע־פֿעלט עס אים נישט, טראָגט ער זיי איבער און זעצט זיי גאָר אויפֿן טיש...

און הינטער דער טיר שטייען: דער אונטער־אַפֿיציר, דער שרייבער אין די ברילן, יעגער און נאָך אַ פֿאַר זעלנערס, און ס'גע־פֿעלט זיי אויך זייער שטאַרק די מעשה און זיי ריכטן די הענט פֿון צופֿרידנקייט: „ער וועט זיך נישט מישן, ווי יענער“... זעען זיי שוין אַזאַ גוטן סימן...

19

שבת נאָכן עסן נעמען זיך צוזאַמען אַלע יונגען און, אַרומגע-
וואַשענע, אין די שבתדיקע אובראַניעס¹¹⁸, אין די קאַלירטע העמ-
דער מיט די בלויוע ברוינע העלדזער, אַן אַ קראַגן, גייען זיי אַרויף
אין דער „ביליטעע“¹¹⁹ אַרנין...

דער ערשטער און פֿאַרויס גייט גרעגער. און פֿאַר וואָס דען
נישט? אַז ער איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט אָפּגעגעבן צום
קרניזשעף אַ ביטע וועגן אַ „ביליטעע“; ווייל אין שטעטל האָט זיך
געמאַכט פרנסה; קומט אַ שבת, גייען די יונגען אַרום פּוסט און
פּאַסט, די מיידן דאָס גלייכ; און אַזוי — זאָל כאַטש זיין מיט וועמען
אַ וואָרט צו שמועסן, און אַ מאָל, אַ ס'לאָזט זיך, אויך צו טאַנצן...
ווייל מ'האַט אויך געוואָלט אַננפֿירן אַ באַזונדערע מוזיקאַלישע
אַפטיילונג... איז פֿאַר וועמענס וועגן זאָל זי שפּילן? האָט ער, גרע-
גער, טאַקע דאָס פֿאַרויסגעזען. באַזונדער זינען אויך אָנגעקומען
ידיעות פֿון אַרום-און-אַרום אין אַלע שטעט און שטעטלעך, מיט
וועמענס יונגע לייט און מיידלעך מען טרעפֿט זיך אויף די טראַקטן
און אין די קרעטשמעס, וווּ זיי לויבן זיך אָן מיט זייערע „בילי-
טעען“, וועלכע ווערן שטאַרקער און גרעסער, מיט דראַמאַטישע
און מוזיקאַלישע אַפטיילונגען — האָט טאַקע גרעגער נישט גע-
שוויגן. און איצט גייט ער פֿאַרויס. ער האָט זוכה געווען...

אַלע יונגען, וואָס גייען הינטער אים, פֿילן זיך עפעס ווי אויס-
געצויגן און אָנגעשטענעט ווי די סטרונעס... מיט די זייגערס אין די
וועסטאַשן און מיט די „אַנלאַדונגער“ אין די קאַפּערטעס, אויף
וועלכע עס שטייט קלאַר אויפֿגעשריבן יעדנס נאָמען, ווי אַ שטיי-
גער: „פֿיפֿקע, מען בעט דיך אויף דער שבתדיקער פֿאַרזאַמלונג“...
נאָר פֿיפֿקע קרימט זיך אַ ביטל:

¹¹⁸ בגדים. — ¹¹⁹ (פּאַרדרייט) ביבליאָטעק.

— ס'זאל זיי — זאָגט ער — די שרײַבערס די הענט אָפּגע-
 נומען ווערן! נישט געקאָנט אויפֿשרײַבן: פֿנוול, נאָר „פֿנפֿקע“.
 עפעס שפירט ער, פֿנפֿקע, אַז דאָ איז נישט אויף דער פֿור,
 אַז דאָ דאָרף ער הייסן אַ ביסל לײַטישער... פֿון דעסט וועגן גייט
 דער רוגו לײַכט איבער, ווייל ער שפירט, אַז עפעס גייט ער דאָך
 פֿאַרט אין אַ געזעלשאַפֿט אַרײַן און איז אַ „מיטגלידער“... גייט
 מען טאַקע, און אַז מען קומט-אַרויף און מ'שטעלט זיך אַוועק, דער-
 זעט מען בײַם שוואַרצן טיש שמואל מייטעס, בערל אַהרן-לייבס
 און מעכלען. קוקן זיי זיך איבער, די יונגען, צווישן זיך און אַ
 ווונק מיט די אויגן:

— אָבער דו זעסט... אַ רוח אין דינן מאַמען אַרײַן...
 און בײַם טיש, דאָרט אויבן, שטייט בערל אַהרן-לייבס און
 לײַענט פֿון אַ פּאַפיר אַרויס דעם באַריכט. ער רעכנט-אויס, וויפֿל
 מיטגלידער עס האָבן זיך פֿאַרשריבן, וויפֿל געלט ס'איז אַנגע-
 פֿלאָסן און וויפֿל מ'האַט הוצאה געהאַט אויף דירה, טישן, בענק
 און ביכער. טראַכט זיך אַזוי אַ יונג בחורל אין אַ קורצער מאַרי-
 נאַרקע, האַלטנדיק אַ טוכן „ליציפּעט“¹²⁰-היטל אין האַנט: „דאַכט
 זיך, גאָר נישט... שמואל... דער אייגענער, וואָס אַרבעט מיט מיר
 צוזאַמען בײַ משה שניידער. פֿון דעסט וועגן“...
 טראַכט זיך אויך שוין אַן עלטער מיידל: „ער איז אַ וואַזשנער
 מענטש — אַ לײַט! מ'זאָגט, ער ווערט אַ חתן מיט משה שניידערס
 עלטערער טאַכטער...“

דאָס גלעקל ריכט-איבער די דאָזיקע מחשבות און מעכל ווי-
 דער טוט באַקאַנט מאַכן, אַז מ'טרעט איצט צו צו די „אַלגעמײַנע,
 גלײַכע, דירעקטע, געהײמע וואַלן“... מ'טרעט-צו אויסצווײלן אַ
 פֿאַרוואַלטונג, וואָס זאָל אַנפֿירן מיט דער אַרבעט אין דער ביב-
 ליאָטעק אַ גאַנץ פֿעליק יאָר. ער מאַכט אויך באַקאַנט, אַז זיי, דאָס
 פּרעזידיום, דאָס הייסט, ער, שמואל מייטעס און בערל אַהרן-לייבס.

¹²⁰ וועלאַסיפּעד-היטל).

זינגען ביז הינט געווען נאָר פראַוויזאָריש, ציטווייליק. נאָר אַז די פֿאַרזאַמלונג וויל, קאָן מען זיי אויך אויף ווייטער אויסוויילן... ווערט טאַקע אַ גערעדערע און ס'ווערן באַלד צעטיילט ווייטע שטיקלעך פֿאַפּיר, אויף וועלכע יעדער דאַרף אויפֿשרייבן די נעמען פֿון די וואָס געפֿעלן אים צו זיין אין דער „פֿאַרוואַלטונג פֿון דער אַלגעמיינער בייבליאָטעק אין לעזעוואַל“. דער וואָס קאָן נישט שרייבן דאַרף נאָר אויפֿצייכענען בלוז די נומערן, ווייל יעדער קאַנדידאַט האָט זיך זיין אייגענעם נומער. און נאָענט ביים טיש גייט צו די „לעב-האַפֿטע אַרבעט“, דאָס אָנווייזן... מעכל ווייזט אָן, אַז נאָר בערל אַהרן-לייבס טויג אויף צו זיין סעקרעטאַר פֿון דער געזעלשאַפֿט און נישט קיין אַנדערער; בערל אַהרן-לייבס ווידער ווייזט אָן, אַז נאָר מעכל קאָן זיין קאַסירער פֿון פֿאַראַיין און נישט קיין אַנדער-רער; און זיי בייַדע צוזאַמען זינגען גרייט צו שווערן, אַז קיין אַנדערן אויף פֿאַרזיצער ווי שמואל מייטעס „וועסטו דעך נישט געפֿינען, מ'זאַל אַפֿילו זוכן“...

זעט גרעגער אַזוינס, שווינגט ער אויך נישט. לויפֿט ער אַרום צווישן זינגע באַקאַנטע, ס'הייסט, צווישן די יונגען מיט די אַפּגע-וואַשענע ברוינע העלדזער און קאַלירטע העמדלעך, און זאָגט זיי אָן, זיי זאָלן נישט פֿאַרגעסן אַנצושרייבן זיין נאָמען, און אויב זיי קאָנען נישט, איז כאַטש „נומער אַכצן“, למען השם... וועט עס אויך זיין גענוג.

דאָס ביסל יונגען האַלטן זיך ביז אַהער גאָר לייטשיש. פֿייוול, מענדל, אַבֿרהאַמטשע-וועלוולס און דער ווייסער מוליע שוויצן שוין אַפֿילו אַ ביסל. די פּנימער זייערע ווערן זיי רויט, פּונקט ווי זיי וואַלטן נאָר וואָס געקומען פֿון די זעלנער... נאָר פֿון דעסט וועגן שאַדט נישט. שטייט צווישן זיי איטשל און „אַרגיטירט“. הערן זיי זיך צו און פֿון יעדן איינציקן וואָרט, וואָס ער רעדט, ווערט זיי הייסער און אין די אויגן מטושטשער. נאָר פֿיפֿקע פֿאַרלירט זיך נישט:

— גאַנצע קנאַקערס, גאַנצע יאָ טעבע דאַמס! — גיט ער אַ

ווינק צו דער מויד טעמע, וואָס זיצט אויף דער באַנק, אַזוי אַז
יענע נעמט שיער אַ מיתה־משונה אַינן פֿאַר זינס אָן אויג... און
ווען זי דערקאַפט דעם געממזרטן בליק זינעם, ווערט זי רויט ווי
אַ פּסחדיקער ווישניק...

ווערט דאָס געפֿעלן בערטשען און פֿנוולען, פֿאַר זיין גרויס גע-
ממזרטקייט, לאַזט ער אַראָפּ אַ קנאַק אין די פּלייצעס אַרײַן, גלײַך
ס'וואַלט גאָר נישט אין קיין פֿאַראיין געווען. הייבט דער פֿאַרויצער
אַן שטאַרק צו קלינגען און, ווייל אַ סטודענט, וואָס האָט באַזוכט
דעם פֿאַראיין ווי אַ גאַסט, זיצט אויך דאַרטן אויבן אָן, פֿילט זיך
דער פֿאַרויצער מחויב צו געבן אים אַ שטיקל דערקלערונג אין
אויער אַרײַן: ער זאָל נישט מיינען, אַז דאָס איז, חלילה, די געזעל-
שאַפֿט... זיי זינען נאָר אַזוי... בלויז אויס מורא... זאָל זיי אויך
זיין... נאָר דערבײַ דערציילט ער נישט, אַז דאָס מיטגלידגעלט צאָלט
טאַקע מענדל, פֿאַר ביכער קויפֿן צאָלט אויך ער — און גלאַט אַזוי
— די קאַסע נייטיקט זיך: דעפֿיצירט, געשעפֿטן, מעשיות... און דאַרט,
די אינטעליגענץ, וואָס זיצט אויבן אָן און קלייבן זיך אויס דעם
בעסטן פּיק פֿיש, איז טאַקע נאָר גלאַט אַזוי... בלויז אויס דרך־אָרץ
ווידער... און דורך דעם פֿילט זיך דער סטודענט נאָך דער אָפּגע-
געבענער דערקלערונג אין אויער אַרײַן באַפֿרידיקט... און דער
פֿאַרויצער — זיגער!... ער האָט געוויסט, ווי די זאַך צו „פֿאַרעכטן“...
און קוקט זיך דעריבער אום צו די אינטעליגענטערע מיידלעך
הינטער זינע פּלייצעס, „צי איז ער שוין ווערט כאַטש עטלעכע
טויך בליקן“...

שטייט אַזוי מענדל און עס ווערט אים אַזוי טרויעריק: אַפֿילו
קיין פעטשל אין די פּלייצעס אַרײַן טאַר מען שוין אויך נישט
געבן... זאָגט ער צו פֿינפֿקען:

— פֿינפֿקע, קום!

גיט מען איבער גרעגערן די קוויטלעך מיט די אונטערגע-
שריבענע „אַכצנס“ און אַלע אַכטן, אַז אונטערשייד, פֿון אַלע קוויט-
לעך זינען אין דער הויך, בײַ די קעפּ, אַפֿן און זעען־אויס פּונקט

ווי די שטארקע צוואנגען, וואָס שלעפּן-אַרויס אויפֿנאַלעס ¹²¹ פֿון פֿערד־קאַפּיטעס... אַזויערנאָך דערוואַרטן זיי זיך נישט אויף דעם סוף פֿון די וואָלן; נישקשה, גרעגער אַליין וועט שוין מאַכן אַן אַרדענונג... און מ'גיט אַ האַפּטשע-אַראַפּ פֿון אַלע שטיגלעך, און פֿון דאָרט — גלייך צו עליען אין שענקל אַריין...

20

טייל מאָל ווערט מען אומעטיק, מ'לאָזט-אַראַפּ די קעפּ, ווי איינער זאָגט: „נאָ, שלאָג, וויפֿל דו ווילסט!“... די שמוגלערס, וואָס זינען שוין אַנגעוויינט מיט די וועטערס, זונען, לַבַּנהס, וואַלקנס און שנייען מיט רעגנס, ווערן טייל מאָל אַדורכגענומען פֿון עפעס, וואָס הענגט, דאַכט זיך, אין דער לופֿט, און דער „עפעס“ ציט נישט־געזעענע אומעט־פֿעדעם, ביז אין די פֿאַרהאַרטעוועטע שמוגלערס הערצער אַריין. דעמאָלט לייגן די יונגען זייערע הענט אויף די בוכטעס ¹²² אַרויף און גייען שטום נאָך די וואַגנס און שטילערהייט ציט זיך דאָס סטענקענדיקע ¹²³ ליד, וואָס די רעדער זינגען איבערן וועג. דער אַלטער שניקע זיצט אין דער פֿור טויב און שטום, מיט פֿאַרמאַכטע אויגן, און קלערט־דורך אַלע אַלטע געדאַנקען, פֿונקט ווי אַ קו וואָס איז מעלה־גרה, מישט און קניט־איבער צום הונד־דערסטן מאָל יענעם געדאַנק וועגן זינע קינדער: דאָס אייניקל איז אַלץ קראַנק און פֿון זון הערט מען קיין וואָרט נישט. און וואָס וועט זיין, וואָס וועט זיין? „ווי לאַנג וועל איך זיך עס נאָך אַרומ־דרייען“!!

און דוד, אויך ער דרעמלט־אין, וואַקלט זיך אים זיין קאַפּ, זיצנדיק, און ער פֿאַלט־אַראַפּ נידעריקער, און בלייבט ליגן ווייך.

¹²¹ פֿאַדקאָוע־שוועקעס. — ¹²² לייסטלעך פֿון לייטער־וואַגן. — ¹²³ קרעכ־צנדיקע.

ווייך, אויף דער שוויס פֿון דער גוטער סטאַשע, וועלכע העלפֿט אים
 אַלע מאָל צו בניס שלעפֿן אָדער בניס אָפּבעטן עפעס. און ער חלומט
 דעמאָלט מאַדנע חלומות, וואָס פֿירן אים אַרום און וויזן אים מאַד-
 נע זאַכן. טייל מאָל ווערט ער דערשראָקן פֿאַר די חלומות, וועקט
 ער זיך איבער און נעמט מיט אַלע פּוּחות אַוועקטרייבן זיי, וואָס
 דאָס קומט אים אָן זייער שווער. ער מוז פֿרײַער זיך דערמאַנען אין
 דער באַבען זינער, וואָס איז געשטאַרבן מיט דריי יאָר צוריק; אין
 טויטן טאַטע, אין גאָט אין הימל. לעצטנס אָבער ווילן אים די גע-
 דאַנקען נישט אָפּלאָזן פֿאַר קיין געלט! ווייסט ער שוין, אָז ראיז
 פֿאַרקראַכן אין זינד און, אָז ס'גיהנום וועט זיין פֿאַר אים ווייניק.
 וואָרן ווי חלומט זיך עס אַ יוגל, אַ דרײַצניערדיק יוגל, אַזעלכע זינד-
 דיקע חלומות? אָט טאַפט ער אָן מיט דער האַנט עפעס ווייסט. עפעס
 וואָס וואַרעמט אים דעם גאַנצן גוף דורך אַלע זינע אָדערן, עפעס
 גלאַטיקס, און ער דערשפּירט אַ זיסקייט, אַ גרויסע זיסקייט... נעמט
 ער, באַרירט פֿעסטער, נאָך פֿעסטער... ווערט אים הייס. בייגט ער
 אַראָפּ דעם קאַפּ און מיט דעם מויל באַרירט ער דאָס ווייכע, עפֿענען
 זיך זינע ליפֿן, קושט ער דאָס אַרט הייס, קושט ער פֿריידיק, ווי
 ער פֿלעגט אַמאָל קושן אַלע הייליקסטע זאַכן... נאָך מער, ער האָט
 גאָר צו קיין זאַך קיין מאָל נישט געהאַט אַזאַ ברען... אַזאַ העליש
 פֿייער... און ווי קומט עס צו אים? אָבער ער באַווייזט נישט צו
 קומען צום געדאַנק, ווי ער פֿאַרגעסט אין אַלעם — פֿאַרגעסט און
 קושט ווידער און קושט ווידער — — —

אַזעלכע חלומות, אַזעלכע איבערלעבונגען האָט דוד אין די
 אומעטיקע נעכט, אין די פֿינצטערע נעכט, אין די רעגנדיקע נעכט.
 אַמאָל, אין דער ערשטער צינט, ווען די דריי שיקסעס זינען
 געפֿאַרן מיט פּאַנטלען, האָט ער זיך איבערגעוועקט און פֿאַרשלאָ-
 פֿענערהייט נאָך האָט ער געמיינט, אָז ער געפֿינט זיך אין דער הייס.
 און ס'האַט אים אויסגעוויזן, ווי די מאַמע וואָלט אים גערופֿן.
 שטעלט ער זיך אַזוי אויף און וויל צוגיין צו איר, ווי ער שטויסט
 זיך אין זיצנדיקע מענטשן און ער פֿאַלט. אַרום איז געווען פֿינצ-

טער, שטאק פֿינצטער, און אין דרויסן האָט געשטורעמט, און אַ רעגן האָט געגאָסן טיכנווייז — ס'מבולט. דערהערט ער דאָס בלאַג-דע שיקסל, וואָס פֿרעגט אין דער פֿינצטער אַרײַן:

— קטאָ יעסט?

און פֿאַנטלס קויל:

— שלאָפֿטס, שלאָפֿטס!

האָט ער אַינגעהאַלטן דעמאָלט דעם אָטעם ווי אַ גנב. און כאָטש ס'איז געווען שטאָק פֿינצטער, האָט ער צוגעמאַכט די אויגן, מ'זאָל זען, אַז ער שלאָפֿט...

און אַ צווייט מאָל, בעתן אַראָפֿקריכן פֿון דער פֿור, אין וואַרשע. דעמאָלט איז שוין ליכטיק געווען: ער איז געשטאַנען אויף דר'ערד און גענומען דאָס פעקל זינגס, וואָס איז געלעגן אויפֿן געזעס. איז פֿונקט אַראָפֿגעגאַנגען נאַטשע. אַרויסגעשטעקט אַ פֿוס, האָט זי גע-פרוּווט אין דער לופֿט, געטאַפֿט, ביז זי האָט אָנגערירט די ערד. האָט ער געזען אַ שטיק נאַקעטן פֿוס אירן און ער האָט דערפֿילט, ווי דאָס האַרץ זינגס האָט אים אַ ציטער געגעבן, און אַזאָ גלאַטיקע ווייכקייט איז אים אין זינע אַלע אַבֿרים צעגאַנגען.

נאַר רייטשל זיצט אין די רויע, נאַסע פֿאַסן פֿלייש און קוקט אין דער לופֿט אַרײַן ווי אַ גולם. זי דערמאַנט זיך בלויז אין שטיקל „דזשערדעווער“ לייזונט, וואָס זי האָט זיך שוין אָנגעגרייט צו דער חתונה. אין די זעקס העמדער, וואָס זי האָט געקויפֿט אַ מציאה בני מינקע דער צעלניקערין¹²⁴, און זי טראַכט, וואָס פֿאַר אַ שידך זי זאָל קויפֿן אויף יום-טובֿ.

טייל מאָל טרעפֿט אויך, עס פֿאַרט אַ בכבודיקער, הויכער ייד, אַ גליכער, מיט אַ וויסער לאַנגער באַרד, אין אַ קופּיעצקע פֿאַל-טאַנדל¹²⁵ און אַ האַרטן הוט אויפֿן קאַפּ. זיצט ער און שלעפֿט זיך מיט אַלע שמוגלערס און פֿון האַנט לאַזט ער נישט אַרויס אַ טלור-מיקל איבערן גאַנצן וועג. „ווער איז דאָס, דער ייד? איז ער אויך

¹²⁴ די וואָס האַנדלט מיט נייגעציג. — ¹²⁵ אַ מאַנטל ווי פֿאַר אַ סוחר.

א שמוגלער? — שטעלט זיך יעדער א פראגע. אלע שפירן זיך עפעס געקרעמפירט אין זיין געזעלשאפט. ער באצאלט אבער, און פארויס, וויפל ס'קומט און רעדט א גאנצן וועג נישט קיין ווארט. א ייד — א מלכות. קיינער ווייס אבער נישט, אז די קינדער זינען אוועק קיין אויסלאנד: דאקטוירים, אינווענירן. איין טאכטער נאר געבליבן מיט א קינד ביי דער ברוסט און דער מאן איז אויף דער מלחמה. פייניקט מען זיך שוין העכער א יאר — ס'געשעפט אויפ־געגעסן. האט מען פארקויפט אלץ פון שטוב: קרעדענצן, טישן, שטולן — פאר א שיבוש. און וואס טוט מען ווינטער? די קינדער שרייבן נישט. מוז מען זיך צו עפעס נעמען... „אלע קאנען, וועסטו אויך קאנען...“ האט ער אנגעטאן דעם הארטן הוט, ווי איינער וואס גייט טאן א פבוד־זאך. געפארן אויף א מארקטאג נאך א ביסל אייער, פוטער, מעל און געפירט קיין ווארשע. שטיל, מיט א רויק פנים געגאנגען אין א געוועבל אריין, פארקויפט און דאס פאר-



— זעקס הונדערט! זיבן הונדערט! — און ווידער א פאסט אין דער האנט
1 טער טייל, ז' 56

איבריקטע געלט געברענגט אין שטוב אַרײַן... די שמוגלערס ווייסן דאָך נישט — נאָר עפעס אַ שטילער דרך־ארץ שלאָגט, מ'ווייסט נישט פֿון וואָס.

טייל מאָל ווידער, אין אַ לבנה־נאַכט, זיצט דער אַלטער שניקע, דערציילט ער מעשיות פֿון רבנים און פֿון מכשפים. אַלע האַרען און בעתן הערן קוקט מען אַרויס פֿון דער פֿור איבער דער שטיל־קייט פֿון פֿעלד. ד'אויגן בלאַנדזשען. אַ פֿאַרזילבערטקייט שווימט דעמאָלט אַרום אין דער נאַכט... און אַז דער אַלטער בלייבט שטיל, דערשפירן זיי אַ נאָגעדיקייט אין זיך און אַזאַ פֿרינגעביקייט, אַז זאָל נאָר ווער קומען, וואָס דאָרף עפעס צו האָבן, אַ פֿינג־אין־צוואַנציקער, קריגט ער מיטן ערשטן וואָרט...

אַבער אַז מ'קומט קיין וואַרשע, פֿאַרשווינדט דאָס אין גאַנצן. יונגען און מיידן הייבן־אָן די קעפּ אויפֿצוהייבן, צו זוכן וווּ אָפּצור־פֿטרן דאָס „מת“, ווי זיי רופֿן די סחורה, און צו קריגן אין דער האַנט אַרײַן די „לעבעדיקע“ קלינגערס...

21

און אַז מ'קומט צו פֿאַרן אין שטעטל, לויפֿט יעדער אין זײַן היים אַרײַן און לאַזט־איבער בני דער פֿור פֿאַנטלען מיט די זין און די נאַטשע. אויף די פֿורן האָט שוין יעדער איינציקער זײַן „כלה“. דער בלינדער גרונם, וואָס פֿאַרט מיט יענקל טשאַפּ, האָט באַלד בנים ערשטן מאָל אַרײַנגעפֿירט זײַן כלה צו זיך אין שטוב. דאָס ווייב האָט ער געהייסן זיך אויפֿהייבן פֿון בעט. „גענוג גע־כאַליעט!“, האָט ער געזאָגט, און די שיקסע זינע האָט זיך דערין אַרײַנגעלייגט שלאָפֿן.

אין אָנהייב האָט עס געמאַכט אין שטעטל אַ גאַנץ גערודער. „מילא, יונגען“ — האָט מען געזאָגט — זינען יונגען! אַבער מאַנען, וואָס האָבן ווייבער, טאַטעס פֿון קינדער — „פֿע, פֿע...“

גרונמס ווייב האָט געוואָלדעוועט, האָט געריסן פֿון זיך און

פֿון אים — האָט געמאַכט צו שאַנד און צו שפּאַט. ביז ער האָט איר
איין מאָל געזאָגט:

— דו ווילסט נישׂ, קאַנסטו דיר אַוועקגיין פֿון שטוב.

אויף וואָס זי האָט געענטפֿערט:

— אַן אויסרעיסעניש זאָל אויף דיר קומען! און די קינדער?

— טאָ ליג אין געהאַקטע ווונדן און רעד נישׂ...

און מ'דערציילט, אַז ער שלאָגט זי, אַז ער מאַכט איר ברוינע
און בלויע צייכנס אויפֿן ליב... מענטשן האָבן זיך געוואָלט אַרײַנ-
מישן, האָט ער אויף זיי אַנגעשטעלט דאָס בלינדע אייגל, איז זי
ס'בלוט פֿאַרקילט געוואָרן אין די אַדערן. „ווער וויל דען האָבן מיט
גרונס גזלן צו טאָן?“

דעם וויבס ברודער, אַ שוסטער, האָט אים אַפֿילו איין מאָל

אַנגענומען פֿאַרן האַלדז און געזאָגט:

— טויט אַדער ברויט! 'עסט אַרויסוואַרפֿן די שיקסע פֿון

שטוב...?

האָט גרונס נישט געכאַפט אַ מעסער און אים פֿאַררוקט אין

דער האַנט אַרײַן? יענער גייט נאָך ביז היינט געבונדן.

און ווייל עס איז אַזוי, אַז אַפֿילו מאַנען האָבן כלות, האָבן זיך

דאָך יונגען אַוודאי נישט וואָס צו שעמען, און פּאַנטל אויך נישט.

האָט ער טאַקע איין מאָל געזאָגט צום ווייב:

— הער נאָר, זאָלסט מיר גאָר נישט דערוועגן צו רעדן.

האָט זי געטאָן נאָך קלוגער: אַז די שיקסע איז געקומען, איז

זי באַלד אַליין אַרויס פֿון איר בעט, אַפּגעטראָטן איר. „אַ נישׂ

'עט ער זי דעך לייגן אין זײַן בעט“...

און ס'האָט זיך געפֿירט, ווען מ'האָט נאָר אַרײַנגעלאָזט די פֿערד

אין שטאַל און גליקע האָט עס דורכן לאַדן געהערט, אַ בלאַז פֿון

די פֿערדליפֿן און אַ שאַקל-אַפּ זיך אַדער די טריט פֿון די פֿערדס

קאַפּיטעס, און גלאַט אַזוי, מ'קומט-צו צו פֿאַרן פֿאַרן הויז, איז

גליקע שוין געשטאַנען אויף די פֿיס אין אירע שטעקלאַטשן, אַרויפֿ-

געוואַרפֿן די קורצע באַרכאַנע האַלקע און אַוועק אין קיך אַרײַן;

„לאַ' מע' ניש' דאַרפֿן מיט איר טענהן“... פֿלעגן זיי זיך לייגן, פֿאַנטל אין איין בעט און די שיקסע אין צווייטן, איבערדעקן זיך מיט די דעקעס און שלאָפֿן געשמאַק. דערוועקט זיך טייל מאָל ביי גליקען אָ בושע. זי דערמאָנט זיך, אָ זי קומט אין די הויכע חדשים אַרײַן. זי טראָגט דאָך... און ס'שטעלט זיך איר פֿאַר די ערשטע צײַט, ווען זיי האָבן נאָך אָנגעהויבן צו שמוגלען, הייבט איר אָן צו דריקן, צו קלעמען ביים האַרץ, און אָן אומבאַווסטער טרויער נעמט זי אַרום. לויפֿט זי אַריבער צו איר טאַטן, קלאָגט זיך פֿאַר אים, וויינט-אויס איר ביטער האַרץ. הערט ער אויס, דער אַלטער, בייזערט ער זיך נאָך אָן אויף איר:

— פֿע, שעמען מעגסטו זיך! אויף אָן אייגענעם מאָן אַזוינס צו ריידין... וואָס ווילסטו פֿון אים? פרנסה גייט ער דיר? ברויט האָסטו? און אַ קאַרטאַפֿל פֿעלט נישט אין שטוב? וואָס ווילסטו? אַ סך וויבער וואַלטן זיך געווונטשן אויף דיין אַרט צו האָבן אַזעלכע פֿאַרדינערס!

בלעבט זי זיצן מיט פֿאַרוויינטע גרויסע אויגן, ווי ביי אַ קאַלב, שטעלט ער זיך אויף, דער אַלטער, קוקט זי אָן און לאַכט:

— כּי, כּי... גלעכער וואַלטסטו גאַר נישט גערעדט! זעסטו, און אַ ברית ווער 'עט מאַכן?... הע?...

טוט זי אַ וויין-אַרויס, ווערט ער גערירט. נעמט ער דעם סענקאַטן שטעקן און, געבויגן אין דרייען, גייט ער, דער אַלטער דודקע, פֿאַנטלס שווער, אַריבער צום איידעם, איבערריידן מיט אים. אַרײַנגעקומען אין קיך, זעצט ער זיך אַוועק נעבן טיש און קוקט זיך אַרום אין שטוב. „הע, הע, אַ שפֿע קיין עין-הרע...“ נאָר אָ זי צופֿט אים פֿאַרן אַרבל און ווינקט צו אים, שטעלט ער זיך אויף, גייט-צו צו דער טיר, עפֿנט זי פֿאַמעלעך און גייט אין דער צווייטער שטוב אַרײַן. וואָס ער האָט דאַרטן געזען, ווייסט מען נישט, וואָרעם ער האָט פֿאַר קיינעם קיין וואָרט נישט געזאָגט. ער איז בלויז צוריקגעלאָפֿן אַרײַן אין קיך אַרײַן; געלאָפֿן, אויף וויפֿל ער האָט נאָר געקאַנט; און פֿאַרהאַקנדיק די טיר, האָט ער זיך נעבן

איר אָפגעשטעלט, ווי וועלנדיק פֿאַרשטעלן מיט זיך דאָרט אַהין דעם אַרזנגאַנג, און האָט זיך אָנגעלענט אויף זיין שטעקן. דער טאַכטער, וואָס האָט אים געהאַט אָנגעהויבן עפעס צו פֿרעגן, האָט ער נישט געענטפֿערט. ער האָט אַרויפֿגעלייגט אַ פֿינגער אויפֿן מויל און בלויז געזאָגט:

— ש-ש-ש-א-א-א —

אין אַ פֿאַר מינוט אַרום האָט ער זיך גלנך געמאַכט דעם הוט זינעם און מיטן פֿינגער נאָך אַלץ אויף די ליפֿן איז ער אַוועק-געגאַנגען. אויף דער גאַס ערשט האָט ער געזאָגט צו זיך:

— אַ-וואָ, וואָס אַ יונג קאַז... אַ-וואָ, אַ, ביי אַן אייגן ווייב

אין שטוב... וואָ — וואָ! — —

אַבער גליקע האָט זיך אַנגעוויינט מיט דעם. טייל מאָל, ווען פֿאַנטל איז אין גאַס און זי ברויך צו האָבן געלט, גייט זי צו דער שיקסע און נעמט וויפֿל זי באַדאַרף... און אַז מ'נעמט אַ מאָל צו אַ ביסל שמוגל, זעצט זי זיך מיט איר אַוועק און פֿרעגט זי אויס, ווי אַזוי ס'איז געווען, וויפֿל מ'האַט צוגענומען און ביי וועמען אַלץ. די שיקסע פֿאַרציילט איר באַריכות און זי הערט-אויס צו-שאַקלענדיק מיטן קאַפּ:

— יאַ, יאַ.

פֿאַר נאַכט, ס'גאַיעס ¹²⁶ זיצן שוין אין שטוב. אין דרויסן איז נאָך גוט ליכטיק, אַבער אין שטוב ברענט שוין דאָס פֿינפֿער-לעמפל. פֿאַרשפּרייטן זיך שאַטנס פֿון די מענטשן און פעקלעך. לייגן זיך אויס שיקסעס מיט שקצים אין די שאַטנס אַרנין און אַ כיכערני טראָגט זיך פֿון צווישן זיי. קומט-אַרנין פֿאַנטל און זאָגט, אַז די פֿור שטייט שוין גרייט, נאָר מען מאַכט בלויז די געזעסן. שטעלן זיך אַלע אויף און נעמען זיך צו די פעק, אַרויסצוגיין, ווי ס'קומט-אַן פֿינפֿקע מיט יורעקן, האַלטנדיק זיך אַרום די העלדזער — לוט שיכור — און זינגען עפעס אַ מאַדנע ליד און טופֿען פסדר מיט די פֿיס. הינטער זיי גייען אַלע חברים מיט איטשעלען נאַשפּיץ ¹²⁷ און

¹²⁶ די גויים, די גויישע וועלט. — ¹²⁷ בראש.

זינגען-צו דעם רעפריין, און האלטן יענע צוויי צו ווי אַ כאַר. דער-
הערט זיי מענדל פֿון הויף, לאַזט ער שטיין די פֿור מיט די געזעסן,
לויפֿט-אַרײַן אין שטוב און פּאַטשט זיך מיט די קאַלעגעס אין די
פּלייצעס אַרײַן און זיי מוזן נאָך אַ מאָל אָנהײבן צו זינגען פֿון אָנהײב:

ז' מיאַסטעטשאַקאָ וויעדזשדזשאַמי,
נאָ וואָזו שמוקעל נאַקלאַדאַמי —
אוי, טשי דריפטשו — טשיפטשו,
טשי' דריפטשו — טשיפטשו — האָפּ!
יעדזשעם, יעדזשעם וושיציי וויטראַכו —
אַ נאַ שאַטע סטאַ וואַכו...
אוי, טשי דריפטשו — טשיפטשו,
טשי' דריפטשו — טשיפטשו — האָפּ!
ווי וואַרשאַווע דאַסטאַיעמי פּיעניאַנדזקי
אי טשימאַמי זיך נאַ ראַנטשאַקי.
אוי, טשי דריפטשו — טשיפטשו,
טשי' דריפטשו — טשיפטשו — האָפּ!
אַ נאַזאַד יעדזשעם וועסאַלאַ
אי שפּיוואַמי סיע ווי קאַלאַ¹²⁸ —
אוי, טשי דריפטשו — טשיפטשו,
טשי' דריפטשו — טשיפטשו — האָפּ!

אַזויערנאָך גייט-צו דאָס געזאַנג פֿון די שמוגלערס. אויסגע-
שטעלט פֿינפֿקע און יורעק — די פֿאַרזינגערס פֿון איין זנט, און דער
כאָר פֿון דער צווייטער. און לאַכנדיק און פֿינפֿנדיק, בנים גרויסן בני-
פֿאַל פֿון אַלע שמוגלערס, שטופּנדיק זיך און פֿאַלנדיק איבער גויעס
און שיקסעס, גייט עס, דאָס דאָזיקע ליד, וואָס פֿאַרמאַגט אין זיך די
גרעסטע טיפֿקייט פֿון אַ שמוגלערס געדאַנקען, דאָס איז דאָס ליד,
וואָס זיי אַליין האָבן עס פֿאַרפֿאַסט, טאַקע פֿינפֿקע מיט יורעקן.

¹²⁸ פֿון דעם שטעטל פֿאַרן מיר אַרויס, / אויפֿן וואָגן לייגן מיר אַרויף
שמוגל — / צוזינג... פֿאַרן מיר, פֿאַרן מיר אַלע אין שרעק — נאָר אויפֿן
שאַסיי שטייט אַ וואַך... / אין וואַרשע קריגן מיר דאָס געלטעניו / און מיר
האַלטן עס אין די הענטלעך. / ... און צוריק פֿאַרן מיר פּריילעך, / און מיר
זינגען זיך אין אַ קריז / צוזינג.

צווייטער טייל

1

פֿיר יונגע קאָבילעס¹ האָבן געטראָטן דאָס גראָז מיט די נאָך קיין מאָל נישט-געשמידטע פֿיס זייערע און האָבן פֿריידיק אַרײַנגעצויגן מיט די צעשפרייטע נאָזלעכער די שמעקנדיקע פֿעלדלופֿט אין זיך אַרײַן. אַרום די שטאַלצע גלאַנציק ברוינע העלדזער זײַנען געווען בלויו די לעדערנע צוימען פֿאַרוואַרפֿן און דער גאַנצער קערפֿער איז געווען אַזוי גלאַט, קיין איין צייכן נישט צו זען. בײַ קיינער פֿון זיי נישט קיין אַפֿדריקונג פֿון אַ כאַמעט אָדער פֿון אַ זאַטל. די הויטן זייערע אויף דער זון האָבן געגלאַנצט פֿון יונגקייט, פֿעסטקייט און ריינקייט. די פויערן האָבן אַנגעבונדן די צוימען בײַ דיקע ביימער און האָבן דערווייַל גערעדט צווישן זיך:

— פֿאַנטל יעשטשע נייע פֿשישעד² — זאַגט איינער, אַן אַלטער פויער מיט לאַנגע פֿלאַקסענע האָר און מיט אַ פֿוטערנעם הוט אויפֿן קאַפּ, נישט קוקנדיק וואָס ס'איז אין מיטן רעכטן זומער.

— אַן פעוונאַ זאַראַ נאָדידזשע³ — ענטפֿערט-אַפּ אַ יונג פויערל, אויך מיט פֿלאַקסענע האָר, ווי בײַם אַלטן — אַוודאי אַן אייניקל. פֿון דער ווינטנס האָבן זיי טאַקע דערזען פֿאַנטלען. זיי זײַנען אים אַנטקעגן געגאַנגען. פֿאַנטל האָט זיך מיט זיי פֿעסט באַ-גריסט מיט די הענט און איז צוגעגאַנגען צו די פֿערד. יונגעטשקע, גלאַנציקע זײַנען זיי געשטאַנען מיט אַראַפּגעלאַזטע עקן און די קעפּ, אויך אַראַפּגעלאַזטע, צו דער ערד — פֿאַר כּעס, וואָס מען האָט זיי צו די ביימער צוגעבונדן, און געשאַרט מיט די נאַקעטע פֿיס, און אונטער יעדערער איז צו פֿיר אויסגעפֿרעסענע לעכער אין דער ערד געווען. ער האָט מיט הנאה באַטראַכט די פֿערדלעך: רונדיקע,

¹ קליאַטשעס. — ² נאָך נישט געקומען. — ³ ר'ועט זיכער באלד אַנקומען.

שטייפלעכע באַקעס⁴ מיט גלאַטיקע בנכער. פֿעסטע, געזונטע און לאַנגע פֿיס, מיט פֿולע העלדזער און אָפּגעשוירן אויף די קארקן אַ יעזש⁵. ער האָט זיי אויפֿגעמאַכט די פּיסקעס, אַרנינגעקוקט און אויסגערופֿן צו די פּויערן:

— גוטע פֿערדלעך בנ אַיך! צו אַכט הונדערט קערבלעך ווערט, ווי גאַט איז מיר ליב.

— און פֿאַר טויזנט וועט מען נישט פֿאַרקויפֿן! — ענטפֿערט דער אַלטער פּויער און נעמט-אַרויס אַ בייגעלע דינע ביבולקע, ריכט-אַפּ אַ פֿירקאַנטיק שטיקל, שיט אין דעם אָן טאַבאַק פֿון אַ פּעקל אַרויס, דרייט-אַינן און פֿאַרויכערט אַ פּאַפּיראַס.
— און וווּ איז ער? — קאַן זיך שוין דער יונגער נישט אַנב-האַלטן.

קוקט זיך אום דער אַלטער און זאַגט:

— אַ דיטש טאַ אָן אידזשע⁶ — און ער קוקט פֿאַרמרוזשענדיק די אויגן, וועלנדיק נאָך פֿון ווינטס דערקענען וואָס פֿאַר אַן אָגער דאַס איז.

מענדל זיצט אויף אים ריכטיג, פּאַטשט אים מיט אַ לייטש איבערן לייב און דער אָגער לויפֿט און לאַזט-איבער אַ שטויב הינטער זיך, אויף אַ שמאַלער סטעזשקע, האַרט נעבן פֿעלד, לויפֿט נאָך אורקע, בייגט זיך אַינן לויפֿנדיק, כאַפּט-אויף שטינדלעך און וואַרפֿט זיי נאָך דעם פֿערד.

— וואַרט, קליינע פּפּרה, כ'על נאָר אַהיימקומען, לאַז איך דיך אויפֿן אַרט... — שריינט אים צו מענדל פֿון פֿערד אַראָפּ.

צוגעקומען, שפּרינגט ער אַראָפּ פֿון אים, פּאַטשט אים איבערן האַלדז און דער אָגער שאַקלט זיך אָפּ, ווי ער וואַלט נאָר וואָס געהאַט פֿון אַ וואַסער אַרויסגעקומען, דערנאָך הייבט ער אויף דעם קאַפּ, קוקט און דערזעט די פֿיר פֿערדלעך. צעעפֿנט ער ברייט די נאָלעכער, צעהירזשעט זיך און די אויגן נעמען אים פֿאַרלויפֿן מיט

⁴ זינטן. — ⁵ ווי די האַר בנ דער נאָדל-חיה. — ⁶ אַט גייט ער דאָך.

בלוט. מענדל האַלט אים פֿעסט פֿאַר דער לייטש. אַז ער רייסט זיך, לויפֿט ער אים נאָך און ציט אים צוריק, אַזוי שטייען זיי ביידע אומרוק און האַלטן זיך אין איין אַרומיאַגן איבער דער לאַנקע. די פּויערן באַטראַכטן פּאַנטלס פֿערד און זאַגן:

— יוזשי אַן דאַברי קון!

נאָר פּאַנטל דינגט זיך מיט זיי. זיי ווילן אַראַפּרייסן פֿון פּרינז, לאַזט ער זיך נישט. שרייט, רופֿט, ווייזט אויפֿן פֿערד:

— איר קוקט אַן אַ פֿערד? אַ לייב!

אַזוי דינגט זיך פּאַנטל מיט די פּויערן און די פֿיר פֿערדלעך, דערזענדיק דעם אַגער, דערפֿילן אַז מען גייט זיי דאָ עפעס טאָן. ווערן זיי אויפֿגערעגט, באַקומען זיי ווילד בלוט. רייסן זיי זיך, צאַפֿ־ לען און פֿליקן זיך פֿון די ביימער. פּלאַצט בנ אײנעם די צוים, לאַזט זי זיך לויפֿן איבער דער לאַנקע און טראַטעוועט די גראָזן מיט די נאַקעטע קלאַען אירע. זעט דאָס דער אַגער, טוט ער זיך פּלוצלינג אַ שטעל אויף די צוויי הינטערשטע פֿיס מיט אַזאַ אימ־ פעט, אַז מענדל ווערט אונטערגעהויבן פֿון דער ערד, לאַזט־אַרויס די לייטש פֿון דער האַנט און פֿאַלט־צוריק אַראַפֿ אויפֿן גראָז. דער־ שפּירט זיך פֿרנז, טוט דער אַגער אַ שפּרונג מיט די פֿאַדערשטע פֿיס און לאַזט זיך אין גאַלאַפֿ נאָך דער צעווילדעוועטער קאַבילע. פּאַנטל מיט די פּויערים לויפֿן אַהין, אַהער, שפּרייטן־אויס די הענט, וועלנדיק האַמעווען זיי דעם וועג צום שאַסיי צו. דער אַלטער פּויער האַלט זיך אונטער מיט די הענט די זינטן, פּונקט ווי ער וואַלט מורא געהאַט, זיי זאָלן זיך נישט אַ מאָל אויסשיטן. מיטן קאַפּ וואַרפֿט ער און סאַפעט, און אין געאַייל פֿאַרלירט ער דעם פּאַפּי־ ראַס. בייגט ער זיך אַזן אים אויפֿצוהייבן און סטענקעט אַרויס:

— אַטאַ קוינסקאַ פּשאַקרעוו?⁷

נאָר די קאַבילע לויפֿט „נאַַ כּיבּיל טראַפֿיל“⁸. דערהערט זי אַ הירזשען, כאַפּט זי אַ בליק הינטער זיך און דערשרעקט זיך פֿאַרן

⁷ אַט דאָס איז פּערדיש הינטיש בלוט! — ⁸ אויף האַזאַרד, וווּ סײַט איז,

אָגער, וואָס אַ רויך זעצט אים פֿון די נאָזלעכער אַרויס. פֿאַרקערע-
וועט זי אין אַ זינט, אָבער דאָרט פֿאַרשטעלט איר אַ מענטשנוואָנט
דעם וועג. ציט זי זיך אויס לאַנג, אַזוי אַז זי ווערט אויף אַ העלפֿט
נידעריקער און גרייט זיך צו טאָן אַ שפּרונג אין דער לופֿט, ווי דער
אָגער יאָגט איר אָן, טוט אַ ביס איר אין ווידל און שטופֿט זי אַראָפּ
צו דער ערד. אַז די זינטן אירע זינגען שוין גוט אַראָפּגעזעצט, טוט
ער זיך ווידער אַ שטעל אויף די הינטערשטע פֿיס און מיט די פֿאַ-
דערשטע, וועלכע זינגען אויך אַפּגענאַקעדיקט פֿון די פֿאַדקאָועס,
כאַפט ער זיך אָן אַרום איר. ער הירזשעט דערביי אַזוי ווילד, פּונקט
ווי ער וואָלט געביסן געוואָרן פֿון אַ משוגענעם הונט. אויפֿן גאַנצן
שוואַרצן קערפּער זינגעם שטעלט אַ שווייס זיך אויס. ריכט זי זיך
פֿון אים מיט אַלע כּוחות. בריקעט, הייבט זיך, ווילנדיק אַראָפּוואַרפֿן
פֿון זיך די מאַסע, וואָס דריקט זי אַזוי, אָבער די ביינער קנאַקן איר
אַזש און זי קאָן זיך קיין עצה נישט געבן. און דאָ מיט אַ מאָל דער-
שפּירט זי אַן אַנמאַכט אין זיך און אַ מידקייט, ווי זי וואָלט געווען
אַ שטייגער אַפּגעלאָפֿן אַ מהלך פֿון אַ דרנטיק וויאַרסט אַן שום אַפּ-
האַלט. טרייסלט איר אויף דער גאַנצער קערפּער און זי בייגט-אַינן
דעם קאַפּ און די אויגן ווערן איר פֿאַרצויגן ווי מיט גלאַז. אַצינד
בלבבט זי שוין שטיין שטיל, מיט הכּנעה, ווי איינע וואָס דערפֿילט
זיך אין גאַנצן אַ באַזיגטע.

אורקע שטייט אין אַ זינט, קוקט זיך צו צו דער גאַנצער סצענע
מיט ווייט-אויפֿגעריסענע אויגן און מיט אַן אַרויסגעשטעקטער צונג.
קוקנדיק ווערט אים אַזוי ווי ער וואָלט געהאַלטן אַ זיס צוקערל אין
מויל, און אַ רויטע פֿרייד לייגט זיך אים אויס אויפֿן פנים. ער שטייט
אויפֿן גראַז מיט אַלע פֿיר און צופֿט און פֿליקט-אויס גרעזלעך און
רוקט זיך וואָס אַ מאָל נענטער צו די פֿערד. ער בייגט זיך, זעצט
זיך און אויך מיט אַזעלכע רויטע אויגן, ווי בנים פֿאַטערס פֿערד,
קוקט ער דאָ און דאָרט און ווערט פּלוצלינג אַרויפֿגעוואַרפֿן אין דער
הויך דורכן הינטערשטן פֿוס פֿון טאַטנס פֿערד, וואָס האָט דער-
שפּירט עמעצן אין דער נאָענט ביי זינגע פֿיס, אין דער לופֿט. מאַכט

אורקע אַ קאָזשעליק, פֿאַלט און בלייבט זיצן אויף אַ גראָזבערגל. ער נעמט זיך אַרומטאַפֿן און אַרומקוקן, נאָר דערזענדיק דעם טאַטן, וועלכער לויפֿט צו אים, אַראָפֿכאַפֿנדיק דעם פֿאַסיק פֿון די הויזן, שטופֿט ער זיך אָפֿ מיט די הענט פֿון גראָז, שפּרינגט־אויף און נעמט אַנטלויפֿן מיט אַ געשריי, מיט אַ גוואַלד, צוריק, אין שטאַט אַרײַן. איבער די געסלעך פֿלייט ער אויך אַזוי געשווינד, אָבער שוין אַן מורא. טוט ער לויפֿנדיק אַ שטויס אַ קינד, וואָס צעוויינט זיך, מאַכט ער זיך גאָר נישט דערפֿון, הערט ער נאָר די געוויינען און די קולות הינטער זיך. ער שפּרינגט, הירזשעט אויך ווי דעם טאַטנס פֿערד און דאָס מויל צעשפּרייט זיך אים פֿון געלעכטער. און אַז ער קומט־צו צו זייער הויף און זעט נאַטשאַן, וואָס זיצט אויף דער שוועל און פֿאַכעט זיך דאָס פֿנים מיט אַ טיכל, פֿאַר די היץ, גיט ער אַ פֿאַר מיט דער האַנט אין איר בוזעם אַרײַן און נעמט איר דאָרט קנײפֿן די הויט, און ער שפּירט גאָר נישט, ווי זי פֿאַטשט אים און רײסט אים שײער אַן אויער אויס.

2

— ר'אַט' עכ'ן שײער־שײער נישט דערהרגעט! — ברומט־ אַרויס פֿאַנטל צוריקקומענדיק פֿון פֿעלד — וווּ איז ער דאָס, האָ? — וואָס? וועמען? — שרײַט־אויס גליקע, הייבט־אויף די הענט צום פֿנים און נעמט זיך שוין קנײפֿן די באַקן.
— דעם קליינעם ממזר־יונג, דעם שניעק!
— וואָס רעדסטו עס? ער איז דעך ערשט דאָ געווען, אַ שטיק ברויט געכאַפט!...

— ער איז דאָ געווען. אָבער כ'על אים די ביינער אַלע צע־ ברעכן. אורקע! — טוט ער פֿלוצלינג אַ בריל, דערזענדיק דורכן פֿענצטער דאָס ייִנגל, אַז יענער ווערט אַזש פֿאַרציטערט, גייט־צו צו דער אָפֿענער טיר, רוקט זיך אַרײַן שטום אין איר און שטעלט זיך אַוועק פֿאַרן טאַטן.

הייבט זיך אָן אַ שרייען און אַ שלאָגן, אַז אַלע שיקסעס, פֿון פֿאַר דער טיר, קומען אַרײַנצולויפֿן, ווילן אַפּרײַסן דעם טאַטן פֿון זון, אָבער נישט איינע כאַפּט-אַרײַן אַ לינקן קלאַפּ.

בײַ אורקען יוכעט⁹ שוין די נאַז און פּאַנטל, דערזענדיק בלוט, ווערט נאָך מער צערייצט, ווי אַ ווילדער אַקס, ווען מען ווײַזט אים אַ רויט טיכל. גליקע וויל מיט אַלע פּוחות אַרויסנעמען דאָס יינגל פֿון מערדערס הענט. זי שעלט, זי וואַרפֿט זיך אַרײַן אין דער מיט און באַקומט אַזאַ פֿלעם אומגערן איבערן בויד, אַז זי בלייבט שטיין ווי איינער וואָס האָט מיט אַ מאַל פֿאַרלוירן די גע-דאַנקען. די פֿיס ברעכן זיך איר אונטער, גיט זיך אַ טרייסל און אַ קנאַק-אַנידער אויף דער פּאַדלאַגע מיטן גאַנצן קערפּער אירן. באַלד אָבער זעצט זי זיך אויף, לאַזט-אַרויס אַ קוויטש, אַז אַלע פֿון שטוב און פֿון גאַנצן הויז לאַזן זיך צו איר. פּאַנטל הערט אין דער רגע אויף צו שלאָגן דעם יונג. מ'האַט איר אויפֿגעקנעפּלט די בליווקע, אויפֿגעלאַזט דאָס קלייד מיט דער באַרכאַנקע און אַוועקגעמאַכט דאָס העמד. אַ געדיכטע פּאַרע האָט זיך אַ הייב געטאַן פֿון איר קערפּער. זי האָט געשריגן און געהאַלטן די הענט אויפֿן נאַקעטן בויד, וואָס איז איר געוואָרן אויפֿגעלאַפֿן ווי אַ קישן. מ'האַט גע-ברענגט אַ פֿעלדשער, מ'האַט זי אַרײַנגעלייגט אין בעט און מ'איז געלאַפֿן נאָכן דאַקטער.

מענדל, קומענדיק צו גיין און דערוויסנדיק זיך וואָס ס'איז געשען, האָט ווי אַ וואַרעם זיך געשטעלט קעגן פּאַטער, וואַרפֿנדיק צו אים בליקן פֿול מיט האָס. יענער, נישט קענענדיק, ווײַזט-אויס, זיי פֿאַרטראַגן, פֿרעגט אים מיט אַ פֿאַרדומפֿן קול:

— וואָס האָסטו זיך אַנידערגעשטעלט, ווי אַ בהמה? וואָס?

— וואָס כ'האַב מיך אַנידערגעשטעלט? און וואָס האָסטו גע-

מאַן, האָ?

נאָר דאָ האָבן זיך דערהערט מוראדיקע געשרייען פֿון דער

⁹ דאָס חיהשע בלוט קאַכט.

אנדערער שטוב ארויס, ווו גליקע איז געלעגן. מענדל, וואס איז בטבע געווען א רחמנותדיקער, האט זיך א לאז געגעבן צו דער טיר. דארט אבער האט ער זיך אפגעשטעלט, איז צוריקגעגאנגען און זיך ווידער גענומען דרייען פארן פאטער.

— הערסט, זאלסט מיר ארויס פון שטוב! — רופט זיך אן פאנטל און די אויגן נעמען זיך אים גרינען.

— הערסט... — הייבט אויך אן מענדל און ווייס נישט וואס ווייטער צו זאגן.

עס קומט אן דער דאקטער. ער הייסט זיך אנגרייטן א שיסל וואסער, א שטיקל זייף און א האנטעך. דערנאך זאגט ער אלע, זיי זאלן ארויסגיין פון שטוב, ווו די קראנקע ליגט און צוזאמען מיט האדלען, גליקעס א שכנטע, וואס האלט די שיסל וואסער מיט די איבעריקע זאכן, גייט ער אריין אין דער צווייטער שטוב. דער טאטע מיטן זון זינען געבליבן שטיין ווי צוויי הענער. מ'האט געזען, ווי פאנטל האלט זיך אן, נישט ארויפצווארפן זיך אויף מענדלען. דאך אין גאנצן באהערשן זיך האט ער נישט געקענט און צווישן די צונויפגעקריצטע ציין דורכגעזיפט:

— א כאלערע אין דיניע ביינער אריין!

מענדל שטייט אלץ פארן פאטער, ווי א ווארעם וואס וויל זיך אריינגראבן אין אים, און גלייכצייטיק הארט ער די געשרייען פון דער צווייטער שטוב. ביי א גרעסערן געשריי ציטערט ער כמעט אויף און ער קאן זיך נישט אננהאלטן, ר'זאל נישט זאגן צום פאטער:

— הערסט? ס'זאל דיר א רוח אין דיין טאטנס טאטן אריין!...

ווען דער דאקטער האט זיך געוואשן די הענט, האט ער אנגעזאגט, אז מען זאל גאר נישט ריידן מיט דער קראנקער, ווייל זי איז געפערלעך. פאנטל האט באצאלט פאר דעם וויזיט און האדל איז נאכגעגאנגען דעם דאקטער. אז זי איז צוריק אריינגעקומען, האט זי געזאגט, אז גליקע האט א שווער מפלען און ווער ווייסט... דעמאלט האט זיך מענדל דערפילט, ווי א הונט, וואס ריכטט זיך אפ

פֿון דער קייט, ער האָט אויפֿגעהויבן די האַנט, צונויפֿגעלייגט די פֿינגער אין אַ פֿויסט און זיך געוואָרפֿן צום פֿאַטער. אַן אויסטער־לישער קוויטש פֿון דער קראַנקער האָט אים אָבער אָפֿגעהאַלטן. איז ער געבליבן שטיין מיט דער פֿויסט איבערן קאַפּ, געקוקט דאָ צו דער טיר און דאָ צום פֿאַטער; דער גאַנצער קערפֿער האָט אים אַנגעהויבן ציטערן; האָט ער זיך געוואָרפֿן אויף דער שלאָפֿבאַנק, און ער האָט זיך צעכליפֿעט.

גליקע האָט געהאַט אומגעוויינטלעכע, שמערצלעכע ווייען. עס איז איר פֿאַרגעקומען, ווי אַ קאַוואַל וואַלט זיך געווען אין איר בויך מיט האַמער און צוואַנגען באַזעצט. האָט זי זיך געריסן פֿון בעט און זי האָט כּסדר געשריגן. דעמאָלט איז פֿאַנטל צוגעגאַנגען צו דער טיר, וואָס פֿירט אין הויז אַרײַן, זי געעפֿנט און אַרויסגייענדיק זי צוגעהאַקט מיט אַ קנאַק. ער האָט זיך געלאָזט גיין צו דער שטאַל, אָבער באַלד, נאָך דעם ריגשטאַק, איז ער געבליבן שטיין. ערגעץ האָט אים געבורטשעט אינעווייניק, דאָרטן בײַם האַלדז, ערגעץ בײַם האַרץ. ער שטייט אַזוי און קוקט־אַראָפּ צו דער ערד און זעט, ווי מילבן קריכן דאָרטן אום און ס'קומט אים פֿאַר, אַז ער האָט גע־טאַן אַ שלעכטע זאַך. „וואָס האָב איך געהאַט צו'ן איר? וואָס האָב איך געוואַלט פֿון איר?“ — און צווישן די גרעזלעך, צווישן איין שטיין און דעם אַנדערן, שפּאַצירן־אום די מילבן און ער באַמערקט נישט די סטרוזשקע און הערט נישט, ווי זי רעדט צו אים. חזרט זי איבער נאָך אַ מאָל:

— פֿאַנטל, אַ צאַ'שע סטאַלאַ ז'קאַביעט'ן? ¹⁰

כאַפט ער זיך ערשט אויף און קוקט־אַן די סטרוזשקע מיט אַזעלכע אויגן, וואָס ווייזן איר אויס צו זײַן פֿאַרטערט. לענט זי אַן דאָס פֿנים אויף דעם שטעקן פֿון לאַנגן בעזעם און טראַכט זיך: „אוּ ניד מאַנזש, טאָ — מאַנזש...“ ¹¹ און עס דערמאָנט זיך איר, ווי אַ סך מאָל, ווען איר מאַן, דער שיפור, פֿלעגט זי שלאָגן און זי האָט

¹⁰ און וואָס איז געשען מיט דער פֿרוי? — ¹¹ בײַ זײ אַ מאַן איז אַ מאַן.

נישט געטאָרט ווייזן קיין טרער — אויפֿן אָרט וואָלט ער זי גע-
לאָזט... שטייט זי און שאַקלט מיט דער גאַמבע און באַדויערט זיך
אַליין. געדויערט עס אַזוי אַ מינוט און נעמט זיך ווידער צו קערן
דעם הויף. פֿאַרזינקט ער ווידער אין געדאַנקען, וואָס זינען גאַר
קיין געדאַנקען נישט, נאָר עפעס — ער ווייסט אַליין נישט... אָפֿ-
געריסענע הושענה־בלעטלעך... און נאָך אַ מאָל: „וואָס האָב איך
געהאַט צוין איר? וואָס האָב איך געוואָלט פֿון איר?“... די ווער-
טער האָבן זיך אינגעעקשנט און ווילן אים נישט אָפטרעטן. „אני,
אין דר'ערד זאָל איך אַרײַן? ... און ווי ער שטייט אַזוי, זעט ער
אויפֿן אַנדערן הויף ר' וואָווען, און יענער נעמט ווינקען צו אים
מיט דער האַנט און רופֿט אים צו:

— פֿאַנטל, טאַקע צו דיר גיי איך. קום נאָר אַהער.

גייט פֿאַנטל אַריבער אין צווייטן הויף און ער קוקט גאַר נישט
יענעם אין פנים אַרײַן. ער דערזעט גאַר, ווי ס'ערשטע מאָל, דעם
שיינעם כּאַלאַט יענעמס און דעם שטעקן מיט דער זילבערנער
האַנט. יענער הייבט באַלד אָן פֿון געשעפֿט.

— פֿאַנטל, — זאָגט ער — 'עסט גע'ן אַ פֿאַר צו דער קאַליע
נאָך אַ וואָגן זאָליך? כ'האָ' שוין די פֿראַכט¹².
טראַכט זיך פֿאַנטל „מאָרגן איז פֿרײַטיק, קאָ' יאָודע שוין ניש'
מאָכן ביז שבת“, ענטפֿערט ער:

— יאָ, כ'על פֿאַרן.

גיט אים יענער באַלד איבער די פֿראַכט און גייט־אָוועק ברייט,
בהרחה־דיק, מיטן זילבערנעם שטעקן אין האַנט און מיט אָן אויפֿ-
געהויבענעם קאַפּ. שטייט פֿאַנטל, האַלט די פֿראַכט אין דער האַנט,
קוקט נאָך ר' וואָווען און ער ווייס נישט פֿאַר וואָס, נאָר ער דער-
שפירט עפעס אַזאַ שנאה צו דעם שיינעם ייד, אַז „ר'זאָלטן גע-
קאַנט“, דאַכט זיך, צערײַסן... „ער — ער — האָט נישט געטראַסקעט
דעם ווייב אין בויך אַרײַן, אַ כאָ...“ — אַזוי מאַנטשעט זיך פֿאַנטלען

¹² די דאָקומענטן אויף אַרויסגעמען די סחורה.

אין קאפ, זעענדיק יענעמס ברייט גענגעלע, און דאָס פנים קרימט זיך אים אויס. „וואָס? ווער? אַ ייד — אַ באַלעבאַס... שיקט ער נישט אַרויף די טאַכטער צום קאַמענדאַנט? איך אליין האָב זי ביי אים געזען... און וואָס איז פאַנטל? אַ פויער — אַ כאַם — אַ גע- מיינער יונג — אַ חתן!... און די כאַלערע זאָל „ענק“ שוין אַלע אויפֿפֿרעסן!...“

ער קנייטשט די פֿראַכט, וויקלט זי און מיט אַ מאָל נעמען זיך די נאָזלעכער זינע באַוועגן, אזוי ווי אַ בויך בשעתן אַטעמען; אַ סימן, אַז עפעס איז אים אינגעפֿאַלן. „און ווי איז, אַז מ'עטן אַפֿ- אַרבעטן אַ קאוואַל¹³ אויפֿן וועג?...“ המ?... ער נעמט זיך רינגן דעם שטערן און וויל שוין אַריבערגיין איבערשמועסן מיטן „קיי- סער“. אין וועג אַבער דערמאַנט ער זיך, אַז ס'איז נישט די אַמאַ- ליקע צייטן, ווען „פֿאַניע“ איז געווען... הינט שוויצט מען אַפֿ פֿאַר אַ ליאָדע קלייניקייט... און ער באַשליסט ביי זיך.
— ניין, ניין. הינט איז נישט אַמאַל...“

3

נאַטשע האָט זיך געקליבן צו דער מומען אירער. איצט, ביי אַזאַ מעשה, קאָן זי דאָך דאָ ניט שלאָפֿן. פאַנטל האָט אפֿילו גע- מיינט, אַז ס'שאַדט נישט. נאָר באַרעכענענדיק זי, האָט ער אינגע- זען, אַז מיטן ווייב אין איין בעט — איז דאָך אַפֿגערעדט. און מיט אים? כ'ווייס... קעגנאיבער'ן ווייב... האָט זי זיך אַריבערגעקליבן צו איר מומען, וואָס האָט צוזאַמען מיט סטאַשאַן געהאַט סטאַנציע ביי שמואל הויקער, אַ שטיקל שוסטערל, וואָס האָט שטענדיק גע- האָט אַרט פֿאַר אַ שיקסע אַדער פֿאַר אַן אַדורכרייזנדיקן מיידל. פאַנטלען איז אפֿילו געווען פֿריקרע. שוין אזוי צוגעוויינט. און באַ-

¹³ אַ שטיקל, אַ קונץ, אונטערשטעלן אַ פיסל.

זונדער האָט זי טאַקע שוין געוויסט אַלע געשעפֿטן זינע בעסער ווי ער אַליין. זי האָט געוויסט פֿון אַלע דערפֿלעך אַרום דעם שטעטל, געקענט אַלע פֿרויען פֿון דער אומגעגנט און טייל שקצים, וואָס זינען געווען די גאַנצע באַלעבאַטיים אין די פֿולוואַרקעס¹⁴, ווייל די טאַטעס זייערע זינען געווען אויף דער מלחמה, פֿלעגן איר פֿאַרקויפֿן קאַרן מיט מעל אַ סך ביליקער ווי אַן אַנדערן... אָבער נאַטשע איז פֿאַרט געגאַנגען צו שמואל הויקער און דאַרט האָט זי זיך מיט אַ מאַל דערפֿילט צוריק ווי פֿריער — אין וואַרשע.

— אַך, יעזו!... — האָט זי אויסגערופֿן אַרײַנקומענדיק אין קע-לערשטוב, וווּ ס'האַט געהערשט אַ האַלבע טונקלקייט. דורך דער קאַלדרע, וואָס האָט פֿאַרהאַנגען אַ ווינקל פֿון קעלער, האָט זי דער-הערט איר מומעס קול און סטאַשעקס, און יורעקס, און נאָך אַ סך שטימען, איז זי צוגעגאַנגען פֿאַמעלעך, אויף די שפיץ נעגל, אונ-טערגעהויבן אַ ביסל די קאַלדרע און דערזען אירע „קאַלעזשאַג-קעס“ און „קאַלעגעס“, ווי מ'זיצט און מ'ליגט אויף די שוואַרצע בעטלעך, מ'טרינקט בראַנפֿן, מ'רייכערט און מ'קושט זיך. דאָס קליינע אָפּגעצוימטע ווינקעלע איז אַליין אויך געווען אַנגעטיילט אין ווינקלען און אין יעדן ווינקל האָט עס געראַיעט ווי פֿון בינען, אויף אַ ברעט, האָרט אויף דער ערד, איז געזעסן די מאַטייעכע און פֿיפֿקע האָט זי געקיצלט אונטערן אַרעם און זי האָט זיך געקראַצט אין פֿוס... איטשל ווידער, וואָס איז דאָ געווען אַן אָפּטער אַנגיייער, איז געשטאַנען אַנגעבויגן צו דער סטאַשע און גאַר פֿאַצעטיש-מעסיק פֿאַררייכערט זיין פֿאַפֿיראַס בײַ איר... און אין קלענסטן ווינקל איז געזעסן ער, דער באַלעבאַס פֿון קעלער, שמואל הויקער אַליין, און געטון אַ ציפּ יעדעס מאַל איינע פֿון די שיקסעס און געלאַכט מיט זיין שפיציקן געלעכטערל:

— כּי, כּי, כּי...

איז זי געשטאַנען אַזוי אַ מינוט און מיט דער פּלוצלינג דער-

¹⁴ אַ גוטבאַזיק, אַ הויף (אַ גוט אַנגעאַרדנטע פעלדווירטשאַפּט).

וואכטער געריקייט אינגעזויגן אין זיך די ברודיקע פֿארדעמפטע קעלערלופֿט, וועלכע ס'האָט נאָך מער פֿארדעמפט דער ביליקער פֿאַרפֿומען-ריח, מיט וועלכן סטעפֿקע פֿלעגט זיך נאָך אַלץ באַגיסן. דאָס אַלץ איז איצט פֿאַרגעקומען נאַטשאַן ווי עפעס אַנגענעמס, פֿריש, נני, כאַטש אַזוי באַקאַנט... אַפֿילו שמואלס קאַפּ, דער טיפֿי-שער קאַפּ פֿון אַ הויקער, וואָס מ'זאָל אַפֿילו פֿאַרשטעלן דעם גאַנצן קערפער זינעם, וועט מען בלויז פֿון קאַפּ שוין דערקאַנען, אַז ער איז פֿון אַ הויקער, ובפֿרט נאָך פֿון די שפיציקע אויגן זינע און פֿון דעם אַפּגעצערטן גאַמבעלע זינס — האָט ער איר איצט אויך אויסגעזען אַזוי סימפּאַטיש... אַ רויטקייט איז איר אַרויס אויפֿן פנים, אַ פֿינערל האָט זיך אין די אויגן צעברענט. און ס'איז איר פֿאַרגעקומען, ווי זי וואָלט מיט קייטן געווען צוגעבונדן צו יענעם ווינקל. און ווי מ'וואָלט זי פֿלוצלינג געטאַן אַ שלעפּ, אַזוי האָט זי אַ פֿליק געטאַן די קאַלדרע און אַ געשריי געטאַן:

— סטעפֿטשאַ! סטאַשעק! — און איז אַרזינגעשפרונגען אינע-ווייניק, אַ זעץ געטאַן זיך אויפֿן שוואַרצן בעטל און די פֿיסלעך געלייגט אויפֿן טיש אַרויף.

איז געוואָרן אַ געשריי און גוואָלד, ווי צווישן חיות. מ'האָט זיך אַרומגעכאַפּט, מ'האָט זיך געקושט און געריסן. און בני אַלע זינען די בליווקעס אַפֿענע, די קליידלעך האַלטן זיך קוים... און די שיד זינען נישט פֿאַרשנירט... באַקומט נאַטשע גאַר אַ ווילדן חשק צו רייכערן, זעצט זיך אויף, נעמט בני איטשעלען דעם פּאַפֿי-ראָס פֿון מויל אַרויס און, אַננבייגנדיק אַזוי פֿאַרפֿירערש דאָס קעפל, גיט זי אַ פּאַר צי פֿון אים און וואַרפֿט דאָס איבעריקע אַוועק. דאָן שטעלט זי זיך אויף, נעמט דאָס פֿלעשל, שאַקלט עס, מאַכט אַ נישט-צופֿרידענע מינע און דרייט עס איבער, מיטן העלדזל אַראָפּ, צו זיך אין מויל אַרזיין.

שמואל הויקער קוקט און קוועלט גאַר אָן. „אַט דאָס הייסט אַ שיקסל!“ — ער באַטראַכט זי, ווי זי גייט, ווי זי רייכערט, ווי זי טרינקט און ער שווערט זיך בני אַלעם אין דער וועלט:

— מײַנע קינדער זאלן מיר אזוי געזונט זײַן, ווי פֿון איר וואָלט איר געקאָנט זײַן אַ לײַט!...
 אַז ער זעט, ווי זי נייגט און נייגט אזוי דאָס פֿלעשל און קיין טראָפּן פֿאַלט שוין נישט אַראָפּ, נעמט ער דאָס גלעזל, גייט־אַרויס פֿון ווינקל און קומט באַלד צוריק מיט אַ פֿולס.
 — נאָ, מאַס דזיווקאַ, פי 15 — זאָגט ער מיט אַ באַפֿעלערישן טאָן.

געפֿעלט עס אַלעמען גאָר שטאַרק. לאַכן זיי אין ווינקל שעלמיש.
 „גאַרבוס שע זאַקאַכאַל 16...“

און זיי נעמען אים אָן און שלעפּן אים צו צו נאַטשאַן. זי שטייט — רויטלעך, מיט פֿאַרגלאַנצטע אויגן, לאַכט און נעמט אים אַרום. ווערט ער בלאַס און פֿאַרציט די הינטערשטע שטשענקע 17 אויף אַ זײַט. אַלע שטייען אַרום זיי און פֿיפּקע קוועטשט זיי ביידע צונויף, פּונקט ווי דער בלינדער גרונם האָט עס אים געטאָן מיט רייטשען, מיט אַ פֿאַר חדשים צוריק... אַז שמואל הויקער דערפֿילט איר פּוכקע לײַב, ווערן אים די אויגן פֿאַרגאַסן מיט בלוט און אַ פֿייערל באַווייזט זיך אין זיי: אַ נקמה־פֿייערל!... אַך, ווי וואָלט ער זיך נוקם געווען פֿאַר די אַלע יאָרן לאַכן און שפּעטן פֿון אים!... ער, וועמען אַלע קרימען אזוי נאָך, וועמען אַלע האָבן פֿינט, פֿאַר וועמען קינדער אַפֿילו אַנטלויפֿן, אַז זיי דערזעען אים, בלויז צוליב זײַן פֿעלער, אין וועלכן ער איז דאָך ניט שולדיק... נעמט ער זי אויך אַרום מיט די שפּיציקע פֿינגערלעך און וואַרפֿט זיך מיט איר אַנידער אויפֿן בעטל!...

ווערט איצט דאָס געלעכטער צווישן די שיקסעס כמעט ווילד. זיי פֿאַרוואַרפֿן די קעפּ אַרונטער און אין די ווינקלען פֿון זייערע צוגעמאַכטע אויגן ווייזן זיך טרערן. נאָר בײַ יורעקן פֿלאַמט־אויף דאָס פנים פֿון כעס. שפּרינגט ער צו, שלעפּט־אַראָפּ שמואלן פֿון בעט, שטופּט אים צוריק אין זײַן ווינקל אַרײַן און רופֿט צו אים:

15 נאָ, דאָ האַסטו, מיידל, טרינק! — 16 דער הויקער האָט זיך פֿאַרליבט.
 — 17 קינביין, ציינאַסלע.

— דו, הויקער, פֿאַרשאַלטענער!... הינטישע יוכע!...
פֿאַטשן זיך שוין אַלע, שטיקנדיק זיך פֿון געלעכטער און קוקנ-
דיק אויפֿן הויקער, ווי ער ציט זיך איין אין גאַנצן ווי אַ וואַרעם.
נאָר נאַטשאַ שלאַפֿט־אַינן אַ מידע נאָך אַ מעת־לעת ניט שלאָפֿן
און אונטער דער ווירקונג פֿון דעם בראַנפֿן און קעלערלופֿט.

4

מענדל האָט זיך אַרומגעדרייט אין קיך און די הענט האָבן
אים געקנאַקט ביי יעדן ווענד זינעם. ער האָט געשפּירט אַ מאַט־
קייט אין אַלע ביינער און האָט באַקומען אַ חשק איבערצעלויפֿן זיך
אַדער נאָר נעמען זיך שלאָגן מיט וועמען. ער איז געגאַנגען איבער
זײַער פֿאַדלאַגע און די טריט געשטעלט פֿאַמעלעך און אויף די
אַפּאַסן, אַז זיי זאָלן גישט קלאַפֿן. דערנאָך האָט ער זיך געזעצט
אויף דער שלאַפֿבאַנק, געקוקט אַזוי אויף די ווענט, אויפֿגעשטעלט
זיך, ווידער געגאַנגען אַ ביסל און ווידער זיך געזעצט. אין זיין מוח
זינען אים דורך פֿאַרשיידענע געדאַנקען. ער האָט זיך דערמאַנט
אין די יאָדעס ביי נאַכט, ווען מ'דערהערט פּלוצלינג פֿון דער
פֿינצטער אַרויס דאָס געשריי: „האַלט“ „שטעען!“... אַבער צום
מיינסטן האָט ער איצט געזען דעם פֿאַטער מיט נאַטשאַ... אַט
קומט־אַן די וואַך...

— ווידזיס ¹⁸? — פֿרעגט פֿאַנטל דער שיקסע.

— ווידזיען ¹⁹... — ענטפֿערט זי.

— אַ וויש ²⁰?... —

— יוש וויים ²¹.. —

און זי לאַכט מיט די בלויע אויגן אירע, שפּרינגט־אַראַפֿ פֿון

¹⁸ זעסטו? — ¹⁹ איך זע. — ²⁰ און דו וויסט? — ²¹ איך ווייס שוין.

וואָגן און זי גייט צו דער וואַך מיט אַ האַפּטשעלע, מיט אַ טענ־
צעלע...

דאָ פֿאַרבניסט מענדל מיט די ליפּן און גיט אַ זעץ מיטן פֿוס
אויף דער פֿאַדלאַגע. אַז די קראַנקע לאַזט־אַרויס אַ דערשראָקן גע־
שריי פֿון ווייטיק. לויפֿט ער אַרויס אין הויז אַרײַן און הייבט־אָן
צו קלערן, ווי אַזוי נקמה צו נעמען פֿון פֿאַטער, אַנלערנען אים,
ווינן וואָס ער, מענדל, קאָן.

פֿאַרשיידענע זאַכן קומען אים אין קאָפּ: „אַט, אַ שטייגער, איך
זאָל אים אַרײַנפֿאַרן אין די צײַן, מאַכן אים אַ געשוואַלענעם
פּיסקי?״... אָדער „ניש׳ פֿאַרן גאַר קאַ׳ וואַרשע, עט ער זיך אַליין
מאַרדעווען?״... און „אפֿשר ברענגען אַ דײַטש צװן אים אויפֿן וועג
אַרויס?״... אָבער ער קאָן זיך נישט באַשליסן וואָס אויסצוקלײַבן.
גייט ער אַרויס פֿאַר דער טיר און יורעק קומט אים אָן אין פנים
אַרײַן.

— אַ, צאָ, צי פּשעד שאַבאַס יוש נייע פֿאַיעדזשעם?²²

— גדזשע מי טאַם טעראַ׳ יעכאַטש! מאַטקאַ כאַראַ?²³

— אַ, אַ! — מאַכט דער שגץ און גיט־צו לאַכנדיק — עט

שוין איצט נאַטשאַ ניט שלאָפֿן בנים הויקער?!

בלײַבט מענדל שטיין פֿון אַ פּלוצלינגן געדאַנק, ווי פֿון אַ

בליץ געטראַפֿן.

— יאַ, יאַ. — זאָגט ער שטיל — יאַ, יאַ.

און ער דרייט זיך אַוועק פֿון שגץ און גייט הינטן אַרום צום

שמאַלן געסל, וווּ עס וווינט שמואל הויקער.

אַז פֿאַנטל איז אין שטוב אַרײַנגעקומען, איז שוין מענדל דאָרט

נישט געווען. אורקע איז געלעגן אויף אַ שטייענדיקן זעקל און

געכראַפּעט, צוגעקרקצט. אין דער צווייטער שטוב איז געווען

שטיל. איז ער צוגעגאַנגען, אַרײַנגעקוקט דורך אַ שפּאַרע פֿון דער

²² און וואָס, מיר וועלן שוין פֿאַר שבת נישט פֿאַרן? — ²³ וווּ וועלן מיר

איצטער פֿאַרן! די מאַמע איז קראַנק.

טיר און געזען זיצן נעבן בעט דעם שווער זינעם, אָנגעשפּאַרט אויפֿן סענקאַטן שטעקן זינעם, און ער ווייס נישט, אויב יענער האָט געדרעמלט אָדער איז גלאַט אַזוי געזעסן... גליקע איז געלעגן מיט אָפֿענע אויגן און מיט צונויפֿגעהאַקטע ציין. די בעק זינען בני איר געווען אַראָפּהענגענדיקע. די נאָז איז איר געוואָרן קאַנטיק און די הענט זינען געלעגן אויף דער דעק, אָנגעצויגענע, ווי פֿון קראַמפֿן. אויפֿן קאַפּ האָט זי געהאַט אַרומגעוויקלט אַ דרײַעקן טיכל, וואָס איז איר געלעגן טיף אַראָפּ אין שטערן אַרײַן, און ס'האַבן זיך דערפֿאַר שאַרפֿער אָנגעזען אירע אויגן ווי צוויי שוואַר-צע לעכער.

„זי מוז זיין גוט קראַנק“ — איז פּאַנטלען אַדורך אין געדאַנק. ער איז צוריקגעגאַנגען אַ פּאַר טריט און האָט זיך פּאַמעלעך און שווער געזעצט אויף דער שלאָפֿבאַנק. „וואָס האָב איך דאָס געטאַן? וואָס האָב איך דאָס געטאַן?“... ער האָט אָנגעשפּאַרט די עלנבויגנס אויפֿן טיש און די אויגן האָט ער אָפֿענערהייט צוגעדריקט צו די דופֿקס. „זי האָט אַ שווער מפּלען“ — דערמאַנט ער זיך האַדלס ווערטער פֿון נאַכן דאַקטערס אַוועקגיין. „ווער ווייס, אויב ס'וואַלט נישט געווען קאַ' מיידל!“

ער האָט שטאַרק געבענקט נאָך אַ טאַכטער. ער וואַלט זי געלאָזט פֿיין אויפֿציען און וואַלט איר נאַכגעגעבן אַ שיינעם נדן... ער שטעלט זיך אויף, גייט ווידער צו צו דער טיר, קוקט אַרײַן און דערזעט ערשט אַצינד, ווי הויך עס איז די דעק איבער איר בויך. „צו וואָס טויג איר ערשט דער בויך נאָך? אַמער וואַלט זי אים נישט געהאַט. כ'ויל פֿון איר דען עפעס? וואָס פֿעלט איר בני מיר? פֿעלט איר דען עפעס?“

און אַז ער פֿאַרנעמט נאָך אַ קרעכץ פֿון יענער זיט, פֿאַרקריצט ער מיט די ציין: „מערדער, וואָס האָסטו געוואַלט פֿון איר?“... ער איז איצט גרייט צו פֿאַלן אויף דר'ערד פֿאַר יעדן איינעם און קלאַפּן מיטן קאַפּ אויף דער פּאַדלאַגע, אין דער וואַנט, אין די שטיינער אין דרויסן — אפֿשר וואַלט אים לייכטער געוואָרן... קוקט ער זיך

אום איבער דער שטוב. קיינער איז נישטאָ — קיינער. דערפֿילט זיך פֿאַנטל פֿלוצלינג אַזוי עלנט ווי אַ שטיין... ווי ער וואָלט איינער אַליין, בײַ נאַכט, אויף אַ פֿוסטן וועג, געווען ערגעץ פֿאַרוואַרפֿן... ער האָט דאָך נישט צו מאַל מיט וועמען אַ וואָרט אויסצוריידן. מיט וועמען? מיטן שווער, דעם אַלטן סוכאַטניק? און עס קומט אים אויפֿן געדאַנק נאַטשאָ. נעמט ער זי פֿאַרגלייכן מיט גליקען. „עך, עך“ — באַקומט פֿאַנטל אַ בענקשאַפֿט און עס נעמט אים עפעס נאָגן בײַם האַרץ, ווי טייל מאַל אין וועג, ווען מ'נעמט אים צו אַ שמוגל. מאַכט ער אַ פֿויסט פֿון דער רעכטער האַנט און קלאַפט מיט איר איבערן טיש שטיל און פֿאַמעלעך. ביסלעכווייז אַבער צעקלאַפט ער זיך שנע־לער און העכער. ס'קומט־אויס, ווי אַ באַראַבאַנטשיק וואָלט זיך צע־שפּילט אויף דער פּוּיק.

קומט־אַריין דער שווער און קרעכצט, פּונקט ווי אַ פֿאַרזשאַ־ווערטע טיר, און זאָגט:

— אוי, אוי, אוי, וואָלטסט אויפֿגעהערט צו קלאַפֿן? זי קאָן דאָך נישט אַנבליגן.

הערט פֿאַנטל אויף צו פּוּיקן און קוקט־אַן דעם שווער מיט אַ רציחהדיקן בליק, ווי יענער וואָלט עס גאָר שולדיק געווען אין דער גאַנצער חתונה... דער אַלטער רעדט אַבער ווייטער:

— מ'וואָלט געדאַרפֿט, ס'זאָל עמעצער זיצן באַן איר. עפעס דערלאַנגען.

קומט פֿאַנטל שוין אַרויס פֿון די פֿלים און צעשרייט זיך:

— וועמען ע'לך איר אַוועקזעצן? דעם רבֿ?

און ער באַקומט באַלד חרטה, וואָס ער רעדט עס גאָר אַזעלכע רייד. נעמט ער אַרויס אַ הונדערטער און דערלאַנגט דעם שווער.

— נאָ, שווער! — זאָגט ער — דאָ האַסטו געלט. קויף און טו,

וואָס מ'באַדאַרף. אפֿשר 'עסטו בעטן האַדלען?

נעמט דער אַלטער דעם הונדערטער, באַקוקט אים פֿון אַלע

זייטן: „אַ הונדערטער!“ און בײַ דער טיר שוין:

— זעסט, וואָס ד'אַסט געמאַכט, האָ? גוט אַזוי?

ווערט פאנטל דערשלאגן פֿון די דאָזיקע גוטע ווערטער. און טאַקע: „וואָס האָט ער געהאַט צו'ן איר?“ מאַכט ער ווידער אַ פֿויסט און נעמט זיך זבענקען איבער דער ברוסט:

— כיטוסאַ... כיטוסאַ! ²⁴

און פֿאַר גרויס חרטה נעמט אים אָן אַ חשק צו צעקלאַפֿן און צו צעהאַקן אַלץ אין שטוב, אָז אַלץ זאָל ווערן צעפֿליקט און צעבראַכן. הייבט ער אָן צו שפּרענען איבער דער שטוב, ווי אַ געפֿאַנגענער אַוויקלעך און אַ שטינג. און אָז דער שווער מיט האַדלען באַווייזן זיך נאָר אויף דער שוועל פֿון דער טיר, לויפֿט ער אַרויס מיט אַזאַ אימפּעט דורך זיי, אָז זיי פֿאַלן שניער אום און קוקן אים נאָך:

— ניש' אַנדערש, ער איז משוגע געוואָרן!...

פֿון הויף לויפֿט ער אין סאָד אַרײַן צו יצחק־יונהן. דאָרט נעמט ער טרינקען און גיסט אין זיך אַרײַן אַ גאַנץ פֿערציקסטל. דערנאָך זעצט ער זיך אַוועק נעבן קעכל און אַ גרויסע היץ גיט אים אַ כאַפֿ אַרום. קומט ער אַרײַן אין אַ געהויבענער שטימונג. רופֿט־צו די „ליאַקע“ און רוימט אים אַרײַן:

— זאַלסט אַנקוקן אַ בויך... ווי אַ בונט היי די גרייס... אַ כאַפֿ־

לערע זאָל עס טרעפֿן!...

פֿון דעם לעצטן פֿאַרגלעך ווערט אים אַליין ווי עפעס קיצלדיק אונטער די אַרעמס און ער צעלאַכט זיך אויף אַ גראַבן קול. דערנאָך טוט ער אַ קניפּ ברײַנדלעך אין פֿוס אַרײַן, ווען זי זעצט זיך אַראָפּ צוצולייגן האַלץ צום פֿייער. זי שעלט אים אָן. אָבער פֿאַנטל איז שוין פֿול מיט תּאוה. עפעס נעמט אים בראַטן, ווי מ'וואָלט געווען אַרײַנגעשטעקט אין אים אָן אַנגעגליט אַרײַן... גייט ער אַרויס אויף דער פֿרישער לופֿט — קאָן ער זיך נאָך גיכער קיין אַרט נישט געפֿינען, צעפֿלאַקערט זיך די תּאוה אין אים נאָך שטאַרקער. גייט ער אַרײַן אין שטאַל אַרײַן, קריכט אַרויף אויפֿן אַגער און נעמט זיך אויף אים זעצן. ער הייבט זיך און זעצט זיך, הייבט זיך און זעצט זיך, ביז

²⁴ טאָת'... טאָת'!

ס'ווערט אים גוואלדיק ענג און ער דערשפירט א רחמנות צו זיך אליין און פאלט שיער נישט אראפ פון פערד וויינענדיק...

*

בני שמואל הויקער אין קעלער האט ער זיך ערשט ארומגע-
קוקט מיט א קלארן בליק. דארטן איז געווען טונקל און א פליכט-
קייט, וואס געפינט פאר זיך אין זומערצייט אן ארט אין אלע קע-
לערס. האט אים ארומגענומען; דארט איז אים קילער געווארן. שטייט
ער אזוי א מינוט. קוקט און זעט נישט קיינעם, וויל ער שוין אוועק-
גיין, ווי ער דעהערט שמואלס קול:

— ווער איז עס דארטן?

גייט ער שוין צו צום אפגעצוימטן ווינקל, מאכט-אוועק די
קאלדרע און פארזשמורענדיק די אויגן צוליב דער גרויסער פינצ-
טערקייט, וואס איז שוין דארט געווען, געוויינט ער זיך ביסלעכווייז
אין און זיין בליק פאלט אויפן שווארצן בעטל, וואס שטייט גראד
פאר אים. פאנטל איז געווארן איבערגעראשט. ער האט געמאכט א
טריט אין ווינקל און איז געבליבן שטיין. אין זינע אויגן צע-
פלאקערט זיך באלד דאס זעלביקע ווילדע פניערל, וואס פריער, און
אין ליב, דאכט זיך אים, צו שפירן ווידער דאס בויערן פון אנגע-
גליטן און. צעהירושעט ער זיך ווי א פערד, בעת עס גייט זיך
ווארפן אויף א שונא, און לאזט-אראפ א פויסט אין מענדלס פנים
אריין, אז יענער בלייבט ליגן א צעדמטער.

איז געווארן א גערודער. שמואל הויקער שטייט שוין און ריכט
דעם יונג און נאטשע, איבערגעוועקטע פון שלאף. ווערט זי דער-
שראקן, דערזענדיק פאנטלען, און זי פרגעגט אים אומרין:

— פאנטל, א צאָ שע סטאלאָ?²⁵

מענדל, וואס איז דערווייל געקומען צו זיך, האט פארקריצט
מיט די געזונטע, וויסע ציין, און אויפשטעלנדיק זיך האט ער זיך
ארויפגעווארפן אויפן פאטער. יענער, וויזט-אויס, וועלנדיק א טראַט

²⁵ און וואס האט פאסירט?

טאָן אין אַ זנט, פֿאַרוואַקלט זיך איבער אַ בענקל, וואָס ער האָט נישט באַמערקט, פֿאַלט אויף דעם און קומט-אויס מיטן קאַפּ אויף אַ קופּקע פּאַפּיר און מיסט, וואָס ליגן הינטערן טיש.

אויף די געשרייען פֿון אַלע פֿיר האָבן זיך גענומען צוזאַמענ-לויפֿן מענטשן פֿון הויף און פֿון גאַס און באַלד איז דער גאַנצער הויף, וווּ שמואל הויקער וווינט, שוואַרץ געוואָרן פֿון מענטשן. מ'האַט געמיינט, אַז אַ שריפֿה, חלילה, איז אויסגעבראַכן אָדער ס'איז איי-נעם נישט גוט געוואָרן. די אָבער, וואָס זינען אין סאַמע קעלער אַרײַן און אונטערגעהויבן די קאַלדרע (אַ פּאַר האָבן נאָך מיט שווע-בעלעך צוגעלויכטן) האָבן דערזען די סצענע, ווי דער טאַטע מיטן זון טאַגלעך זיך אויף דער פּאַדלאַגע, רײַסן פֿון זיך און טראַמאַסקען זיך איבער די קעפּ, און נעבן זיי — די שיקסע אין דער אָפּענער בליווקע, וואָס סטאַרעט זיך אָפּצורײַסן איינעם פֿון צווייטן. זינען אַ סך אַרויס אין אַ געלעכטער, נאָר אַ טייל האָבן זיך באמת פֿאַר-שעמט און זינען אַוועק דרייענדיק מיט די קעפּ.

דערווייַל זינען אויך אָנגעקומען די צוויי מיליציאַנטן: יוקל מיט מאַלינאָוסקין. מיט די שפיצרוטן זייערע האָבן זיי קודם-כל פֿונאַנדערגעטריבן דעם עולם און זינען אַראָפּ אין קעלער אַרײַן. דאָרט האָבן זיי זיך אָפּגעשטעלט און זיך הויך צעלאַכט.

— פֿע, — האָט געזאָגט מאַלינאָוסקי — ווסטו! אויטשעץ ז'סינעם²⁶!...

און ביידע מיליציאַנטן לאָזן זיך צו די שלעגערס, צענעמען זיי, נאָר פּאַנטל, צעווילדעוועט פֿון שיכרות און פֿון רציחה, רײַסט זיך פֿון זייערע הענט און קלאַפט מיט די פֿויסטן:

— ווילסטו, מ'זאָל דיך פֿירן אין מאַגיסטראַט אַרײַן? — זאָגט צו אים יוקל.

די פּאַר ווערטער האָבן אים באַלד אויסגעניכטערט. קוקט ער זיך אַרום מיט גאָר אַנדערע אויגן און זעט אַזוי פֿיל מענטשן היב-

²⁶ אַ חרפה! דער טאַטע מיטן זון!?

טער דער מיליציע. פֿארשעמט ער זיך אויך און פֿארקריצט מיט די ציין.

אויפֿן הויף איז זיך ווידער צוזאמענגעלאפֿן אן עולם ננגעריקע צו זען פֿירן די „מחותנים“ איבער דער גאס און דערווייזל גיבן זיי זיך איבער וועגן דעם, וואָס אין קעלער איז געווען.

— זעסטו שוין, וואָס יונגען קאָנען? ... צוויי כפרות: אַ טאַטע מיט אַ זון...

— וואָס דען? באַלעגאַלעס... געמיינע לאַבוועס...

— פֿאַר שױוילטאַג... — באַמערקט אַ דריטער — וואָס פֿעלט זיי דען, די שמוגלערס?

— אַלע טאַג פֿלייש! — זאַגט די דאַרע נעכע, אַ הויכע יידענע, וואָס האָט שוין נישט אָנגעקוקט קיין שטיקל פֿלייש צינט די מלחמה האָט זיך געשטעלט, אויסער וואָס אין דער „קאַמיטע“ פֿאַר היימ-לאַזע...

— און ווינס ברויט...

— און אויף שבת חלות...

— נגידים געוואָרן...

אזוי פֿאַלן ווערטער צו פֿון דער זינט, אַלע מאַל פֿון אַנדערע. נאָר ווען זיי האָבן געזען, אז זיי וועלן זיך נישט דערוואַרטן, זינען זיך אַ סך צעגאַנגען. די געדולדיקסטע זינען געבליבן. אַדרבא, וואָס לענגער ס'האַט געדויערט, אַלץ היציקער איז געוואָרן זייער ננגע-ריקייט. האָבן זיי זיך אויסגעזעצט אויף אַ קלאַץ, וועלכער איז גע-לעגן אין מיטן הויף שוין שיינע צינטן. אַ טייל האָבן זיך אָנגע-שפּאַרט אויף דער גאַלער ערד. נאָר איינער אַ וויצלער האָט געזאַגט:

— אַ חידוש, וואָס גרעגער איז נאָך נישטאַ...

5

מענדל איז נישט אהיימגעקומען, נישט די נאכט, נישט פֿרײַ-טיק דעם גאנצן טאָג, נישט פֿרײַטיק-צו-נאכטס. ער איז געשלאָפֿן און האָט געגעסן בײַ פֿײַפֿקען און ער האָט שוין גערעכנט צו פֿאַרן מיט אים צוזאַמען אויף קאַפּלס פֿור.

שבת אין דער פֿרי נעמען זיך צונויף אַלע יונגען און לאָזן זיך גיין אין בית-המדרש אַרײַן דאַוונען. אינעווייניק דערזעט מענדל דעם טאַטן, וואָס שטייט נעבן אויוון, גייט ער מיט אַלע קאַלעגעס אויף דער צווייטער זײַט און זײ זעצן זיך אויס אַרום דעם „אַרעמען טיש“, עפֿענען אַ פֿאַר סידורימלעך און צו צוויי-דרײַ יונגען דאַוונען פֿון איין סידורל אַרויס.

איבערן וועג, ווען פּאַנטל איז נאָך געגאַנגען דאַוונען, האָט ער באַמערקט, ווי קליינע ייִנגלעך טײַטלען אויף אים מיט די פֿינגער און מ'לאַכט אים אין די אונטערגעהאַקטע און אונטערגעבלויטע אויגן אַרײַן. אין בית-המדרש ווידער איז נאָך געווען פֿאַרן דאַוונען — זײַנען געשטאַנען בײַם לערנטיש פּראָסטע ייִדן און דערציילט פֿאַר ר' ייִדלען און ר' וואָווען די מעשה פֿון פּאַנטלען מיטן זון, צו-ליב וואָס ביידע האָבן זיך געהרגעט... ווען זײ האָבן דערזען פּאַנטלען, זײַנען די פּראָסטע ייִדן שטיל געוואָרן, נאָר די צוויי „רב'ס“, אַדרבא, האָבן זיך גאָר אויסגעדרײַט צו פּאַנטלען, און ר' וואָווע האָט געזאָגט צו זײַן שכן:

— שטעל דיר פֿאַר, ייִדל, איך גיב אים דאַנערשטיק די פֿראַכט אויף אַ וואָגאָן זאַלץ; מײַנסטו, ער איז געפֿאַרן?
— זעסטו שוין די הײַנטיקע וועלט... — רופֿט זיך אָן ר' ייִדל, דער בראַנפֿן-מאַכער.

— אַ הולטײַסקע וועלט טאַקע. אַבער אַזאַ מעשה! וווּ איז דאָס געהערט געוואָרן אויף דער גאַרער וועלט?... אַ טאַטע מיט אַ זון... איז פּאַנטל אַראַפּגעפֿאַלן בײַ זיך, האָט זיך אַפּגעשטעלט בײַם אויוון נאָך, איז דאָרט געבליבן שטיין מיט אַן אַוועקגעדרײַטן קאַפּ.

— ווייסטו, וואָווע, — רופט זיך אָן יידל — מ'וואָלט אים גע-
 דאַרפֿט קנסענען פֿאַר אַזאַ מעשה רע.
 — וואָס פֿעלט אים דען? — ענטפֿערט ר' וואָווע — כ'האַב
 פֿאַרגעסן ס'פֿעלט אים דער מאַרק?

דערווייַל קומען-אָן נאָך יידן און אַלע שטעלן זיך אָפּ פֿאַרן
 לערנטיש און ריידן וועגן דער גניס. קיינער מאַכט זיך נישט דער-
 פֿון, וואָס ער, פֿאַנטל, איז דאָ. פֿאַרקערט, יידן, פֿרומע יידן אין אַט-
 לעסענע זשופּיצעס, ריידן נאָך העכער פֿאַר די אַנדערע און קוקן
 טאַקע בשעת מעשה אויף אים... און טייל מאַכן זיך פֿאַרבניגן און
 קוקן אים טאַקע גלייך אין די אויגן אַרנין... זאָל ער זיך שעמען אין
 זיין ווייטן האַלדז אַרנין... זאָל אים ס'בלוט געשטאַנען ווערן?...
 הערט פֿאַנטל אויס די אַלע רייד און ער פֿילט, אָ ווען ס'עפֿנט זיך
 די ערד, וואָלט ער מיט צופֿרידנקייט אין איר אַרנין... איינציקווייז
 אָבער הייבט ער אָן הערשן איבער זיך. איינציקווייז באַקומט ער
 צוריק די חוצפה... דרייט ער זיך ביסלעכווייז אָפּ פֿון דער וואַנט.
 הייבט-אויף דעם קאַפּ און ער קוקט שוין איצט גלייך צו זיי, צו די
 שיינע יידן אין די אויגן אַרנין... און ער שפּירט אין זיך אַ שְׁנָאָה, אַ
 גרויסע שְׁנָאָה, אַ גוואַלדיקע שְׁנָאָה צו יענע, דאָרט בנים לערנטיש.
 „אַט דעם, אין שטרנימל — אַ כאַלערע אויפֿ'ן! האָט מע' ניש'
 געכאַפט בחורווייז אין אַ סטאַדאַלע מיט אַ גויע? און בני זנינו
 שניט-סוחר האָט מען נישט געפֿונען פֿאַר דער מלחמה אַ מטמון מיט
 סחורות, וואָס זינען געגנבֿעט געוואָרן אין פֿאַבריק?... נישקשה...
 זיי זינען די שיינע יידן... אַ ווינער כאַלערע זאָל זיי אַלע אויסדור-
 שען?... נישקשה, נישקשה... ער אַליין, פֿאַנטל, איז טאַקע אויך ניש'
 קאַ' צדיק. אָ ס'האַט זיך געמאַכט אַ פעקל, אַ זעקל, אַ פֿערד... מאַכט
 ער זיך דאָך ניש' פֿאַר קאַ' צדיק! אָבער זיי?... צום מניססן פֿאַר-
 דריסט אים אויף וואָווען מיט יידלען. זיי, וואָס ריידן מער ווי אַלע...
 און עס נעמט פֿאַנטלען אויסווייזן צו זען ערגעץ אין דער נאָענט
 יענץ אַנגעגליט אַנין, און ער ווערט אויפֿגעקאַכט פֿון דער היץ,
 וואָס שלאַגט אים אין פנים אַרנין און ס'דאַכט זיך אים: אַט, אַט —

און ער וועט זיך וואַרפֿן אויף די צוויי יידן, אויסרייסן זיי די שיינע בערד און פֿלעמען — פֿלעמען אין די „בענקארטישע“ פנימער אַרײַן. דאָ אָבער נעמט מיט אַ מאָל אַ סוף צו די אַלע דאַכטעכצן: יצחק־יונה האָט פֿאַרלייגט דעם טלית און, צוגייענדיק צום עמוד, הייבט ער אָן אויף אַ הויך קול:
— מזמור שיר חנוכת הבית לדוד...

און די יידן הייבן זיך אויף פֿון די ערטער, שטעלן זיך אויס — יעדער באַזונדער און נעמען דאָוונען אויפֿן קול און מיט אַ ניגון. פֿאַנטל איז געבליבן, ווי מען וואָלט אים איבערגעשניטן מיט אַ מעסער. ער האָט געעפֿנט דאָס סידורל און גענומען מאַכן מיט די ליפֿן און ברומען, פונקט ווי ער וואָלט געדאָוונט. זינע געדאַנקען זינען אָבער געווען דאָרט, נעבן דעם לערנטיש. זיי האָבן זיך גע־דרייט בײַ די שיינע יידן און געוויקלט זיך אַרום זיי ווי די דראַטע־נע שלאַנגען. ער האָט געפֿילט, ווי די הענט זינען קראַמפֿן זיך און די פֿיס ווי פֿון אַ געזונט, הויפֿיש פֿערד, וואָס מ'הייסט עס שטיין און וואַרטן.

דאָס דאָוונען איז געגאַנגען ווייטער. קאַפל מיט יענקלען, וואָס דאָוונען זומער אין פֿאָדער־היזל, זינען אַרײַנגעגאַנגען צו פֿאַנט־לען און האָבן זיך אַנידערגעשטעלט נעבן אים. בײַ אַלע דריי האָבן זיך געוואַרפֿן די טליתים. נאָר קאַפל האָט געשמועסט פֿון קאַרן, וואָס איז אַזוי טייער און אַז ער קלערט אַרויסצופֿאַרן מיטן אָוונט צו גלײַך, אַז די שטערן וועלן נאָר שטיין אויפֿן הימל. מענדל מיט די חברים, וואָס זינען געזעסן אַרום דעם אַרעמען טיש, האָבן היינט זייער ווייניק גערעדט צווישן זיך. מענדל איז אויך אָפּגעקאַכט גע־וואָרן, הערנדיק וואָס מען דערציילט זיך אַלץ אָן פֿון אים מיטן טאַטן זינעם. ער איז אָבער געזעסן שטיל און בלויז נאָר מיט פֿאַר־קריצטע ציין. אַ סך יונגע לײַט דרייען זיך הין־און־צוריק און וואַרפֿן בליקן אַט אויף מענדלען, אַט אויף פֿאַנטלען. טייל גייען־צו, שטעלן זיך אָפּ פֿאַרן טיש, שפּאַרן זיך אָן מיט די הענט און שאַקלען זיך מיט כּוונה. זיי דאָוונען אָבער קיין וואַרט נישט. זיי זינען דאָס טשי־

קאווע אים אַנצוקוקן פֿון דער נאַענט; אַן אייגענעם טאַטן צו שלאָגן... און טייל פֿון די פֿרימערע בחורים ניגן אויך די קעז אין זייער זינט און, קוקנדיק אַזוי אויף די צוויי, דערהיצן זייערע אויגן און צע-בליצן זיך מיט די תאוהדיקע בליצלעך... אין דער פֿאַנטאַזיע מיטן זיי זיך אויפֿצולעבן וואָס שאַרפֿער, וואָס בולטער די מעשה, וועלכע האָט זיך פֿאַרלאָפֿן אין שמואל הויקערס קעלער... עטלעכע פֿון די בחורים, מיט בלאַסע פֿנימער און בלויע רינגען אונטער די אומ-רויקע אויגן, וואָלטן שטאַרק געוואָלט וויסן, ווער ס'איז עס געווען די שיקסע... אויב נישט אַ מאָל יענץ שיקסל מיט די בלויע אויגן און מיטן העלן גזשיבקעלע!... און בנים געדאַנק שוין בלויז וועגן יענעם שיקסל ווערט זיי פֿניכט אין די ווינקלען פֿון זייערע מזלער און זיי נעמען זיך שאַקלען מיט גאַר גרויס כוונה, און זיי שטויסן זיך יעדעס מאָל אַן ביי אַ שטענדער, וואָס שטייט פֿאַר זייער פנים.

אַז מען האָט גענומען לייענען דאָס ספֿר, זינגען אַרום לערנטיש שוין ווידער געשטאַנען קופֿקעלעך און אַלץ גערעדט איבער דער מעשה פֿאַנטל. ביי טייל יידן האָבן זיך אַנגעצונדן די פֿייערלעך פֿון קנאַת יי. זינגען זיי צוגעאַנגען צום אַלטן דודקע:

— האַ, שעמען מעגסטו זיך, גראַבער יונג! ווי לאַזט מע' צו אַזאַ זאַך?...

און איינער לאַכט גאַר:

— אַזאַ שווער, אַזאַ איידעם!

דערהערט דאָס פֿאַנטל, ווערן אים די אויגן רויט און גרין, און ער הערט שוין נישט קאָפלען, וואָס זיין קול איז גלייך צו אַ דונער. דאָס שווענדזשען אין די ביינער ווערט שטאַרק און ער באַקומט אַ חשק צו צערניסן די הויט אויף זיך און אויף אַנדערע. ער בייגט-אויס דעם קאָפּ אויף פֿאַרנט, ווי אַ פֿערד אויף דער מלחמה דער-שפירנדיק בלוט פֿאַר זיך. ער מאַכט אַ טראַט, אַבער ער ווערט ווי-דער ווי איבערגעשניטן דורכן קול פֿון חיים בן-ציונס, וועלכער שטעלט זיך דאַוונען מוסף.

דורך גאַנץ מוסף איז פֿאַנטל געשטאַנען ווי אויף אַנגעגליטע

קוילן. די פֿיס האָבן זיך אים געהויבן, ווי ער וואָלט געהאַט נאָדלען אין זיי שטעקן, און אין גאַנצן קערפּער האָט אים עפעס געצויגן, געקאַרטשעט און געשלעפט, אַהין, צום לערנטיש, צו די יידן דאָרט, ער האָט אויך איבער דער צייט געוואָרפֿן בגנבֿה אַ בליק צום זון זינעם און ס'איז אים אויסגעקומען אַפֿילו גאַנץ מיאוס דאָס, וואָס ס'איז געשען דאָנערשטיק... ניין! ער שפּירט גאַר נישט קיין שנאה צו אים. קיין טראָפֿן שנאה! און ער באַמערקט נישט, אַז יידן טוען שוין אויס די טליתים, גיבן זיי איבער די ייִנגלעך אין האַנט אַרײַן און נעמען זיך שוין צום אַוועקגיין. נאָר ר' וואָוועס קול האָט צו אים דערגרייכט דורכן גאַנצן רעש, וואָס יידן מאַכן אַן אין בית־המדרש נאָכן דאוונען. פּאַנטל האָט געהערט, ווי יענער זאָגט צום רבֿ:

— יאָ, יאָ, רבי, אַ מיאוסע מעשה... זייער אַ מיאוסע...

ווי ס'ווייזט־אויס, האָט מען דעם רבֿין שוין געהאַט דערציילט די גאַנצע געשיכטע, וואָרעם ער האָט געשאַקלט מיטן קאַפּ, פֿאַר־גלאַצט די אויגן און בלוז געזאָגט:

— אוי, זינדיק, זינדיק, זינדיק...

גיט־צו יידל בראַנפֿן־מאַכער. ער מאַכט שטאַרק מיט די הענט

— אין התלהבות אַרײַנגעקומען — און שרײַט:

— לאַ' מע' זיי קנסענען, קנסענען רבי! זיי מאַכן זינדיק די

גאַנצע שטאַט! קליינע קינדער וועלן נאָך, חלילה...

אַבער ער האָט נישט אויסגערעדט נאָך דאָס גאַנצע וואָרט, ווי עס ווערט אַ טומל. יידן נעמען זיך שטופֿן מיט פֿאַרריסענע בערד און מיט הענט איבער די צווייטנס קעפּ. מיט איין טריט איז פּאַנטל פֿאַרן עמוד און, אויפֿהייבנדיק אַ פֿויסט, שאַקלט ער מיט איר אין דער לופֿטן.

— וואָס? — ברומט ער און דאָס גאַנצע פנים ווערט אים אויס־

געקרימט פֿאַר ווילדקייט — ווער מאַכט זינדיק?... קינדער — קינד־

דער... — ער פֿאַרהאַקט זיך און בלײַבט שטיל.

— ש־ש־אַ נאָר, און לאַזט־אַראַפּ די הענט!... מ'טאָר נישט

אויפֿהייבן קא' האַנט צ'אַ תלמיד־חכם, — זאָגט שטיל דער רבֿ.

— דו, גראַבער יונג, דו עזות-מחוצף פנים! אויף וועמען 'עסטו אויפהייבן אַ האַנט? דו, פויערישער גוי, דו!...
און אַז פאַנטל הערט ווידער יידלס קול, גיט אים דאָס גאַנצע בלוט אַ זעץ אין פנים אַרײַן. ער עפֿנט דאָס מויל, ווייסט אַבער נישט ווי אַנצוהייבן, טוט ער אַ בייג-אַנץ די קניען, ווי איינער וואָס גייט אַרויפֿשפּרינגען אויף אַ פֿערד, ער פֿאַרהאַמעוועט זיך אַבער אַליין און גיט מיט אַ מאָל אַ געשריי:

— רבי, איך בין אַ גוי, אַ פויערים-יונג. אַבער ער איז אַ מסור!
— און ער דערפֿרייט זיך מיט דעם וואָרט, וואָס איז אים געקומען אין מויל אַרײַן — יאַ, יאַ! — צעשרינט ער זיך — אַ מסור ביסטו! ווער האָט געמסרט יצחק-יונה? ווער?...

שטייען די קאַלעגעס אַרום מענדלען און יענער זיצט נאָך אַלץ בנים טיש. ווייסן זיי נישט, וואָס זיי האָבן צו טאָן; דאָ צו שטיין אַדער אַהין, דאָרט, צו פאַנטלען... און מענדל זיצט טאַקע בנים טיש, אַבער האַלט זיך אָן מיט אַלע כוחות בנים בלאַט, ער זאָל נישט אויפֿ-שפּרינגען. ביי די לעצטע ווערטער, פאַנטלס, קאָן ער זיך שוין מער נישט אַננהאַלטן און ער טוט אַ שפּרונג-אַרויף און בלייבט שטיין אויפֿן טיש:

— יאַ, יאַ! — זאָגט ער נאָך דעם פֿאַטערס ווערטער — אַ מסור... ער איז אַ מסור!

די גאַנצע שטאַט האָט אַפֿילו גערעדט לאַנג שוין דערפֿון. עפעס פֿלעגט מען דערציילן, אַז מ'האַט געזען יידלס אַ זון אַרויפֿקומען פֿון וואַכמיסטער; און אַ צווייטער האָט גאָר געטראָפֿן אַ טאַכטער זינגע אַראָפּגיין פֿון קאַמענדאַנטס שטיגן... און יעדעס מאָל נאָך אַזאָ „ווי-זיט“ פֿלעגט שוין איין בראַנפֿן-מאַכער געכאַפט ווערן, און אַ מאָל גאַנצע צוויי אויך!...

איצט האָבן די יונגען שוין באַקומען זייער לשון און זיי רופֿן-אַריבער צו פאַנטלען:

— גוט אַזוי! גע' זיי! ווייז זיי!

האַט זיך ר' יידל פֿאַרלוירן. לאַזט ער אַראָפּ דעם קאַפּ און

מורמל עפעס אין דער שטיל. ר' וואָווע אָבער העלפֿט אים אַרויס
און ער ווענדט זיך צום כלל:

— יידן, — זאָגט ער — צ'אַט געהערט, וואָס אַ שייגאַץ קאָן?
אַרויסוואַרפֿן אים פֿון בית-המדרש! אַרויסוואַרפֿן!

גיבן זיך אַ פֿאַר צעפֿלאַמטע, שוואַרצבערדיקע יידלעך אַ לאַז
צו פֿאַנטלען, אָבער ער טוט אויף זיי נאָר איין בליק, ווערט זיי נישט
גוט, עס נעמען זיי ציטערן הענט און פֿיס און זיי בלינבן שטיין ווי
די שטומע.

— רבי, רבי, כ'ווייס ניש'... זאָגט ער — כ'האַב געזינדיקט?
יא, כ'האַב געזינדיקט... אָבער רבי, מיט וואָס זינען זיי בעסער פֿון
מיר?... רבי! — טוט ער פֿלוצלינג אַ ברום, אַז בנים רבֿ נעמט זיך
שאַקלען דאָס שטריימל אויפֿן קאַפּ, אַז עס פֿאַלט שיער אַראָפּ. —
רבי! ר' וואָווע שיקט ניש' זיין טאַכטער אַרויף צום קאַמענדאַנט?...
ווערט אַ שטילקייט ווי אַרום אַ טויטן, נאָר וואָווע אַליין — אַזאַ

בושה! — הייבט אָן הייזעריק צו קוויטשען:

— יידן! וואַרפֿצין אַרויס! אַרויס! — און צו אים — מ'עט דיך
לאַזן אַוועקשיקן אין קייטן! אין קייטן 'עט מע' דיך אַוועקשיקן!
יידן — וואָס שטייט עץ?

קריגט איינער פֿון די יידן מוט און טוט פֿאַנטלען הינטן-אַרום
אַ קלאַפּ אין האַלדז; דרייט זיך פֿאַנטל אויס און יענער ליגט שוין
אויף דר'ערד און שרייט ווי אַ געקוילעטער... קאַפּל מיט יענקלען
שטייען שוין נעבן פֿאַנטלען און יענקל רעדט נישט קיין וואָרט...
און ס'וואַקסט-אויס צווישן זיי דער בלינדער גרונם, בנז וועמען
ס'אַנטפלעקט זיך דער גלאַנציק רויטער אַפּגרונט שוין אין אויג...
נאָר מענדל באַווייזט אַ גרעסערע גבורה... ער שפּרינגט פֿון טיש
אויף די שטענדערס, פֿון די שטענדערס אויף די קעפּ און ער שרייט
שוין דאָרט אין פֿאַטערס גבול. ווערט אַ געשריי און אַ געשטופּ
און אַ בהלה, ווי בנז אַ שריפּה. עפעס ברענט דאָרט אין דער
לופֿטן, און יידן פֿאַלן איינס איבער ס'אַנדערע צעדמט, צעיושעט,
צעממיתט... די וואָס שטייען נאָך אויף די פֿיס ריכטן זיך, שטופן זיך

און יעדער וויל וואָס פֿרײַער זײַן בײַ דער טיר — אַרויס מיטן לעבן — אַרויס פֿון עשׂום הענט... און פֿאַנטל שטייט ווי אַ צוגעטשווע-קעוועטער. ביז עס ווערט שיטערער אַרום אים. און די לעצטע קופּקע יידן, וועלכע לאָזן זיך אַנטלויפֿן אָן די סאַמעטענע היטלעך, נאָר מיט פֿאַלעס צוגעדעקט אויף די קעפּ, רופֿט ער נאָך:

— אַ כאַלערע זאָל ענק אַלע אויסדושען!...

געפֿעלט עס נישט פֿינפֿקען, טוט ער אַ זאַג:

— איין כאַלערע איז ווייניק!...

אַבער ער זאָגט עס מיט אַזאַ מינע, אַז די יונגען קוועלן שוין צוריק און לאַכן, און מע ווייסט נישט, וואָס עס ווערט אַצינד אין בית־המדרש מער — געלאַכט אָדער געוויינט.

נאָר איטשל שטייט אין אַ זײַט — צום שלאָגן איז ער קיין בריה נישט. שטייט ער און עס טוט אים נאָר בלוזי הנאה, וואָס אַזעלכע שלעגערס געפֿינען זיך אויף דער וועלט.

דערנאָך, אַז פֿאַנטל גייט אַהיים עסן, גייט ער שוין גלײַך מיט מענדלען און, אַרויסגעמענדיק פֿון אַ באַהעלטעניש הונדערט רוסי־שע רובלס. גיט ער זיי מענדלען:

— 'עסט דע' מאַכן אַן אַבראַניע — זאָגט ער.

ער שיקט אויך אַוועק דאָס וואַכנגעלט פֿאַרן אונטער־אַפֿיציר און פֿאַרן וואַכמיסטער.

6

נאָכן שלאָף, אויפֿגעהויבן זיך פֿון די בעטן, געעפֿנט די לאַדנס, האָט אַרײַנגעשניינט די הייסע תּמוז־זון, וואָס איז געשטאַנען נאָך הויך אין הימל, כאַטש ס'איז שוין געווען פֿיר אַ זייגער נאָך מיטאַג. דער אַלטער שייקע אין די וואַטענע הויזן, מיטן גרויסן טלית־קטן און סאַמעטענעם קאַפל אויפֿן קאַפּ, איז געשטאַנען אין דער אַפֿענער טיר און האָט געקוקט אויף דער העלער ערד, וואָס בלענדט

פֿאַר גלאַנצן. ער האָט גענומען אויף דער האַנט שיינדעלעס פֿיר-
יעריק קינד, איז אַרויסגעגאַנגען פֿאַר דער טיר און זיך געזעצט
אויף דער שוועל. די אויסגעבלאַקירטע אויגן זינען, וואָס זינען
ענלעך געווען אויף אַ מאַטאָווער, אָפּגעשאַסענער בלעך, האָבן גוט-
מוטיק געשמייכלט און ער האָט זיך גענומען צו שפּילן מיטן קינד.
— אַז, טאַ, טאַ, טאַ... — האָט ער געזאָגט און געציטערט
מיטן קליינעם פֿינגער איבערן קינדס בריסטל אָדער איבערן בייכע-
לע. האָט דאָס קינד געלאַכט און צוגעמרוזשעט מיט די אייגעלעך
צוליב דעם צו גרויסן ליכט. האָט זיך דער אַלטער מער איבער-
גענומען מיט דעם און האָט אַלץ אין איינעם געזאָגט:

— אַז, טאַ, טאַ, טאַ... — און דאָס קינד האָט פּסדר געלאַכט.

געהערט, אַז אין דרויסן זיצט דער אַלטער שניקע, זינען די
קינדער, וואָס האָבן אים ליב געהאַט, אַרויס פֿון די שטובן, נישט
געוואָרט אַפֿילו אויף שבת-אויבס, און זיך געזעצט אַרום דעם אַלטן,
געצופּט אים פֿאַר אַן אַרבל אָדער געצויגן אים די באַרד. דער
אַלטיטשקער האָט זיך נישט געבייזערט אויף זיי. ס'האַט אויסגע-
זען, ווי ער וואַלט גאָר געקוואַלן דערפֿון. אויך ער האָט זיי געצופּט
פֿאַר אַ פּוסאַרבל פֿון אַ הויזל, און אַז ס'איז אים געלונגען וועלכע
פֿון די קינדער אַרויפֿצוקריכן אויף דער שויס, וואָס דאָס פֿלעגן
זיי שוין נישט וועלן, האָט ער עס צוגעדריקט מיט איין האַנט צו
דער ערד, דערנאָך אויפֿגעהויבן דעם רעכטן פּוס און אַרויפֿגעלייגט
אויפֿן קינדס קערפּערל. צוהאַלטנדיק עס אַזוי, האָט ער עס גענומען
פּאַטשן איבערן געזעסל און ס'קינד האָט געמאַכט געוואַלדן. כאַטש
אין שריצען איז געווען בלויז געלעכטער — דאָך זינען די מאַמעס
באַלד אַרויס פֿון די שטובן, אין די שבתדיקע האַלקעס, אין די
שלאָף-קופּקעלעך, מיט די באַרוועסע פֿיס און גענומען ריידן אויף
זייער לשון.

— געזען אַ ביסל דעם אַלטן: קליינע קינדער צו שלאָגן!... —

האַט זיך איינע געמאַכט ווי געבייזערט.

— מע' וואַלט גאָר אים געפּאַטשט אַזוי דאַרטן!... — זאָגט שוין

אַרײַן אַ צווייטע און בייגט-אַוועק דעם קאַפּ, מ'זאָל נישט זען ווי זי לאַכט.
און אַ דריטע מאַכט זיך, ווי זי וואַלט זיך גאַר שטאַרק גע-
ביזערט:

— אַ וויסט, פֿינצטער באַגעגעניש אונדזערע שונאים!...
אַזוי גייט עס צו. די קינדערלעך קנַקלען זיך איבער די שטיי-
נער און כאַ-כאַ-טשען מיט די לעצטע כוחותלעך, און טייל צעוויי-
נען זיך שיער פֿאַר גרויס שמחה. דערנאָך טרעפֿט, אַז ס'גייט-
אַדורך דער אַלטער „קייסער“, פּאַמעלעך, מיט געזעצטע טריט —
אַן איבערבלייב פֿון אַמאַליקע תקיפֿותדיקע יאָרן — שטעלט ער
זיך אָפּ פֿאַר דער שוועל און זאָגט: „גוט שבת!“ און הייבט-אַן אויס-
צופֿרעגן, ווי עס דערגייט, צי ס'פֿאַרדינט זיך עפעס, צי מ'איז גע-
זונט. אַזוי אַרום פֿאַרבינדט זיך צווישן ביידע אַלטיטשקע אַ שמועס
פֿון אַמאַליקע צייטן, פֿון יענע יאָרן, פֿון די שוין לאַנג פֿאַרגאַנגענע
יאָרן. שטעלט זיך שניקע אויף פֿון דער שוועל און מיטן קינד אין
אַרעם, שלעפֿן זיי זיך איבערן טראַטואַר, וואָס ציט זיך האַרט ביי
די הַנזער ביזן סוף שטאַט. קומט ער אין התפּעלות אַרײַן פֿון די
גוטע זכּרונות, טשמאַקעט ער מיט די ליפּן און שטאַמט פֿאַר איבער-
נעמונג:

— געדענקסט, — זאָגט ער — אַ קוואַרט בראַנפֿן האָט גע-
קאַסט אַכט גראַשן און אַ פֿערטל גענדונס אַ צענערל...
— האָט טאַקע אַ גוטער ברודער געקאַנט געבן אַן עס און טון
אַ טרונק! — ווערט לאַזערס קול ווידער באַסאַווע, ווי מיט אַ דריי-
סיק יאָר צוריק. — ס'האַט עפעס אַמאַל געשפּילט די ראַל אַ פֿעסע-
לע ביר? שבת, אין אַ פּראַסטן שבת, איז געשטאַנען אַ גרויס פֿאַס
ביר, און טרינק, ברודער, וויפֿל ס'קאַן נאָר ריין...
— און אַ שטיקל בראַטנס? — שטייט אויך שניקע נישט אָפּ —
ס'האַט דאָך גערונען איבער די צייַן, אַז מ'האַט אינגעביסן...
און פֿון זינע אייגענע ווערטער קומט שניקע אַרײַן אין אַזאַ
ברען, אַז ער פֿאַרגעסט גאַר, ס'איז שוין מיט אַ פֿערציק יאָר שפּע-

טער... ער לעקט ערשט אצינד מיט דער צונג איבער די פארטריקנטע ליפן זינע און מיינט, אז ער האלט עס טאקע ערשט צווישן די ציין... א גענדול, כאטש דאס פיפיקל... און בשעתן צעקוועטשן מיט די ציין קוועטשט ער פאמעלעך, פאמעלעך, אז ס'זאל טאקע רינען וואס מער... דערביי נעמט אים נאך אין די בלעכענע אויגן גלאנצן א תאוהלע, אן עבירהלע... נאר אט פאר די דאזיקע תאוה באקומט דער אלטער שניקע טאקע באַלד די שטראף, וואָרן ער דערמאָנט אז דאָס, וועגן וואָס ער רעדט, איז שוין לאַנג פֿאַרשווימען, און אז הַנַּט באַקומט ער אַ ראַזאַווע ברייטל אויף די באַנעס²⁷, פֿון וועלכן די שטיקלעך שעצקע, וואָס זינען אַרַנגעקאַטן דערינען, צעשנאַנדן אים די אַלטע אַסלעס. דערשפּירט ער טאָקע, ווי די צונג זינע איז הַנַּט עפעס ווי אַ טרוקן שטיק לעדער אין מויל, און נישט קיין שמאַלץ רינט איבער איר, נאַר ס'שלאַגט קאַפּויער דאָס ראַזאַווע ברויט מיט די קאַרענע קליסקעס²⁸ פֿון דער שבתדיקער סעודה... נעמט אים לאַזער אָן פֿאַר דער פֿרײַער האַנט און פֿירט אים אַרײַן צום זון זינעם, וואָס ווײַנט דאָ טאָקע דערנעבן. דאָרט איז איצט אַ לעבן. ס'טוט זיך, ווי אויף אַ קליינער חתונה. חימל קייסער זיצט אויבן אָן אין אַ וואַלענעם שלאַפֿראַק (אין דעם שטעטל האָט אַפֿילו דער „קייסער“ אויך אַ חסידישן שלאַפֿראַק...) און רעדט אויף אַ הויך קול, וואָס פּאַסט זיך אַפֿילו נישט זייער שטאַרק צו צום שלאַפֿראַק... אַרום, פֿון ביידע זינען טיש, זיצן די „פּשיאַטשעלעס“: פּאַנטל, קאַפל, יענקל. ס'פֿעלט אויך נישט דער בלינדער גרונם און בערטשע שטייט בנים פֿענצטער און לאַכט אַריבער צו אַ שוואַרצער שיקסע, וואָס שטייט קעגנאיבער נעבן אַ טויער, און שאַרכט מיט דעם שוואַרצן לאַטש איבערן זאַמד און קוקט נישט איבעריק צו אים. און אין ווינקל, אויף אַ פּוּס-בענקעלע, זיצט חימלס ווייב, די גראַבע ביילע, און ניאַנטשעט אַ קליין קינד, פֿון וועלכן ס'בלישטשען אַ פֿאַר שוואַרצע אייגעלעך אַרויס. נעבן

²⁷ שפּינקאַרטלעך בני אַ ראַציאָניר־רעזשים. — ²⁸ גראַבע לאַקשן.

ביילען, אויף אַ שטול, זיצט דאָבע די קצבטע אָדער ווי מען רופֿט זי נאָך „די ריטערקע“. און זיי, די ווייבער, ריידן פֿון דער מלחמה, אַ זאָך פֿון וועלכער ס'שטעמל, צייט ס'גייט דער שמוגל, האָט נישט דערמאָנט מיט אַ וואָרט. דאָבע איז געקומען מיט אַ נכס, און איר מאַן, פעלטע, איז אין אָדעס. איינער, אַ וואָרשעווער, וואָס איז גע־קומען פֿון „פלען“²⁹, שרייבט איר, זי זאָל אַרײַנפֿאַרן קיין וואָרשע צו אים — ער האָט אַ גרוס פֿון איר מאַן. האָט זיך באַלד אויך חימל אַרײַנגעטאָן אין אַ שמועס איבער דער מלחמה און ס'האָט זיך אויפֿגעוויקלט אַ געשפרעך וועגן מענטשן, גוטע ברידער, וואָס זיצן דאָרטן מעבֿר לים, און וואָס עס בענקט זיך אַ מאָל נאָך זיי. טאַקע פעלטע — דער בעסטער פּשיאַטשעל“.

האָט זיך געצויגן דאָס געשפרעך מיט אַ מין בענקשאַפֿט וואָס דריקט זיך אויס אין קלאַפֿן איבערן טיש מיט די פֿויסטן און אין אַ פֿלעמען מיט די אויגן. עפעס אַ בענקשאַפֿט דורך אַנזערנע לונג־גען מיט אַנזערנע פֿלייצעס איז עס געווען. און ס'האָט זיך גע־גלוסט אויפֿצושטיין פֿון טיש און צו געבן אַ געשריי גלאַט אין דער וועלט אַרײַן: „הערט — ס'זאָלן ענק אַ רוח אין די מאַמעס אַרײַן?!... וואָרן זאָ אַ מין בענקשאַפֿט אי' דאָס געווען... ס'האָט אויס־געזען, ווי מע וואָלט זיך געיאַכמערט איבער עפעס, ווי מע וואָלט זיך געקריגט, ווי מע וואָלט זיך געריסן ביי די קעפֿ. ווייל אַלע פֿנימער זינגען געווען רויט ווי די פֿייערן און די אויגן אין זיי זינגען שיער נישט צעפֿלאַמט געוואָרן. זיי האָבן געהאַט אַ געפֿיל פֿון דער דאָזיקער בענקשאַפֿט, ווי מען וואָלט זיי גרויסע גראַבע דישלס פֿון וועגענער אין די געדערעם אַרײַנגעזעצט און זיי שטיקן זיך און שטיקן און קענען זיך קיין שום עצה נישט געבן...“

— בערטשע! — רופֿט מיט אַ מאָל אויס חימל אין מיטן קלאַפֿן — גיי נאָך אַ ביסל משקה...
דערהערט דאָס וואָרט, איז שוין קיין זכר פֿון בערטשען נישט

²⁹ געפֿאַנגענשאַפֿט.

געבליבן, נאָר וואָס קאָפל באַווייזט אים נאָך קוים נאָכצושרייַען אויף יענער זייט אַרויס:

— און ברענג-מיט אַ פאָר מאַרינירטע הערינג!
ווערט אַזויערנאָך טאַקע צערוגען די בענקשאַפֿט און אַרום טיש איז שוין צוריק שוין ושמחה. און אויב מען שמועסט נאָך עפעס פֿון דער מלחמה, איז עס שוין נאָך וועגן שמוגל... קאָפל רעדט וועגן די וואַכן, וואָס יעדע צוויי מניל טרעפֿט מען אַן אַנדערע און יעדער וואָך באַזונדער טייל-אַרום אייער און פוטער, ס'לעבן זאָל זיי שוין ווערן ביטער... און היימל רעדט פֿון פֿערד, וואָס די דייטשן נעמען-צו, און אַז אַ פֿערד, וואָס דאַרף קאַסטן אַ צוויי טויזנט מאַרק, צאָלן זיי — אַזוי ווי די דייטשן קאַנען צאָלן...

— נאָר דו, פּאַנטל האָסט געפּאַקט אַן אַגער... זאָלסט וועלן היינט פֿאַרקויפֿן דעם אַגער, 'עסטו אַפּנעמען צוויי מאָל אַזוי פֿיל... אַבער פּאַנטל ענטפֿערט נישט. ער זיצט די גאַנצע צייט מיט אַ פֿאַרמאַכט מויל און קוקט נאָר אויפֿן טישטעך. יעדע פּאַר מינוט הייבט ער אויף דעם קאַפּ, טוט אַ בליק דורכן פֿענצטער אויף דער גאַס אַרויס, ווי ער וואָלט אויף עפעס געוואַרט, און קוקט ווידער אויפֿן טישטעך, רייבנדיק עס מיט די צוויי גראַבע פֿינגער פֿון ביידע הענט איבערן קאַנט פֿון טיש, אַזוי אַז עס דאַכט זיך — נישט נאָר בלויז דאָס טישטעך, נאָר באַלד וועט ער אין קאַנט אויך אויסרייבן צוויי לעכער.

7

ווען היימלס פֿאַטער איז אַרטינגעקומען מיט שייקעלען, האָט זיך דער לעצטער אַרומגעקוקט איבער דער שטוב און, דערזעענ-דיק ביילען מיטן קינד, האָט ער זיך, ווייזט-אויס, אין עפעס דער-מאַנט. ער האָט געכאַפּט אַ בליק צו זיין אַרעם, אַזוי ווי ער וואָלט גאָר געהאַט פֿאַרגעסן וועמען ער האָט דאַרטן, און געטראַכט זיך:

עס וועט באַלד ווידער זיין אַ שטיקל אַרבעט... און אזוי ווי ער האָט געטראַכט, האָט ער זיך באַלד אַראָפּגעזעצט צו ביילעס פֿיס טשיפֿ-קעם — און אַ קיצל יענעם קינד אין בייכעלע, און אַ קיצל דעם. אַ פֿיר דעם קליינעם פֿינגער יענעם איבערן בריסטל:

— אַי, טאַ, טאַ, טאַ...
און אַ פֿיר דעם:

— אַי, טאַ, טאַ, טאַ...
און ביידע קינדער לאַכן שוין צווישן זיך, איינס דאָס אַנדערע

אין די פּנימלעך, און שטרעקן די הענטלעך צו זיך, פּונקט ווי אַ גדולה וואָלט זיי באַגעגנט. אַזש פֿאַר גרויס צופֿרידנקייט נעמט דער אַלטער שניקעלע און הייבט זיך אָן צוצוזינגען אַ ניגונדל, וואָס איז עפעס אַזוינס — נישט קיין וואָלאַד, נישט קיין טערקיש, נישט קיין טאַטעריש, נאָר אויף וואָס שניקעלע אַליין קאָן זיך...
דערווייל קומט אָן בערטשע מיט אַ פֿאַס ביר און מיט אַ פּלומפל, נעמט מען אַרויס דעם הילצערנעם שפּאַנט³⁰, מ'זעצט אַרײַן דעם פּלומפּ, און בערטשע שטייט שוין מיט די גלעזער, און ס'דרייט זיך, און עס גיסט זיך. דאָבע די ריטערקע, מיטן גלאָז אין דער האַנט, שטעלט זיך אויף און ווינטשט ווי אַ מאַנספּאַרשוין:

— כ'זאַל גיך און אין קורצן דאָ האָבן מיין פעלטן!
ענטפֿערן אַלע מזלער:

— אַמין.

בערטשע פּלומפט און טיילט ביר און, ווען עס פֿעלן־אויס גלעזער, שטעקט ער דערווייל אונטער דאָס מויל אונטערן פּלומפל און וויפֿל ער לאָזט דאָרט אַהין אַראָפּ בלייבט זיין סוד... פֿאַררויטלט זיך אים דאָס פנים און דער קאַרק, בייגט ער זיך אַריבער איבערן טיש, צו וועלן נעמען אַן אויסגעליידיקט גלאָז. קומט ער אויס כמעט אויסגעצויגן איבער אים מיט דער גאַנצער לענג קערפּער, גיסט אים גרונם אַ ביסל שוין דערווייל אין קאַרק אַרײַן און ער שטייט שוין צוריק ביים פּלומפל מיט אַ געלעכטערל.

³⁰ פּראָפּן, פּאַרשטאַפּעכץ.



בערטשע פלומפט און טיילט ביר...
 2טער טייל, ז' 150



...און סיגייט-אויפק א דאווענן צו גאט...
 2טער טייל, ז' 195

דורך דער אָפּענער טיר פֿון דער צווייטער שטוב — די שלאָפֿ-
שטוב — זעט מען צבֿקהן, צבֿיה, חיימלס טאַכטער: אַ שייַן מיידל
מיט שוואַרצע אויגן און מיט אַ אָפּגעברענט פנים. קעגנאיבער איר
זיצט אַ חבֿרטאַרין, וועלכע הייסט פּאָלינאַ און דערציילט איר טייל-
ווייז הויך און טיילווייז אויפֿן אויער וועגן יאַנעקן, דעם מאַגיסטראַט-
שרייבערל. פֿרעגט צבֿקה עפעס איבער — דערציילט יענע נאָך אַ
מאָל. און די אויגן ביי זיי צעבלישטשען זיך מיט פֿייערלעך, וואָס
גליען און ציען... די ליפֿן זייערע פֿולן זיך אויס, ווערן אָפּענער,
דיקלעכער, פֿאַרשניטער. און די בריסטלעך צוזאַמען מיט די בלוז-
קעלעך הייבן זיך, עפעס פּונקט ווי דאָרט וואָלט עפעס געצוקט...
זיי אליין אָבער ווייסן גישט פֿון דעם אַלעם. זיי זעען גישט, ווי דאָס
אויג זייערס פֿלאַמט, ווי די פּנימלעך האָבן זיך פֿאַררויטלט, ווי די
ליפֿ האָט זיך אויסגעפֿולט און אַז די בריסטלעך זייערע הייבן זיך...
ריידן זיי ווייטער און ווייטער פֿון יענעם שרייבערל, פֿלעכטנדיק זיך
דערבײַ די צעפּלעך, און לאַכן מיט אַ גישט-דערלאַכטן געלעכטערל
און שמייכלען מיט אַ צעמישט שמייכלעלע אין די אויגן... און דאָס
איינציקע, וואָס זיי פֿילן יאָ, איז עפעס אַ קיצלעך, וואָס גייט זיי אין
די לײַבער אַרום און קאַרטשעט זיי די גלידער פֿון באַגער. טראַכטן
זיי ביידע, גישט אָפּגעשמועסטערהייט צוגיין אויפֿן שאַסיי אַרויף,
כדי דאָרט זיך צו טרעפֿן מיט די שקצים. אַרומלויפֿן און, וואַרפֿנ-
דיק זיך אין גראַז, פֿאַרשעמען זיך פֿאַר זיי...
שטייט אָבער דאָ בערטשע, וואָס דאָס אייגל איז ביי אים אַזוי,
אַ האַלטנדיק דאָס מויל הינטערן פּלומפּל דערזעט ער די צוויי
מיידלעך. צעגראַטשען ³¹ זיך ביי אים די ליפֿן אין דער מיט און
דאָס ביר זאַכלישנעט אים שיער און טוט אים אַ גיס-אַפּ דעם
גאַנצן פּרצוף מיט אַזאַ שפּריץ, אַז ער ווערט שיער זאַגלושעט ³².
ער כאַפט עס אָבער אונטער מיט אַ געלעכטער, וואָס ווערט באַלד
אונטערגעהאַלטן פֿון גאַנצן עולם מיט אַ כאַ-כאַ-טשען, און אין אַ

³¹ צעדראַפּען מיט די נעגל. — ³² פֿאַרטויבט.

מינוט אַרום שטייט ער שוין אין דער צווייטער שטוב און זאָגט:
 — צבֿקה, אַ גלאַז ביר. לאַז אַרײַן...
 לאַכן ביידע מיידלעך און שטויסן זיך אין די עלנבויגנס אַרײַן,
 ווי איינער רעדט: „קוקצ'ן נאָר אָן — אַ פנים! אָבער יענע?“... אזוי
 רײדן זיי מיטן שטויסן זיך און פֿאַרשטייען... דערנאָך נעמט צבֿקה
 דאָס גלאַז ביר און זאָגט:

— און פֿאַר פֿאַלטשען וואָס האָסטו ניש' אַרײַנגעברענגט?
 — טאַקע יאָ, — ענטפֿערט דער יונג און פֿאַלטשע האָט שוין
 אויך אַ גלאַז ביר אין האַנט. בייגט צבֿקה אַפֿן דעם קאַפּ, נעמט-צו
 דאָס גלאַז ביז צו די ווינטע צייך, וואָס שלאָגן-אַפּ איצטער נאָך וויי-
 סער, און בײַ יעדן שלונג רוקט זיך דאָס ווינטע גאַרזשעלע³³ פֿון
 איר האַלדז אַראָפּ און אַרויף. הייבט דער יונג אָן צו לאַכן פֿון עפעס,
 וואָס איז אים נאָר וואָס געפֿעלן. קען ער זיך נישט אַינהאַלטן און
 טוט מיט אַ מאָל אַ שנעל אויפֿן באַדעם פֿון איר גלאַז. טוט זי זיך
 אַ פֿאַרכליפֿ — ס'איז איר אַרײַן אין דער לינקער קעל און פֿאַר-
 שפּריצט אים דאָס גאַנצע פנים. לאַכט די חבֿרטע, נאָר זי צעוויינט
 זיך נישט שיער פֿאַר בזיון. דערזעט דאָס היימל, הילכט באַלד אָפּ
 אַ פּאַטש איבער בערטשעס נאַסע באַק און ער גייט טאַקע באַלד צו-
 ריק אין דער ערשטער שטוב אַרײַן צו פּלומפֿן.
 דאָבע, וואָס איז אויך אַרײַנגעקומען אין עקסטאַז פֿון ביר, זעצט
 זיך בנים פֿינפֿטן גלאַז צו צום טיש, און הייבט-אָן אַוודאי צום הונ-
 דערסטן מאָל איבערצוהזרן די מעשה מיט איר פעלטן, ווי אזוי
 זיי האָבן זיך גענומען.

— בײַ מײַן טאַטן — צערעדט זי זיך — אין לאַדזש איז געווען
 די גרעסטע יאַטקע פֿון כּשר פֿלייש. יעדן טאַג זינען געוואָרן אויס-
 געוויגן בהמות אין די צענער אַרײַן! קומט ער אזוי איין מאָל אַרײַן,
 געהאַט צו פֿאַרקויפֿן פֿופֿציק קעלבער, און דערזעט מיך שטיין בײַ
 דער וואַג. צ'קוקט מיך היינט אָן — ניש' די אייגענע!... דאָס פנים

³³ גערגעלע, קנאַפּ.

האָט געפּעכלט ווי די זון. אַ לאַנג, ווייַס פֿאַרטעך אַרומ־אוינ־אַרום.
אַ הייב אַ פֿערטעלע פֿון אַ הונדערט און פֿופֿציק פֿונט — מיטן
בליק נישט צו דערקוקן. האָט ער ניש׳ אינגענומען אַ מיתה־משונה?...
אַזוי געדענקט עס דאָבע די טעג, ווען ס׳האָט זיך פֿאַרבונדן אַ
ליבע צווישן איר און פעלטן. האָרען זי אַלע אויס מיט שיכורלעכ־
קייט און קאַפל בענטשט זי מיט אַ ברכה:

— אַ ברעכעניש אין דענע ביינער אַרײַן!

נאָר דאָ דערהערט זיך פֿון בערטשען, וואָס איז אויף אַ רגע
אַרויסגעגאַנגען, אַ קול פֿון פֿאַר דער טיר:
— אַזוי ׳עלן זיי אַ סך אַהערקומען?...

גיט היימל צו צום פֿענצטער, שטעקט־אַרויס דעם קאַפּ דורכן
אַפֿענעם לופֿטיק און פֿרעגט:

— ווער ׳עט עס קומען, אַהרעלע?

— פֿופֿציק דייטשן — ענטפֿערט־אַפּ דאָס קול פֿון אַהרעלע
קוואַרטיר־מײַסטער, וועלכער איז דאָ צוגעקומען — און צ׳ישן זיי
געפֿינט זעך זעקס נאָפֿיצירן און נײַן נינזשינירן...

דערהערט אַזאַ נײַס, רופֿט אים היימל אַרײַן אין שטוב, מ׳גיסט
אים אָן אַ גלעזל ביר און אַהרעלע דערציילט, ער האָט געקראָגן אַ
פּאַפּיר פֿון קאַמענדאַנט אַרױפֿצוקומען צו אים. אַרױפֿגעקומען,
פֿרעגט אים יענער:

— זי זינט קוואַרטיר־מײַסטער?

— יאָ. — ענטפֿער איך און ווייַז אים די פּאַפּירן.

— גוט, גוט! — מאַכט ער — זי מוזן אַנגרייטן פֿינפֿצן ווייניג־
גע׳ פֿאַר נאָפֿיצירן און נינזשינירן. פֿינף און דרייסיק אַרבעטער
וויירדן שלאָפֿן אין דער קאַמענדאַנטירע...

— אַזוי, אַזוי... — מאַכן אַלע בניזצערס און אונדזערע פֿורמאַ־
נעס פֿאַרקנייטשן שוין די שטערנס און זיי טראַכטן אין זיך: „אַזוי
פֿיל הינט קומען מיט איין מאָל!..."

און אַהרעלע, דערוואַרעמט פֿון ביר, נעמט גאָר ריידן פֿון דער
מלחמה.

— וואָס מיינט עץ — ס'איז גוט? הער'ן, וואָס יעד זאָג ענק:
 ס'איז ניש' גיט... יעד פֿרעג אַזוי דעם קאַמענדאַנט: זענען זיי פֿינע
 ליטע? ענטפֿערט ער: איינעם קאָן איך — אַ בייזער הונט! זאָג איך
 אים: אָבער איך הייס אַהרעלע און איך האָב פּאַפּירן. קוועלט ער,
 דער קאַמידאַנט, פֿון מיר. וואָס דען? איך הייס אַהרעלע אָדער
 ניש'?!...

און מיט אַ מאָל גיט אַהרעלע אַ כאַפּ-אַרויס אַ נאַזטוך, ווישט
 מיט האַס די באַרד און די וואַנצעס און רוימט זיי פּמעט אַזוי אין
 די אויערן:

— עץ געדענקט ווער אַהרעלע איז? עץ געדענקט...
 רוקן זיך אַלע צו נענטער מיט די קעפּ און, כאַטש זיי געדענ-
 קען אַלע גוט די מעשה, דאָך שאַדט נישט זי נאָך אַ מאָל צו הערן.

8

— עץ געדענקט, ווען ס'איז אויסגעבראַכן די „ביליאַציע“³⁴,
 דעמעלט האָט זעך דעך געטון אויף די גאַנצע וועלט. מילא, אָבער
 אז די דייטשן זענען צוגעקומען, איז דעך געוואָרן שלעכט. גויים
 האָבן געמסרט. מאַטשיזשאַק האָט דען נישט געזאָגט פֿאַר די רוסי,
 אז יעד, אַהרעלע, בין אַ שפּיאָן?!... האָבן זיי אים טאַקי נישט גע-
 הערט. שפּעטער, ווען ס'איז געקומען דער ראַפּאַרט, מ'זאָל אַלע יידן
 אַרויסטרייבן, איז דעך פּונקט פֿאַר נאַכט געגאַנען אַ פּאַטרוול אויף
 דער גאַס און זיי האָבן געהערט אַ שאַס פֿון יענקל פֿעלדשערס הויז
 אַרויס. זענען זיי דעך אַרײַנגעלאָפֿן, געזוכט און האָבן אַלע יידן
 אַרויסגעשלעפּט פֿון דאַרטן: יצחק־יונהן, זיננוול מלמד, נוטען, יענקל
 פֿעלדשער, מיט זייערע ווייבער, מיט זייערע קינדער, און זיי האָבן
 געוואַלט אַלע דערשיסן, כּסדר אַלע דערשיסן.

³⁴ מאַביליאַציע.

— יא, יא — מאכן די ווייבער און דער אלטער שניקע, אז ער דערמאנט זיך אין יענע טעג, הערט ער אויף צו זינגען דאס ניגונדל און שפילט זיך שוין נישט מער מיט די קינדער, נאר זיצט שטיל, שטיל, ווי די ווערטער, וואס אהרעלע האט דא געברענגט פארן מויל וואלטן לעבעדיק און קעגנווערטיק געמאכט יענע אלע שרעקן פון די רוסן...

— דעמאלט — רעדט אהרעלע ווייטער — האט זעך דעם קאמי-דאנט עפעס צעריסן בא דעם שינעלכל, פֿרעגט ער די זעלנער, ווער ס'איז דא אין שטאט א גוטער שניידער, וואס זאל קאנען לייגן א לאטקע, מ'זאל גאר ניש' דערקענען, זאגט מע' דאך אודאי אויף מיר! קומט ער אריין, דער קאמידאנט, מיט צוויי זעלנער און פֿרעגט מיך: „קטא זשדיעס אראל קווארטיר-מייסטער ³⁵“? — הייבט דאך ניש' אודאי די יידענע מנינע אן צו חלשן... יעדן אבער טו א זאג, עץ ווייסט דעך, אן א פיצל מורא „טאק טאטשנא, וואשע וויסאקא-כאדיטעלסטווא. יא סאם אראן קווארטיר-מייסטער!“ ³⁶ — זאגט ער שוין מיט א ווייכן קול: „טאקוי טשין באלשוי או טעביא?“ ³⁷ — און ווייזט מיר דעם ריס אין דעם שינעלכל — „עסט מאכן, מ'זאל נישט דערקענען?“ — פֿרעגט ער. „טאק טאטשנא“ — ענטפער איך. — „אבער גאר ניש' דערקענען?“ — „טאק טאטשנא“. טוט ער אויס דאס שינעלכל און איך אליין גיב זיך א זעץ-אוועק אויפן טיש; מנינע בנים פֿעדעמען די נאדלען און איך הייס שוין דער יידענע מאכן א גוט אנטון, אז ס'זאל קנאקן! נעמט זי, שיט-אן א פֿול אנטון קוילן, צעבלאזט עס און שטעלט עס אוועק נעבן מיר, אויף א ציגל ארויף. שמייכלט ער, דער קאמידאנט און שטעקט-צו א האנט צום אנטון — אין דרויסן איז שוין גוט קאלט געווען! — און לאכט צו די זעלנער. זע איך, אז ס'איז ניש' קא' שלעכטער „פֿאניע“, זאג איך צו מנין

³⁵ ווער איז דא אהרל (דער אפיציר) וואס באזארגט מיט קווארטירן? —
³⁶ אזוי איז עס, אפער ווילגעבוירנקייט, איך אליין בין עס אהרל. — ³⁷ אזא גרויסן טיטל האסטו!?

י'דענע; "חנהטשע, שטעל-ארויף אַ גלעזל טיי פֿאַר יעוואַ פֿרעוואַס-כאָדיטעלסטוואָ!". — דערהערט ער דאָס רוסישע וואָרט, פֿרעגט ער מיך: "שטאָ טי גאַוואַרילי?"³⁸ — זאָג איך אים, אַז טיי הייס איך מאַכן פֿאַר יעוואַ פֿרעוואַסכאָדיטעלסטוואָ; לאַכט ער שוין צו מיר אויך און זעצט זיך אַרויף אויפֿן טיש און קוקט, ווי אַזוי איך מאַך צו רעכט דאָס שינעלכל. חנהטשע שווענקט דערווייל אויס אַ געפֿינגערט גלאַז, אַ פּסחדיקס, מיט אַ טעצעלע מיט אַ לעפֿעלע — ס'האַט גע-בלאַנקט! זי טוט אַ שטעל-אַוועק דאָס גלאַז טיי מיט צוקער, מיט פֿיר קיכלעך — ס'האַט פֿאַרריסן די שטוב! לאַזט ער זיך נישט בעטן — אין דרויסן איז שוין גוט קאַלט געווען! — און ער טרינקט און הייסט זיך דערלאַנגען נאָך איינס. דערנאָך קוקט ער מיר ווי-דער אויף די הענט. זאָג איך צו אים: "וואָס קוקסטו מיר אויף די הענט, די פֿינגער ציטערן דעך און כ'וועל ניש' קענען גוט מאַכן"... לאַכט ער און זאָגט צו די זעלנער: "כאַראַשענקי זשידאַק"³⁹! — און קוקט ווידער און פֿאַרציט די ברעמען, ווי אין פעס געקומען, און פֿרעגט מיך גאַר, פֿאַר וואָס יעדן שפּיל מעך מיטן שינעלכל און מאַך ניש' דאָס לאַטקאַלע. זאָג איך: "וואַשע וויסאַקאַראַדיע! סטניטש? אַט ענדיק איך דאָך די לאַטקע!" "ווי ענדיקסטו?" — זאָגט ער — כ'זע דאָך גאַר נישט די לאַטקע!" — דאָ לאַך יעדן שוין אַרויס און מנינע בנים לאַזן מיך נישט אַליין, אַז דער קאַמידאַנט האָט געמיינט, ס'איז זומער אויף דער וועלט און ס'דונערט גאַר אויפֿן הימל... און יעדן זאָג: "וואַשע וויסאַקאַראַדיע וויל זען אַ לאַטקע, וואָס אַהרעלע קוואַר-טיר-מניסטער האָט געמאַכט? אַ לאַטקע, וואָס אַהרעלע קוואַרטיר-מניסטער ניט-אַרין און ציט-איבער די נעטלעך, מעג מע' שוין זוכן מיט לעכט, וועט מע' שוין אויך ניש' געפֿינען..." און כ'ווינז אים דאָס אָרט, ווי דאָס לאַטקאַלע ליגט. ער קוקט, זוכט, געפֿינט אַבער עס ניש'... ערשט, אַז כ'האַב גענומען זיך פֿינגער און מיט'ן באַטאַפט די נאַט, האָט ער דערקענט ווער יעדן בין... זאָגט ער אַזוי צו מיר:

³⁸ וואָס האָסטו געזאָגט? — ³⁹ אַ גוטינקער יידלאַק.

„אַראַל, ביסט אַ מאַלאַדיען! וואָס ווילסטו פֿאַר דיין אַרבעט?“ — זאָג איך, אָו ס'איז נאָך ניש' פֿאַרטיק — כ'מוז נאָך די קנעפלעך איי-בערנייען — יענער שניידער האָט שוואַך אָנגענייט! — און איבער-פרעסן דאָס גאַנצע שינעלכל... זאָגט ער שוין מער גאָר ניש'. נאָר אָו כ'טראַג אים אונטער ס'מלבוש און ער טוט עס אָן און קוקט אין שפיגל אַריין, לייגט ער מיר אַרויף די האַנט אויפֿן אַקסל: „זאָג, וויפֿל ווילסטו, ער'ך דיר גע'ן“. און ער שטעקט שוין אַריין די האַנט אין דער הויזן-קעשענע און נעמט שוין עפֿענען דעם טייטטער. טו איך זיך אַ רוף אָן: „וואַשע וויסאַקאַדיטעלסטוואַ, איך וויל נישט קאָ קאַפּיקע — קאָ גראַשן ניש'!“ אַבער... — זאָגט ער: „זאָג, שעם דיך ניש'! אַלץ ער'ך דיר גע'ן, וואָס ד'עסט נאָר וועלן!“ — טו איך מיר אָן אַ האַרץ און כ'ווייס ניש' פֿון וואַנען ס'האָט זיך צו מיר גענומען דער שכל און פֿון וואַנען ס'האָט זיך צו מיר גענומען דער כוח דאָס צו זאָגן — און איך רייד-אַרויס: „וואַשע פּראָוואַסכאַדי-טעלסטוואַ! זיבעצן מענטשן האָט מע' פֿאַרשטירט... פֿאַר אַ בלבעל, פֿאַר אַ בלבעל שקר... זיי זענען גאָר נישט שילדיק אין שישן... גאָר ניש' שולדיק... יצחק-יונה, אַ טאַנדייט-שניידער, וואָס ער טוט אַפֿילו קאָן אייגן קינד נישט קאָ ריר... חצקל, אַ מלמד... אַ מלמד — וואָ-שע פּרעוואַסכאַדיטעלסטוואַ...“ — און מינע בנים שטייען פֿאַר-בליפֿט, און די צוויי זעלנערס קוקן אויף מיר ווי צוויי רוצחים, און חנהטשע שטייט און חלשט... און ווינקט צו מיר, כ'זאָל ניש' רעדן... נאָר כ'זאָל ניש' רעדן... יעד אַבער קוק ניש' אויף גאָר ניש' און יעד רעד ווייטער צו'ן אים — קידוש אַ שם...“ — ערשט כ'זע, ער וויל עפעס זאָגן, בלייב איך שטיל. מאַכט ער אַזוי צו מיר: „אַרעל, דו ביסט אַן אַדוואַזשנער טשעלאַוויעק!“... האַסט געדינט אין מי-ליטער? — ענטפֿער איך: „טאַק טאַטשנאַ, וואַשע וויסאַקאַראַדיע; געדינט אין סיבירער פּאַלק, אין דער זיבעטער ראַטע, אין שוואַל-ניע⁴⁰!“ — זאָגט ער: „געפֿעלסט מיר!“ — און נאָך אַ מאַל: אַן אַדוואַזש-

⁴⁰ מוטיקער מענטש... אין 7טן אַפּטייל, אין דער שניידער.

נער טשלאָוויקען! נישטאָ קאָ סך אַזעלכע באַ יעוורעיס... כּיעל נאַכפֿרעגן וועגן די יידן, וואָס דו זאָגסט, און אַז זיי זענען אומשול-דיק, 'עט מע' זיי ניש' שיסן, — 'עט מע' זיי אַרויסלאָזן פֿרײַז!... טוט מע' זיך אַלע אַ לאַז צו אים: יעד, חנהטשע און די בנימ מײַנע — די הענט אים צו קושן, הייבט ער אויף די הענט און זאָגט: — „ניע נאָדאָ... ניע נאָדאָ“...⁴¹

דאָ כאַפט אַהרעלע קוואַרטיר-מײַסטער אָפּ דעם אַטעם און טרינקט-אויס מיט איין שלונג אַ גלאַז ביר. ער קוקט אויף די צו-הערערס זינע, קוקט שטום, אָן ווערטער; אָבער דער בליק זינער רעדט מער, ווי אַלע ווערטער, ווי אַלע לשונות אויף דער וועלט. ער טרינקט נאָך אַ גלאַז, נאָך דערציילן דערציילט ער מער נישט — מ'ווייסט, מ'ווייסט שוין גוט, וואָס דעמאָלט האָט אָפּגעטאָן זיך אַ ביסל! ווי דער רבי, זכּרונּו לברכה, מיט דער לאַנגער, ווייסער באַרד, מיטן גרויסן שטרײַמל אין מיטן אַטלעסענעם פֿוטער, איז געקומען צו אַהרעלע קוואַרטיר-מײַסטער אין שטוב אַרײַן, מיט די שענסטע באַלעבאַטיים, מיט אַלע בעסטע זאַכן. ווי מ'האַט געדעקט דעם טיש מיט אַ ווייס טישטעך. ווי דער רבי האָט געטרונקען לחיים צו אַה-רעלען. ווי ר'האַט אים אויסגעשטרעקט זײַן האַנט און ר'האַט אים אָנגעוואַנטשן, ער זאָל זוכה זײַן צו זען משיח, דערפֿאַר וואָס ער האָט געטאָן אַזאַ גרויסע זאַך, וואָס צוליב אים זינען זיבעצן נפֿשות ניצול געוואָרן פֿון טויט...

און שפעטער, ווען אַלע יידן פֿון דעם שטעטל זינען שוין גע-ווען היימלאַזע אין וואַרשע, האָט אַהרעלע נישט געקענט בלייבן דען אין זײַן שטוב, ווי לאַנג ער האָט געוואַלט, וויפֿל זײַן האַרץ האָט גע-גלוסט? נאָר ער האָט נישט געוואַלט. „אַ מאַל קריגט דער שטן אויך אַ קאַטער“... ערשט — אין „קאַמיטע“ — דאָס בעסטע ווינקל אַה-רעלען! דערנאָך איז ער געקומען צו אַלע גדולים: צו די פעטער-בורגער אַדוואַקאַטן, וואָס זינען געזעסן אין אַ פּאַלאַץ אויף קראָ-

⁴¹ מען דאַרף נישט.

קעווער פֿאַרשטאַט... זיי האָבן אים וועגן אַלץ אויסגעפֿרעגט פֿאַד־
 ראַבנע... האָבן אים געגעבן פֿיל געלט און אָנגעשריבן אַזעלכע
 פֿאַפֿירלעך, וואָס זינען גלייך אַ שטייגער צו אַ מעדאַל... און וואָס
 זיין זון איטשעלע טאַקע טראָגט זיי נאָך עד הינה אַרום אין קעשענע
 און קען זיך מיט זיי ניט שיידן אַ מינוט... ווייל ער איז אויך אַ
 מענטש, וואָס ער האָט געלייענט אין ביכלעך... דאַן האָט מען אים
 ווידער פֿאַרבעטן אויף אַן אַנדער אַרט, ער ווייס אַליין נישט וווּ, נאָר
 אומעטום געווען אַ בעלן אים צו זען... געבעטן אים זיצן אויף אַ
 פלושענער פֿאַטערשטול און ווידער אַ מאָל אויסגעפֿרעגט „פֿאַדראַב־
 נע“ און אַלץ פֿאַרשריבן אין אַ בוך: „זאַלסט וויסן זיין — האָט מען
 אים געזאָגט — דיין נאָמען 'עט בלייבן אויף שטענדיק צווישן יידן
 דורך דעם נס, וואָס איז דורך דיר געקומען“. און נאָכן אויספֿרעגן
 האָט מען אים צוגעזאָגט, אַז ער וועט האָבן אַל דאָס בעסטע אין „קאַ־
 מיטע“, און מ'האַט אים געלאָזט גיין צוריק פֿריי צו די היימלאַזע...
 אַט אַזאַ מעשה האָט זיך פֿאַרלאָפֿן אין יענעם שטעטל מיט
 אַהרעלע קוואַרטיר־מייסטער, און יצחק־יונה פֿאַרגעסט נישט ביזן
 היינטיקן טאָג, אַז ער, אַהרעלע, האָט אים געראַטעוועט פֿון אַ זי־
 כערן טויט, יעדע וואָך, אַזוי ווי גאַט גיט דעם פֿרייטיק, אַזוי שיקט
 ער אים אַרײַן אַ פֿערציקסטל. אָבער אַהרעלע קווענקלט זיך דאָס
 אַנצונעמען: „כ'ווייס, ס'קאַסט דאָך געלט!...“

ווען אַהרעלע האָט נאָך זיין דערציילן די געשיכטע זיך גענוי־
 מען צום ביר, האָט שוין אָנגעהויבן צו ווערן פֿינצטערלעך. יידן
 זינען שוין געגאַנגען פֿון שלוש סעודות מעריב דאווענען. האָט מען
 זיך אויפֿגעשטעלט פֿון די ערטער. נאָר גרונם איז געבליבן זיצן —
 ער האָט אַינגעדערעמלט. וועקט אים קאַפל:

— אַ כּאַלערע אין דיין נאָז אַרײַן! ביסט גאַר אַינגעשלאָפֿן?
 כּאַפט זיך יענער אויף און זעט, ווי טונקל ס'איז שוין אין גאַס,
 איז ער מיט איין טריט בײַ דער טיר און זאָגט:
 — נײַ לאַ' מע' גיין צו די פֿירן...
 נאָר פֿאַנטל 'עט היינט נישט' פֿאַרן, ער ווייסט אַליין נישט, אפֿשר

מאַרגן...

שטעלט זיך אויף דער אַלטער שניקע מיטן שלעפֿערדיקן קינד אין אַרעם און, אַרויסגייענדיק, דעקט ער עס איבער מיטן טלית-קטן זינעם — פֿאַר נאַכט, ס'איז קילבלעך — און לאַזט זיך גיין מיטן טראַטואַר אַהיים צו פֿייגעלען.

9

סראַלקע בולץ, דאַבע דער קצבֿטעס שוואַגער, אַ יונגער מאַן פֿון אַ יאָר פֿינף, זעקס און צוואַנציק, האָט שוין געהאַט אויף זיך שיינע עטלעכע פראַצעסן פֿאַר פֿערד. זיי, די דניטשן, פֿאַרשווינגן נישט אַוועלכע זאַכן! בנים רוס, אַז ד'אַסט⁴² ערגעץ צוגעלקחנט אַ פֿערדל, איז געווען אַ צענערל דעם זשאַנדאַר און — פֿאַרטיק! ביסט אַ פֿרניער פֿויגל. קאַנסט דיר ווייטער טאָן, וואָס דיין האַרץ גלוסט... הינט אַבער פֿאַרבעט מען דיך און דו קוועטשסט-אַפֿ די נאַרעס און טייל מאַל קאַנסטו זיך נאָך זען מיטן שטריקל פֿאַר אַזאַ מעשה... דער ווייטער פֿתריאל האָט נאָך באַלד אין אָנהייב, אַז די דניטשן זינען נאָר געהאַט אַרנינגעקומען, אַרנינגעכאַפט אַ לעקציע — אַפֿ-געזעסן פֿיר חדשים — און פֿון דענסטמאַל אָן שלאָפֿן שוין בני אים די הענט... סראַלקע אַבער, כאַטש איז'ן איז ער גאָר אַ קצבֿ, האַלט אַ יאַטקע, טאַקע דער שוועגער'נס יאַטקע, דאָך אַז ס'קומט צווישן טאָג און נאַכט עמעצער צו גיין און ווייזט-אַן אויף אַ „כשר“ פֿערדל, וואָס איז גאַט די נשמה שולדיק — טאָ ווי קאָן מען עס עפעס גלאַט אַווי, מיר ניש', דיר ניש', אַוועקלאָזן מיט דער האַנט?... און טאַקע פֿאַר אַזאַ מעשה ווייזט ער זיך שוין נישט אַ חדשים זעקס אַדער זיבן אויף דער ליכטיקער וועלט... שטייט הינט אין יאַטקע דאַבע אַליין און, אַז ס'איז דאָ צו פֿאַרקויפֿן אַ פֿערטעלע פֿלייש, קוקט מען דורך די שפּאַרעס, אויב ס'ווייזט זיך נישט אַ מאַל דער דניטש —

⁴² דו האַסט.

רעקוויזירן. שווער, גאנץ שווער היינט צו זיין אַ קצבֿ. ווי זעסטו אַ פויער זאָל קומען מיט אַ בהמהלע אויפֿן מאַרק פֿאַרקויפֿן? דאַרפֿסט צו האָבן, איז ער גאַר געוואָרן אַ פריץ און קום דו צו אים! און אי־בערן וועג איז דאָך ס'בהמהלע איינגעשטעלט, צען מאָל, הונדערט מאָל, טויזנט מאָל! פֿירט מען ביי נאַכט און דורכן פֿעלד, הינטן־אַרום פֿירט מען עס אַרײַן אין הויף, מ'ברענגט דעם שוחט און ער שעכט.

אין דעם אייגענעם שבת־צו־נאַכטס, ווען די צוויי פֿורן, קאַפֿלס און יענקלס, זינען אוועקגעפֿאַרן, האָט זיי פֿאַנטל מיט די שיקסעס באַגלייט אַ שטיק וועגס אויפֿן שאַסיי אַרויס. צוריקגייענדיק האָבן זיי דערהערט אַ גוואַלדיקן מרוטש פֿון אַ קו און אין גאַס איז גע־וואָרן אַ צוזאַמענגעלויף, ווי אויף אַ שריפֿה, זינען זיי אין דער געשווינד צוגעלאָפֿן צו דעם אַרט, און אַזאַ מעשה איז געשען: סראָל־קע בולץ איז, ווי ס'איז נאָר פֿינצטער געוואָרן, אָנגעקומען פֿון איבערן פֿעלד מיט אַ קו, אַ פֿלי פֿון איבער טויזנט פֿונט, און אַזאַ ווילדע, אַז ער האָט זי קיים דערפֿירט אין שטאַט אַרײַן. אַרײַנקומענדיק אין הויף, קומט אים אַקעגן זיין ברודערס אַ געוועזענער מענטש, היינט אליין שוין אַ קצבֿ פֿאַר זיך, אָנגעטאַן שוין אין דער פֿלייש־מאַריי־נאַרקע, וואָס איז דורך און דורך אָנגעזאַפט מיטן פֿאַרטריקנטן בלוט, אַזוי אַז דער בלוט־ריח האָט אַ זעץ געגעבן אין דער קוס נאָזלע־כער אַרײַן — האָט זי זיך געטאַן אַ ריס פֿון סראָלקעס הענט און גענומען לויפֿן איבערן הויף ווי אַ משוגענע, זיי באַווייזן נאָך נישט צו פֿאַרהאַקן דאָס טויער — זי איז שוין אויף יענער זייט. לויפֿט איבערן פֿעלד, טראַטעוועט, קערעוועט זיך אוועק פֿון אַ פֿלויט, וואָס שטייט דאָרט ערגעץ, און קומט־אַרויס אויפֿן שטאַטמאַרק. מענטשן לויפֿן אַקעגן, ווילן זי נאָר כאַפֿן, לויפֿט זי גאַר אין אַ הויז אַרײַן, פֿון דאָרט, דורך אַ קליין געסל, אין גלחס גאַרטן אַרײַן. אַרום גאַרטן איז אַ נידעריקער פֿאַרקאַן געשטעלט. האָט די קו געגעבן אַ שפרונג, אָבער אַזוי אומגליקלעך, אַז זי איז געפֿאַלן אין דער צווייטער זייט אויף די ווענטלעך פֿון אַ ברונעם. פֿאַלנדיק האָט אין העלפֿט קער־

פער איבערגעווויגן איבערווייניק אַרנין — זי האָט געטאָן אַ צאָפּל און האָט זיך אַראָפּגעגליטשט, בלייבנדיק שטעקן צווישן די פֿיר ענגע ווענטלעך פֿון דעם ברונעם, מיט צוויי פֿאָדערשטע אנגעבווי-גענע קלאַען און מיטן קאָפּ אַראָפּ איבערן וואַסער, און זי האָט שרעקלעך געמעקעט.

סראַלקע האָט אין דער מינוט גאָר פֿאַרגעסן, אַז ער טאָר זיך נישט ווייזן פֿאַר די אויגן און איז צוזאַמען מיט די איבעריקע נאָכ-געלאָפּן די קו. נאָר אַז פֿון דער ווייטנס האָט זיך דערזען יעגער, וועלכער איז פּונקט געשטאַנען פֿאַר דער קאַמענדאַנטור, האָט אים דעם ברודערס געוועזענער מענטש אַ שטויס געטאָן:

— סראַלקע, זעסט דאָרט יעגערן? ווער אַ האָז...

איז סראַלקע געוואָרן אַ האָז. אָבער איז פֿון אַרט פֿאַרט נישט אַוועק, נאָר דורך הינטער-געסלעך האָט ער זיך געדרייט, ביז ער איז ווידער צוגעקומען צום גלחס סאַד דורך אַ צווייטער זינט. דאָרט האָט ער זיך אַרויפֿגעכאַפּט אויף אַ בוים און האָט אַנגעשפּיזט די אויגן פֿון בוים אַראָפּ, צו זען וואָס עס ווערט פֿון זיין קו.

אין גלחס גאָרטן איז געווען שוואַרץ פֿון מענטשן: אַלט און יונג, קריסטן און יידן, אַלץ איז געקומען זען, ווי אַרומעט מ'ציט-אַרויס די קו. פֿון שעכטהויז האָט מען געבראַכט די גראַבע קלע-צער מיט די לאַנגע לינעס⁴⁸. פֿון די קלעצער האָט מען אויסגע-לייגט איבער דעם ברונעם אַ רושטאַוואַניע, אַרומגעוויקלט די לי-נעס אַרום אַ וואַל, וואָס האָט זיך געדרייט אַרום זיין אַקס, ליגנדיק אַנגעשפּאַרט מיט ביידע זייטן אויף צוויי קלעצער, און די עקן פֿון די לינעס האָט מען אַראָפּגעלאָזט אין דעם ברונעם אַרנין. מען האָט אויך באַדאַרפֿט האָבן אַ שטאַרקן מענטש, וואָס זאל זיך אַהין אַראָפּ-לאָזן, אָבער נאָר אַ קליינעם, ווייל קיין צו פֿיל פּלאַץ איז נישט גע-ווען. איז געווען פּאַנטל ווי אַנגעמאַסטן דערצו — האָט ער זיך אַראָפּגעלאָזט, אַנגעכאַפּט מיט די לינעס אי ביי די הערנער, אי ביי

⁴⁸ גראַבע שטריק, דראַטן, געפּלאַכטענע פֿון דינע שטריק, דראַטן.

די הינטערשטע פֿיס, מען האָט גענומען דרייען דעם וואָל און פּאַנטל האָט צוגעהאַלפֿן: אי שלעפּן, אי שטופּן, אי דרייען. אַ פּאַר מאל האָט מען זיך אָפּגעשטעלט אָפּכאַפּן דעם אָטעם, כאַטש עס זינען געווען די שטאַרקסטע מענטשן. אַזוי שווער איז עס צוגעגאַנגען. נעבן דעם ברונעם וואָרט שוין דער שוחט. וואָרן ווי קאָן מען זי פֿירן? טאַמער האָט זי שוין אַ פֿוס צעבראַכן? אַ שווער שטיקל אַרבעט געווען. אַבער סוף־בל־סוף האָט מען זי אַרויסגעשלעפט און ס'איז געווען אַ גאַטס רחמנות צו הערן די גוואַלדן, וואָס די קו האָט געמאַכט, און צו זען די אויגן, מיט וועלכע זי האָט געקוקט... אַ סך האָבן געמוזט אַוועקדרייען די קעפּ — טרערן האָבן זיך געשטעלט אין די אויגן. דעמאָלט האָט דער ווייטער פּתריאל דערשפּירט מיט אַ מאל, ווי די הענט זינען, נאָך אַ לאַנגער צייט רוען, וועקן זיך אים פֿון שלאָף... און ער האָט אַנגעזען, אַז נאָך אַזאַ שעת הכּושר טרעפּט זיך נישט אַזוי גיך... האָט ער זיך נישט לאַנג געישוּבֶט, געלאָזט זיך אין די געסלעך אַרײַן, „רעווידירט“ געשווינד עטלעכע הַיזלעך, וואָס ס'האָט זיך נאָר געלאָזט — געשטופּט אין די קעשענעס, און וואָס נישט — אונטער דער פּאַלע. איז טאַקע ווי נאָר דער שוחט האָט זיך אָפּגע־פֿאַרטיקט מיט דער בהמה און אַלע זינען אַוועק צוריק צו זיך אַהיים — געוואָרן אַ ויצעקו פֿון פֿאַרשיידענע שטובן אַרויס מיט פֿאַרשיי־דענע קולות און געשרייען. האָבן טייל זיך באַלד משער געווען ווער מענס אַרבעט דאָס איו, וואָרן באַלד האָט מען געהערט:

— דער ווייטער קאַפּ!...

— וווּ איז ער?

— לאַ' מען אים כאַפּן!...

ער אַליין אַבער איז שוין וווּ, און דאָס אַלץ איז אָפּגעשטעקט בײַ שמואל הויקער, וועלכער האָט עס שוין פֿאַרגראָבן ערגעץ. אַז קיין האָן זאָל קיין קריי נישט טאָן. מעג מען זיין מיט צען קעפּ — איז עס שוין אויך פֿאַרפֿאַלן. אַבער נישט קוקנדיק אויף דעם, האָט מען פּתריאלן יאָ געפֿונען, נישט געקאַרגט אַפֿילו קיין קלאַפּ, אַנגב־געזעצט אַפֿילו. אַבער וואָס קומט דערויס, אַז מע האָט גאָר נישט

געפונען. און ווען ער האט נאך צו מארגנס אויסגעוויזן מיט עדות. אז ער איז דער לעצטער אוועק פון דעם ברונעם — האט מען אים באלד ארויסגעלאזט... און פאנטל, וואס האט זיך גאר נישט נאריש אנגעארבעט, איז געגאנגען איבערן מארק פאמעלעך, מיט הענט וואס האבן געפיערט פון די שטריק, אז ר'איז שוין געווען באלד פאר זיין הויז, זעט ער אורקען ארויסלויפן פון דארט. אורקע, דער-זענדיק דעם טאטן, הייבט-אן צו וויינען:

— טאטע, כ'גיי טאקע נאך דיר. די מאמע שרייט. האדל זאגט. מ'זאל גיין נאכן דאקטער...

האט זיך פאנטל ווידער פארלוירן. נאכן גאנצן שבת — נאך דיר גאר! מילא, פארפאלן... האט ער געלאזט רופן דעם דאקטער. און א גאנצע נאכט האט זיך עס געטאן ביי פאנטלען אין שטוב. גליקע האט געשריגן און די אויגן ביי איר האבן געקוקט, אז ס'איז געווען א רחמנות צו זען...

דער דאקטער האט געהייסן ברענגען דעם פעלדשער און ביידע צוזאמען זינען געווען אין צווייטן שטיבל און קיינעם דארט אהין נישט אריינגעלאזט, אחוץ א פאר מאל. די גוואלדן, גליקעס, זינען געגאנגען ביז אונטערן הימל. מיט א מאל איז שטיל געווארן. די שטילקייט איז אבער געווען פון דעם מין, וואס ווארפט-אן א גרע-סערע אימה ווי דאס שטארקסטע און יאמערלעכסטע שרייען. איז דער אלטער דוקע, וועלכער איז איינגעשלאפן זיצנדיק אויף א בינטל האלץ, אויפגעשפרונגען נישט טויט און נישט לעבעדיק, אזוי ווי ס'איז נאר שטיל געווארן... האבן זיך אלע גענומען איינהארקן, אבער מ'האט בלויז געקאנט פארנעמען די שטילע טריט פון דאק-טער און פון פעלדשער. מ'האט געמיינט, שוין... שוין... נאך דע-מאלט באווייזט זיך גאר האדל מיט א שיסל אין דען האנט, איבער-געדעקט מיט א האנטעך. ווילן אלע צו איר צולויפן. לייגט זי ארויף צוויי פינגער אויף די צונויפגעשנירלטע ליפן, שטעלט פאמעלעך אוועק די שיסל, נעמט-ארויס צוויי טעלער פון שאנק ארויס, שווענקט זיי איבער מיט א ביסל וואסער און גייט ווידער שטילער-הייט אין שלאפֿשטוב אריין.

פאנטל קאן זיך אויף די פיס נישט דערהאלטן. זיי שלעפן אים און רינגן אים. עפעס ציט אים אהין, דארט, צו דער שיסל. גייט ער צו, בייגט זיך און, הייבט-אונטער פארן ברעג דאס האנטעך און ער דערזעט עפעס א רויטלעכס, א נאסלעכס, אבער נישט קיין שיטערס, ווי פשוט בלוט, נאך עפעס אנדערש, גאר עפעס אנדערש... ציט עס אים גוואלדיק אויפצודעקן אין גאנצן... אבער ער שפירט, אז ער טאר עס נישט טאן, ער טאר נישט אריינקוקן, כאטש ער ווייטט נישט פאר וואס ער טאר עס נישט, און כאטש ער האט נאך נישט קיין אונג, וואס עס קאן דארטן זיין... דאך טוט ער מיט א מאל א שלעפ-אראפ דאס האנטעך און ער זעט א גאנץ מענטשעלע: א רויטס, א נאס, מיט הענטלעך, מיט פיסלעך, מיט א קעפל און מיט א פנימל, אבער אין גאנצן קומט עס אים אויס ווי די גרייס פון איין פלינגער זינעם פון דער האנט... דערשרעקט ער זיך דערפאר, צערומט זיך פלוצלינג ווי א משוגענער און לויפט צו דער הויזטיר. געעפנט זי מיט איין מאך — אנטלויפט ער אין דרויסן ארויס, מיט אן אינגעל-בויגענעם קאפ, פונקט ווי עפעס וואלט אין דער לופטן געהאנגען איבער אים, פונקט ווי פון שדים געיאגט...

*

און די שיקסעס זינען געווען ביי שמואל הויקער. אויסטוענדיק זיך, האבן זיי גערעדט, דערמאנט זיך פון די לעצטע צייטן אין וואר-שע, ווען ס'איז קיין שטיקל ברויט נישט געווען צו דער זעט. זיי זינען אויפריכטיק צופרידן געווען פון זייער איצטיקער לאגע: אי ס'איז דא אויף עסן, אי אויף א קליידל. בשעתן ריידן אזוי, איז דאס נאפלטעמפל שוין אויסגעלאשן און דורכן פענצטערל, וואס איז אויבן אין סופיט, שניט-ארטן די זומערדיקע לבנה, א קנלעכדיקע, א פון לע און א ווארעמע. ציט זיך אויס סטאשע אויפן בעטל, אזוי אויס-געטאן אין גאנצן, פארייכערט א פאפיראס און פארטראכט זיך. נאטשען ווידער דערמאנט דאס ריידן און אויך די לבנה אין יענער נאכט, ווען זיי האבן אין ווארשע באשלאסן צו גיין צו די פורן. ווערט

איר אזוי עפעס אויפן הארצן: אי אומעטיק, אי פריילעך. ווייס זי נישט וואס דאס איז פאר א געפיל, ווילט זיך איר אזוי ווי דעמאלט פֿרעגן ביי דער מומען: „וואס איז עס עפעס מיט מיר?“... אבער זי פֿרעגט נישט. זי דריקט זיך בלויז צו איר, נעמט זי פֿעסט ארום מיט די הענטלעך און קושט זי צוויי מאל אין איין באַק און צוויי מאל אין דער צווייטער באַק, און בלייבט ליגן קוקנדיק אויף די זילבערנע פֿאָסן, וואָס ציען זיך שיפֿאויס די פֿענצטער־ווענטלעך, און זי שלאָפֿט־אין אַ רויקע, מיט אַ ליב שמייכעלע אויף די ליפֿן, און מיט די הענטלעך פֿאַרקרייצט אויף דער ברוסט: „דזשענקי באַגו זאַ טאַ“⁴⁴!

נאָר סטעפֿקע איז איצט אַרײַנגעפֿאַלן אין אַזאַ שטימונג, ווי שוין לאַנג, לאַנג נישט. די אויגן צעבלישטשען זיך איר, ווי אין די ערשטע, אין גאָר די ערשטע וואָכן נאָך... און אפֿשר נאָך דעמאלט אויך נישט ווי הענט... זי זיצט און קוקט־ארויף צום הויכן פֿענצ־טערל און עס דאַכט זיך איר, ווי זי וואָלט מיט אַ מאל באַקומען עפעס אַ מאַדנעם פֿאַרלאַנג... און זיצנדיק אזוי נעמט זי אַרום עפעס אַזאַ מאַדנע שטילקייט און פֿאַרטראַכטייט... זי זעט דורכן פֿענצ־טערל די גאַס, די הײזער, דעם טראַטואַר... און שטעלט זיך פֿאַר, ווי דער טראַטואַר ציט זיך ביז צו אַ ראַג גאַס און האַקט זיך אָפֿ... דאַרטן שטייט אַ לאַמטערן און אונטער איר איז אַ שאַטן דאָ אַ בריי־טער... אין שאַטן דרייען זיך אַרום מיידלעך און ווינקען מיט די אויגן, מיט אַ פֿיסל, מיט אַ ברעג האַלקע, מיט אַ שפיץ פֿון די מניט־קעס... און די קליידלעך ביי די מיידלעך זינען קורצע און ברייטע, און ליכטע... און די האַר ביי זיי זינען געקעמטע, קאַרבירטע און פֿיכטע... און פֿון זיי, דאַכט זיך אויס סטעפֿקען, קומט עפעס אַ גע־היימער רוף נאָך איר — אַ באַפֿעל נאָך איר... קוקט זי אַרײַן אין צווייטן, שוואַרצן בעטל, זעט זי, ווי די צוויי „קאַלעזשאַנקעס“ שלאָפֿן שוין פֿעסט. עפֿנט זי אַ קעסטל, נעמט־ארויס אַ פֿלעשעלע פֿאַרפֿום,

⁴⁴ גאַס צו דאַנקען דערפֿאַר!

באַגיסט זיך; דערנאָך, מיט אַ שטיקל רוזש, די ליפּן; מיט אַ שטיקל שוואַרצע די אויגן. און זי גייט שטיל אַרויס פֿון קעלער... אויף אַ גאַס, וווּ ס'איז געוויינטלעך דער שטאַטשפּאַציר... זינגט זיך אונטער עפעס אַ ניגונדעלע, הייבט-אונטער דאָס קליידעלע און וואַרפֿט מיט די שוואַרצע אויגן אויף אַלע זינטן, ווי אַמאַל, ווי גאַנץ אַמאַל — — —

10

בײַ יצחק־יונהן אין סאָד גייט די אַרבעט, אַז ס'איז אַ מחיה צו קוקן. זײַט דער ״המן״ איז אַוועק און ס'איז אַנגעקומען דער ״גו־טער קאַמידאַנט״ אַרבעט מען דאָך אין מיטן העלן טאַג טיר־אויך־פֿענצטער זינען אַפֿן און אינעווייניק, אין קעמערל, איז לופֿטיק — אַ ״שוויזשע פּאַויעטשע״⁴⁵.

די לאַנגע העלצער אונטער די ליימענע קעכלעך קנאַקן און דאָס פֿינער שיסט־אויס און לעקט־אַרום די קעסלען, וואָס שטייען אויף זיי. אַ האַלבע שעה מוז געדויערן ביז ס'קאַכט־אויף. זיצט מען דערווײַל אין גאַרטן אָדער נאָך בעסער, נישט מע זיצט, נאָר מ'ליגט אויסגעצויגן אויפֿן גרינעם גראָז, אין אַ רעדל, מיט די קעפּ צו זיך און די פֿיס אַוועק אין גאַטס וועלט אַרײַן.

ס'איז פֿאַרנאַכטלעך. די זון, וואָס גייט־אונטער פונקט קעגנאיי־בער דעם גאַרטן, וואַרפֿט אירע שטראַלן, וועלכע שלאָגן זיך אָן אויף די ביימער און לייגן זיך אויס, משופּע פֿון זיי, העל באַפֿלעקנדיק דאָס גראָז.

אויף די ביימער זינען שוין ציטיק אַלע פֿרוכטן. פֿון אַ גרויסן, ברייט צעוואַקסענעם באַרנעבוים, הענגען־אַראָפּ אַזעלכע גרויסע, באַמבלדיקע באַרנעס, וואָס זעען־אויס ווי די בריסטן פֿון ווייבער. דרייט זיך צווישן זיי אַרום פיניע, קוקט זיך צו צו די פֿרוכט, נעמט

⁴⁵ פּרישע לופֿט.

אַ צווינגל אין האַנט אַרײַן, באַטראַכט די בלעטלעך און קומט-צו צום רעדל זאָגן מבינות שוין אויפֿן גערעטעניש פֿון קומענדיקן יאָר... די „ליאַלקע“ ליגט אויסגעצויגן מיטן בויך אַראָפּ און האַלט אין דערציילן אַ מעשׂה פֿון זיך, ווען ער איז נאָך געווען אַ בחור און האָט געוויינט אין טשמיליעוו. פֿאַר אים האָט מען געציטערט אימת-מוות! ער דערציילט מיט הנאה, ווי ר'איז דאָרטן געהאַט געגאַנגען מיט אַ מיידל שפּאַצירן. גערעדט גאָר פֿון אַנדערע זאַכן. קומען אַוודאי ניש' צו צוויי יונגען, לאַבבוזעס, און הייסן זיך ניש' אַוודאי באַצאַלן „פּריטענויע-געלט“?

— און ווי מיינט עץ? האָב איך באַצאַלט אַפֿילו אַ גראַשן? און פונקט אין מיטן רעדל פֿאַלט אַ זונשטראַל. שפּיגלט זיך אין אים אַפּ ליאַלקעס בערדל. אַזוי ווי ער הייבט דעם קאַפּ און לאַזט אים אַראָפּ, אַזוי שפּרינגט-אַפּ דער שאַטן און קומט צוריק. — דו ביסט אַזאַ שטאַרקער? — זאָגט דער ווייניגער קאַפּ, וואָס ליגט אין אַלע „מלינעס“ — טאַ קום מיט מיר אַ „וואַלקע“⁴⁶ 'עט מע' זען ווער ס'האַט פֿאַרע⁴⁷!

— גוט — ענטפֿערט יוסף און דאָס בערדל טאַנצט אין ליכט-פֿלעק און אין שאַטן — לאַ' מען גיין אַ וואַלקע!

ער שטעלט זיך אויף, ציט-אויס די לאַנגע, דאָרע הענט אין דער ברייט, אַזש זיי קנאַקן און פֿאַרלייגט זיי הינטן-אַרום אויפֿן קאַפּ. דער ווייניגער פּתריאל, אַ מיטלגעוויקסיקער, אַ דיקלעכער, שטעקט-אויס איין פֿוס אויף פֿאַרנט און זיי נעמען זיך בערווען⁴⁸ און איינער וויל דעם צווייטן וואַרפֿן צו דער ערד.

די צוקוקערס, וואָס ליגן, דרייען זיך איבער מיט די בייכער אַרויף, אַבער אַז די זון קומט זיי אין די אויגן אַרײַן, זעצן זיי זיך אויף און קוקן זיך אַײַן אין קאַמף, וואָס גייט-אַן צווישן די ביידע. בײַ לייבלען איז צעקאַכט דאָס גאַנצע פּנים. נאָר אורקע, וואָס לאַזט שוין אַרײַן אַ גלעזל „נײַנציקער“ און פֿאַרקרימט זיך שוין נישט,

⁴⁶ אין אַ קאַמף, פֿאַרהערן זיך. — ⁴⁷ קוראַזש. — ⁴⁸ רײַסן זיך.

שטייט און די אויגן זיינע טאנצן-נאך יעדער באוועגונג פֿון די „וואַל-קאַרס“. ער מאַכט-צו מיט די הענט, פונקט ווי ער וואַלט אויך אַ חלק געהאַט אין בערווען... ער איז אין גאַנצן פֿאַרטאָן אין קוקן. די צוויי וואַלקאַרס ריידן נישט קיין וואַרט. זיי שטויסן זיך איינער דעם צווייטן, דאָ אַהער, דאָ אַהין. יוספֿס העמד איז אַפֿן אַרום דעם האַלדז און נאָכן גאַנג פֿון זיין האַלדזקנאַפֿ קאָן מען דערקענען, ווי שווער ער אַטעמט שוין, זיין ברייטער טלית-קטן, שפּרינגט און טאַנצט. טייל מאָל זעט-אויס, ווי ער צילט זיך צו געבן אַ פֿאַרדעק איינעם פֿון זיי ביידע דאָס פנים אָדער טוט אַ שמיץ און בלינבט פֿאַרפֿלאַג-טערט. ווערט יענער ביז, פֿאַרקריצט ער מיט די ציין און טוט אַ האַסטיקן שלעפֿ צו זיך יוספֿן, וועלכער בלינבט פֿאַרט, כאַטש אומ-געריכט, שטיין מיט די פֿיס אויף זיין אַרט, ווי איינגעמויערט. פֿאַר אַנשטרענגונג האַט בלויז געפֿלאַצט דער לעדערנער פֿאַסיק, וואָס האַלט אים צו די הויזן. איצטער אָבער הייבן זיך שוין די הויזן אָן צו פֿאַלדעווען, ביז זיי טוען זיך אין גאַנצן אַ לאַז-אַראַפֿ. שפּרינגט אונטער אורקע און גיט אים אַ פֿאַטש אין הינטן אַרנין. ווערט אַ גע-לעכטער און די וואַלקאַרס לאָזן זיך אָפֿ. דרייט זיך געשווינד אויס די „ליאַלקע“, כאַפֿט אָן מיט איין האַנט די הויזן און די צווייטע ציט ער אויס נאָך אורקעס אויער, וועלכער וואַרט אָבער גאָר נישט דע-רויף, נאָר אַרויסשטעקנדיק די צונג לאָזט ער זיך לויפֿן איבער בערגלעך און איבער גריבער צו דער פֿאַרטקע צו. לויפֿנדיק טרעפֿט ער אָן בריינדלען, וואָס קומט-אָן פֿון הויף און האַלט עפעס הינטערן פֿאַרטעך. שטעלט ער זיך אָפֿ, הייבט-אויף דעם ברעג פֿון איר קלייד, דורך וואָס זי צעשעלט זיך און ער אַנטלויפֿט כּאַ-כּאַ-טשענדיק. איצט גייען אַלע צוריק אין בנדל. די קעסלען זידן שוין. זעצן זיך אַלע אַוועק אָדער שטעלן זיך אַנידער, יעדער ביי זיין אַרבעט.

נאָר פיניען געפֿעלט דאָס אַלץ נישט. „וואָס טויג מיר — טראַכט ער — צו אַרבעטן בראַנפֿן? יאָ, כּ'האַב שוין טאַקע אָפֿ מנן געלט, וואָס כּ'האַב דעמאָלט אַנגעוויירן; אָבער ווידער זיין איינגעשטעלט?“... שטייט ער אַזוי און מישט מיט די הענט אין אַ זאַטשער — קומט-

אן צווישן די פֿינגער אַ שטיק הייוון, צערניבט ער עס און צע-
קוועטשט עס און טראַכט זיך: „יאָ — דעם זומער איז שוין נישטאָ
וואָס צו ריידן פֿון אַ סאָדו!... נאָר פֿלוצלינג נעבאָן ער אַרויס די
האַנט פֿון פֿאַס, טוט זיך אַ צוויי שיבערס פֿאַר צופֿרידנקייט און זעצט
זיך אַנידער נעבן פֿענצטער, קוקט־אַרויס אין דער פֿאַרנאַכטקייט,
וואָס קומט פֿון דער הייך, וואָס נידעריקער — אַלץ טונקעלער, און
ער זעט־אַינ, אַז ס'איז אַ גוטער געדאַנק:

— יאָ, יאָ, כּוועל צושטיין פֿאַר אַ שותף צו מעכלען. יאָ, יאָ.
און אַז געזאַגט, איז געטאַן, און אויס שותף מיט יצחק־יונהן
און מיט יוסף; אַפּגענומען זיין חלק, איז ער שוין ביי מעכעלען און
ס'ווערט אַפּגעשלאָסן אַ שותפות.

— זיף — פֿלעגט שטענדיק מעכל טענהן — איז ניש' אַזאָ
גרויס פֿאַרדינסט ווי בראַנפֿן, אָבער דערפֿאַר, אַז מע כאַפט, איז
דער גאַנצער היזק — אַ קלייניקייט און דער עיקר: קיין שטראַף
איז נישטאָ...

אַזוי פֿלעגט ער זאָגן, מעכל, און פיניע האָט גאַנץ גוט געוואָסט
דערפֿון, וואָרן אַז ניש', וואָלט ער געגאַנגען אויסגיסן „ס'אומרייניע
פֿאַרן ריינעם“...

11

דער שמוגל האָט אַרומגענומען דאָס שטעטל ווי אַ פֿייער, וואָס
כאַפט אַלץ אַרום און וואָס קריכט, שמעקט און לעקט־אויס אַלע באַ-
האַלטנסטע ערטער, אַלע פֿאַרהוילנסטע ווינקעלעך. עס פֿאַרן שוין
נישט נאָר אַזעלכע ווי דודל און שניקע, נאָר אויך אַ סטודענט, אַז
ער דאַרף טוישן אַדער קויפֿן אין וואַרשע די לערנביכלעך, פֿאַקט
ער זיך אַינ אַ פעקל און פֿאַרדעקנדיק עס מיט די ביכלעך, פֿאַרט
ער און שלאָגט זיך אויס די הוצאות. זעט ער, אַז ס'איז גוט נאָך
לערנביכלעך צו פֿאַרן — פֿאַרט ער דרנז מאַל אין דער וואַך. ער

זיצט סײַ ווי סײַ אין דער היים — „די לימודים גייען נישט“... פֿאַרט אויך דער איינציקער לערער פֿון שטעטל, וואָס איז אָנגעדונגען בײַ קהל און האָט נאָך פֿאַר דער מלחמה געפֿירט די חשבונות פֿון דער לניקאָסע, וועלכע איז הײַנט שוין נישטאַ, צײַט די מלחמה איז אויס־געבראַכן, און דאָס ווייב מוז דורך דעם נעמען וועש צו נייען — אַ צושפּרונג צו דער פרנסה. עס פֿאַרט אָפֿילו אויך דעם דייַנס אַ טאַכ־טער — אַ פּלה־מיידל. וואָרן דער דיין האָט פּל ימיו געהאַט אַ חזקה אויף די הייוון, וואָס אַמאָל פֿלעגט זי אים אַ שפּיליטער⁴⁹ ברענגען פֿון וואַרשע, און ער פֿלעגט זיי ערשט צעטיילן די בעקערס. אָבער הײַנט וויל זיך קיינער נישט באַשעפֿטיקן מיטן ברענגען, ווייל דאָס איז גאַר טריף שבטריפֿה. און דער דיין איז אַ חלוש, אַ ניש־וואָל ער אַליין, נעבעך, געפֿאַרן — קען ער נישט. און דאָס ווייב — אויך נישט. דער ווינט וואָלט זי, נעבעך, אוועקגעיאָגט. אַזאַ שפּענ־דעלע, מישטיינס געזאָגט, איז זי. מוז טאַקע די פּלה־טאַכטער אַליין פֿאַרן. ס׳פּאַסט אָפֿילו נישט. אַזאַ געראַטענע, אַזאַ שיינע — ווי קומט זי אויף פֿאַנטלס פֿור אַרויף? אָבער וואָס זאָל מען טאָן? זיפֿצט, נעבעך, דער דיין. און, אַגבֿ, ווען זי קומט שוין צוריק און ברענגט טאַקע דאָס ביסל הייוון — לײַכטן ערשט טאַקע אויף די אויגן בײַם אויסגעדאַרטן פנים זײַנעם, וואָס ער הייבט־אויף מיט אַ לויב, אַ שׁבַח והודיה צו גאָט ברוך הוא, וואָס ער פֿאַרלאָזט טאַקע נישט קיין וואַרעם אונטער דר׳ערד. וואָרן, אַז נישט — וואָס וואָלט זיי, חלילה, אויסגעקומען צו טאָן... צי פֿון שטאַט האָט ער דען ווען געהאַט אויסצוקומען?...

און ס׳פֿאַרן, להבדיל, נישט נאָר יידן, נאָר אויך ס׳גאַיעס. אַנ־פֿאַנגס — אַליין, און האָבן די טעכטער געלאָזט די שטובן צו רוימען, צו קאַכן אַז עסן פֿאַר די קלענערע; דערנאָך, אַז ס׳איז גוט געגאַנגען, און וואָס אַ האַנט מער, איז אַלץ בעסער, האָבן זיי די טעכטער אויך מיטגענומען און געפֿירט אין צווייען אַדער אין דרייען, וואָס קומט

⁴⁹ אַגענט.

אבער דערויס? די מוטערס האָבן עס געמיינט פֿאַר אַ תּכּלית, נאָר די טעכטער, די שיקסלעך, ס'קומט אויפֿן וועג, קריכן זיי אַראָפּ פֿון דער פֿור, פֿאַרשטעקן זיך בלימלעך מיט צאָצקעס אין די קעפּ אַרײַן, אַזעלכע גרינגע קעפּ, און צוריקקריכנדיק אין וואָגן אַרײַן, באַגענגט מען זיך מיט פֿריידן-אויגן מיט די יונגען אַדער די שקצים, נאָך די אַנגענומענע מנהגים פֿון פּאַנטלס און קאַפּלס פֿורן... אַפֿילו דודלס תּמיומת איז שוין אויך קאַליע געוואָרן, ער ווייסט שוין צו העלפֿן אַפּטשעפען דאָס קליידל פֿון אַ שיקסל, ווען זי פֿאַרטשעפעט זיך אַראָפּגייענדיק פֿון וואָגן... און ס'זעט זיך בשעת מעשה אַרויס דאָס פֿיסל מיטן זאַק... טייל מאָל ווערט גאָר אויך פֿאַרפֿאַלן אַזאַ שיקסל מיט אַ יונג אין פֿעלד אַרײַן, וווּ ער העלפֿט איר רײַסן טשאַטשקעס... קרעכצן טאַקע די מוטערלעך, ווען ס'טרעפֿט אַזוינס אין האַלבער נאַכט און צלמען זיך איבער: „אוי, יעזו“... און עס פֿירט דערצו, אַז מאַמעס מיט קינדער בלינבן זיך פֿרעמד, וואָרן וווּ עס זיצט אַ מאַמע, זיצט די טאַכטער מיטן יונג שוין נישט דאָרט, נאָר אויף אַן אַנדער פֿור. שמוגלט מען זיך באַזונדער, מ'האַט זיך אויך באַזונדערע קניפֿ-לעך⁵⁰. די טאַכטער ווייסט נישט פֿון דער מאַמען און די מאַמע נישט פֿון דער טאַכטער... אַך, די שיקסלעך, די שיקסלעך... וואָס פֿאַר אַ גליק זיי האָבן עס אַרײַנגעברענגט אין דעם וועג... און צוועלף בײַ נאַכט, אַז מ'גייט אויפֿן שאַסי, הערט מען קלינגען דאָס שמוגלליד... ובינו לבינו גייט עס די פֿורן אַזוי, אַז ס'שטעטל געדענקט שוין נישט די צײַט, ווען ס'זאָל אַזוי מזלדיק זײַן... „אַן אויסטערליש מזל“ — זאָגט מען אין שטאָט און מ'פֿרעגט זיך — „ווי לאַנג איז שוין צײַט מ'האַט נישט צוגענומען גאָר נישט?“... און טאַקע, צײַט ס'איז אַנגעקומען דער קאַמענדאַנט מיט דער פֿידל איז אין שטאָט שוין ושמחה... שפּילט זיך טאַקע גאָר אַנדערש... ווי דאָס שטעטל דריקט זיך אויס, מ'פֿידלט בײַ טאַג, מ'פֿידלט בײַ נאַכט, מ'אַרבעט אויף אַלע זײַטן, ס'זײַנען טאַקע דאָ לאַבזעס אויך — אַבער דער עיקר

⁵⁰ באַהאַלטענע אַפּגעשפּאַרטע געלטער.

איז דאָך, אָז דער "קאַפּ" שווינגט — איז דאָך פֿאַר אַ מאַרק צו פֿאַר-
מאַכן די מנילער פֿון די קליינע אָפּגערעדט!... נאָר זיי, די פֿורן, האָבן
דאָך נישט בלויז צו טאָן מיטן שטעטל. זיי האָבן דאָך אַ גאַנצן וועג
מיט וואַכן. און צום סוף גאָר די וואַרשעווער וואַך — נישט קיין
קלייניקייט! דאָך פֿאַרט מען, און שוין אַ חדשים צוויי — פֿאַר קיין
פֿעניג נישט צוגענומען...

און דאָס שטעטל האָט זיך טאַקע געוויסט ווי צו פֿירן.
בשעת ס'האָט געדאַרפֿט פֿאַרקומען אַ באל פֿאַר די קרייז-
באַמטע און דער קאַמענדאַנט האָט זיך אויך גרייט געמאַכט צו
אים. — נו, האָט מען אים נישט צוגעשיקט אַז "אַבראַניע" טאַקע
פֿון אַהרלע קוואַרטיר-מייסטערס אַרבעט?... איז ער דאָס געווען
קאַנטענעט! ער האָט אַליין דעמאַלט געזאָגט, אַז אַלע מעגן טאָן זיי-
ערע מלאכות... נאָר ס'פֿאַרשטייט זיך — נישט אויפֿצורייסן קיינעם
די אויגן... — און אויב ס'עט קומען צו אים אַ מסור — וועט ער זיך
לאָזן נאָרן?... די פֿורן האָבן אים נאָך באַזונדער געברענגט אַ זייגער
מיט אַ קייט און פֿאַרן ווייבס וועגן — אַ פֿינגערל... וואָרן וואָס האָבן
דען שמוגלערס נישט געוויסט? אַפֿילו אַז ער האָט אַ ווייב אין
דניטשאַנד... און מיט דעם האָט מען אים גאָר אָפּגעקויפֿט... האָבן
איצטער די זשאַנדאַרן מיט דער מיליציע קיין אַנדערע אַרבעט נישט
געהאַט ווי צו שטיין ביי די באַנע-קאַמיטעטן, אַכטונג צו געבן אויפֿן
"אַקאַנעק"⁵¹ און ווייטער — גאָר נישט. און כווינאַרסקי פֿירט די
שענק גאָר אויפֿן גוטן שטייגער: האַנדלט מיט מעל, אַחוץ וואָס
אויך מיט בראַנפֿן... און מ'זאָגט, אַז ער לייגט אָפּ פֿעסלעך מיט
געלט... די צוויי טעכטער זינע קומען נאָך אַלין אַרויף צום קאַמענ-
דאַנט, וועלכער האָט טאַקע אַ ווייב, נאָר איז נאָך גאָר אַ יונגער-
מאַן, און זיי זעען, אַז ביי די "שוואַבעס"⁵² זינען אויך דאָ שיינע
און ליבע מענער... די יונגערע, די געלע, טוט זיך יעדן זונטיק אָן
די "קראַקאָוואַצקע" און די שטיינער אונטער אירע פֿיסלעך ברע-

⁵¹ ריי, שורה. — ⁵² (שמוצוואַרט) דניטשן.

נען. טייל מאָל, אַז זי זעט, ווי דער שיינער קאַמענדאַנט גיט זיך מער אָפּ מיט דער שוועסטער, ווי מיט איר — פֿאַרדריסט עס איר, אָבער גאָר אויפֿן גרויסן אויפֿן, און זי האָט שטאַרק פֿאַראיבל אויף אים... פֿרעגט זי יענע אויף דעם בלוזקעל, אויב ס'איז גוט פֿאַר-מאַכט, אויב ס'ליגט שייך; ענטפֿערט זי מיט אַן אַוועקגעדרייטן קאַפּ... איין וואָרט: „די געלע כווינאַרסטשיקע איז מקנא איר על-טערע שוועסטער“... אין שטאַט גייען וועגן זיי אַרום פֿאַרשיידענע קלאַנגען. נישט איין יודענע האָט שוין אין שטעטל געזאָגט איבער זיי:

— אָבער ווער ס'איז שייך, בין איך קליג... כ'האַב באַלד גע-זאָגט, אַז די שיקסעס זינען נישט קיין לינט... דאָס טרעפֿט מינסטנס, ווען איינע פֿון די שיקסעס איז עפעס נישט געוונט... נאָר ווען פֿון דעם לאַזט זיך אויס אַ בוידעם, זעט ערשט די שטאַט, אַז צונגען קענען אַלץ זאָגן... כאַטש שיקסעס, און דאָך אַרנטלעך...

פֿון דעסט וועגן האָט די שטאַט דאָס ביז נישט אויסגעמיטן און געטראָפֿן האָט עס יודעלעך. וואָרן ווען איין מאָל איז דער קאַמענדאַנט געזעסן ביים פֿענצטער און געקוקט אַזוי אויף די צוויי שוועסטערלעך, האָט ער דערזען, אַז די יינגערע, די געלע, פֿון וועלכער ער איז ביז אַהער געווען אַ ביסל פֿון דער ווינטן, הייבט אים אָן שענער צו געפֿעלן, און עפעס די עלטערע — איז מיט אַ פֿרעטענזיע אין פנים... עפעס איז זי אויך אַ ביסעלע ברייטער גע-וואָרן... איז ער געזעסן אַזוי און געטראַכט:

— האָב איך דען שולד?... האַבע איך זי דען געגן איר — יאַ האַבע איך דען יאַ עטוואַ פֿערשפּראַכזן?...

און טראַכטנדיק אַזוי, איז ער פֿון דעסט וועגן געקומען צום „בעשלוס“ צו אָנגעבן צום קרייז-שעף וועגן טוישן דאָס אָרט... איז אַט דאָס אַ האָט געטראָפֿן אַלע דאָרטיקע יידן ווי אַ דונער אין מיטן העלן טאָג... וואָס הייסט, דער קאַמענדאַנט גייט-אָוועק?... נאָר קיין ברירה נישטאָ... אַלע האַבן שוין געווסט, אַז שולדיק איז עס די עלטערע שוועסטער... אַז דאָס פנים איז בני איר געוואָרן אַ

ביסל וויינענדיק... האָבן זיך אַלע געזעגנט מיט אים, אָנגעווינטשן, אַז עס זאָל אים אומעטום גוט גיין... און געדאַנקט אים פֿאַר זיין גוטער באַהאַנדלונג. די צוויי שוועסטערס זינען אויך געקומען און ביי דער ברונעטקע זינען איצטער די אויגן געווען טונקעלער, ווי אַלע מאָל... אַ פנים געוויינט, פֿאַר וואָס ער פֿאַרט־אוועק... ער האָט שוין אָבער נישט געקענט לענגער בלייבן, די „דינסט“ רופֿט אים אוועק... מילא איז ער אוועק... און דאָס שטעטל האָט אָנגעהויבן אויסצוקוקן דעם פֿרישן קאַמענדאַנט... דער פֿרישער איז געווען אַן עלטערער מענטש שוין, און כאַטש מ'האַט אים געקוקט אין פנים אַרײַן, וואָס פֿאַר אַ מינע ער וועט מאַכן, האָט מען גאָר נישט גע־קענט אַראָפֿלייענען... דעמאָלט איז אָנגעפֿאַלן אויפֿן שטעטל אַ מין מרה־שחורה, אַז די רויקע צייטן האָבן זיך שוין געענדיקט... אוועק די זיבן גוטע יאָר — ערשט גייט שוין אַ נייע סדרה... דעמאָלט האָט ירוחם, וואָס האָט ליב אַ מאָל אַ גלייכווערטל צו זאָגן, אַזוי געזאָגט:

— מ'האַט דעם שבת געלייענט „ויקם מלך חדש“, איז דער טײַטש, ס'איז אָנגעקומען אַ נײַער קאַמידאַנט, וואָס 'עט טון קנעטן מיט די יידעלעך בחומר ובלבָנים... בחומר איז דער טײַטש — צונעמען דעם שמוגל, ובלבָנים — איז — מיט שטראָף... — שוין אָנגעשפּראַכן... — בייזערט זיך אָן אויף אים אַ צוויי־טער — ס'זאָל דיר אַראָפֿ די נאַז! און ספּעציאַליסטן האָבן געוויגן און געמאַסטן, און מ'איז גע־קומען צו דעם אויסרעכענונג: אַזוי ווי אויף דער וועלט געפֿינט זיך מער שלעכטס ווי גוטס, על־פֿן — איז שוין ערשט געקומען די צײַט, אַז דאָס שלעכטס, חלילה, זאָל זיך אָנהייבן. אַזוי האָט זיך דאָס שטעטל אַליין אָנגעמאַסטן.

12

ס'איז געווען א פֿאַרכמאַרעטער טאָג. אַוונטצייט האָט גענומען גיין אַ דראַבנע רעגנדל, אַ טריבס, אַ שפּיציקס, און געפֿאַלן איז עס אַזוי משופּע און אַזוי טיף, אַז ס'איז אַדורך נישט בלויז די מלבושים און אין דער הויט אַרנין, נאָר אַפֿילו אין דער נשמה אַרנין איז עס פֿאַרקראַכן. הילט מען זיך גוט אַרום מיט די פֿאַטשיי-לעס און מיט די שאַלן און מ'זיצט שווינגנדיק אַזוי, פֿאַרגראַכן אין זיך און נישט פֿאַרגראַכן אין זיך, מ'קוקט עפעס יאָ איינער אויפֿן צווייטן און מ'קוקט עפעס נישט... און קיינער ווייסט נישט, וואָס מ'וויל, וואָס מ'דאַרף און וואָס עס פֿעלט... עפעס אַן עולם-התּוהו פֿון שאַטנס-אַרומבלאַנדזשענישן... דאָס אַלץ זיצט מען אַזוי אויף דער פֿור. פֿאַרט זי זיך די פֿור אין שטאַק פֿינצטערניש און ס'איז גאָר נישט צו זען אַרום — אַחוץ ערגעץ ווייט, אין אַ זינט, עפעס אַ קליין בלישטיקל, וואָס זעט-אויס מער צו זיין אַ פֿאַרבלאַנדזשעט פֿייערל איידער פֿון אַ באַשטימטן אַרט אַרויס, פֿון אַ פּויערס אַ שטוב...

שוין פֿון אַ געוויסע צייט „נעמט מען צו“... נישט, חלילה, אין גאַנצן, בלויז צו ביסלעך, נאָר פּסדר, אַז ס'קומט-אויס יעדע וואָך צוצולייגן אַ ביסל פֿון דער קעשענע אַרויס... קאָן מען דאָך אַזוי אַרום אַ מאַיאַנטעק אויך אַנווערן — איז טאַקע נישט גוט... אַבער אויפֿהערן צו פֿירן איז דען בעסער? וואָס וועסטו טאָן? וועסט קריגן אַרבעט אַדער וואָס? פֿאַרט מען...

מע דערציילט אַפֿילו, אַז די דזנטשן נעמען „אַרבעטערס“ אין זייער לאַנד אַרנין — צאָלן גוט... אַבער מען דערציילט אויך: מע שלאָפֿט אויף אַפֿענע פּלעצער — „באַראַקעס“ אַזעלכע... און מ'עסט ברוקווע און שאַלן פֿון ברוקווע... נאָך צוגעמישט אַ ביסל וואַסער... און צו פֿאַרבניסן מיט אַ קלאַפּ... מיט אַ פֿאַטש... מיט אַ שטאַרך אין די ציין אַרנין... און שאַ... שטיל, קיין וואָרט נישט

גערעדט... איז דאָך גוט טאַקע, וואָס ס'איז דאָ דער דייטש אויף דער וועלט און קען מענטשן מפרנס-זיין... טאָ וואָס זשע איז גלייכ-כער? צי קלעפּ, צי שטאַרבן, צי לאָזן די נשמה צווישן הינטישע זרע, אָדער פֿאַרן און צולייגן געלט?...?

זיצט מען זיך אַזוי ווי די שטומע. מען זיצט פֿאַרצאָגט. נאָר אויף די פֿיס האָט זיך עפעס אַרײַנגעקוועטשט אַ פֿרעמדער יונגער-מאַן אין וואָגן אַרײַן, נישט פֿון דער משפּחה שמוגלאַרס, און ער ריכטט זיך צום דערציילן. זאָל זיין... אַבי עפעס גערעדט. דערציילט ער ווער ער איז. אַז ביז איצט איז ער באַפֿאַרן פּלאַצק: אַפֿילו אַ גוט געגנט, מעגסט פֿירן צען פֿונט, און אַז דו פֿירסט צוואַנציק — איז אויך קיין אומגליק נישט, אויב ס'זײַנען נאָר נישטאָ די מלאַכני-חבלה... איז ער געפֿאַרן אַזוי אויפֿן סטאַטעק⁵³ און גאָט ברוך הוא האָט צוגעהאַלפֿן. ס'איז אַפֿילו געווען שפּיכט-דמים, דער ראש האָט געקאָסט יעדעס מאָל אַ צוויי הונדערט מאַרק, אַ פֿאַר קליינע פּעק-לעך אַנגעגרייט באַלד און תּחילת אויף צוצונעמען, ס'הייסט, אַליין אים געגעבן... וואָרן ער קאָן דאָך נישט קומען אין דער קאַמענדאַנ-טורע און זאָגן: „די יודן האָבן ניכטס קיין שמוגל געהאַבט“... נאָר גאָר נישט... מילא, האָט געקאָסט...

ויהי היום, מאַכט זיך אַבער, מ'בײַט די וואַך — און דער נײַער נעמט-צו פּסדר... נאָר גאָר נישט, מ'קלערט נישט... ס'עט געדויערן נאָך עטלעכע טעג, נאָך עטלעכע... „ער /עט אויך ווערן ווי יענער“... דערווייַל אַבער נעמט מען צו... צו... נו, מילא, וואָס קלערט איר? נעמט מען טאַקע צו, ביז אויפֿן הינטיקן טאַג... און באַזונדערס האָט זיך שוין טאַקע דערעסן אויך... שטענדיק נאָר אויף איין אַרט⁵⁴ צו פֿאַרן... וועט ער אַפֿשר פֿאַרן איצטער גאָר מיט זײַ... הערן די שמוגלאַרעס דעם פֿרעמדן פֿאַרבלאַנדזשעטן שמוגלערס רייד, וועל-כער זוכט, נעבעך, אַ תּיקון — שאַקלען זיי מיט די קעפּ: זייער אייגענע צרה... קומט מען דערצו, אַז אַלע וואַכן פֿון גאַנץ פּוילן

⁵³ שיף אויף פֿאַרע. — ⁵⁴ ריכטונג, שטאַט.

האָבן די דײַטשן געטוישט, ווײַל זײ האָבן אײַנגעזען, אַז די פֿאַר-
אַרדענונגען ווערן נישט שטאַרק אָפּגעהיט... נישט ווי ס'באַדאַרף
צו זײַן... כאַטש, אַז מע זאָל זיך נישט נאַרן, וואָס קאָן דאָ די דײַטשן
אַרויסקומען?... מער נישט, די נײַע „מענטשן“ וועלן אויך קאַליע
ווערן... אויך פֿאַרוווכן, ווי ס'זעט-אויס דער טעם פֿון „נעמען אין
דער האַנט אַרײַן“... נאָר גײ טענה! — זאַרגן זײ דען פֿאַר די
„מענטשן“ זײערע אײַגענע?... „זע'מע' קאַליע ווערן?“... זײ זאַרגן
נאָר פֿאַרן ביסל תּבּוּאה, וואָס אַ קודם וועלן זײ דאָך פֿאַרט צונעמען
און אַוועקשיקן אין דער הימאַט“... די הימאַט זײערע, די הימאַט...
— וויי, וויי געשריגן! — מאַכט אײַן ידענע, וואָס זיצט אַרויפֿ-
צוצו אין דער בויד. בשעת מעשה זעט מען זי נישט, נאָר ס'דאַכט
זיך, אַז דאָס רעדט פֿון ערגעץ אַ שטיק פֿינצטערניש פֿון דער נאַכט
— וואָס זע'מער אונז שילדיק, אַז זײ האָבן אַ הימאַטק?...
און עס ווערט אַ געזיפֿצערניש און געאַכצערניש און דערנאָך באלד
אַ שטילקײט, וואָס איז טיפֿער און גרעסער פֿון אַלע שטילקײטן
אין דער וועלט; וואָס ווער איז שולדיק?... און דער פֿרעמדער דער-
מאַנט זיך, ווי הײַנט אין דער פֿרי נאָך האַט דער דײַטש אויפֿן
סטאַטעק געשריגן צו אים: „דו, שטוילער!“⁵⁵... וואָרן דאָס גנבֿעט
מען דאָך בײַ זײ, בײַ די דײַטשן... און זײ נעמען עס און שיקן עס
צוריק אין זײער היים... און עס בימבלט בײַ דעם פֿרעמדן אין קאַפּ
אַ גאַנצע מחנה מיט געדאַנקען וועגן דעם, וואָס עס הייסט „מנין“
און וואָס ס'הייסט, „דנין“. אין דער לעצטער צײַט איז בײַ אים עפעס
פֿאַרמישט געוואָרן, עפעס די געדאַנקען זײַנען נישט בײַ אים אויפֿן
ריכטיקן אַרט און ער קען שוין גאָר נישט בײַ קײן אופֿן זיך אַוועק-
שטעלן מיט זײ, אַז ער זאָל קאַנען זאַגן אַט דאָס זײַנען זײ, מײַנע
געדאַנקען... עפעס אַ קאַפּ, וואָס איז הויל ווי אַ ווינטמיל, האַט ער
געקריגן... נאָר גאָר נישט... וואַלט ער כאַטש געהאַט אין קעשענע...
האַט ער אַבער נישט אַוועקגעוואָרפֿן דעם „סטאַטעק“ און אַנטלאָפֿן

געוואָרן בני צניטנס, ביז מ'האַט בני אים צוגענומען אַלץ, ביזן לעצטן גראַשן... אַזוי באַמבלט זיך בנים יונגן מאַן אין קאַפּ און ער קען זיך קיין עצה נישט געבן, און זיצנדיק אַזוי בלנבט ער, נעבעך, אַניגעשלאָפֿן מיטן קאַפּ צווישן דער אייגענער שויס, ווי אַ שטיל הינדעלע... ש-ש-אַ...

אַבער נישט נאָר דאָס אַליין: די דניטשן דאַרפֿן אויך האָבן קליאַמקעס פֿון די טירן און מעשענע לנכטערלעך, אין וואָס מ'בענטשט ליכט. חלומט זיך דעם יונגן מאַן, ער ווייסט נישט פֿאַר וואָס — צי האָט ער ווען געטראַכט דערפֿון? — אַז ער הענגט אויף אַ מעשענעם גלאַק ערגעץ אין אַ קלינגטורעם, און אין דעם ⁵⁶ וואַקסט פֿאַר אים אויס דער הינטיקער דניטש פֿון סטאַטעק, גיט אַ הויכן, שטאַרקן געשריי און אַ האַק איבער פֿון דעם קייט דעם גלאַק, וועלכער גיט אַ טראַסק-אַראַפּ מיט אים פֿון דער הייד, און ער כאַפט זיך אויף... שפּרינגען אַלע שיער פֿון דער הויט אַרויס, דערפֿילנדיק דעם יונגן מאַנס ציטער, און קיינער קאַן שוין קיין אויג נישט צו טאַן דעם גאַנצן וועג...

דערווייל פֿאַרט מען אָן צו אַ קרעטשמע. שטעלט מען זיך דאַרט אָפּ אַנצופאַיען די פֿערד. רוט מען זיך אָפּ. זיצט מען אין דער אַנגערייכערטער שטוב און מ'גיסט-אַרין גלעזלעך. „פֿאַר צרות טרינקט מען“, זאָגט שוין אויך פּאַנטל. דאַרט טרעפט מען זיך מיט נאָך פֿורן — אויך שמוגלאַרס — פֿון זעלביקן טראַקט. צערעדט מען זיך פֿון דאָס און יענץ און איינער גיסט-אויס פֿאַרן אַנדערן דאָס ביטערע האַרץ זנינס, כאַטש קיינער פֿרעגט נישט...

אַ מ'גייט-אַרויס צוריק אין דרויסן, נעמט אַזש אַדורך אַ ציטער אין די ביינער, און מ'זעצט זיך שווינגנדיק צוריק אַרין אין די פֿורן. טייל וויגט-אַין דאָס הוידען זיך און די מעלאַדיע פֿון די רעדער — שלאָפֿן זיי אַינן האַרט און פֿאַרגראַבן. נאָר אַז דער הימל נעמט זיך בלייבן קעגן טאַג צו און דער רעגן, וועלכער טריפֿט שוין דרנ

⁵⁶ פּלוזלינג, מיצקע דערינען.

טעג אן אויפהער, האָט זיך אָפּגעשטעלט און עס וויזט זיך אויף אַ האַרבסטיקן, בלייבן טאָג, וועלכער טראָגט אין דער לופט שוין די שטילקייט און די ווייכקייט פֿון אַ נאַענטן, ערשטן שניי, דעמאָלט כאַפֿן זיך אַלע אויף פֿון שלאָף און זעצן דעם וואָלד שטיין ווי פֿאַר-שטאַרט... דעמאָלט פֿילן זיך די שמוגלאַרס אַלע ווי געליימט, די גלידער עפעס ווי פֿאַרהאַקט. פֿון מויל גייט עפעס ווי אַ וויסלעכע פֿאַרע, ס'איז נישט אויסגעשווענקט און פֿאַרקראַכן, ווי מיט אַ פעליץ, אַז די צונג וויל זיך אַזש נישט איבערדרייען. נאָר איין פֿאַנטל וואָס לעבט און האַקט און שמעסט, און לאַזט-אויס זיין גאַנצן פעס צו די פֿערד, וואָס זייערע הויטן זינען אויך אַזוי ווי אין טוי אַנזינגע-הילט און גלאַנצן פֿאַר פֿינטקייט. פֿאַנטלס קאַפּ, נאָך נעכט ניט שלאָפֿן, אַרבעט דעמאָלט אין אַ הייסער אַנגעשטרענגטקייט וועגן פֿרישע „ספּאַסאַבן“⁵⁷, ווי אַזוי אַפּצוגענאַרן די וואַכן, ווי אַרום אַדורכצוקריגן גאַנצערהייט דעם שמוגל. און דערפֿאַר אויך שמעסט ער אַזוי שטאַרק אין די פֿערד אַרניין. שלאָפֿן שלאָפֿט נאָר דעמאָלט איין דודל. ער האַלט נאָך טיפֿער ווי אַלע מאָל אַנזינגעגראַבן דעם קאַפּ אין סטאַשקעס שוים אַרניין און ס'אַטעמט זיך אים שווער. פֿינטע ער אונטער מיט דער נאָז. האַלב אַטעמט ער מיט איר און האַלב מיטן מויל.

13

פֿאַר נאַכט, אַז מ'פֿאַרט שוין ווידער קיין וואַרשע, איז אויף ס'ניי אַ רעגן און דער הימל ווערט שוואַרץ, ווי טינט. פֿאַרן פֿאַרט מען שוין פֿאַרזיכטיקער: עטלעכע גייען פֿריער אויסקוקן דעם וועג. די פֿוסגייערס נעמען-מיט לאַמטערלעך: רויטע, גרינע און געלע, אַחוץ איין לאַמטערל, אַ פשוטס, מיט נישט-געפֿאַרבטע שניבלעך. פֿון

⁵⁷ דריידלעך, אופנים, מיטלען.

די קאלירטע האָט יעדעס לאַמטערל אַן אַנדערן סימן. דערזעען זיי, למשל, פֿון דער ווייטנס אַ וואַך — ווייזן זיי די רויטע לאַמטערלעך. דעמאָלט מוז מען די גרויסע פעק אַרויסוואַרפֿן פֿון די פֿורן אויפֿן פֿעלד, אין די ראַוועס, אין וואַסער אַרײַן — נאָר נישט לאַזן אין וואַגן. קומט־אָן די וואַך, זוכט, נישטערט און זיי מוזן אַוועקגיין מיט ליידיקן. דערזעען זיי אַ סאַמאַכאַד⁵⁸ גיין, ווייזן זיי גרינע לאַמט־טערלעך; וואַרפֿט מען גאָר נישט אַרויס פֿון די פֿורן, נאָר מ'זיצט שטיל און מ'לאַזט צו מאַל די פֿאַרע נישט אַרויס פֿון מויל.

טייל מאַל טרעפֿט אויך, אַז די דײַטשן נעמען זיך צוזאַמען אין אַ דרײַסיק שטיק און גייען מאַכן אַן אַבלאַווע⁵⁹. זיי גייען איבערן שאַסיי און איבערן פֿעלד און פֿלייסן זיך אַרומצונעמען די פֿורן פֿון אַלע זײַטן. ווען דער דאָזיקער עיגול איז שוין אַרום־און־אַרום־נע־מען זיי זיך דערנענטערן צו די פֿורן און זייער ראַד ווערט וואַס אַ טראַט אַלץ ענגער. דעמאָלט איז פֿון זייער האַנט שוין גאָר נישט אַרויסצוראַטעווען. בײַ אַזאַ פֿאַל ווייזן די אויסקוקערס די געלע לאַמטערלעך; נאָך דעם סימן דרייט מען געשווינד אויס די וועגן און מ'לאַזט זיך מיט אַלע כּוחות צוריק — אין שטאַט אַרײַן.

פֿאַרן אַזוי די שמוגלאַרס פּאַמעלעך, אַבער זיכער, וויל פֿון ווייטנס זעען זיי הננט אַלץ די נישט־געפֿאַרבטע שניבלעך, וואַס רוקן זיך פֿאַרויס און ווייטער. פֿאַרן זיי אַזוי אין דער פֿינצטער־ניש, וועלכע שפּיציקט־אויס בײַ אַלע די אויגן און די וויאַרסטן רוקן זיך אַהינטער אויך מיט אַ לאַנגזאַמען, נאָר זיכערן טראַט. מיט אַ מאַל דרייען זיי אויס די קעפּ: עפעס אַ קול דערגרייכט צו זיי פֿון הינטן, פֿון דער זײַט, וווּ די שטאַט איז. זיי קוקן פֿאַר זיך און זעען, ווי דאָס פשוטע ליכטל רוקט זיך ווייטער, וואַס אַ מאַל ווייטער, וואַס אַ מאַל ווייטער. ווייסן זיי נישט וואַס צו קלערן. און דאָס קול פֿון הינטן קומט אַלץ נענטער און העכער. זיי דערקענען אַבער באַלד און דײַטלעך, אַז דאָס פֿאַרט אַ פֿור מיט אַ גרויסער

⁵⁸ אויטאַמאָביל. — ⁵⁹ רעוויזיע־איבערפֿאַל.

געשווינדקייט. פאנטל דערקענט אפילו, אז אין דער פֿור זינען גע-
שפאנט מער ווי צוויי פֿערד. קומט עס זיי אויס ווי א רעטעניש:
ווער קען עס דא פֿארן ביי נאכט אזוי געשווינד? ווערן זיי אומרויק,
כאטש זיי ווייסן, אז דאס זינען נישט קיין דיטשן. וואָרן די דיטשן,
ווען זיי פֿארן-ארויס, איז אָדער אויף אַ בריטשקעלע, אָדער גאָר
פשוט — ריטנדיק.

מיט אַ מאָל שידן זיי אויך אונטער צווייערליי קלאַנגען: איינער
פֿון אַן אַנפֿאַרנדיקער פֿור און אַ צווייטן, פֿון אַ ריטפֿערד — אַ
ביסל ווייטער פֿון יענער פֿור. ווערן אַלע דערשראָקן און פֿאַנטל
קערעוועט-אָפּ די פֿערד פֿון שאַסיי און ער בלייבט שטיין אין אַ
זינט, האַרט נעבן ראָוו, מאַכנדיק צייכנס צו די אויסקוקערס, זיי
זאָלן זיך אומקערן, טאַמער באַדאַרף מען זיי צו האַבן, אַפֿשר זינען
עס גולנים, כאַטש צייט די דיטשן זינען דאָ, הערט מען גאָר נישט
פֿון אַזעלכע, און איצט דערקענט שוין פֿאַנטל קלאָר דאָס געקלאַנג
פֿון אַ זעקסגעשפּאַן. זיי קומען וואָס אַ מאָל נענטער — דאָס קלאַפּן
הילכט שוין אָפּ אין די אויערן, אַז מ'הערט שוין נישט, וואָס איינער
רעדט אָדער שרייבט גאָר.

פֿאַנטל איז אין גאַנצן צערודערט. ער פֿאַרשטייט שוין, ווער
דאָס קאָן זיין, ער דערמאַנט זיך אין די לעגענדעס, וואָס גייען-אַרום
וועגן צוויי ברידער, וואָליער⁶⁰ לייט, שמוגלאַרס. אָבער נישט גלאַט
פֿאַרבעס, ווי אַ שניקעלע, אַ בערעלע, אַ פֿינאָקעלע און אַפֿילו אַ
פֿאַנטל! יענע רירן זיך נישט אָן די קיילעכלעך און אָן די גוטע
קינזשאַלעכלעך... און אַז פֿאַרן, איז שטענדיק מיט זעקס פֿערד גע-
שפּאַנט! פֿליען ווי די טיילוואַגנים... און ער קאָן גאָר נישט פֿאַר-
שטיין, ווי זיי קומען אויף דעם וועג אַרויס. «וואָס האַבן זיי דען
אין דער געגנט?»... ער טראַכט אָבער גאָר נישט איבער די פֿאַר
ווערטער, ווי פֿון דער פֿינצטערניש רייסט זיך אַרויס אַ משונה
טאַנצנדיקע חיה, וואָס איז ביז אַהער, וויזט-אויס, געווען נישט באַ-
לויכטן און האָט זיך פּלוצלינג אויפֿגעכאַפט מיט ווייסע לאַמטערלעך.

⁶⁰ וואָליע איז אַ וואַרשעווער פֿאַרשטאַט, אַ נעסט פֿון ווילע יונגען.

אין אַ וואָגן, אויף די מעלזעקלעך, וואָס האָבן זיך אָפּגעשפיגלט מיט זייער ווייניקייט אין דער נאַכט אַרײַן, זיינען געשטאַנען די צוויי בראַטשיקעס⁶¹ און בליצשנעל זײַנען די פֿערד געגאַנגען. אין דער אַנטפלעקטער ליכטיקייט, באַמערקנדיק די פֿורן בײַ דער זײַט, האָבן זיי אַ שאַרפֿן האַלט צוריק געטאָן די פֿערד, אַזש דער די של מיט די פֿערדקעפּ זײַנען געבליבן שטיין אין דער הויך, ווי אַרױפֿגע- שאַצט, און מיטן אויגנבליק איז שוין פֿאַנטל אַרומגערינגלט פֿון אַ מחנה שקצים, וואָס זײַנען, ווייניג-אויס, געלעגן באַהאַלטן אין וואָגן.

פֿאַנטל האָט גענוג געהאַט איין קוק, ער זאַל דערקענען, אַז דאָס זײַנען די גורטשיצקיס, וועלכע ער האָט אין פֿנים קיין מאַל נישט געזען, אָבער וועלכע פֿאַרן מיט די ברידער און ער האָט וועגן זיי גענוג זיך אָנגעהערט... יענע ווידער, באַטראַכטנדיק אַ רגע די פֿאַרשווינען פֿון די פֿורן, זאָגן: „טאָ שמוקלאַרזשי דאָב-זשעו“⁶²...

און באַלד צעשיטן זיי זיך אויף אַלע זײַטן. און אין דער מינוט הערט זיך דאָס האַסטיקע זעצן פֿון אַן אַנקומענדיקן רײַטער, וועל-כער שרײַט פֿון דער ווייטנס נאָך, הערנדיק אַז די פֿור האָט זיך אָפּגעשטעלט: „שטעען — אָבער איך שייס!“...

צוקומענדיק אָבער און דערזעענדיק, אַז אויף די ווייטע מעל-זעק איז קיינער נישטאָ, און הערנדיק פֿון פֿעלד זייערע קולות, לייגט ער קיין אַכט נישט אויף די פֿור און אויך אויף די וועגן, וואָס שטייען בײַ דער זײַט, דערלאַנגט דעם פֿערד מיט די שפּאַרן און לאָזט זיך נאָך זיי רופֿנדיק: „שטעען, שטעען! אָבער איך שייס!“ דאָכט זיך, אַז מ'איז טאַקע געבליבן שטיין. אָבער אין דעם מאַמענט דערהערט זיך אַ שאַס, פֿון וואָס פֿאַנטל ווערט אויפֿגעצוי-טערט, מיינענדיק אַז דער דײַטש האָט שוין געהרגעט וועמען פֿון די שקצים, און ער ווייסט נישט, וואָס ס'איז גלײַכער איצט, צו

⁶¹ (איראַניש) ברידערלעך. — ⁶² דאָ זײַנען שמוגלערס, גוט.

שטיין אדער צו אנטלויפן. נאָר באַלד דערהערט זיך שוין אַ קול פֿון יענער זינט:

— כלאַפּצי! פרענדזיי, כאַטשטאַ טו! פרענדזיי!⁶⁸

ווייסט ער ווידער נישט, וואָס דאָ איז געשען, נאָר די פֿיס, שפּירט ער, הייבן זיך אים אַליין. און ווען די אויסקוקערס זינען זינען אויך צוגעקומען, האָבן זיך אַלע געלאָזט לויפֿן אין פֿעלד אַרני, דאָרט וווּ דער דייטש האָט נאָכגעיאָגט, און אַנגראַבנדיק זיך מיט די שטיוול אין דער ליימיקייט ביי יעדן טריט, זינען זיי קוים צוגעקומען צו דעם אָרט און דערזען פֿאַר זיך אַ שרעקלעך בילד. די אויסקוקערס שטייען מיט זייערע לאַמטערלעך אין די הענט און קוקן פֿאַרגליווערט צום דייטש, וואָס הענגט אַראָפּ פֿון פֿערד מיט אַ פֿאַרבלוטיקטן קאַפּ צו דער ערד. דאָס בילד, אין דער באַ- לויכטנקייט פֿון זייער זינט און די פֿינצטערניש פֿון דער טיפֿער נאַכט, וואָס קוקט אַפֿיר פֿון אונטערן פֿערדס בויך פֿון דער צווייטער זינט, מיט די שאַטנס, וואָס ציען זיך אַוועק ווינט ביז אין סוף וועלט אַרני, וואַרפֿט אויף זיי אַן אַ שרעקלעכע אימה. די הויט ווערט גע- רונצלט. אַ סך דרייען זיך שוין אויס און ווילן נעמען צוריקלויפֿן צו די פֿורן און אַנטלויפֿן, אַנטלויפֿן וואָס געשווינדער פֿון דעם שרעקלעכן אָרט — האַלט זיי אַבער אַפּ איין שייגעצס אַ קול:

— באַגראַבן! — זאָגט ער און באַווייזט זיך אין דער נאָענט.

און אַזוי ווי עס וואַלט געווען אַפּגערעדט פֿון פֿריער, לאָזן זיך אַ פֿאַר שקצים מיט צוויי לאַמטערלעך אַרויס אויף ביידע זינטן שאַסיי, פֿאַרהיטן אַז טאַמער קומט ווער אַן אין מיטן. די איבעריקע נעמען אַלע אויסגראַבן אַ גרוב, מיט שטעקנס, מיט אַנזנס און מיט הענט אַפֿילו. און ווען זיי שלעפֿן אַרנין דעם דייטש אין גרוב, שפּירן זיי זיך אַזוי ווי זיי וואַלטן אַ סך באַנפֿן געטרונקען. בריקען זיי אים נאָך צו מיט די פֿיס און שרייען צו אים:

⁶⁸ חברה! שנעלער, קומט'ס אהער, שנעלער!

— לעזש, שוואַביע ⁶⁴!...

און איינער:

— אי נייע מוווּ ניץ ⁶⁵...

און נאָך איינער:

— אי נייע זאַביערני וויענצזי שמוגעל ⁶⁶...

יאָגן אויך צו די צוויי וואַליער ברידער. און ווען אַלץ איז פֿאַר-
טיק און צוגעטראָטן די ערד מיט די פֿיס אַזוי גלנץ ווי פֿריער, גייט
מען צוריק צו די פֿורן... פֿאַנטל פֿילט, אַז אַזאַ זאָך איז גאַר נישט
גלאַטיק. ווער ווייסט וואָס דערפֿון קאָן אַרויסקומען?... נעמט ער די
בניטש אין דער האַנט, וואָס ער האָט פֿריער געלאָזט ליגן אויף דער
פֿור — אַוודאי פֿאַר גרויס צעשטרעיקייט — און ער וויל קודם-כֿל
זיך אַפֿרוקן פֿון דאַנען, אַרויס פֿון דעם פֿינצטערן גרוב. דאָ קומט
צו איינער פֿון די ערשטע צוויי שקצים, לייגט-צו צוויי פֿינגער צום
מויל און די אויגן שפּיזן ווי צוויי בלאַנקע מעסערס. ער זאָגט:
— געדענקט! האַלטן די צונג צווישן די צייך! גאַר נישט זיך
דערוועגן! געדענקען!

און דער קלאַנג פֿון זינע ווערטער האָט לאַנג גערוישט אין די
אויערן. און דערנאָך, ווען צוויי פֿון די שקצים האָבן צוגעבונדן דעם
דינטשס פֿערד צו זייערע און זינען אוועק מיטן אייגענעם קנאַק
איבערן שאַסיי, ווי זיי זינען אַנגעקומען, פונקט ווי מ'וואַלט אויף
אַ חתונה געפֿאַרן אַדער אויף אַ קנסמאַל. האָבן נאָך לאַנג געשטאַכן
דעם שגצס אויגן... און מ'האַט ערשט דערזען, ווי דער שוואַרצער
בערל חלשט און ביי שניקעלען וואַרפֿן זיך הענט און פֿיס... די אויגן
פֿון שוואַרצן בערל זינען געווען פֿאַרמאַכט, נישט געקאָנט צום
אַטעם קומען, און מינוטן האָט מען געמיינט, אַז אַט ענדיקט ער...
אַבער גאַט האָט געהאַלפֿן, ער האָט אַפּגעכאַפט דעם אַטעם, פֿאַר-
הוסט זיך און געבליבן שטעקן אין אַ לאַנג דויערנדיקער שטילקייט.

⁶⁴ ליג, יעקע! — ⁶⁵ און זאָג גאַר נישט! — ⁶⁶ און דו זאָלסט מער נישט
צונעמען קיין שמוגל.

ווי מיט אַ ביין אין האַלדז וואָס גייט נישט, נישט אַהין און נישט אַהער. דערנאָך, אַז אויסגעהוסט גוט, זיצט ער שוין ווידער, דער שוואַרצער בערל, פונקט ווי צו תחית-המתים... דאָס האָט אַ ביסל פֿרייער געמאַכט אויף די געמיטער, וואָרן געמיינט האָט מען, אַז ער וועט שוין נישט צו זיך קומען...

האָט פּאַנטל גלייך געמאַכט דאָס געשפּאַן. אַלע יונגען און די שיקסעס האָבן זיך צוריק אויפֿגעזעצט אויפֿן וואַגן. קיין הונט איז נישט געווען צו זען אַרום און אַרום. אַזוי טויט שטיל איז געווען. און מען האָט גענומען פֿאַרן.

14

ווער זענען עס געווען די גורטשיצקיס? — ווייסט יורעק. אויך די פּראַגער פֿערד-סוחרים קאַנען זיי. אַז ס'איז דאָ ערגעץ צו ריזן-קירן מיטן לעבן אויף אַדורכצופֿירן אַ שטיקל אַרבעט. גיט מען איי-בער זיי. און זיי נעמען עס בשיעת-חן. נאָר איין מאָל איז אַרויסגע-קומען אַ קריג צווישן זיי און פּראַגער חברה-לניט: אַהרן טאַטער, בער דייזשע, יאַסקע ביק, כאַסקע בראַדער, מיירעלע זילבערמאַן, שמעליק אויערן-שניידער, בוידל קאַטלעט, וואַדרינסקי, יואל בויך, און נאָך... קען מען פֿאַרשטיין, אַז ס'לאָזן זיך אַראָפּ אַזוי פֿיל חברה אויף איין מאָל... קומען זיי און טרעפֿן די צוויי בראַטשיקעס און נאָך צוויי זייערע גוטע-ברידער, יאַן דער געלער און יוזשעק. פֿאַרשטייט מען שוין, אַז זיי קומען צו זיך צו נאָענט — הייבט מען אָן קודם מיט די שטעקנס. און די שטעקנס זענען געקאוועט אין די שפיצן, אַחוץ מיט סענקעס אין דער מיט. שטעלט זיך אויף דער עלטערער גורטשיצקי און זאָגט צו זיי אַזוי:

— ברידער! גייט אַהיים און לייגט זיך שלאָפֿן... ס'שטינקט דאָך פֿון אַנדן דער בראַנפֿן. שיכור זייט איר, פּיאַניצעס... זאָגן זיי:

— טא זאל מען אונדז אפגעבן ס'פערד?!...
 — וואס פאר א פערד? — ענטפערט ער — נישט איך ווייס
 דערפון און נישט מיין ברודער.
 זאגן זיי:
 — מיר וועלן נישט אפטרעטן. דאס פערד מוז אונדז אפגעגעבן
 ווערן.

זאגט ער:
 — אויב אזוי, איז נישט מיין דאגה. שלאגט אונדז קאפ אין דער
 וואנט... איך גיי גאר אוועק... נאר היט אונדז, אז עמעצער פון אונדז
 זאל נישט האבן קיין עוולה...
 זאגן זיי:
 — נו, לאמיר זען.
 זאגט ער:
 — נו, לאמיר זען.

און איינער מיט א מעסער און איינער מיט אן אונדז, און ס'בלוט
 גיסט זיך שוין פון אלע זיטן... מ'שטעכט זיך שוין... מ'זעט. אז נישט
 איינער וועט דא בלייבן ליגן. ווארן, אז די גורטשיצקעס שלאגן זיך,
 איז עס נישט אויף באריש... אין דעם, עס געדויערט נישט קיין
 אויגנבליק, ווי דער ינגערער כאפט שוין ארויס א רעוואלווער און
 לייגט-אוועק רחמיאל ברודען אויפן ארט אן אפגעקאכטן, און באַלד
 אויף קאלט... אז די פראגער האבן דאס דערזען, און דא שטייט ער,
 אנטיקל, און ציט שוין ווייטער בנים צינגעלע... — אז זיי האבן דאס
 דערזען, האבן זיי זיך ערשט געגעבן א דריי-אויס און זיך אָנגע-
 הויבן צו צעלויפן אין די מייזלעכער אַרײַן... מ'איז געלאפן איבער
 שטאָק, איבער שטיין... נאָר רחמיאל ברודען איז שוין געבליבן ליגן
 אויפן ארט און ער האָט נישט געלעבט מער ווי פינף מינוט אין
 גאַנצן... אָט דאָס קענען זיי. און די פראגער האבן שוין פֿאַרזאָגט
 אַ צענטן; מיט קיין גורטשיצקעלעך נישט צו האָבן צו טאָן...
 דאָס אַלץ דערציילט אויפן וועג יורעק. און ווען ער ענדיקט,
 בלייבן אלע יונגען זיצן שטיל, מיט אַפּענע מיינלעך. און אין אלע

צעפלאַמט זיך עפעס אַזוינס, וואָס „די קישקעס אין בויך גיט עס אויף איין מאָל אַ הייב־אונטער“ און מ'איז גרייט צו פֿאַלן אויף די פּנימער פֿון גרויס דרך־ארץ צו די דאָזיקע צוויי העלדן: „אַט דאָס הייסן העלדן!“... און די שטילקייט ווערט וואָס אַ מאָל גרעסער. ווינט־אויס, אַז יעדערער איז פֿאַרטאָן ביי זיך אין די געדאַנקען.

עס דאַכט זיך, אַז זיי זינען אויך פּלומרשט ווילע יונגען: אַ פֿיפֿקע, אַ דער אַדער אַ יענער... אָבער וואָס פֿאַר אַ „זנאַטשעניע“⁶⁷ האָט עס? און מ'פּילט זיך ביי זיך קליין, אַזוי אַראָפּגעפֿאַלן אַנטקעגן דעם, וואָס זיי האָבן דאָ, די נאַכט, אַליין געזען מיט זייערע אייגענע אויגן...

אַט, צום ביישפּיל, געפֿינען זיך אין שטעטל אויך ווילע יונגען: אַ מנשהל, אַ חימל קייסער, אַ פּאַנטל, אַ קאַפל און אַ פעלטע! אָבער וואָס, ווען? און אַן איבערלעכע אינגעקאַרטשעטקייט נעמט זיי אַרום... נאָר פּאַנטל, וואָס האָט אויך געהערט די מעשה און נישט געשלאָפֿן, בשעת מע האָט זי דערציילט, ער טראַכט שוין גאָר אַנדערש וועגן זיך... „די יונגען זינען געבוירן אין אַ שלעכטער צייט... זיי האָבן אים, פּאַנטלעך, טאַקע געדאַרפֿן קאַנען מיט אַ יאָר צען, פֿופֿצן צו־ריק... אַדער ווען ר'איז נאָך געווען אין די יאָרן, וואָס זיין מענדל אַדער פֿיפֿקע... ווייסט ער וועגן זיך אויך צו דערציילן אַ סך מע־שיות... נאָר וואָס ווייסן זיי דען? נאָר מיט שיקסעס אַרומצוקריכן... אַדער צו גיין אין די „ביליטעען“ ליענען אַ ביכל... ווי איטשעלע, זייער חבֿר, טוט... אין אונדזערע צייטן אָבער איז קיין „ביליטעען“ נישט געווען... שבת זיך אַרײַנגלייגן אין די „ביליטעען“ — דאָס איז נישט געווען... יאָ, ער האָט אויך אַ מאָל ליב געהאַט אַ האַפּצל צו טאָן, אַ טענצל... אָבער לעבן, ברודער! עך, לעבן! דאָס קענען זיי נישט!...

אַזויערנאָך דעקט זיך אָפּ פֿאַר פּאַנטלען אַ שטיק פֿון זײַן פֿאַר־גאַנגענהייט און ס'קומט ביי אים אויס, אַז די וועלט איז געגאַנגען

⁶⁷ באַדייטונג, ראַלע, ווערט.

שטאַרק צוריק און הינטערשטעליק געבליבן... זי איז גאַר נישט די
אייגענע — שטאַרק זיך געענדערט...

15

אין דרויסן רעגנט נאך אַלץ און די פלאַנדעקע, אַ צעווייקטע, נעמט אַדורכלאָזן איינציקע טראַפנס וואַסער. אינעווייניק לייגט מען אַבער ווייניק אַכט דערויף. וועמען ליגט עס גאַר אין זינען איצט רעגן. דערציילט מען דאָך עפעס מעשיות, פֿון וועלכע די האָר און נעגל שטעלן זיך אויף קאַפּויער. און מעשיות — נישט קיין נאַרישע. און הערט-אויף יורעק, הייבט-אָן פֿינפֿקע, וואַס איז אויך ניש' קיין מפּיל-קינד צו אַזעלכע זאַכן. פֿאַרציילט ער פֿון קאַווקאַז — גאַר, עפעס גאַר אַ וואַזשנע מעשה מיט אַ גרויסן און גאַר וואַזשנעם רוצח, וועלכער האָט זיך גערופֿן כאַן און וואַס אין איין נאַכט האָט ער אַוועקגעלייגט ביי איינעם פֿאַר דער טיר עפעס אַ שטיק זעכציק אַפֿ-געשניטענע קעפּ פֿון יענעם פֿאַמיליע; אַז יענער וועט אַרויסגיין באַלד אין דער פֿרי, זאָל ער זיי דערזען... און נאָך אַזעלכע מעשיות, פֿון וואַס דער עולם פֿאַרגעסט גאַר, אַז זיי זינען פשוטע שמוגלאַ-רעס, נאָר ס'דאַכט זיך זיי בשעת מעשה, אַז זיי געפֿינען זיך ערגעץ אין גרויסע וועלדער, אין טיפֿע היילן און אין שרעקלעכע, גאַר שרעקלעכע מדבריות... זיי זינען געוואָרן אַזוי ווייט פֿאַרטיפֿט, אַז זיי האָבן אַפֿילו נישט געשפּירט, ווי דער וועג גייט זיי אַוועק. ווער שמועסט די טראַפנס וואַסער, וואַס זינען אַלע מאַל אַן אַנדערן אַראַפּגערונען אויפֿן שטערן איינציקווייז — דאָס האָבן זיי אַוודאי נישט געשפּירט. און אַז מ'האַט זיך אַזוי אַנדערציילט און אַנדער-ציילט און אַנגעווייגט זיך, פּונקט ווי די קליינע קינדער, איז מען געבליבן ליגן אַנגענורעט מיט די קעפּ ביי די שיקסעס אויף די שוויסן, און אויף די הערצער איז געווען אַזוי רוזק, פּונקט ווי עס וואַלט גאַר נישט פֿאַרגעקומען קיין שום זאַך אין דער הַננטיקער נאַכט... פּונקט ווי ס'וואַלט גאַר קיין דייטש נישט באַגראַבן געוואָרן...

ערשט בײַ דער קרעטשמע טרעפֿט מען זיך מיט יענקלס פֿור, וועלכע פֿאַרט שוין צוריק צו וועגס אַהיים. דאַרט זײַנען אַלע פֿריי־לעך: ס'איז ״אַדורך״... טרינקט מען שנאַפּסן. שניקע, בערל און דוד טוישן זיך מיט דעם האַלטן וואָך איבער די סחורות אויף דער פֿור. צום ערשטן גייען די ביידע אַלטע אין קרעטשמע אַרײַן. דערנאָך, אַז זיי קומען, גייט דודל. און מ'טרינקט קאַכעדיקע גלעזער טיי. אינע־ווייניק געפֿעלט עס דודן גאַנץ גוט. אַז ס'איז שוין קאַלט, שמעקט אים די געדעמפֿטע שטוב פֿול מיט אַנגערייכערטקייט. און בשעתן טרינקען האָט ער ליב צו קוקן אויף די שקצים מיט די שיקסעס. וואָס זיצן בײַ די טישלעך אַדער נעבן אויוון, וואָס איז דאַרט אַזאַ גרויסער, ווי בײַ אַ בעקער. אַ טייל פֿון זיי שלאָפֿן טאַקע אַזן זיצנ־דיק. און ווען ס'קומט צום אַוועקפֿאַרן, שטעכט זיי די איבעריקע מיט שפּילקעס אַדער מ'פֿאַררוקט זיי לאַנגע שפּענער אין די נעז אַרײַן...

ווען פֿאַנטל מאַכט זיך גרייט ווינטער צו פֿאַרן, דערציילן אים ערשט יענקלס פֿאַרשוניגען, אַז אויף דער וואָך, שמועסט מען, זאָל הײַנט זײַן זייער שטרענג בײַם דורכפֿאַרן. דעריבער עצהן זיי, ער זאָל דאָ אַפּלייגן אַ ביסל שמוגל. פֿאַנטלען מיט זײַנע פֿאַרשוניגען ווערט גאָר נישט פֿריילעך פֿון אַזאַ ידיעה. דאָך ווילן זיי פֿון אַפֿ־לייגן גאָר נישט הערן. וואָס וועלן זיי אויפֿטאַן? איז שוין גלייכער צוריקצופֿאַרן אין גאַנצן!...

דערמאָנען זיך איצט אַלע, און ס'קומט זיי אַזוי לעבעדיק פֿאַר, וואָס ס'איז געשען מיט אַ פֿאַר מײַל צוריק. און ס'שאַפֿט זיך אין מוח אַ צוזאַמענהאַנג צווישן ״יענעם״ מיט זייער שמוגל, וואָס ס'מוז הײַנט עפעס מיט דעם געשען! וואָס ס'קאָן גאָר נישט ״אַדורך״ גלאַ־טיק. פֿאַרשעלטן זיי דאָס געבייך פֿון יענע ״פֿייגל״, וואָס זײַנען הײַנט אַזוי אומגעריכט געקומען זיי אין וועג אַרײַן. זיי ווייסן, אַז פֿון דעם קאָן שוין קיין שום גוטס נישט אַרויס...

פֿאַנטל גייט אַ שטיק וועג צו פֿויס, נעבן די פֿערד, און טראַכט גאָר פֿון מעל, וואָס ער האָט ליגן אין זאַיאָד. ״דער קאַפּ זאָל'ן גע־

שוואַלן ווערן?״, ווינטשט ער גאַלקעפּלען, וואָס האָט אים, פּאַנטלען, געבונדן. האַלט אים צו די הענט, לאָזט אים נישט טאָן, וואָס ער וויל. פּונקט ווי ער וואַלט גאָר נישט געווען פּאַנטל, נאָר עפעס אַ שיקיונג יענעמס....

— וויפֿל מעל האָט מען עס ליגן בנים גאַלקאַפּ? — טוט ער אַ פֿרעג ביי מענדלען.

— פֿיר פּוד.

— און פֿופֿציק מאַרק קומט מיר צו ביי אים שוין פֿון לאַנג.

— פֿאַר וואָס האַנדלסטו מיט אים? האָסט מורא מ'עט ניש' קריגן קיין קונים?

פּאַנטל ענטפֿערט גאָר נישט אויפֿן זונס קשיות. ער געדענקט גוט נאָך די מעשה, וואָס ס'האָט זיך געטראָפֿן צווישן אים און גאַל-קאַפּן, דעמאָלט, ווען ר'האַט נאָר אַ ביסל געהאַט פֿאַרקויפֿט צו אַן אַנדערן. דאָרט, אין זאַיאָזד, ציטערן אַלע פֿאַר אים; וואָס ער זאָגט איז געזאָגט; וואָס ער טוט איז געטאָן. דאָך דערפֿילט פּאַנטל, אַז ס'קאָן גאָר לאַנג אַזוי נישט אַנגיין. ס'טאָר גאָר אַזוינס נישט אַנגיין! ער וועט זיך לאָזן אַרומפֿירן ווי אַ יינגעלע, וואָס? זיין סחורה איז קיין סחורה נישט? אַז ער ברענגט נאָר ס'ביסל מעל אַדער תבואה, נעמט עס יענער באַלד אַוועק און געלט גיט ער דיר ערשט פֿאַר נאַכט! און טאַמער נעמט מען עס צו ביי אים, ביסטו אַנגע-שטעלט מיטן געלט! ווי ס'וואַלט געווען געגנבֿעטס! אַבער ער האָ-רעוועט דאָך שווער — מיטן געזונט קומט דאָך אַן פּאַנטלען אַדורכ-צופֿירן אַ ביסל שמוגל! נישט קיין נאַכט, נישט קיין טאַג; נישט קיין עסן, נישט קיין טרינקען. ניין, ניין! ווינטער וועט ער שוין וויסן, וואָס ער האָט צו טאָן...

אַבער, אַז ער טראַכט ווידער צוריק, זעט ער, ער קאָן יענעם גאָר נישט טאָן. אַט די יונגען מיט די שיקסעס — זיי קאָנען טאָן, וואָס זיי ווילן, פֿאַרקויפֿן וועמען זיי ווילן. אַבער ער, פּאַנטל, איז אַן עבֿד כּנעני, ווייל ער האָט אַ פֿור מיט אַ פֿאַר פֿערד... טאַמער סמט

אים יענער אָפּ אַ פֿערד... אָווע-טאָווע⁶⁸, ווי אַרומעט ס'זאָל ניט זיין, איז נישט גוט...!

נאָר אַז מ'זעט שוין בלישטשען די פֿייערלעך פֿון דער וואַרשע-ווער וואַך, פֿאַרוואַרפֿט מען די אַלע געדאַנקען און מ'הערט אין גאַנצן אויף עפעס צו טראַכטן. אַלע קלייבן זיך צונויף זייערע פעקלעך, לייגן זיי זיך אויף די קעפּ, אויף די הענט אָדער אויף די פלייצעס און מ'לאָזט זיך גיין אויפֿן פֿעלד רעכטס אָדער לינקס, אַרומצוקרייזן לען די וואַך און אַרניצוקומען אין שטאַט אַרנין גאַר מיט אַ זיטיקן וועג.

גייענדיק איבערן פֿעלד, שטויסט מען זיך טייל מאָל אָן אויף שטיינער, וואָס מען באַמערקט זיי נישט אין דער פֿינצטער, אָדער מ'גלייטשט זיך אויס אויף דער גליטשיקער פֿעלדבלאָטע און מען פֿאַלט. דעמאָלט שטעלט זיך אָפּ דער, וועלכער גייט נעבן געפֿאַלענעם, העלפֿט אים אויפֿשטעלן זיך און צוריק פֿאַרלייגן ס'פעקל. טייל מאָל פֿאַרקריכט מען אויך אין וואַסער-זומפלעך, וואָס זינען דאָ אויפֿן פֿעלד איבערן וועג גענוג. איז טאַקע אַ ווונדער, וואָס זיי פֿאַרקילן זיך נישט, בלויבנדיק טייל מאָל שטיין ביז דעם בויך אין אַ קאַלטן ברודיקן וואַסער... שמוגלאַרעס אָבער טאַרן נישט לייגן קיין אַכט דערויף, וואָס? אַזעלכע באַרישקייטן קומען זיי גאַר נישט אין גע-דאַנק אויך. זיי וועלן זיך דאָך נישט נעמען שפּילן: ס'שוידערט מיך!... געפֿאַלן, שטעלט מען זיך אויף און מע לויפֿט ווייטער, כאַטש ס'איז אומגעהייער שווער אַרויסצוציען אַ פֿוס פֿון דער קלעפעדיקער בלאַ-טע. נאָר זיי — עפעס אַרט זיי, דאַכט זיך, גאַר נישט. עפעס טראַגן זיי די שווערע, עטלעכע פּודיקע זעקלעך, ווי „זאַבאָוקעלעך“⁶⁹... פֿיפֿקע און די שיקסעס קלאַפּן נאָך אין די אַפּאַסן, לויפֿנדיק ווי בשעת אַ טאַגן.

און איצטער ערשט קאָן מען זען, ווי נאָך מער פֿון אַלע אַנדערע האָט טאַקע פּאַנטל געדאַרפֿט האָבן אַ „פּלה“. ווען נישט נאַטשע, טאַ

⁶⁸ אַזוי צי אַזוי, אַלץ איינס. — ⁶⁹ שפּילעכלעך.

ווער וועט עס נעמען פֿון זינע פעק כאַטש עפעס און לויפֿן מיט דעם אַ וויאַרסט זיבן־אַכט איבער אַזאַ שווערן וועג? ער מיט מענדל־ לען מוזן דאָך בלעבן בני דער פֿור. ער וועט דאָך נישט איבערלאָזן פֿערד־און־וואַגן אויף הפֿקר — אויף פֿרײַ... ווער וועט זיי היטן — דער אַלטער שניקע? אים אַליין וואַלט מען אויך געדאַרפֿט היטן, אַז מען זאָל אים אַ מאָל נישט צוגנבֿענען... מאַכט ער נישט קיין אַני־ שטעל, נעמט אַפֿיר צוויי געזונטע פעקלעך, בינדט זיי צונויף און פֿאַרוואַרפֿט זיי נאַטשען איבער דער אַקסל. זי ווידער, פֿון איר זינט, מאַכט אויך נישט קיין שום אַנשטעל, נאָר הייבט־אויף די אַקסלען, גלייכט זיך אויס, מאַכט זיך אויך גלייך די צוויי פעק, איבערגע־ האַלבירט, איינעם פֿון הינטן און איינעם פֿון פֿאַרנט, און זי נעמט לויפֿן אין איינעם מיט אַלע שמוגלאַרעס, נישט פֿאַרקרימענדיק זיך צו מאָל אויפֿן פנים, ווען ס'נעמט איר נאָס ווערן, צום ערשט פֿון הינטן, אויף די פֿיאַטעס, דערנאָך העכער, איבער די פֿיאַטעס; דער־ נאָך נאָך העכער און אַזוי ביז צו די קני — פֿאַר וועמען וועט זי זיך דעמאָלט קרימען? פֿאַר שמוגלאַרעס פֿאַסט עס נישט...

16

אויף יענער זייט וואַך, אין פֿאַרשטאַט, קומען זיך אַלע צוזאַמען בני משה בעקער. ער קויפֿט בני זיי אַפּ דאָס מעל און די תבֿואות העלפֿט ער אויך זיי צו בנים פֿאַרקויפֿן, דאַרט, אין דער בעקעריי, אין גרוב נעבן באַקאויוון, כאַפֿן די שמוגלערס ערשט אַפּ דעם אַטעם און זיי וואַרפֿן זיך אַנידער אויף דער ערד, קעגנאיבער דעם אַפֿע־ נעם אויוון, פֿון וואַנען עס שלאַגט אויף זיי אַ גוואַלדיקע היץ. אין משך פֿון צען מינוט זינען זיי שוין אויסגעטריקנט ביזן לעצטן פֿאַ־ דעם. זיי נעמט דעמאָלט אַרום עפעס אַ גרויסע מידקייט און ס'ווייזט זיך זיי אויס, אַז זי איז עפעס אַזאַ גוטע, אַזאַ זיסע... קוקן זיי אַזוי צום פֿייער און זיי זעען רויטע צונגען, וואָס שפּרינגען אום מיט אַ

האַסטיקער אומרויקייט, רניסן, קנאַקן, לייגן-אַרום, פֿליקן און שלינג-גען-אַינן אַלץ מער העלצער... און אויף דעם אָרט, וווּ ס'איז איצט געווען אַ האַלץ, טאַנצן שוין אַרום דעם אַרום פֿייערדיקע צינגלעך. ווערט זיי ליכטיקער אין די אויגן, בעסער אויף די הערצער און זיי קוקן צו די פֿענצטער, וואָס נעמען זיך שוין בלויזען אין איינעם מיטן הימל אויף טאַג. דערפֿילן זיי מיט אַ מאַל, אַז ס'איז דאָ אַ גרויסער גאַט אין הימל... ווערט זיי גאַר וואַרעם אין די הערצער און זיי שטעלן זיך אַוועק אַלע: די שקצים מיט די שיקסעס אויף די קני אין אַ ווינקל און די יונגען נעמען זיך דרייען איבער דער שטוב אויף-און-אַפּ, פונקט ווי זיי וואַלטן געדאַוונט... גאַר שניקע מיט בערלען באַרגן ביי משהן טלית-און-תפֿילין — און ס'גייט-אַוועק אַ דאַוונען צו גאַט...

פֿאַנטל האָט שוין געוואַרט אויף זיי מיט דער פֿור. ביי דער וואַך האָט ער אַפֿילו געהאַט גרויס שרעק, אָבער — ס'איז „אָדורך“. זיי האָבן אַפֿילו געשריגן, געבייזערט זיך אויף זייער לשון; אַרויס-געשיקט די „וואַכע“ אויפֿן וועג אַרויס... „נישט אַנדערש — האָבן זיי געזאַגט — גאַר די שמוגלערס זינען ערגעץ אויפֿן וועג“. אָבער באלד איז די „וואַכע“ צוריקגעקומען: זיי האָבן קיינעם נישט געזען — קיין אחד נישט... די דניטשן איז עס געווען קשה: „מיט אַזאַ ביסל לוינט זיך דאָס אַ פֿור צו קומען „גאַר וואַרשאַו“? נישט אַנ-דערש: „זיי האָבען אונס בעשמוגלט!...“ — האָבן זיי זיך מיט אַ מין בייזקייט געוואַרפֿן אויף דער פֿור און וואָס זיי האָבן געפֿונען עס-ג-וואַרג, געוואַרפֿן אין אַ קופּע — אויף צוצונעמען. בעט זיך ביי זיי פֿאַנטל:

— לאָזן זיי נישט פֿאַרנעמען די וואַרע; דאָס איז דאָך דער-לויבט צו פֿירן!

און דער אַלטער שניקע, וואָס איז שוין באַרימט אין גאַנצן שטעטל מיט זיין דניטש, „שפרעכט“:

— גראַאַסער הער וואַכמיסטער! האָבן זי מיטלינד מיט איינעם אַלטן מאַנען! האָבן זי מיטלינד!

ענטפֿערן גאָר נישט די דנטשן, נאָר זיי נעמען ריידן צווישן זיך אזוי געשווינד און זיי מאַכן דערבני אזוי געשווינד מיט די מני־לער, אַז מ'פֿאַרשטייט קיין וואָרט נישט. ס'איז ווי אַ ״קאַצן־מוזיק״... אַ ווונדער נאָר, אַז זיי אַליין צווישן זיך פֿאַרשטייען זיך... און צוגענומען האָבן זיי גאָר נישט, נאָר עפעס אַ קליין פעקע־לע פֿון אַ צען פֿונט... איז פֿאַנטל אַנטלאָפֿן, ווי ער וואַלט געכאַפט אַ מציאה... און האָט זיך אָפּגעשטעלט ערשט בני משה בעקערס הויז.

חברה האָט שוין פֿאַרקויפֿט די סחורה און פֿאַנטלען נעמט עס באַדזשען⁷⁰: פֿאַרקויפֿן, אָדער נישט פֿאַרקויפֿן!... פֿון איין זייט קריגט ער דאָ אַ גוטן פּרעזי, אויף אַלץ צו פֿינפֿערלעך מער ווי אין זאַיאַזד — און באַלד געלט! נאָר פֿון דער צווייטער זייט האָט ער עפעס מורא... פֿאַנטל פֿורמאַן האָט מורא... מענדלען ווידער פֿאַר־דריסט עס, וואָס דער פֿאַטער וויל נישט פֿאַרקויפֿן. נעמט ער אים אויסריידן:

— פֿאַרקויף, 'על איך האָבן די פֿינפֿערלעך!
און נאַטשע:

— אַ צאָ פֿאַנטל טשעקאַ? ספּשעדאַטש אי באַסטאַ?⁷¹!
טראַכט ער זיך:

— טרעפֿט אים דער ערשטער דונער!

און גייט־אַריין צום בעקער און פֿאַרקויפֿט אים דאָס גאַנצע מעל און די תבואה פֿאַרקויפֿט ער אויך דאָ נישט ווייט. איצט וואַלט ער שוין גאָר נישט געפֿאַרן אין זאַיאַזד אַריין, ווען נישט געלט, וואָס ער האָט דאָרטן אָפּצונעמען און אַ ביסל איינזוואַרג, וואָס אַן איינזן־סוחר וויל אים אויפֿלייגן אַהיים צו פֿירן. זעצט מען זיך אַרויף אויף דער פֿור, פֿריילעכע, זינגענדיקע. יעדער האַלט זיך דאָס געלט באַהאַלטן, נאָר די גרעסערע האַלטן עס אין די קעשענעס פֿון די אייבערשטע מלבושים.

⁷⁰ עקבערן. — ⁷¹ און וואָס וואָרט פֿאַנטל? פֿאַרקויפֿן און אַן עק!

פֿאַרן טויער פֿון זאַיאָוד גייט מענדל אַראָפּ פֿון וואָגן, נעמט־אָן די פֿערד בײַ די צויענען און קערעוועט און ציט זיי אַריבער דעם רינשטאַק, וואָס איז דאָרט פֿיל העכער ווי די גאַס. די פֿערד ציען־אויס די פֿיס אין איין זײַט, די קעפּ אין דער צווייטער זײַט און די פֿור טוט אַ טאַנץ־אַריבער, און מענדל גיט אַ שפרונג מיט מיט זיי. אָבער בײַם ערשטן טריט נאָר אין הויף אַרײַן באַקומט ער אַזאַ פֿלעם, אַז ער דערשפירט די באַק נעמט בײַ אים ברענען ווי אַ פֿײַער. ער וויל זיך אַרומקוקן, זען, קריגט ער נאָך איינעם אַזעלכן, ווערט אים פֿינצטער פֿאַר די אויגן און ער פֿאַלט, און גיט אַזאַ טראַמאַסק מיטן קאַפּ אויף אַ שטיין, אַז מ'מיינט: שוין, שוין — ער האָט זיך שוין דעם מוח געפֿלעט! פֿאַנטל שטייט שוין אויף דר'ערד און וויל זיך נעמען צום גאַלקאַפּ, ער פֿאַרזוכט אָבער אויך אַזאַ פֿלעם ווי דער זון זײַנער. נאָר פֿאַנטל, כאַטש צוויי מאל קלענער פֿון גאַלקאַפּ, וואַרפֿט שוין מיט די פֿויסטן און ברומט דערבײַ צו ווי אַ וואַלף. ער שלאָגט מיט די פֿויסטן און ער קוקט אַפֿילו נישט, ווױהין זיי פֿאַלן. ער דערהיצט זיך וואָס אַ מאל שטאַרקער פֿון אייגענעם שלאָגפֿייער און מ'פֿילט, ווי ער וואַקסט־אויס אין גאַנצן, ווי עס שטאַלן זיך אים די מוסקולן און ווי די אַדערן פֿלאַצן אים אַזש פֿון האַרטקייט ווי די דראַטן.

האַט שוין ווער געזען אַ מאל, ווי פֿאַנטל שלאָגט זיך? אין בית־המדרש זײַנען עס דאָך נאָר פשוטע יידן, אורקע — דאָס איז אויך נישט קיין זאָך. איצט אָבער, שטייענדיק אַזוי פֿון ווייטן און קוקנדיק אויפֿן קרעפּקן⁷² מאַן מיט די קורצע אַנגעבונדעוועטע הענט און פֿיס; מיטן קאַפּ אויף פֿאַרנט איז עס אַ בער אויפֿגעשטעלט אויף הינטערשטע לאַפעס און מיט די פֿאַרנדיקע וויל ער צערײַבן און צעטראַמאַסקען אַלץ, וואָס ס'קומט אונטער דער האַנט. גאַלקעפֿלען אָבער, בײַ וועמען מען דערקענט נישט, וווּ ס'ענדיקט זיך שייטל און וווּ ס'הייבט זיך אָן קאַרק, ווערט רויט זײַן גאַנצער האַלדז און

⁷² קרעפּטיקן, פעסטן.

דער גאלער פליך אויפן קאפ ארום-און-ארום, וואס פעכלט-ארויס פון זיין קעלנערל פון קורצן פוטערל. ער שלאגט נישט מיט די פויסטן, אבי געטראפן, ווי ס'איז... דאס איז א געשולטער שעלמא⁷³... ער שפרייט-אויס די גאנצע פלאך פון דער האנט און שלאגט אויך נישט אזוי געשווינד ווי יענער, נאר פאמעלעך, אויסקונדיק פריער, ווען פאנטלס קלאפ פאלט, אויף אויפצושטעלן א שוץ פון עלנבויגן אדער די האנט, און ווען זיין אייגענער דארף פאלן, זאל ער זיין געצילט, ווי יעדער קלאפ הילכט-אפ ווי מיט א מעטאל דומפן קלאנג. אט דאס איז גאלקעפל און אזויערנאך שלאגט ער.

עס האבן זיך ווידער אריינגעמישט פארשויןען. אבער פאנטל, א צעבלוטיקטער און מיט רויטע אויפגעלאפענע בניין איבערן גאנצן פנים, איז אזוי געווען פארטאן אין דער מלאכה זינער, אז ער האט גאר נישט געוואלט הערן פון אפלאזן אדער ער האט טאקע נישט געהערט. ערשט ווען מ'האט אים מיט געוואלט אוועקגעדרייט און ער האט דערזען דעם זון כמעט א טויטן אויף די הענט פון די שיק-סעס מיט די שקצים, האט ער זיך אפגעטרייסלט ווי א פערד. דער-מאלט האט ער ווידער געבליקט צום שונא, אויף וועמענס פעכלדיקן קאפ, פון אויבן איבערן פליך, זינען געווען בלויז פארלאפענע קישקעס און דאס גאנצע פנים באדעקט מיט נישט ווייניקער בניין ווי ער, און גרויס ווי די קארטאפליעס.

יענער האט געשריגן:

— א פלאנצונג זאל קומען אין די אדערן אריין. ער 'עטמע'⁷⁴ פארקויפן אין אכאטע? פארברענט זאל ער ווערן!

איצט אבער איז שוין פאנטל געווען ביים זון און מ'האט אים באלד אריינגענומען צו א פעלדשער. דער פעלדשער האט מענדלען אריינגעטריפט קראפלעס אין מויל, האט יענער באלד געעפנט די אויגן, זיך ארומגעקוקט מיט זיי, ווי קיינעם נישט דערקענט, און האט זיי צוריק פארמאכט. דערנאך האט דער פעלדשער ארומגע-

⁷³ אויסוורף, טיזול, מנוול. ⁷⁴ וועט מיר.

וואָשן דאָס בלוט, וואָס האָט שוין גענומען טריקענען און האָט אים פֿאַרבאַנדאָזשירט דעם גאַנצן קאָפּ. ער האָט אויך אָנגעזאָגט, מען זאָל אים באַלד אַרײַנגלייגן אין אַ בעט אַרײַן און צולייגן אַזוי צום קאָפּ, ווייל ער האָט שטאַרק מורא פֿאַר אַ „זאַפּאַלעניע מוזג“⁷⁵.

גוט צו זאָגן, מ'זאָל אים לייגן אין אַ בעט אַרײַן. אָבער ווי? צו וועמען? ווער וועט עס דאָ פּאַנטלען געבן אַ בעט? וועמען קען ער דאָס אין וואַרשע? האָט ער טאַקע געקלערט גוט אויסצובעטן אויף דער פֿור מיט שטרוי און מיט דעקעס און אַהיימפֿירן דעם זון. דער פֿעלדשער האָט אָבער שטאַרק פֿאַרזאָגט דאָס צו טאָן.

— ווייל — האָט ער גערעדט — וויפֿל בלוט עס איז שוין אַרויס פֿון אים! און בנים שאַקלען אויף דער פֿור קאָן זיך אויף ס'ניי עפֿענען, קאָן ער אים שוין נישט דערפֿירן אַ מאָל ביז אַהיים..

האָט פּאַנטל מורא געקראָגן. אָבער וואָס טוט מען? מ'קאָן דאָך נישט שטיין! רעדט פּאַנטל זיך אויס דאָס האַרץ פֿאַר דער פּלה און זי גיט אים אַ גאַר גוטע עצה:

— וואָס איז? קאַנסטו אים נישט אַוועקנעמען אין אונדזער שטוב אַרײַן? אַ סך קומט מען דאָרט אַרויף? און בעטן זינען דאָ אַזש דרײַ!

הערן די צוויי קאַלעזשאַנקעס, זאָגן זיי אויך:

— טאַק, טאַק, אינײַ ראַדי נימאַש⁷⁶.

און מ'קאָן נישט זאָגן: קיין בעסערע עצה וואָלט מען זיך גאַר נישט געקאַנט פֿאַרשטעלן. מ'האָט גענומען אַ דראָזשקע⁷⁷, אַרײַנגע- וואַרפֿן אַלע פּאַלטאַס מיט אַלע פֿאַטשיילעס און אויף זיי פֿאַרזיכטיק אַוועקגעלייגט מענדלען. בנים שלעפּן האָט ער געעפֿנט די אויגן. ער האָט אָבער איצט אויך גאַר נישט געוואָסט, וואָס מיט אים טוט זיך. מ'האָט געזען: דער יונג שמאַכט און גייט-אויס.

אַרײַנגעלייגט אין בעט, האָט מען געשיקט נאָך אַ דאַקטער.

⁷⁵ מאַרץ-אַנציונדונג. — ⁷⁶ אַזוי, אַזוי, קיין אַנדערע עצה האָסטו נישט. — ⁷⁷ קאַטש מיט אַ פּערד.

וועלכער האָט פֿאַרשריבן רעצעפטן און אָנגעזאָגט, אַחוץ זיי, מען זאָל דעם קראַנקן גאָר נישט געבן. אַזוי האָט ער אויך געהייסן צו-לייגן צום קאַפּ. פּאַנטל האָט אָפֿילו נישט פֿאַרשטאַנען, וואָס עס באַ-טײַט אַ גלעזערן רערל, וואָס דער דאָקטער האָט מענדלען געלייגט אונטערן אַרעם, האָט ער געזאָגט:

— וואָס? לאַ? מען אים אַנגלייגן אַ ביסל באַנקעס, אַנרײַכן גוט מיט טערפעטינע, צום שוויצן, ווײַטער גאָר נישט!...

אַבער אַז מענדל האָט גענומען ריידן פֿון היץ, האָט ער זיך דערשראָקן. איז ער צוגעגאַנגען אויף די שפיץ נעגל און געזען, ווי דאָס פנים ווערט בײַ אים רויט און שוואַרץ און געל — וואָס אַ ווײַלע בײַט עס זיך. האָט ער זיך אָנגעשפּאַרט ביים קאַפּשטיק און גענומען זיך אַינזעצן נאָך מער. האָט עס אויסגעזען, ווי ער וואַלט זיך אויף עפּעס געזשאַלעוועט פֿאַר אים... האָט ער נישט געקענט מער קוקן, אַוועקגעדרײַט דעם קאַפּ און זיך פֿאַרטראַכט.

17

פּאַנטלען האָט באַנג געטאַן, וואָס ער האָט בײַ נאַכט אַ שטויס געטאַן מענדלען, ווען ער האָט זיך געוואַלט מיט אים טוישן, אַז יענער זאָל נעמען די לײַטשעס און ער וועט גיין אין מיטן וואַגן אַרײַן זיך אַנשפּאַרן אַ ביסל. וואָס האָט ער געהאַט צו אים? ער האָרעוועט דען נישט גענוג פֿאַר זײַנע יאָרן? און וואָס האָט ער פֿון זײַן האָרעוואַניע? ער גיט אַ מאַל אויס אַ פּאַר מאַרק אויף כ׳ווייס דאָרט וואָס! נו, דאָרף מען עס דאָך אויך צו האָבן. צי איז בײַ אים אַזוי ווי צווישן אַנדערע עלטערן און קינדער, וועלכע קוקן נאָר פֿאַר זיך. און פּאַנטלען ווערט טרויעריק אויפֿן האַרץ, פֿאַרגלײַכנדיק אים צו אַנדערע. אָפֿילו נישט צווישן באַלעגאַלעס, נאָר באַלעבאַטישע קינדער, וואָס האָבן זיך גענומען צום שמוגלען, האָבן דאָס געלט באַהאַלטן בלויז פֿאַר זיך. צווישן גוטע ברידער איז מײַן געלט און

דין געלט! די עלטערן קאנען שטארבן און זיי וועלן נישט געבן זיי דאס פארדינסט אין האנט אריין. און בני אים איז דען מענדלען א מאל אינגעפאלן צוצונעמען געלט, וואס ער האט פארדינט? ער דארף א פאר מארק — נעמט ער. און אפילו, אז ער פארדינט נישט און זאגט: טאטע כ'דארף צו האבן, און איך האב נאך — קריגט ער נישט? אן אנצוג — דען נישט? א שוך — כ'וייס, אין טאש אריין... אבער אליין נעמען?... און אזוי טראכטנדיק קריגט פאנטל דרך-ארץ פאר זען אייגן קינד צוזאמען מיט א מין שטאלץ: «פאנטל האט א קינד, אן אמת פשר קינד!...» און איז דען פאנטל נישט גערעכט געווען, וואס ער האט נעכטן געטראכט, אז די וועלט איז הננט גאר נישט די אייגענע. אפילו אזא בערל, וואס פאכעט מיט דער נשמה ציט ער איז געווארן שמוגלער, זאל עס אים אנהייבן צו ארן, צו קוקנדיק ווי יונגען מיט מיידן בראיען⁷⁸ ארום... דאס גלייכן דער אלטער שיקע... אט איז א שיינער ייד, ר' יידל — שיקט ער די טאכטער צום וואכמיסטער... און א פאנטל, צי האט זיך פאנטל, חלילה, צו שעמען מיט זען באלעגאלישקייט אדער מיט זיך מענדלען?... וואס טוט מען אבער צו דעם, דער יונג רעדט דאך, וואס איין ווארט צום צענטן קומט נישט — קומט אים מיט א מאל אין קאפ אריין? דער יונג איז גוט קראנק... און דא רוקט זיך די נאכט: מ'דארף אהיימפארן...

— וואס טוט מען? — פֿרעגט ער נאטשען — איבערלאזן אים אליין? קאן מען? ער 'עט דאך אויסגיין ווי א פויגל... — גיט ער פלוצלינג א רייד-ארויס מיט אזא קול, אז אלע, וואס הערן דאס, נעמט זיי עפעס שטיקן אין האלדז און ס'פארגייט זיי ביז אין די אויגן... נעמען זיי קוקן אויף פאנטלען מיט א מיטלייד און ס'דאכט זיך, אז באלד וועלן זיי ארויס מיט א געוויין. נאך פאנטל רעדט שטיל:

⁷⁸ קאמאנדעווען, טוען אפ פארשיטע זאכן.

— ניכייט⁷⁹ וואלט מען מיר צוגענומען דעם שמוגל, וואלט דאך צו דעם אלעם נישט געקומען...

דעמאלט רירט אים נאטשע אן פאר אן אקסל, פונקט אזוי ווי עס געשעט ביי איידעלע מענטשן, און זי זאגט:

— מענדל איז קראנק, גוט קראנק, אלע מוזן צוריק פארן אהיים. ער קאן אבער דא נישט זיין אליין. איך וועל איבערבלייבן.

קומט עס אלע פאר גאנץ נאטירלעך. אזוי און נישט אנדערש דארף צו זיין. לאזט איר פאנטל איבער געלט, זי זאל באזארגן; דער דאקטער זאל קומען, דער פעלדשער זאל כסדר גיין, דעם קראנקן זאל גאר נישט פעלן, און אז זי זאל זיך נישט דערוועגן צו זשאלע-ווען קיין געלט... דערנאך גייען אלע, אויסער נאטשען, אוועק און פאנטל זעצט זיך אויף א טרויעריקער אויף דער פור; און ער האט חרטה, פאר וואס ער האט פארקויפט די סחורה צו אן אנדערן... „פארפאלן... — האט ער זיך געטראכט — ביי אונדז אין שטאט האב איך צו זאגן — מוז מען מיך פאלגן; דא אבער האט ער צו זאגן...“ און ביים פארשטעלן זיך דעם ער פילט ער, ווי אלע ביינער ברעכן אים. און דאס פנים מיט די הענט שטעכן, ווי ביגען וואלטן אים באפאלן. ווערט ער ווידער פארשטומט. נישט די ווייטיקן זינען, נישט דאס ארט אים אויף א האר! נאר ס'שטייט אים אלץ פאר די אויגן דער זון זינער, מענדל, וועמען ער האט איצט איבערגעלאזט א חרובדיקן אין א פרעמדער שטאט, אין א פרעמדער שטוב... „יא — טראכט ער — איצט וועט שוין אורקע מוזן פארן אויף מענדלס ארט. אליין איך דען קיין אופן נישט! מיט איין מאל איז ער געבליבן אן דעם זון און אן דער פלה...“ פאנטל פילט אפילו א גרויסע דאנק-בארקייט צום שיקסל: ווער וואלט דען געוואלט בלייבן? ... היזק האבן יאזדעס? ... און ער באשליסט ביי זיך פון היינט אן צו ווערן א טא-טע; אורקען אפילו מער נישט צו שלאגן...

ביי דער קרעטשמע, אז מ'האט אריינגעלאזט א פאר גלעזלעך

⁷⁹ הלואי, ליבערשט.

אויף קוראזש, איז פאנטלעך לייכטער געווארן א ביסל אויפן הארצן
און ביז אהיים האט ער נאך געטראכט:
— פון וואנען האט עס גאלקעפל געקאנט אזוי געשווינד דער-
גיין, אז איך האב גאר פארקויפט אין אכאטע?
אין א צייט ארום ערשט איז ער דערגאנגען דעם פראסטן דרך
דערפון: יענער האט געהאט זינעם א מענטש זיצן אין אכאטע.
דער מענטש פלעגט אכטונג געבן אויף אלע פורן, וואס שטעלן זיך
נאך אפ אין זאיאוד, און ער פלעגט עס טעלעפאנירן גאלקעפלען
פון אלעם: וויפל און ווער עס פארקויפט. איצט אבער האט זיך
פאנטל געבראכן דעם קאפ און האט נישט פארשטאנען דעם פשוטן
דרך. האט ער איבערגערעכנט אין דער מחשבה אלע יונגען, אלע
שקצים, אלע שיקסעס און אלע גויעס: אפשר זאגט איינער פון זיי
אויס, ווו ער פארקויפט? נאך קיינער פון די אלע האט נישט גע-
פאסט פאר דעם — ווייל שמוגלערס, וואס מ'זאל אויף זיי נישט
זאגן, אבער קיין מוסרים זינען זיי געוויס נישט!...

דריטער טייל

1

מענדל איז געלעגן קראנק און דאָס בלאַנדע שיקסל האָט נישט אָפּגעטראָטן פֿון זײַן בעט. זי האָט באַדאַרפֿט אַראָפּגיין, עפעס אַזײַ-קױפֿן, אָבער זי האָט מורא געהאַט איבערצולאָזן אים אַליין. נאָר ווען מענדל האָט אַזײַנגעדערעמלט, אָדער געכאַמערט¹, האָט זי גע-נומען אויף זיך דאָס דערעלע², איז אַרויסגעגאַנגען שנעל אויף די שפיץ פֿינגער, שטיל צוגעלענט די טיר און דערנאָך, געשווינד אַזײַ-קױפֿנדיק אין די געוועלבלעך, וואָס זי האָט געדאַרפֿט, איז זי באַלד צוריק אַרויף אין שטוב אַרײַן.

אין אָנהייב האָט אויף איר אַ געוויסן אַזײַנדרוק געמאַכט די שטוב, אין וועלכער זי האָט „געלעבט“ אַ קנאַפּ יאָר. ס'האַט אויף איר אויך געמאַכט אַ געוויסן אַזײַנדרוק דאָס זײַן אין שטוב אַליין מיט אַ קראַנקן. דאָס האָט זי דערמאַנט אין איר מוטער, ווען זי איז געלעגן קראַנק אין שפיטאַל. זי האָט זיך דעמאָלט אויך געשראַקן, ווען מען האָט איר דערלויבט אויף נאַכט איבערצובלײַבן... און דאָרטן זײַנען געווען אַ סך מענטשן: קראַנקע זײַנען געווען אין דער אייגענער סאַלע אַודאי צען אָדער נאָך מער, און וועכטערס... דאָס האָט זי אַזײַ אַדורכגענומען, אַז זי איז געזעסן קעגנאיבער דעם קראַנקן אין אײַן מורא און האָט אַפֿילו נישט געוואָגט איר קאַפּ אַוועקצובײַגן. און דער קראַנקער האָט געקוקט מיט אַזעלכע מאַדנע אויגן, און גערעדט עפעס אַזעלכע מאַדנע ווערטער, וואָס זײַנען פֿאַר

¹ געווען פֿאַרטראָגן (ווי פֿאַרן אַזײַנלאָפֿן). — ² די פֿאַטשיילע.

איר שוין געווען אויסטערליש. נישט בלויז מיט זייער צעריסנקייט און מיט זייער קלאנג, — וואָס באַצייכנט אַזוי אַלע היצקראַנקע — נאָר טאַקע די ווערטער אַליין, וועלכע ער האָט גערעדט צו איר אויף אַן אַנדער שפראַך... אין ייִדיש. די ערשטע צינט האָט ער נישט געשטילט, קיין רגע נישט, נאָר געפּלוידערט און געפּלוידערט. אַ טייל ווערטער האָט זי יאָ פֿאַרשטאַנען, וואָרעם דאָס, וואָס איז נוגע שמוגל, האָט זי שוין באַלד געקענט אַליין ריידן אויף ייִדיש. און ער האָט גערעדט פֿון דער וואַך. פֿון מעל, פֿון טאַטע-מאַמע און פֿון אַלע שמוגלערס. אין מאַל, ווען ס'האַט זיך אים מסתמא אויס-געוווּן, אַז ער זיצט נאָך אַלץ ביי עליען אין שענק מיט זינע אַלע חברים, האָט ער אויסגערופֿן:

— בערטשע! האָסטו עס געזאַלט אַנקוקן די שיקסלעך אַ ביסל!

גאַלד!...

און דערנאָך אַזוי ווי צו יורעקן:

— סלישיש, בראַטשע! מווייע טשע זשע טאַ יעסט דזשעוואַכאַ,

טאַ נאַטש³...

דאָן האָט ער זיך אָנגעהויבן צו צעמישן אין די רייד — האַלב פּויליש, האַלב ייִדיש... אין וואָרט נישט צום אַנדערן, און באַלד וויל ער זיך גאָר אויפֿשטעלן: אורקען דאַרף ער אויספאַטשן... זי ראַנגלט זיך דעמאַלט מיט אים. און אַז זי בייגט זיך אַנן, דאָס אַנז-קישעלע אויפֿצוהייבן, און זי וויל עס אים צוריק אויפֿן קאַפּ אַוועק-לייגן, טרעפֿט זי זיך מיט זינעם אַ בליק און זי דערשרעקט זיך פֿאַר אים, און לויפֿט-צו צום טיש שרייענדיק:

— אַך, באַזשע דראַגי⁴!...

און מענדל איז שוין אויף דער פּאַדלאַגע. טאַפּט-אַרום די ווענט, זוכט, און אַז ער געפֿינט נישט קיינעם, נעמט ער לויפֿן איבער דער שטוב מיט צונויפֿגעקאַרטשעטע פֿינגער און מיט אַ בראַנד אויפֿן

³ הערסט ברודערקע! ⁴ איך זאָג דיר, אַז דאָס איז אַ מויד, די נאַטש... —

⁴ גאַטעניו טייערער!

פנים. אין די אויגן ווערט אים עפעס אזוי העל, ווי עס גאלדט זיך אַ געל בלעטל אַנטקעגן דער זון... טרעפט ער אַן אויף נאַטשען, כאַפט ער זי פֿעסט אָן, שלעפט פֿון איר, רייסט זי, און אַזאָ היץ שלאָגט פֿון אים, אַזש זי נעמט זיך שטיקן מיטן אַטעם... און ער, ווי ער וואַלט געווען גאַר ביים קלאָרן זינען, האַלט אין אַיין שרייען: „גדושע יעסט ורקאַ?... גדושע?...”

און לויפֿט ווידער אַרום, און קומט ווידער צוריק צום בעטל, און רופֿט שוין איצט גאַר מיט אַן אַנדער קול:
— די נעמצעס גייען!... די נעמצעס!... כאַפּ די פעק!... דו, פֿרענדקאַ?...”

גרוילט אויף איר די הויט פֿון זיין קול, ווייל עס קומט-אַרויס ווי פֿון אַ קבר; אזוי נידעריק און אזוי דורכנעמענדיק איז עס... און אַ רחמנות וועקט זיך אין איר צום קראַנקן — אַזאָ רחמנות... נעמט זי אים אַרום — און די הענט ווערן איר באַלד פֿיכט, און זי וויינט און בעט זיך בני אים:

— מענדל, צאָ טי מוויש? ידוש, נאָ, ידוש זשע דאָ לוזשאָ!
יעסטעש כאַרי, אָ, יעזו! קאַכאַני?...”

קוקט ער זי אָן, ווי ער וואַלט עפעס פֿאַרשטאַנען, לאַזט ער איינציקווייז אַראָפּ דעם קאַפּ און זאָגט ווי אַ קינד, וואָס ס'טוט אים עפעס וויי:

— ס'איז מיר קאַלט...

און זי שפּירט, ווי ס'ווערט אים קילער און קילער. די פֿיכט-קייט אויף אירע הענט, וואָס זי האַלט אים אַרום, נעמט פֿירן. דער-שרעקט זי זיך שטאַרק, לייגט זי אים אַריין אין בעט און דעקט אים גוט אַרום מיט די קאַלדרעס. פֿון אויבן, אויף די קאַלדרעס, לייגט זי אַרויף די קורטקע זינע, די הויזן, דאָס פעלצל און אַלץ, וואָס ס'דאַכט איר אויס, אַז ס'וועט אים וואַרעמקייט צוגעבן.

⁵ וווּ איז אורקע? — ⁶ די דנטשן... שנעל! — ⁷ וואָס זאָגסטו? גיי זשע, גיי זשע אין בעט! ביסט קראַנק, יעזוס, אָ, געליבטער!

ער דרייט זיך אום צו דער וואנט, ליגט אזוי אַ פאַר סעקונדעס און דרייט זיך באַלד צוריק אויס. נאַטשע קוקט אויף אים און זי ווייסט נישט, וואָס זי זאָל טאָן. זי וויל נייטיק גיין נאָכן פֿעלדשער. זי זעט ווי ער ציטערט מיט די ציין און מיט אַ מאָל נעמט ער גאָר רייסן די קאַלדרעס פֿון זיך: עס איז שוין ווידער הייס. זי שטייט און טרערן גיסן פֿון אירע אויגן. אַליין אים לאָזן האָט זי מורא. ניין, זי וועט אים נישט איבערלאָזן אַליין... נאָר ביסלעכווייז באַרויקט ער זיך און בלייבט ליגן שטיל, קוקנדיק צום פֿענצטער. דעמאָלט מאַכט זי אַ פֿייער אין דער קיך, אַ גרויס פֿייער; און פֿון די פֿלאַמען און פֿון דער וואַרעמקייט, וואָס עס ווערט אין שטוב, ווערט איר היימ־לעכער. עסט זי אַ שטיקל ברויט און זעצט זיך ווידער אוועק קעגן־איבער דעם קראַנקן. איצט שרעקט זי זיך שוין נישט אזוי ווי פֿריער. עפעס אַ זיכערקייט באַקומט זי, אַ זיכערקייט, אַז מענדל וועט געזונט ווערן... נאָר ווען דער פֿעלדשער איז געקומען און, מעסטנדיק די טעמפעראַטור, האָט ער געזען, אַז דער קראַנקער האָט איבער פֿערציק גראַד היץ; האָט ער איר שנעל געהייסן ברענגען דעם דאָקטער. איז זי אַרויסגעלאָפֿן, האָט געבעטן דעם סטרוושס אַ קינד, עס זאָל לויפֿן נאָכן דאָקטער, און אַליין איז זי צוריק אין שטוב אַרײַן. האָט זיך אוועקגעשטעלט פֿאַרן פֿענצטער און איז דאָרט גע־שטאַנען און אַרויסגעקוקט ביז דער דאָקטער איז געקומען.

דער דאָקטער האָט דערקענט, אַז ס'איז פֿאַרגעקומען עפעס. אַז זי האָט אים דערציילט, אַז דער קראַנקער איז אַראָפּ פֿון בעט און איז אַרומגעלאָפֿן איבער דער שטוב, אַ נאַקעטער, האָט ער זיך שטאַרק געבייזערט. און ער האָט איר שטרענג אָנגעזאָגט, זי זאָל זיך נישט דערוועגן צו לאָזן אים אַ צווייט מאָל אַזוינס טאָן... און ער האָט פֿאַרשריבן אַ פֿריש רעצעפט און געהייסן בײַ יעדן מאָל אַינגעבן זאָל דער קראַנקער נעמען אַ לעפֿל לעבלעכע טיי אָדער באַוואַרקע⁸, מער נישט. אויך דאָס אַיז, זאָל זי אַכטונג געבן, זאָל פֿסדר ליגן אויפֿן קאַפּ.

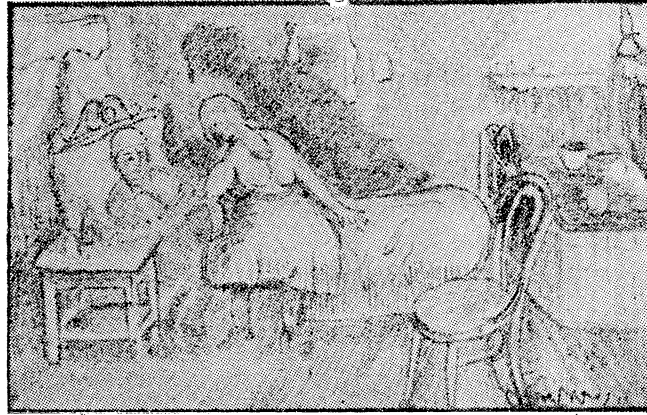
⁸ טיי מיט מילך.

ווען דער דאָקטער איז אוועקגעגאָנגען און זי איז ווידער גע-
בליבן אליין מיטן קראַנקן, האָט זי צוגערוקט אַ בענקל צום קראַנקנס
בעט און זי האָט זיך דערויף אוועקגעזעצט מיטן געדאַנק אזוי צו
זיצן אַ גאַנצע נאַכט ביז אין דער פֿרי.

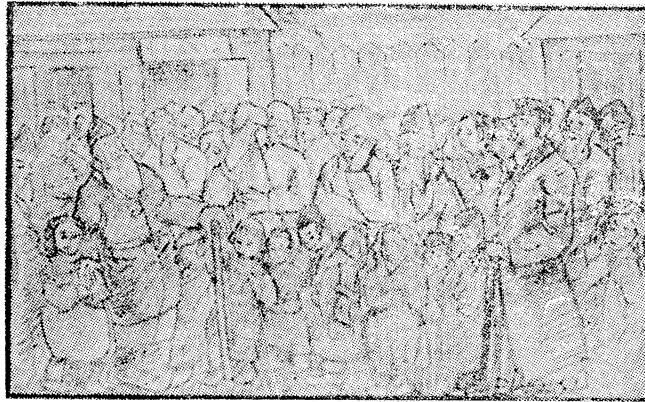
די נאַכט איז געווען זייער אַן אומרוֹקע. מענדל האָט זיך גע-
וואָרפֿן אין בעט ווי איינער וואָס האָט פֿיבער און האָט אזוי גע-
שרייען, אַז זי האָט געוואָלט אַ פֿאַר מאָל אַרויסלויפֿן, מאַכן אַ
גוואַלד, אַז מענטשן זאָלן אַרײַנקומען, נאָר פונקט ווען זי האָט דאָס
געוואָלט טאָן, איז ער רויקער געוואָרן, האָט זיך געלייגט אויפֿן קישן
און איז אַ שטיקל צײַט אָפגעלעגן שטיל. דערנאָך האָט ער גענומען
שוויצן און ברייען אזוי שטאַרק, אַז זי האָט זיך געמוזט אָפרוקן מיטן
בענקל. נאָך דעם ווידער קאַלט און ווידער הייס... און אזוי — די
גאַנצע נאַכט.

2

באַלד נאָכן קריזיס. מענדל עפֿנט די אויגן, פֿון וועלכע ס'איז
מיט אַ מאָל פֿאַרשוונדן די ווילדקייט און די העלקייט, וואָס איז
אין זיי געווען צײַט ר'איז קראַנק געוואָרן. ער דערשפירט אַ וויי-
טיק אין קאָפּ. עפעס מאַדנע טוט אים דאָרט וויי, ביים שייטל.
ס'קומט אים פֿאַר, ווי מען שטעכט אים דאָרט, ווי מען דריקט אים
אײַן דעם קאָפּ אין אַ קלעם אַרײַנגענומען — ער האָט געמיינט, אַז
אַט-אַט און ער פלאַצט-אויף, וויל ער אויפֿהייבן אַ האַנט און אַנ-
רירן, זען וואָס דאָרט איז, אוועקרייסן די קלעם, אָבער ער באַוועגט
בלויז מיט די פֿינגער, און די האַנט, וואָס איז קוים-קוים געווען
אונטערגעהויבן, פֿאַלט-צוריק אום און ער פֿאַרמאַכט די אויגן.
דערנאָך דערפֿילט ער מיט אַ מאָל אַ ליכטערקייט. עפעס זייער אַן
אַנגענעמע זאָך גלעט אים דאָס פנים. און ס'קומט אים פֿאַר, ווי
עמעצער וואָלט זייער ליכט אים אַנגענומען בײַ דער האַנט. עפֿנט



„ווי בין איך? און וואָס טוט זיך דאָ?“
צטער טייל, ז' 210



און ווי זיי הערן, ווערט אַ געוויינערע...
צטער טייל, ז' 287

ער ווידער די אויגן און דערזעט נאָטשען, וואָס שטייט אַריבערגע-
 בויגן איבער אים אַזוי, אַז דער אָטעם אירער שלאָגט זיך אָן אין
 זיין פנים. פֿאַרשטייט ער נישט, וואָס דאָ איז און וווּ ער געפֿינט
 זיך, נאָר ער ווערט פֿאַרווונדערט: „וואָס שטייען עפעס דאָ נאָך
 צוויי בעטן? וווּ בין איך? און וואָס טוט זיך דאָ?“

ער דערשפירט אָבער, אַז ער מוז זיין קראַנק, און אַז ער איז
 זייער, זייער שוואַך. וויל ער זיך אויפֿזעצן, אָבער די אַברים גיבן
 זיך נישט קיין ריר. טראַכט ער: „אַ פֿנייער זוכט מיך... וואָס איז
 דאָ מיט מיר?...“

נעמט ער זיך ביסלעכווייז דערמאָנען, וואָס עס איז געשען
 נעכטן — הננט... אין זאַיאָוד. פֿרעגט ער:

— נאָטשאָ! גדושע יעסט אויטשעץ?⁹

אויטשעץ וו'דאָמו. ¹⁰ — ענטפֿערט זי.

— פֿאַיעכאַל?¹¹

— פֿאַיעכאַל.

נעמט ער ווייטער טראַכטן: גאַלקאַפּ האָט מיר פֿאַררוקט די
 פֿינגערלעך און איך בין געפֿאַלן... און ווידער צו איר:

— יעסטעם כאַרי?¹²

— יעסטעש כאַרי.

— באַרדזאָ?¹³

— באַרדזאָ.

ענטפֿערט זי אַלץ מיט זינע אייגענע ווערטער און זי פֿירט
 מיט איר האַנט ליכט איבער זיין שטערן. דערמאָנט זי זיך אין
 דעם דאָקטערס אַנזאָג. נעמט זי אַ לעפֿעלע טיי און טראַגט עס צו
 צו זיין מויל. פֿאַרשעמט זיך דער יונג. „וואָס הייסט? אין מויל
 אַרײַן... וואָס בין איך — אַ קינד אין וויג?“... וויל ער אָננעמען אַליין

⁹ וווּ איז דער טאַטע? — ¹⁰ דער טאַטע איז אין דער היים. — ¹¹ אַוועק-
 געפֿאַרן? — ¹² כּיבין קראַנק? — ¹³ זייער?

דאָס לעפֿעלע און די טיי גיסט זיך אויס אויף דער קאַלדרע. ביזערט זי זיך אָן אויף אים:
— ליג רוניק!

טראַכט ער: „האַ, האַ, בין איך דאָך קראַנק אויף אַן אמת, האַ, האַ“... טרינקט ער שוין איצט פֿון איר האַנט. דערנאָך פֿרעגט ער, וועמענס שטוב דאָס איז. ענטפֿערט זי, אַז דאָס איז איר שטוב. פֿרעגט ער אויף סטעפֿקען און אויף סטאַשען. זעט זי, ווי ער רעדט אַזוי אַלע ווערטער קלאַר, קוקט זי אים אין די אויגן אַרײַן און דערפֿרייט זיך מיט אַ גרויסער שמחה: „באַזשע! באַזשע!“... און נעמט זי אַרומשפּרינגען איבער דער שטוב. טאַנצט און מאַכט פֿלערליי באַוועגונגען. יאָגט ער זי נאָך מיט די אויגן — אַהער און אַהין; רעכטס, לינקס; דאָרט און דאָ. פֿרעגט ער עפעס. קומט זי צו צו זיין בעט און זי נעמט אים פֿאַרציילן, וואָס ס'איז געשען פֿון יענעם טאָג ביז הײַנט. צוויי וואַכן איז ער אַזוי געלעגן אין דער היץ — צוויי וואַכן. וויל ער נישט גלייבן: „צוויי וואַכן?“... דער-צײַלט זי, וואָס ער האָט עס אַלץ אויסגערעדט אין די צוויי וואַכן. מיינט ער, אַז זי וויל אים אָפּמאַרן. „צוויי וואַכן?“... און ער הייבט אויף אַ האַנט און טאַפט זיך אָן די באַנדאַזשן אַרום דעם גאַנצן קאָפּ — ביז די אויגן... „די ווינער כאַלערע 'עטן שוין טרעפֿן — טראַכט ער — אַז כ'על נאָר אַראָפּ פֿון בעט“... ער פֿאַרגעסט אָבער באַלד דערפֿון און קוקט אויף דער שיקסע, וואָס שטייט נעבן אים און רעדט אָן אויפֿהער, כּסדר און געשווינד:

— אַך, יעזו! זאָגט זי — דו ביסט שוין געזונט... געווען דער קריזיס... און איך האָב געמיינט, אַז דו רעדסט נאָך פֿון היץ... „גדושע מוי אויטשעץ... אויטשעץ וו דאַמו... פֿאַיעכאַל? פֿאַיעכאַל?“ עך, ווי קומט ער שוין, דער טאַטע דינער, צו פֿאַרן!

ביסלעכווייז זינען מענדלען צוריקגעקומען זינען כּוחות. ער קאָן זיך שוין אַליין אויפֿזעצן אין בעט און ער פֿרעגט-אויס דעם פֿאַטער, וואָס פֿלעגט יעדעס מאָל אַרויפֿקומען; וואָס הערט מען אין שטעטל? און וואָס הערט מען אין דער היים? וואָס מאַכט די מאַמע?

און ס'גייט אדורך? ... און ביי יעדן ווארט זינגט מאכט מען אים צייכנס, ער זאל נישט צו פיל ריידן. און דער פאטער דערציילט אים אליין פֿון אלעם:

— די מאמע איז געזונט — דערציילט ער — און איצט פֿארט שוין אורקע מיט יעדעס מאָל. ר'עט זיין אַ לייט! און ביי יענקלען האָט מען די נאָכט צוגענומען זעקס פּוד. ער האָט זיך געוואָלט אַקעגנשטעלן, האָט מען אים דעם גאַנצן וואָגן פֿאַר האַרשטירט¹⁴ מיט די פֿערד, און ער וויל שוין געבן צוויי הונדערט מאַרק, מ'זאל אים אַפּלאַזן... און פֿון פעלטן איז געקומען אַ ידיעה. »ער איז גע־זונט — שרייבט ער — און ער פֿאַרהאַפֿט גיך און געשווינד מיט אלע זיך צו זען... און גרונם האָט זיך יענע וואָך געשלאָגן מיט פֿיפּקען — שיר ניש' צום טויט!... און גרונמס ווייב טאַקע פֿאַרט שוין אויך מיט. »וואָס דאַרפֿסטו אַ פֿרעמדע שיקסע — טענהט זי — איך אליין 'על זיין די שיקסע"... און צו יענער מעשה מיט די וואָליער גורטשיצקיס האָט מען אים, פּאַנטלען, שיער צוגעשלעפט... אַז ער איז נאָר דעמאָלט געהאַט אַהיימגעקומען און אים, מענדלען, איבערגעלאָזט אין וואַרשע, רופֿט מען אים אַוודאי ניש' צו די זשאַנדאַרן! יענע פֿאַרשליסן די טיר און הייבן אים אָן צו גראַ־זשען:

— מיר ווילן דיך טויט שלאָגן — זאָגן זיי — דו מוזסט אונדז זאָגן, וווּ עס איז דינסטמאַן! דינסטמאַן, ווי דו ווייסט, איז דאָך יענער דייַטש געווען... הפּלל, כ'האַב געטענהנט, אַז כ'ווייס גאָר נישט; מ'האַט מיר דעם זון צעהרגעט אין וואַרשע. ביז זיי האָבן מיך אַפֿ־געלאָזט... און יודלען האָט מען שוין ווידער געכאַפט! — דערציילט ער מיט פֿאַרגעניגן.

אַזוי איז מענדל געווייר געוואָרן פֿון אלעם, וואָס ס'טוט זיך אין שטעטל. פּאַנטל האָט אויך באַשטעטיקט, אַז גאַנצע צוויי וואָכן איז מענדל געלעגן אין היץ און, ווען נישט נאַטשע, ווער ווייסט

¹⁴ אַרעסטירט.

וואָס פֿון אים וואָלט געוואָרן! באַקומט מענדל עפעס אַ מאַדנע דאַנק־
באַר־געפֿיל צום שיקסל, וואָס איז אַזוי שייַן ערשט אין זיַנע אויגן,
ווי אַ מלאַך, און ער ווייסט אַליין נישט וואָס דאָס איז, נאָר ווען
ער קוקט אויף איר, ווערט אים פֿיל ליכטער און ליכטיקער... און
זי פֿאַרעט זיך! אַ קוק דאָ און אַ קוק דאָרט:

— מענדל מאַזשע טראַשקע ראַסאַלו? מאַזשע ריבֿקע? ¹⁵

שמייכלט ער און הייסט זיך דערלאַנגען ביידע. און זי לאַכט
צו די אַרומיקע. און פֿאַנטל דערקענט אין נאַטשעס פֿנים, אַז זי
זעט־אויס שלעכט. זאָגט ער, זי זאָל זיך צולענען, וואָרעם זי שלאַפֿט
דאָך נישט אַזאַ ציַנט לאַנג. אַדער אַפֿשר וועט זי גאָר אַהיים פֿאַרן?
דאָ, צו מענדלען, וועט אַן אַנדערע אַהערקומען. פֿרעגט זי, ווער עס
וועט דאָס אַהערקומען! זאָגט ער, אַז ריווטשע, זיַן שוועסטער־
טאַכטער, וואָס שדכנט זיך צו מענדלען, וויל אַהער קומען. ווערט
זי אַנשטילט. אַבער אין אַ מינוט אַרום:

— וועט זי וויסן ווי אַרומצוגיין מיט אים? ער איז נאָך גוט

שוואַך...

און מענדלען ווערט עפעס אומעטיק. ער ווייסט נישט פֿאַר וואָס
עס ווערט אים אַזוי, נאָר איין זאַך — קיין אַנדערן וויל ער ניש'...
און ער זאָגט צום פֿאַטער:

— טאַטע, איך 'על נאָך ליגן אַ פֿאַר טעג. וואָס דאַרף מע'

מאַכן נאָכאַרליי וואַכענישן?

— נו מילא... — ענטפֿערט דער פֿאַטער — זאָל זיַן אַזוי.

טייל מאַל קומען צו אים אַרויף די קאַלעגעס זיַנע און ברענ־
גען־מיט פֿאַמעראַנצן. נאָר יורעק ברענגט אַ פֿלעשל וויַן און דער־
לאַנגט עס נאַטשען:

— אַ פֿלעשל וויַן, — זאָגט ער — דו מעגסט אויך טרינקען...

איך האָב געקויפֿט...

און דערביי קוקט ער אויף איר אַזוי מאַדנע.

¹⁵ אַפֿשר אַ ביסעלע ראַסל? אַפֿשר אַ פֿישעלע?

פֿאַרדריסט עס איר שטאַרק אויף אים. עס פֿאַרדריסט איר גאַר שטאַרק. „ווי קומט ער גאַר היינט מיט אַזעלכעס? און עס קומט איר פֿאַר, ווי די שטוב וואָלט אַן אַנדערע געוואָרן, ציט מענדל ליגט דאָ קראַנק... ווי די שטוב וואָלט אַ „הייליקע“ געוואָרן... און זי אַליין אויך... קומט איר פֿאַר יורעקס ריידן ווי אַ זינד, ווי אַ גרויסע באַליידיקונג... ווי אַ גאַנץ גראַבע זאַך... וויל זי אים צוריק אַוועקגעבן דעם ווין... נעמט עס יענער, גיט אַוועק מענדלען און זעצט זיך גאַר צו נעבן אים, אויפֿן בעט... אָדער — אַ מאָל ביי נאַכט. אין שטוב איז ליכטיק, עס ברענגט דאָס לעמפל. זעט מען אונטן, אין הויף, דאָס ליכט דורכן פֿענצטער. איז איין מאָל אַוודאי שוין אַרום צוויי, אַרויפֿגעקומען איינער און האָט אַנגעקלאַפט אין דער טיר און אויף איר פֿראַגע „ווער איז דאָרט?“ איז געקומען אַן ענטפֿער — ווי אַמאָל: „צו די פֿאַניענקעס“...

מענדל איז דעמאָלט אין אַ שטאַרקער היץ געלעגן. ער האָט געקוקט אויף איר מיט די צוויי העלע אויגן און די ברעמען זינען האָבן זיך אין גאַנצן נישט באַוועגט. איז עס איר אויסגעקומען, ווי ער וואָלט געהאַט צו איר אַ טענה, ווי ער וואָלט פֿאַראַיבל געהאַט אויף איר, וואָס היינט, אַז אַ קראַנקער ליגט, פֿירט זי ווייטער אירע געשעפֿטן... האָט זי זיך אַזוי פֿאַרשעמט... זי האָט דאָך געוואָסט, אַז ער ווייסט נישט, וואָס ער קוקט — נאָר... דאָך האָט זי נישט געקאַנט אויסהאַלטן...

ביי נאַטשען האָט זיך אַנגעהויבן פֿון דעמאָלט אַן אין קאַפּ עפעס צו באַוועגן: אַ זאַך, וואָס איז ביי איר נאָך קיין מאָל נישט געשען. זי, וואָס פֿלעגט אויף אַלעם זאָגן „דזשענקי באַגור“, האָט מיט איין מאָל זיך פֿאַרשעמט פֿאַר זיך אַליין, הערנדיק דעם אַמאָליקן קלאַפּ אין טיר... אין געדאַנק האָבן איר גענומען אויפֿשווימען קליי-ניקייטן, וואָס זינען מיט איר געשען, און פֿון די דאָזיקע „קלייני-קאַפּ און אין האַרצן, פֿונקט ווי אַ ליכטיקע זון וואָלט זיך אין איר אַרײַנגעגאַסן...“

דער קראַנקער שטערט איר דאָס טראַכטן. ער מאַכט עפעס מיט די ליפן. נעמט זי אַ לעפֿעלע טיי, אַ צווייטס און אַ דריטס. גיסט אים אין מויל אַרײַן, ביז ער ווערט פֿאַרמאַטערט, שטעלט זי אַוועק דאָס גלאָז, זעצט זיך צו אים צו אויפֿן קאַנט פֿון בעט. אַ ליכטער שמייכל רירט אָן אירע ליפן, גרינג ווי אַ פֿייגעלע, און זי טראַכט ווייטער. זי געדענקט: דער פֿאַטער אירער, אַ הויכער שייגעץ אין אַ ברוינער „אַבראַניע“; די מוטער — אַ דיקלעכע, מיט שיינע, העלע האַר, אַבער ווייטער נישט קיין שום באַזונדערן אַנזדרוק... קומט דער טאַטע אַ מאָל פֿון גאַס. זונטיק האָט עס געמוזט זײַן... געכאַפט אַ גלאָז בראַנפֿן אַדער ביר... קומט ער אַרײַן אין שטוב אַ פֿריילעכער, וואַרפֿט אַוועק דאָס היטל און כאַפט אַרום דאָס ווייב: — מאַטקאַ! ¹⁶! — אַזוי פֿלעגט ער זי רופֿן, אַז ראיז געווען אין גוטן הומאָר — מאַטקאַ! די סטעפֿאַנאַוואַ האָט דאָך געבוירן אַ יונג, הערסט? אַ יונג מיט ביינער! כאַ, כאַ, כאַ...

און אַזוי דעם גאַנצן אָונט: מאַטקאַ און מאַטקאַ... ביז זיי האָבן זיך געלייגט שלאָפֿן און אויסגעלאָשן דעם גאַז, און אַפֿילו דערנאָך נאָך אויך... און די מוטער: זי ליגט אויף אַ טיש, אַנגעטאַן אין אַ ווייט קלייד... אַרום שטייען וועקסענע ליכט... מע לייגט זי אין אַ טרומנע אַרײַן... מ'קלאַפט צו די דעק... אַ שטיק וועג געווען צום צמענטאַזש... אַ לאַנגער וועג... און איצט פֿאַרשווינדט אויך נישט דער שמייכל פֿון איר פנים, נאָר ער ווערט טיפֿער... און נאָר גרינגער...

3

מענדל איז אַראָפֿ פֿון בעט. ער פרובירט צו שטעלן אַ פֿוס, נאָר ביים צווייטן טראַט מוז ער שוין זיך אַנלענען אויף איר. לאַכט זי און זאָגט צו אים:

¹⁶ מאַמע!

— זעסטו, ביסט אַ גיבור. און איך וואָלט דיך געקאָנט אויס-
הרגענען.

— טאָ הרגע! — זאָגט ער און ער וואָלט געוואָלט, זי זאָל אים
שלאָגן. אין זיך, פֿילט ער, ווי די כוחות קומען-צו, און ס'ווערט אים
בעסער מיט יעדע רגע. שפּרייט ער אויס די האַנט, נעמט זי אַרום
און הייבט זי אויף. רייסט זי זיך אַרויס, שפּרינגט-אַראָפּ אויף דער
פּאָדלאָגע און דראַעט אים מיט אַ פֿינגער.

— פּאַמיענטני?... — און גיט-צו מיט באַוונדערונג — אַליעזש
טי מאַצני!¹⁷

זעצט מען זיך אַוועק און מ'נעמט ריידן פֿון גאַנץ באַקאַנטע
זאַכן. מ'פּאַרציילט זיך מעשיות איבער שמוגל און מ'לאַכט איבער
פּאַרשיידענע איינצלהייטן. אינעווייניק אַבער, אין זיך, קומט-פֿאַר
עפעס אַנדערש. עפעס אַ געהיימע זאַך האַלט זיך ביי זיי אין וועבן.
וועבט עס זיך שטיל ביי טאַג און ביי נאַכט, אין שלאָף און אין
וואַך. נאָר קיינער פֿון זיי ווייסט עס נישט, קיינער פּאַרשטייט
עס נישט. זיי ווייסן בלויז, אַז זיי האָבן ליב צו קוקן איינס
אויפֿן אַנדערן, און אַז ס'טראַכט זיך צווישן ביידע דערפֿון, ווען ער
וועט אין גאַנצן שוין זיין געזונט — ווי מ'עט דאָס אַרומלויפֿן און
אַרומבראַיען צוזאַמען?... אַ פּאַר טעג שפּעטער פֿילט מענדל זיך
זייער גוט. גייט מען אַראָפּ פֿון שטוב. אין דרויסן איז אַ שיינער
ווינטערטאַג. גייט מען אַרויס אויף דער אַנזונגאַס און דאָרט קוקט
דאָס אַלץ אַרום-און-אַרום מענדלען אויס ווי ניי. די געוועלבער, די
גאַסן, די באַשנייטע שטיינער, אַלץ — אַלץ קריגט ביי אים אַן
אַנדער פנים. זעט ער, ווי יינגלעך וואַרפֿן זיך מיט שניי און די
נעזלעך זינען ביי זיי רויט — לאַכט ער און זאָגט פֿריילעך:
— זעסטו, נאַטשע, דאָס איז געזונט...

און אין פנים קומט אים אַנטקעגן אַ גראַבע גויע מיט אַ פֿאַר-
ריסענער נאָז. דערמאַנט זי אים אַן פֿיפּקעס מאַטייעכע. פֿרעגט ער:

¹⁷ געדענק!... אַבער דו ביסט אַ פעסטער!

— זי קוקט נישט אויס אזוי ווי מאטייעכע?
 — נאָ פּראָוודע¹⁸, נאָ פּראָוודע! — ענטפֿערט זי פֿלינק און אים
 טוט עס אַ הנאה, וואָס ער האָט געקאָנט אזוי גוט צוטּרעפֿן...
 אַ פּאַר טויערן פֿאַרן זאַיאַוד בלייבט ער שטיין. אין הויף
 אַרײַן וויל ער נישט אַרײַנגיין... ער וויל נישט... עס ציט אים אָבער
 שטאַרק כאָטש אַ קוק צו געבן, זען דעם הויף, די שטיינער, די פֿורן
 — זאָל זײַן פֿרעמדע... און ער קאָן נישט בײַשטיין דעם נסיון... גייען
 זײ אַריבער דעם אַנדערן טראַטואַר און אַדורכגייענדיק לאַזט ער
 נישט אַראָפּ די אויגן פֿון אַפֿענעם הויף. ער זעט פֿורן מיט שטראַך
 כערטן אין די ווענטלעך — דאָס זײַנען סאַכאַטשאַווער... די אַנ-
 דערע מיט דעכער און פֿענצטערלעך — זײַנען קאַלישער און ראַדע-
 מער אַמניבוסן...

— אַ, אַ... — ציט ער אָפּ דעם אַטעם מיט אַ פֿולער ברוסט
 — נו, מאַרגן פֿאַרט מען שוין אַהיים!
 און ער וואַלט שטאַרק געוואַלט אַרײַנגיין אין הויף: אַנרירן אַ
 פֿור, אַ טאַפּ טאַן אַ פֿערד, זען אפֿשר איז דאָ ווער פֿון זײַן שטאַט.
 אָבער גאַלקעפל גייט אים נישט אַראָפּ פֿון זײַנען און ער טראַכט זיך:
 — די ווינער כאַלערע זאָל אים שוין טרעפֿן!... אַ ברענונג אין
 זײַנע געדערים אַרײַן!...

בײַם ראָג, ווען זײ נעמען זיך אַרײַנדרייען אין אַן אַנדערער
 גאַס, דערזעען זײ אַ שטופֿ-וועגעלע שטיין אַנגעלייגט פֿול מיט
 קאַרטאָפֿליעס. אין וועגעלע איז אַינגעשפּאַנט אַ יונג אין אַ מאַרי-
 נאַרקע, וואָס גרייכט ביז צו די זײַטן, און אַ פּאַר הויזן טראַגט ער
 — זעט מען אים אַרויס דאָס לײַב. נעבן וועגעלע שטייט אַן עלטע-
 רער ייד אין אַ טוכן היטל. דער ייד רעדט עפּעס צו אים, אָבער זײ
 הערן נישט, וואָס ער וויל, נאָר דעם צווייטנס קול דערגרייכט צו
 זײ יאָ, ענטפֿערנדיק צוויי מאָל:

— כ'על נישט פֿאַרן ווינטער, כ'על ניש' פֿאַרן!

¹⁸ אויף אַן אמת!

קוקט זיך דער ייד אַרום, פונקט ווי ער וואַלט געזוכט עמעצן, און דערזענדיק עטלעכע טויערן ווייטער איינעם אין אַ קורץ פֿון טערל, אין אַ מאַטשעווקע און אין געלע כאַלעווקעלעך, מאַכט ער צו אים צייכנס און רופֿט אים צו:

— זעסט, לייביש, — זאָגט ער — כ'האַב באַדונגען דאָס ווע-געלע, ער זאָל מיר צופֿירן די קאַרטאָפֿליעס, האָט ער זיך אָפּגע-שטעלט און וויל ווייטער נישט גיין.

נעמט זיך באַלד דער לייבוש צום יונג.

— וואָס אי' דעס, האָ? וואָס פֿאַרסטע ניש?

— וואָס האָט ער צו גענאַרן? — זאָגט דער יונג — ער האָט געזאָגט, אַז דאָס הויז איז אַ נומער אַכט און פֿופֿציק, צום סוף איז עס גאָר אַכט און פֿופֿציק — אַ, איז עס אויף יענער זייט גאָס.

— פֿו-אַר! — רופֿט-אויס לייבוש, און אַז דער יונג שטייט ווייטער — דו ווייסט ווער איך בין? דאָ פֿון דעם ראַג אָן מוזן אַלע מיך האַרכן! פֿאַרשטייט?

— האָט ער ניש' געדאַרפֿט צו גענאַרן. האַלט זיך אַלץ יענער בני זיינס.

— מאַטעש! קום נאָר אַ-הע-אַר!

און ווען מאַטעש, וואָס שטייט קעגנאיבער און אויך מיט אַ ווע-געלע, קומט-צו, נעמט לייבוש אַראָפּ די לייטש פֿון ערשטן יונג און טוט זי אָן מאַטעשן.

— איצט 'עסטע שוין פֿאַרן?

און אַז יענער שטייט ווי אַ שטומער, וואַרפֿט ער אים אַרנין דאָס „בינטל פֿינגער" אין די אויגן אַרנין:

— נאָ-דאָר די לייטש!...

און ער נעמט-אַראָפּ דעם שטריק פֿון מאַטעשעס אַקסל און שפּאַנט צוריק איין דעם ערשטן:

— ווייסט ווער דער ייד איז? אים ווילסטו ניש' פֿירן? וואָס

מיינסטע ער'ט זיך שטעלן אויף אַ פּוּאַר פֿעניג?

פֿאַרהוסט זיך אַזש דער יונג און פֿינטלט מיט די אויגן, וואָס

זינען אים אַזש געוואָרן רויט ווי אַ פֿינער. ער שטייט און רעדט קיין וואָרט נישט.

— איר הע-אַרט, ר' מנשה? ר'זאַלט אים קאַ' גראַשן נישט געבן! איך 'על אים שוין באַצאַלן! איר הע-אַרט! — און צום יונג — וויסטע שוין ווער דאָס איז? רעב מנשה, וואָס אַלע תלמוד-תורהס קענען אים! גיי נימער אַכט און דרניסיק און פֿרעג אויף רעב מנשהן. וואָס מיינסטע? ע-אַר 'עט שטיין אויף דין האַלבן מאַרק?

אַזוי רעדט ער, דער לייבוש, ווייל ער פֿילט זיך אַ ביסל שול-דיק קעגן דעם יונג, וואָלט יענער עפעס געענטפֿערט... געשאַלטן... אַדער גלאַט אַזוי... אַבער אַזוי?... זאָגט ער נאָך אַ מאַל:

— ר' מנשה 'עט נישט שטיין אויף דין מאַרק. נו, פֿאַר!

קוקט אים דער יונג אָן מיט בלוט פֿאַרלאַפֿענע אויגן. קוקט אים אָן מיט אַ ביסל אויפֿגעעפֿנטע ליפֿן, אַבער מיט פֿעסט פֿאַר-האַקטע ציין. אויך איצט רעדט ער גאַר נישט, נאָר ער שטעקט-אַרויס דעם פֿאַדערשטן טייל קערפֿער אַזוי ווי אַ פֿערד, שטויסט זיך אָפֿ מיט די פֿיס פֿון ברוק און דאָס וועגעלע רירט פֿון אַרט. אַט די סצענע שפּילט זיך אָפֿ פֿאַר זייערע אויגן און מענדל באַקומט אַ חשק אין מיטן, בשעת לייבוש טוט אַזוי דעם יונג אַ פּאַטש אַרין, זיך צו וואַרפֿן אויף לייבושן און צו שלאָגן. שלאָגן, שלאָגן — ביז טויט... ער האַלט זיך אַבער איין און וואָרט אויפֿן סוף, וואָס וועט דאָ ווערן. ווען דער יונג מיטן וועגעלע האָט גערירט פֿון אַרט איז ער צוזאַמען מיט נאַטשען אויך אַוועקגעגאַנגען און איבערווייניק, אין דער ברוסט, האָט ער דערפֿילט, ווי אַ שוועריקייט, אַ נישט פֿאַר-שטענדלעכע פֿאַר אים, וואָס האָט זיך אים געלייגט ווי אַ שטיין. זינען זיי געגאַנגען אַהיים און אין מענדלס ברוסט איז איצט די דאָזיקע שוועריקייט אַלץ מער געוואַקסן און זי איז שוין אויף אים געלעגן ווי אַ גאַנצער באַרג. עס האָט זיך אין אים אויסגעמישט: לייבוש מיטן גאַלקאַפֿ; דער יונג פֿון וועגעלע און ער אַליין... האָט ער אויך פֿאַרקריצט מיט די ציין, אַבער די שוועריקייט איז אַלץ

פסדר געוואקסן און ער האָט נישט געוויסט, אָז דאָס איז דאָס געפֿיל פֿון דערנידעריקטן און פֿון אונטערטעניקייט וואָס אַ יונג פֿילט צו אַ שטאַרקערן פֿון זיך...
 אין שטוב דערלאַנגט אים נאַטשע עפעס צו עסן. ער זיצט אָבער אַ שווינגנדיקער, קוקט אויף דער שטוב, אויף נאַטשען און זאָגט פּלוזלינג:

— מאַרגן פֿאַר איך שוין אַהיים!
 בלייבט זי שטיין אין מיטן שטוב מיט די געפרעגלטע אייער אין האַנט און פֿרעגט מיט אַן אומעטיק קול:
 -- פֿילסטו זיך שוין אין גאַנצן געזונט?
 — צי כ'בין שוין געזונט? וואָ פֿערד! — טוט ער זיך מיט אַ מאָל אַ שטעל-אויף און בלייבט שטיין נישט אַהין, נישט אַהער, און ער ווייסט נישט וואָס צו טאָן מיט זיך.
 ביים עסן פֿרעגט זי:
 — וועסט פֿאַרן מיט דער פֿור?
 — ניין! — ענטפֿערט ער — מיט דער קאַליע.

און זיי האָבן מער גאַר נישט וואָס צו ריידן צווישן זיך. זעצן זיי זיך אַוועק נעבן פֿענצטער, קוקן אויף די שויבן פֿון דער קעגן-איבערדיקער שטוב און זעען, ווי יענע גלאַנצן מיט אַ פֿייער-קאַליר. און די גלאַנצן טוקן זיך אין די שויבן, פּונקט ווי זיי וואַלטן נישט געווען קיין פֿלאַכע זאַך, נאָר עפעס גאַר אַ טיפֿע, ווי אַ ים. און פֿון ערגעץ דערטראַגט זיך אַ געזאַנג: אַ שטילער, טרויעריקער ניגון, געזונגען פֿון אַ דין פֿרויען-קול. ווערן זיי דורכגעדרונגען פֿון עפעס אַ שטילקייט. שפּאַרן-אַן די גאַמבעס אויפֿן פֿענצטער-ברעטל. נאָ-טשע נעמט אויך עפעס ציען אַ ניגון פֿון אַן אומעטיק פּויליש קינד-דערליד. בשעתן זינגען נעמט זי אַן זיבן האַנט און גלעט זי, אַזוי שטיל, אַזוי ליכט... ווייסט ער נישט, אויב זי איז די אייגענע נאָ-טשע פֿון שטענדיק אַדער אַ נייע איז זי דאָ פֿאַר אים. אירע בלויע אויגן, וואָס זינגען אַצינדער פֿאַרחלומט און פֿאַרוועבט אין די נישט-באַווסטע האַרץ-געוועבן, ווייזן אים אויס צו האָבן אין זיך עפעס

אזעלכעס, וואָס מאַכט אויף אים דעם אינגדרוק, ווי ער וואָלט גע-
 קוקט אויף אַ פּראָסט באַלעבאַטיש מיידל אָדער אויף אַ רבישע
 טאַכטער... דערמאָנט ער זיך מיט אַ מאָל אין די אַלע רייד, וואָס
 זי זאָגט, אַז ער האָט אַלץ אויסגערעדט אין דער קרענק. צוויי וואָכן!
 צוויי וואָכן איז ער געלעגן אין היץ און זי איז נישט אָפּגעטראָטן
 פֿון זיין בעט; געהיט אים, דערלאַנגט די רעצעפטן, געטאָן אַלץ
 געטרעני ווי אַן אייגענע מאַמע און אַפֿשר נאָך געטרעניער... און עס
 דאַכט זיך אים אויס, ווי איר פנים ווערט העלער, ווערט ליכטיקער,
 כאַטש אין דרויסן פֿאַלט שוין צו די נאַכט... קוקט ער אויף איר און
 דער קאַפּ פֿאַלט אים אַראָפּ אויף דער ברוסט און ער ווערט פֿאַר-
 טראַכט. קומען מענדלען אין זכרון אַרײַן אַוונטן און נעכט בשעתן
 שמוגלען. וואַרפֿן זיך דורך געשטאַלטן פֿון באַקאַנטע און אומבאַקאַנט-
 טע, און פֿון דײַטשן וואָס קומען אָן אין דער פֿינצטער, נעמען-צו
 אָדער... אָדער... און בנים געדאַנק נאָר פֿון די דײַטשן ווערט ער
 אומרויק און נעמט שאַקלען מיטן קאַפּ: ניין... ניין... ער קאָן איצט
 גאָר נישט קלערן דערפֿון... און ער דערשפּירט, ווי ס'טוט אים ווי
 בנים שייטל... „אַפֿשר איז זי גערעכט — טראַכט ער — און איך
 בין נאָך קראַנק?“... באַפֿאַלט אים אַ בייזקייט. ער וואָלט איצט גע-
 קאַנט זידלען און שעלטן די גאַנצע וועלט...

— מענדל — הערט ער פּלוצלינג איר קול — ווייסטו, פֿאַרט
 מען שוין מאַרגן אַהיים? טאָ קום, לאַמיר גיין אין איליזיאָן¹⁹ אַרײַן.
 דערפֿרייט ער זיך. יאָ, אין איליזיאָן אַרײַן. ער האָט שוין לאַנג
 געוואָלט גיין. מע דערציילט, אַז דאָרט זעט מען שיינע זאַכן. טוען
 זיי זיך אָן די אייבערשטע מלבושים און זי דערלייגט קוילן אין
 קיך אַרײַן, עס זאָל זיין וואַרעם אין שטוב בשעת זיי וועלן צוריק-
 קומען.

בני דער טיר בלנבט ער שטיין. די שוועריקייט פֿון בניטאַג איז
 אין גאַנצן ערגעץ פֿאַרשוונדן און אויף איר אַרט פֿולט איצט אַ

¹⁹ קינאַמאַטאָגראַפּי.

פֿרייד אויס זיין ברוסט, צוזאַמען מיט אַזאַ גוטסקייט... ניין... ער מוז איר איצט עפעס זאָגן!... זי האָט געוואַכט ביי זיין בעט צוויי וואַכן — גאַנצע צוויי וואַכן!...

— נאַטשע — זאָגט ער און ווערט רויט, און ביי די איבעריקע זוערטער שטאַמלט ער שוין — „אַליע־זש טי דאַבראַ דושעווטשי־גאַ“²⁰...

האַט זי געמיינט: ווער ווייסט, וואָס ער וויל דאָס זאָגן! אָבער הערנדיק זינע ווערטער און, נאָך מער, דעם טאָן, ווי ער שטאַמלט זיי אַרויס, ווערט זי אויך שטאַרק דערפֿרייט. שטעלט זי זיך אויף די שפיץ נעגל, נעמט אים אַרום און קושט אים אין ביידע באַקן.

— „מענדעל! אַ טי־ש דאַברי כלאַפעק“²¹!...

צעלאַכן זיך איצט ביידע און זיי לויפֿן־אַראָפּ פֿון די שטיגן און גייען געאַרעמט אַרויס אויף דער גאַס. אויף דער גאַס איז נישט קאַלט, ווימלט עס פֿון שיקסעס און שקצים. די שיקסעס דערקענען זי, ווילן זיי צוגיין עפעס פֿרעגן, און די שקצים ווילן אויך עפעס... אָבער דער פֿרעמדער האַלט זיי צוריק...

— זי גייט איצט מיט אירן... — זאָגן זיי איינער צום צווייטן.

4

אַ פֿאַר טריט פֿון זייער געסל איז דער אילוזיאָן. דאָרט שטעלן זיי זיך אָפּ פֿאַר די פֿאַרשיידענע בילדער, וואָס זינען אויסגעהאַנגען און איבער די ווענט. נאַטשע קויבֿט צוויי בילעטן ביי דער קאַסע און זיי זעצן זיך אַרײַן אין דער גרויסער, דעמפיקער שטוב, וווּ מענדלס בליק ווערט באַלד אָנגעשלאָסן צו דעם לינזונט, אויף וועלכן עס ווערט געוויזן אַ בילד, ווי צום מיינסטן אין אַזעלכע אילוזיאָן־

²⁰ אָבער דו ביסט דאָך אַ גוטע מויד... — ²¹ און דו ביסט אַ ווילער יונגאַטש...

נען, א בילד וואס ווימלט פֿון נקבות, וועלכע רויכערן זיצנדיק אין א שענק, און אפאשן וואס קומען פלוצלינג אריין און טוען אויך אזא פלוצלינגן כאפ די נקבות און מ'נעמט צו טאנצן און צו ברעכן זיך, און מ'ווייזט דערבני ארויס פֿארשיידענע טיילן פֿון קערפער. דאס ווירקט אזוי אויף די דארטיקע געסט, און יונגען נעמען זיך פֿעסטער צודריקן צו די מידן און יענע קנעפן די יונגען די קני און איבער די קני. די לופט ווערט דארט הייסער, פֿארסט פֿון די אויסגעדעמפטע אטעמס, און ניט זעלטן הערט זיך א קוש פֿון גאנץ פֿליישיקע ליפן איבער א דיקן שוויסיקן פֿרויענהאלדז.

מענדל מיט נאטשען זיצן ביידע און זיי שוויצן-מיט מיט אלע, אבער ער איז פֿארטאן אין די מענטשן, וואס לויפֿן און טאנצן דארט ארום אויף דער פלאכטע, און ס'קומט אים פֿאר, גאר ווונדערלעכע זאכן טוען זיך אפ פֿאר זינע אויגן. מענטשן, לעבעדיקע מענטשן, טשאטעווען ערגעץ אין א שטוב... דערנאך ווידער אין א גארטן... איצט א וואסער מיט שיפלעך... ס'א לעבן! ער וויל עפעס פֿרעגן בני נאטשען, אבער ער שעמט זיך אפילו א ווארט גאר ארויסצוריידן: טאמער רעדט ער עפעס א נארישקייט... „כ'על שוין שטענדיק גיין אין אילוויאן" — טראכט ער אין זיך און ער ווייסט נישט ווי ארום זינע פֿינגער באוועגן זיך שוין אויף איר בליווקעלע... ער קוקט אלץ צו יענע מענטשן און ער איז אזוי טשעקאזוע, אויב יענערס ערשטער „קאכאנעק" ²² מיט די שווארצע האר וועט זי נאך דא טרעפֿן, אין גארטן, מיט דעם פֿאצעט אין צילינדער-הוט... ער קוקט און צו זיין אויער דערגרייכן די ווערטער, וואס זינער א שכן רעדט צו א צווייטן:

— א טא קאביעטא, פשאקרעו ²³ !

דרייט ער זיך אויס צו יענעם און זעט, ווי דער וואס האט אזוי גערעדט טוט א צופ אין די פלייצעס פֿון א שיקסע, וועלכע זיצט אין א ריי פֿאר זיי, און ווי יענע זיצט ווידער פֿארזונקען מיטן פנים

²² ליובאוויק, געליבטער. — ²³ און דאס איז א פרוי, הינטיש בלוט!

ווי פֿרײַער, נאָר אַ האַנט שטעקט זי אַדורך הינטן־אַרום, זוכנדיק אַן אָרט וווּ אַנצונעמען און צוריקצוקניפֿן... ווערט מענדלעך גאָר לע־ בעדיק און ס'קומט אים פֿאַר, אַז ר'איז איצט צוזאַמען מיט די „פשיאַ־ טשעלעס“ זינע און מ'לעבט־צו אַ ביסל... טוט ער אויך אַ קניפֿ נאַטשען. נעמט זי אַן זינע ביידע הענט און זאָגט אים עפעס לאַכנ־ דיק אין אויער אַרײַן. פֿלוצלינג גיט אַבער אַ זעץ־אַרויס די מוזיק, וועלכע נעמט איצט קלאַפֿן און צימבלען אַזוי, אַז עס זאָפֿן אין איר אַיִן, ווי אין אַ שוואַם וואַסער, די אַלע שוויסיקע קושן מיט די אַלע דרייסטע ווערטלעך פֿון די געסט. און פֿון דעם אַלעם צוזאַמען מיט די פֿיגורן אויף דער לינונט בילדעט זיך אויס אַ געהילך פֿון אַלע ווינקעלעך אַרויס, געמישט מיט שווייס, תּאוּוה און ברען, וואָס פֿאַרכאַפֿט אַלץ אַרום...

אַרויפֿקומענדיק אין שטוב אַרײַן, האָט מען זיך ווידער גענומען עפעס צו עסן, און מענדל האָט פֿסדר גערעדט פֿון די בילדער, וואָס ער האָט געזען. „ר'עט נאָר דערציילן פֿאַר די קאַלעגעס. וועלן שוין אַלע גיין אין אילוזיאָן אַרײַן“. זי אַבער זאָגט אים, אַז דאָס בילד, וואָס זיי האָבן היינט געזען, איז נאָך גאָר נישט. אַט, אַ שטייגער, ווען ער וואַלט געווען אויף „זיגאַמאַר“ אַדער אויף „זאַשקאַ זלאַטאַ ראַנטשקאַ“, וואַלט ער ערשט געוואָסנט, וואָס עס הייסט אַן אילוזיאָן... קאָן ער נישט פֿאַרשטיין, ווי זי קאָן עס גאָר זאָגן אַזוי אויף דעם: „גאָר נישט“... וואָס הייסט? אַט דער אַפּאַש, ווי ער האָט אַ נעם געטאַן די נקבֿה זינע, אַט אַזוי אַרימעט! און ער נעמט בשעת מעשה אַן דאָס שיקסל און זי לאַכט און פֿאַרקניכט זיך שיער פֿון געלעכ־ טער...

— אַט אַ „כוואַראַבע“²⁴ אין זייערע ביינער אַרײַן! — טראַכט ער זיך — אַט דאָס הייסט יונגען און אַט דאָס הייסט נקבֿות! אַ זיץ, אַ גיי, אַ שטיי!...

זי ווידער, טראַכט, קוקנדיק אויף אים:

²⁴ אַ קרענק!

— אך, יעזו! טאָ יעסט כלאַפּ²⁵! ... — און זאָגן זאָגט זי צו אים:

— מאַרגן פֿאַרסטו אַהיים. דאַרפֿסטו זיך לייגן שלאָפֿן!
— און דו אויך! — ענטפֿערט ער און נעמט זיך טאַקע שוין אויסטאַן.

מאַכט זי אַ ביסל אַרדענונג אין שטוב, וואָשט־אַפּ די געפֿעסן, שטעלט זיי אַוועק. דערנאָך בעט זי אויס דאָס בעט פֿאַר זיך און דרייט־אַראָפּ דאָס לעמפל. אויסגעטאַן די בליזקע, בלייבט זי אַזוי אַ מינוט, האַלטנדיק זי אויף דער האַנט. אין שטוב איז גוט וואַרעם. גלעט זי אַן אַננגענעמע וואַרעמקייט און צערטלט איר די נאַקעטע הענט און דעם האַלדז. זי שטייט אַזוי אַרומגענומען אין גאַנצן פֿון עפעס אַ ווייכן תענוג און אַ גלוסטונג דערפֿילט זי צו וואַשן זיך דאָס ליב. דרייט זי צוריק אַרויף דאָס לעמפל, גייט־צו צום קראַן, זוכט־אויס אַ שטיקל זייף און גרייט זיך אַן דערנעבן דאָס האַנטעך מיטן קאַלירטן קאַפּטיכל. זעט מענדל, ווי זי וואָשט זיך, ווערט אים מיט אַ מאָל אויך הייס. גייט ער אַראָפּ פֿון בעט, שטעלט זיך אַנדער נעבן דער קיך, פֿון וואַנען ס'שלאָגט אויף אים אַ גרויסע היץ, און ער זאָגט צו איר:

— הערסטו, איך וועל מיך אויך אַפּוואַשן!
דרייט זי זיך אויס פֿון קראַן און זעט אים שטיין, שרייט זי אויף אים אָן:

— אויף דער פּאַדלאַגע זיך געשטעלט! וועסט זיך נאָך פֿאַר־קילן! גיי אין בעט אַרײַן!

איז ער אָבער אַננגעשפּאַרט: נאָר און נאָר ער מוז זיך איצט וואַשן. נעמט זי בלויז אויס, ער זאָל זיך וואַשן מיט וואַרעם וואַסער.

איצט ווישט זי זיך אָפּ מיטן האַנטעך, בינדט זיך אַרום די האַר מיטן קאַלירטן טיכל און גיסט אים אָן אַ פֿולע שיסל הייס וואַסער. וואָשט ער זיך און ער האַט הנאה פֿון דעם שפּריצן און פּליעס־

²⁵ יעזוס! איז דאָס אַ יונגאַטש!

קען זיך. און אז ער איז פֿאַרטיק, גייט ער צוריק צו זיין בעט. זי שטייט ביים טיש, האַלב נאַקעט, און וואַרט ער זיך לייגן — דאָס לעמפל אויסצולעשן. שטעלט ער זיך אָפּ נעבן איר און דאָס אילוזיאָן, וואָס האָט אים געהאַט אויסגעפֿולט ביז איצט איז מיטן וואַסער, ווי פֿאַרשווינדן. שטייט ער אַזוי און קוקט אין בלאַסן ליכט פֿון איר קערפּער, פֿון וואַנען עס ווייעט אַ פֿרישע פֿעכטיקייט אויף אים. דערשפּירט ער זיך קלאַר און פֿריש, נאָך יענעם שווייס, וואָס ער האָט דעם גאַנצן אָוונט אין זיך אַנגעאַטעמט. און עס וואַכט אין אים אויף יענע טראַכטונג, וואָס ער האָט געטראַכט פֿריער, פֿאַר נאַכט נאָך, זיצנדיק אַזוי ביים פֿענצטער. שטייט ער אַזוי און זי שטייט אויך אַ פֿאַרטראַכטע. און דאָס פֿלעמל פֿון לעמפל צוקט און צוקט פֿאַר זייערע אויגן. ווערט אים מיט אַ מאָל עפעס אַזוי נישט באַקוועם... ער שטייט אין די בלויע העמדאַרבל, מיט אַראַפּגעלאָזטע הענט, מיט וועלכע ער ווייסט ערשט נישט וואָס צו טאָן... וויל ער ריידן, כאַטש אין וואַרט אויסריידן, אָבער די ליפּן קאַנען זיך אים נישט אויסלייגן צו דעם... און די פֿיס קאָן ער נישט רירן אַ טראַט צו געבן... הייבט ער זיך אָן צו פֿילן אַזוי ווי ער וואַלט געשטאַנען אין אַ שטוב פֿון אַ גאַנץ ריכטן מאָן... און גלייך אין שטוב וואַלט געווען בלויז פּליושענע שטולן, אַ פּליושענער טיש... און אויף דער פּאַדלאַגע אַפֿילו, אַ פּליושענער דיִוואַן... הייבט אים אָן צו ווערן נישט גוט און ער קאָן שוין נישט שטיין גלייך. הענט און פֿיס נעמען אים ציטערן. דערשרעקט זי זיך, פֿירט זי אים געשווינד צו צום בעט, וווּ ער לייגט זיך אַרײַן, און זי האַלט אין איין פֿרעגן:

— וואָס איז דיר? „אַך, מאַטקאַ באַסקאַ“²⁶! ... זאַלסט זיך נאָר נישט האַבן פֿאַרקילט...

דערפֿילט ער זיך שולדיק קעגן איר, וואָס ער האָט זי נישט געהאַרט. נאָר אז זי וויל צוגיין צום לעמפל, פֿאַרהאַלט ער זי ביי דער האַנט.

²⁶ מאַמע געטלעכע!

— זיץ דאָ אַ ביסל... — זאָגט ער.
ענטפֿערט זי:
— כ'האָב נאָר געוואָלט אויסלעשן דאָס לעמפל... — און זי
שטייט אַזוי, נישט היץ, נישט אַהער.
— טאָ לעש-אויס און קום אַהער.
גייט זי צו צום טיש, בייגט זיך אַריבער איבער דעם לעמפל,
טוט אַ בלאַז — און עס ווערט פֿינצטער.

5

אַז עס איז פֿינצטער געוואָרן, האָט עס געטאָן אַ שווינדל פֿאַר
זינע אויגן, און אין דער רגע האָט זיך אים געדאַכט צו זען בע-
רעקן, יענקל לאַטוטניקס זון.
בערעק — ווי קומט אים עפעס איצטער אויפֿן געדאַנק בע-
רעק גאָר? בערעק איז אַ משומד. מענדל געדענקט גוט יענע צייט,
ווען צוזאַמען מיט נאָך קליינעוואָרג פֿלעגט ער אים נאַכלויפֿן, שטיינד-
לעך אים וואַרפֿן. יענער אָבער פֿלעגט קוקן מיט אַזעלכע אויגן, אַז
טאַמער האָט זיי אַ קינד געזען, איז ער גלייך אַנטלאָפֿן...
בערעק איז געווען יענקל לאַטוטניקס זון און ער איז עס נאָך
ביון היינטיקן טאַג. אַמאָל, ווען מען פֿלעגט אים נאָך רופֿן אויף
יידיש בערל, פֿלעגט ער אָפֿט אַרײַנקומען צום גלח, אָפֿטראַגנדיק
אים אַ פֿאַר איינשניטיקע קאַמאַשן נײַע און טייל מאָל אויך פֿאַר-
ראַכטענע, אָדער גלאַט אַזוי פֿלעגט זיך דער גלח מיט אים אָפֿשטעלן
אַ סך מאָל אויף דער גאַס, וואָס איז געווען נישט קיין קליינער
כבֿוד, נאָך דערצו פֿאַר אַ שוסטערס אַ זון... אַזוי פֿלעגט ער אָפֿטער
צוגיין דאָרטן. און די געשפרעכן, וואָס דער גלח האָט מיט אים גע-
פֿירט איבער דער שוסטערישער אַרבעט, איבער זינע טאַטע-מאַמע
און איבער דער אַרעמקייט, האָט געבראַכט דערצו, אַז יענער האָט
אים איין מאָל געפֿרעגט, צי ער וואָלט געוואָלט זיין רינד, בני בער-

לען האָבן זיך צעבלישטשעט די אויגן און ער האָט געענטפֿערט, אַז
יאָ. דעמאָלט האָט דער גלח געזאָגט:

— בערעק, דו זאָג פֿאַר קיינעם גאָר נישט... קיין וואָרט נישט...
אַפֿילו פֿאַרן טאַטן... איך וועל שוין זען עפעס צו טאָן פֿאַר דיר...
און ער האָט אים צונויפֿגעפֿירט מיט אַ געזונטער דאָרפֿשיקסע,
וואָס האָט געהאַט ירושה אַ פֿאַר וולוק²⁷ פֿעלד, אַן אייגן הייזל, צוויי
פֿערד און אַ קו. בערל איז געווען פֿאַרבליפֿט און ער איז אַרומגע-
גאַנגען אין שטאַט פֿאַרטראַכט און בלאַס. די וואָס האָבן אים אַזוי
געזען האָבן געזאָגט:

— אַט דעם שוסטערס יינגל וואַקסט-אויף אַ תּם...
דאָס האָט אים אָבער נישט געשאַט. וואָס איז שנייד? דער גלח
אַליין רעדט מיט אים אַזעלכע פֿרענדלעכע ווערטער און זונטיק,
ווען די שיקסע קומט אין קלויסטער אַרײַן, פֿירט ער ביידע צונויף,
בעת מ'גייט פֿון געבעט, און לאָזט זיי אַליין איבער אין שטוב. נעמט
זי אים אָן בײַ דער גאַמבע און לאַכט אַזוי צו אים. דערנאָך לייגט
זי זיין האַנט צו זיך אין בוזעם אַרײַן... זי זעצט זיך אויף זינע קניי...
אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז ער איז איין מאָל אַרײַן צום גלח און
געזאָגט:

— פֿאַניע קשיאַנדז! איך וויל מיך שמדן...

און די חתונה זייערע איז פֿאַרגעקומען אין סאַמע שטאַט...
מ'האַט געקלונגען אויף אַלע גלעקער. מ'האַט „געדעמפֿט“ און דער
גלח אין וויינסן מאַנטעלע האָט אַזוי עפעס געשמייכלט... דעם חתן
מיט דער כלה האָט מען איבערן ברייטן מאַרק געפֿירט אין קאַש-
טשיאַל אַרײַן. געסט אויף דער חתונה זינען אַנגעקומען פֿון אַלע
אַרומיקע הייף. פֿריצים האָבן געשאַנקען דרשה-געשאַנק; פֿערד,
געשפֿאַנען, תּבֿואה און זייגערס, ביז בערעק איז געוואָרן אַ ריכער
גוי. באַלד נאָך דער חתונה פֿלעגט ער זעלטן קומען אין שטאַט
אַרײַן; ער האָט זיך זייער געשעמט... שפעטער אָבער, אַז די שיקסע

²⁷ אַ וואַקע (פוילישע מאַס) האָט 30 מאָרג, 38,880 קוואַדראַט-מעטער.

זינע האָט געהאַט קינדער און זי האָט נישט געקאָנט אַזוי אַרבעטן ווי פֿריער, איז די „גאָספּאָדאַרסטוואָ“²⁸ געוואָרן אָפּגעלאָזט. ער אַליין האָט זיך גאָר ווינציק געטויגט צו דעם מין אַרבעט. אַ שטיוול, אַ שוך פֿאַרריכטן — דאָס וואָלט ער געטאָן מיט פֿאַרגעניגן! אויפֿן פֿעלד אָבער, מיט דער ווידלע²⁹ און שפּאַדל³⁰? ... האָט ער טאַקע אָנגעהויבן שיפורן. און פֿון דעמאָלט אָן קומט ער אָפֿטער אין שטאָט אַרײַן. ער קומט־אַרײַן צום פֿאָטער, זיצט־אָפּ אַ פֿאַר שעה, מ'דער־ציילט אָפֿילו, אַז ער רעדט ייִדיש, און אַז אַ מאָל, בשעת ער איז געווען גוט שיפור, האָט ער זיך געשווירן בײַ יעזוסן, אַז ער מוז זיך צוריק מגייר זײַן... אַט דער בערעק איז עס פּלוצלינג געקומען מענדלען אויפֿן זינען. ווי קומט צו אים אַהער איצט בערעק? וואָס האָט ער מיט אים פֿאַר? אַזוי האָט מענדל, כאָטש נישט געטראַכט אָבער געאַנט, אין יענעם אויגנבליק, ווען נאַטשע האָט אויסגעלאָשן דאָס לעמפל. און איצט, אַז זי איז שוין בײַם בעט און זעצט זיך אויף דער קאַלדרע, נעמט ער זי גאָר אויספֿרעגן, ווער עס זינען אירע עלטערן געווען און וווּ זיי האָבן געווינט. דערציילט זי און זי צערעדט זיך גאָר ברייט פֿון איר אַמאָליקן לעבן. אַז זי איז נאָך אַ קינד געווען, האָט דער פֿאָטער געאַרבעט אין פֿאַבריק. ביז זי קומט־צו יענעם מאָמענט, ווען סטעפֿקע האָט זי גענומען צו זיך. דאָס, פֿילט זי, קאָן זי בשום אָפֿן נישט דערציילן. זי טאָר עס אויך נישט דערציילן... איצט חזרט מענדל איבער מעשיות פֿון זינן היים. עס קומט אים אָפֿילו אָן שווער אַ גאַנצע מעשה אויף פּויליש, דאָך פֿאַרשטייט זי וואָס ער רעדט. און זיי זיצן אַזוי אַ היפש שטיקל צײַט ריידנדיק און פֿאַרציילנדיק.

אין שטוב איז גוט וואָרעם. און דאָס ליכט, וואָס פֿאַלט־אַרײַן דורכן פֿענצטער, פֿון אַנדערע שטובן אַרויס אָדער פֿון הימל, פֿון דער לבנה און שטערן, מישט זיך אויס מיט דער וואָרעמקייט, און דאָס מאַכט מענדלען צוריק געווינען זינן היימלעכקייט. רעדט ער

²⁸ באַלעבאַטישקייט. — ²⁹ הייגאַפל. — ³⁰ רידל, לאַפּעטע.

און אין מיטן ריידן ווערט ער לעבעדיקער. שפאסן זיי שוין איצט און פאטשן זיך. נעמט זי אן זינס אן אויער און ציט עס — כאפט ער אן איר א הענטל, שלעפט עס צו זיך אונטער דער קאלדרע און נעמט עס אונטערן ארעם ארונטער, ווי אין א פרעס, אז זי מוז זיצן אומגעלייגט מיט איר פנים הארט צו זיין פנים. קושט ער זי, קושט זי אים אויך, און ער ציט שוין איר צווייטע האנט אויך ארונטער. ריכטט זי זיך פון אים און האלט דאס קעפל ארויף, בייגנדיק מיט דעם אהער און אהין אזוי ווי א שלענגל. דעמאלט קומט עס מענדלעך פאר, ווי ער וואלט ווידער געווען אין אילוזיאן. א גרויסע היץ באַ הערשט אים און יענער אילוזיאן-ריח גיט אים א שלאג אין נאז אריין. דערשפירט ער זיך מיט א מאַל, אַז ס'איז אים ענג און ער וואלט געוואלט אראפּוואַרפֿן פֿון זיך, אַראַפּרייסן, דאָס אין וואָס ער איז נאָך אַנגעטאָן.

נאָטשע פֿילט זיך אַצינד גוט, ווי נאָך קיין מאַל נישט. עפעס שלעפט זי, עפעס ציט זי צו אים, און עס מאַכט איר גרויס פֿאַרגע-ניגן דאָס ציען זיך און דאָס אָפּהאַלטן... און זי באַקומט אַ חשק צו רייצן זיך מיט דעם שיינעם יונג און צו לאָזן זיך סוף-פֿל-סוף מיט-רייסן פֿון אים... זי וואַרפֿט מיטן קעפל, מיט די פֿיסלעך, און פֿון אירע אייגענע באַוועגונגען ווערט איר אויך אזוי הייס ווי אים, און זי וואַלט אויך געוואַלט אַראַפּוואַרפֿן פֿון זיך די קליידער... שטעקט זי צו דאָס מויל צו זיין באַק, נעמט-אָן מיט די ציין אַ שטיקל הויט און טוט אים אַ ביס... אַ קליין ביסל פֿון קליינטשיקע, שאַרפֿע ציינדלעך, וואָס טוט נישט אזוי וויי, נאָר וואָס צערייצט נאָך מער ווי דער גרעסטער שמאַרץ... ווערט דער יונג כמעט ווילד, טוט ער זי אַ הייב אין זינע אַרעמס, אזוי ליכט, אזוי געשווינד — און ער דערשפירט אין זיך אַ גוואַלדיקן כוח, וואָס פֿאַר צו פֿיל שטאַרקייט ווערט עס ווי אַנמאַכטיק... נאָר זי שרייט-אויס פֿאַר שמאַרץ, וויל ס'איז איר אויסגעקומען ווי ער וואַלט איר די הענט צעבראַכן. זי איז אַבער גלייך שטיל געוואָרן און האָט מער גאָר נישט געפֿילט, נאָר אים נעבן זיך... וועגן זיך איז איר דעמאַלט אַליין פֿאַרגעקומען

ווי א שיקסל, א קליין דאָרפֿשיקסל, וואָס ווייסט אויסער דעם גערטל מיט דער קו פֿון גאַר נישט, און וואָס איז אַזוי טשיקאַווע און אַזוי שעמעוודיק... האָבן זיך ביידע אָנגעקוקט, ווי זיי זענען אַזוי געזעסן, און זיי האָבן אויפֿגעציטערט. לאַזט ער אירע הענט פֿון די אַרעמס אַרויס און זאָגט מיט אַ שטיל קול:

— ס'איז דיר קאַלט?

און זי ענטפֿערט אויך אַזוי:

— ניין, ס'איז מיר גאַר נישט קאַלט.

איז ווידער שטיל. דאָכט זיך, צוריקגעקומען די אָנגעשטרענגט־קייט פֿון פֿרֿיער ביים טיש, נאָכן אַיננוואַשן זיך. מענדלען קומט ווידער אויפֿן זכרון דער געשמדטער בערעק און ער פֿרעגט זיך פֿלוצלינג אין זיין אייגענער מחשבה: „און, ווי איז אַ שטייגער, אַז איך וואָלט מיך אויך געווען געשמדט?“... ער קאָן אָבער קיין ענט־פֿער נישט געפֿינען אויף דעם טראַכטן. עס קומט אים אויס, אַז דאָס וואָלט געווען עפעס אַ מוראדיקע זאַך, אַ סך מוראדיקער ווי די קרענק, וואָס ער האָט געקרענקט... און ביים דערמאָנען זיך אין דער קרענק זענער, דערשפירט ער, ווי דער קאַפּ טוט אים נאָך וויי... עס דאָכט זיך אים, אַז איצט נאָך מער, נאָך שטאַרקער ווי ביז אַהער, לייגט ער זיך אים אויפֿן קישן, און פֿאַרמאַכט די אויגן. דאָ דער־מאָנט זיך אים דער גאַנצער פֿאַל; ווי ער איז אַרײַנגעפֿאַרן אין זאַ־יאָד אַרײַן; ווי ער האָט געקראָגן דעם פֿאַטש; ווי ער איז אומגע־פֿאַלן; און דערנאָך, ווען ער איז אויפֿגעקומען פֿון לאַנגן און מאַ־טערנדיקן שלאָפֿן... שטעלט זיך אים פֿאַר יענע מינוט, ווען ער האָט געשפירט אַזאַ צאַרט גלעטן... ווען זי איז געשטאַנען איבערגעבויגן איבער אים... ווערט אים ווידער גוט. ער שפירט שוין איצט מער נישט דעם שמאַרץ. דער קאַפּ איז אים שוין איצט, ווי פֿאַר דער קרענק, נאָך בעסער ווי פֿאַר דער קרענק... עס טוט אים גאַר נישט וויי... און עס איז אים אַזוי לײַכט, לײַכט...

— אפֿשר וועסטו זיך לייגן שלאָפֿן? — פֿרעגט ער און ער וואָלט געגאַרט זי זאָל ענטפֿערן יאָ און ניין. עפעס ווייסט ער נישט,

וואָס עס איז מיט אים די לעצטע פּאַר טעג. אַט אַ שטייגער, ווען
דאָ זאָל זיין פּינפֿקע, וואָלט ער דאָך אין די פּויסטן אַרײַן געלאַכט
פֿון אים! וואָס איז ער — אַ חסיד? ... אַ בית־המדרשניק? ...

— און דו, פֿאַר וואָס שלאָפֿסטו נישט?

— ווייל מיך שלעפֿערט זיך נישט.

— און איך בין שוין אַזוי צוגעוויינט צו וואַרטן ביז דו שלאָפֿסט־

אײַן, אַז איך קאָן גאַר קיין אויג נישט צומאַכן, אַז דו ביסט אויף.

— פֿון ווען אָן ביסטו עס אַזוי צוגעוויינט?

— וואָס הייסט: פֿון ווען אָן? צום ערשטן זינגען דאָך עפעס

צוויי וואָכן געווען, וואָס איך האָב גאַר נישט געקלערט צו מאַל פֿון
שלאָפֿן.

זי זאָגט דאָס מיט דער גאַנצער פשוטקייט, אָן שום אַנצוהערע־

נישן, אַז זי האָט עפעס געטאָן פֿאַר אים. און ער נעמט עס אויך אָן

אַזוי פשוט. דאָך ווערט ער דורכגעדרונגען פֿון אַ גרויסער דאַנק־

באַרקייט צו איר. אַ דאַנקבאַרקייט, וועלכע ער האָט אָנגעהויבן צו

פֿילן באַלד פֿון דער ערשטער מינוט אָן, ווען ער האָט פֿון דער קרענק

אויפֿגעוואַכט.

— נאַטשע... — זאָגט ער — ווייסט, איך בין געלעגן קראַנק

און דו האָסט מיך געהיט. כ'ווייס ניש'... עפעס... הערסט? — און

מיט אַ מאַל — כ'האַב דיך ליב!...

הערט זי אים אַזוי און די לעצטע ווערטער זינגע קומען איר

פֿאַר אַזוי, ווי זי פֿלעגט זיי הערן אין יענער צײַט פּמעט פֿון אַ צענד־

לינג מײַלער איבערן מעת־לעת... אַלע פֿלעגן זיי צו איר זאָגן: „קאָ־

כאַם“³¹, און איצטער ערשט קומט איר אויס צו שפירן יענעם

גוואַלדיקן געשטאַנק פֿון טאַבאַק און פֿון שווייס... זי הייבט ערשט

איצט אָן צו שפירן עפעס ברודיקייט, גוואַלדיקע שמוציקייט... דאָך

גייט בײַ איר ביסלעכווייז אויף ווי אַ ליכט פֿון זינגע ווערטער... דאָס

זעלביקע ליכט ווי בשעת זי איז געזעסן איבער זיין קראַנקגעט און

³¹ איך האָב ליב.

זיך דערמאָנט אין יענע ווינטע, אין זכרון פֿאַרוועבטע, קינדער־יאָרן... דערפֿילט זי זיך שולדיק קעגן אים — אַזוי שולדיק... וואָלט זי גע- וואָלט, ער זאָל זי שלאָגן, גוט, גוט שלאָגן... הייבט זי אָן צו ריידן מיט אַזעלכע ווערטער, וואָס קומען איר פֿאַר ווי די בנשטן, מיט וועלכע זי וואָלט זיך אַליין געוואָלט שלאָגן...

— מענדל! — זאָגט זי — דו ווייסט, אין דער שטוב האָבן גע- ווינט מנין מומע, סטאַשע און איך... אַז מנין מאַמע איז געשטאַרבן, בין איך באלד אַרויף דאָ אַהער... איך בין דעמאָלט געווען הונגע- ריק, אַזוי הונגעריק, אַז אויפֿן וועג גייענדיק האָב איך נאָר געקוקט צו אַלע שויבן, וווּ ס'איז געשטאַנען עסנוואַרג... דאָ, אין שטוב, זיך נען דעמאָלט געווען אַ פֿאַר יונגע לייט און איינער אָן עלטערער אַפֿיציר. דאָ זינען זיי געזעסן און אויפֿן טיש איז געשטאַנען בראַנפֿן און ביר. חלהקעס זינען געלעגן אַ פֿאַר פֿונט און שינקע... און דאָ איז געווען אַזוי וואַרעם... און אַזוי גוט... אַך, אַך!... — זאָגט זי ווי מיט אַן אַנדער קול און שטעקט זיך אַרײַן די פֿינגער אין די אויגן. נעמען פֿאַר זיי גיין רויטע רינגען און פֿייערדיקע קנלעכלעך טאַנצן פֿון אַלע זיטן, ווי פֿלוצלינג שפּרינגט זי אויף פֿון בעט, קוקנדיק אויף אים מיט אירע בלויע אויגן, אָבער מיט אַזעלכע אַרױפֿגעריי- סענע ברעמען צום שטערן, אַז אַפֿילו בני דעם שוואַכן זעען זיי אין דער פֿינצטער, האָבן זיי אַ מורא אַנגעוואַרפֿן, און זי שרייט כמעט אויס וויזנדיק מיט אַ פֿינגער פֿאַר זיך:

— זעסטו?... אין יענעם בעט... מיטן אַלטן אַפֿיציר!...

מענדל הערט און אים ווערט פֿון אירע שטעכיקע ווערטער וואָס אַ מאָל ווייכער אויפֿן האַרצן... און עס צעגיסט זיך אין אים אַזוי ווי נאָך קיין מאָל נישט... נעמט ער אָן איר האַנט און אַ גרויס רחמנות באַהערשט אים. עס גלוסט זיך אים צו וויינען און ער ווייסט נישט אויף וועמען עס איז אים דאָס רחמנות: אויף איר אָדער אויף זיך גאָר אַליין... הזרט ער אַזוי אַלץ אין איינעם גלעטנדיק זי:

— כ'האָב דיך ליב, כ'האָב דיך ליב...

זעט זי, ווי ער נעמט־אויף איר דערקלערונג, און אַז ער שלאָגט

זי נישט דערפֿאַר, קומט זי עפעס אין אַן אויסטערלישער לאַגע אַרײַן. גלייבט זי אים ניט זײַנע ווערטער, אַז ער האָט זי ליב... אַז נישט, וואָלט ער זי דאָך געשלאָגן דערפֿאַר... טוליעט זי זיך צו צו אים: „זאָל שוין זײַן מיט איר וואָס עס וויל... זי איז שוין סײַ ווי סײַ אַ פֿאַרפֿאַלענע“... און זי באַקומט אַ חשק, אַז ער זאָל זי נעמען ווי „יענע“... ריידן צו איר מיט ווערטער פֿראַסטע, וואָס עס זאָל פֿון זיי שטינקען דער טאַבאַק מיטן שווייס... ווערט אים אויך עפעס אויס-טערליש פֿון אירע באַוועגונגען. עפעס אַזעלכעס איז אים נאָך נישט פֿאַרגעקומען צײַט ער איז מענדל... עפעס פֿילט ער אַזוינס, וואָס איז ענלעך צו טרערן. צוזאַמען מיט איר טוליען זיך צו אים און ער דערפֿילט אַן אויסטערלישע צאַרטקייט צו איר יונגן און צאַרטן קערפֿער. ער ווייסט, אַז דאָס איז זי, נאַטשע, וואָס האָט געוואַכט גאַנצע צוויי וואָכן איבער זײַן בעט, נישט געגעסן, נישט געשלאָפֿן — מײַן טײַערע נשמה!... און עס ווערט אין אים נאָך שטאַרקער די דאַנקבאַרקייט, אין וועלכער ער דערשפירט זיך לויטער און פֿרישער. אין קאַפּ איז אים איצט, ווי אַ קלאַר לײַכט וואַסערל וואָלט דאָרט רויק געפֿלאַסן, און ער ווערט איצט געווייר פֿון פֿיל, פֿיל זאַכן, פֿון וואָס ער האָט ביז איצט קיין אַנונג נישט געהאַט... און פֿון דער לײַכטקייט, פֿילט ער, ווי די טרערן, וואָס האָבן זיך פֿריער אַזוי געריסן פֿון זײַנע אויגן, נעמען איצט פֿליסן איינציקווייז, לאַנגזאַם און וואַרעם... און אַזוי גרינג, פֿונקט ווי אַליין פֿון זיך... דעמאָלט ציען זיך אים אַליין אויס די הענט און ער נעמט זי אַרום מיט דער אייגענער לײַכטקייט, וואָס ער האָט איצט אַזוי פֿיל אין זײַן קאַפּ, און אַפֿדריקנדיק אַ הייסן קוש אויף איר פנים בלייבן זיי ליגן שטיל, שטיל.

מענדלס ווייכקייט איז געווען די, וואָס דער גרעסטער יונג, ווען ער דערשפירט זי אין זיך, קען דעמאָלט נעמען די צאַרטסטע זאַך אין דער האַנט אַרײַן, די ווינסטע ליליע, אַן שום שאַדן, און זי וועט אַרויס פֿון זײַן האַנט אומבאַפֿלעקט... און אפֿשר — אפֿשר נאָך ווינסער ווי פֿריער, ווײַל זי איז געלייטערט דורך נאָך אַ צווייטער צאַרטקייט...

6

אין יענע טעג איז אין שטעטל פֿאַרגעקומען אַ נַיַס, וואָס האָט אַלע געמאַכט רייַדן דערפֿון. און טאַקע האָט מען נאָך געקענט טרעפֿן אַפֿילו אין אַ פּאַר וואָכן אַרום אַזעלכע, וואָס האָבן זיך אויף ס'נַיַ דערמאָנט און ווי אַ פֿרישע נַיַס דערציילט:

— האָסט געהערט? פעלטע איז געקומען.

ס'איז געווען דעמאָלט די צַיַט, ווען די לופֿט איז געווען אַנגע־

זאַפט מיט פֿרישע נַיַסן, ווען מ'האַט די צַיַטונגען געכאַפט ווי מצה־וואַסער און ווי הונגעריקע וועלף זיך געוואָרפֿן אויף די שוואַרצע אותיותלעך, ווען די דַיַטשן האָבן געזאַלט שליסן מיט רוסלאַנד שלום.

האַבן זיך אַלע שמוגלערס און אַלע מאַכערס³² אָפּגעשטעלט — געמיינט ס'איז שוין אויס מלחמה. „ס'עט שוין גאָר נישט לוינען אַפֿשר צו נאָכן? ... אַפֿשר 'עט שוין קיינער ניש' קויפֿן קא' שמוגל"? ... און מ'קאָן זאָגן, אַז אַ סך, גאָר אַ סך זיינען נישט צופֿרידן געווען דערפֿון... אַפֿילו יצחק־יונה, אונדזער יצחק־יונה, דער שטילער, דער טאַנדייט־שנזדער, וואָס איז נישט געווען ווי אַלע טאַנדייטניקעס, ער וואָס רירט זיך נישט אָן אַ ברכה־לע, אָן שקעטעלע טאַבאַק, איז ער אויך נישט צופֿרידן געווען, וואָס ס'גייט זיך מאַכן שלום...

וואָס איז דאָס מיט יצחק־יונה? האָט אים אויך אַרַיַנגעכאַפט אין דער האַנט דער מלחמה־יצר־הרע? אַלע געדענקען נאָך זיין באַ־שיידנקייט, ווי ער האָט געענטפֿערט זיין שותף:

— יוסף! — האָט ער געזאָגט — סטייטש, ווי קאַנסטו גאָר

איבער די ליפֿן ברענגען? אַ ייד...

³² די וואָס האָבן דורך „קנעפלעך“, אונטערקויפֿנדיק, געקראָגן דערלויבע־נישן, באַפֿרייט אַרעסטירטע, אויסגעלייזט סעקועסטירטע סחורה.

טאָ וואָס זשע דען איז מיט אים געוואָרן? אפֿשר האָט ער גאָר געמאַכט אַ פֿאַרמעג? ... ער אַרבעט, ס'ווייב אַרבעט, די קינדער אַר- בעטן, דאָס פֿאַרדינסט איז נישט קיין קליינס... געלט האָט אַ יצר- הרע!... אָבער ניין. נישט דאָס. יצחק־יונה האָט שוין טאַקע פֿאַר- מאַגט אָן ערך פֿון אַ צוויי, ביז דריי טויזנט מאַרק. נאָר וואָס איז דאָס היינט „געזונאַטשעט“! אויך געלט? זאָל ער נאָר פֿרווון נישט אַרבעטן אַ דריי־פֿיר וואַכן, איז שוין נאָך דעם... פֿונקט ווי מ'זאָל פֿאַר דער מלחמה זאָגן:

— ער פֿאַרמאַגט פֿופֿצן רובל!...

טאָ וואָס זשע איז ער נישט צופֿרידן, אַז מ'וועט זיך אויפֿהערן צו שטעכן און צו שיסן, און דאָס וועלטל וועט זיך לעבן בשלום? האָט ער זיך נישט אָפּגעוויינט שוין פֿון נעדעלע? ער ווייסט שוין נישט ווי אַניצופֿעדעמען און ווי אויסצופֿעדעמען? איז פֿאַר וואָס זשע כאַפט ער זיך טייל מאָל צו מיט אַזאַ מתיקות דערצו. ווען ער דאַרף זיך עפעס פֿאַרנייען, פֿונקט ווי צו אַ ימים־נוראימדיק ניגונדל, ווי צו אַ קאַפיטל תהילים אָדער ווי אַ נאָר וואָס אַנטוויינט קינד צוריק צו דער מוטערס ברוסט? אַפֿילו די יונגען זינען און דער טאַכטער מיט די רויטע פֿאַמפֿאַניקלעך גייט נישט אַראָפּ פֿון זינען יענע צייט, ווען די שטוב איז געווען פֿול מיט געזאַנג, די מאַשינען האָבן געגרעגערט און מ'האַט געאַרבעט פֿריי, אין מיטן העלן טאַג. פֿאַר אַלעם אין די אויגן...

אָבער אַזוי איז שוין. אַזוי האָט געטראָפֿן מיט יצחק־יונה און מיט אַ סך יצחק־יונהס. זיי ווייסן אַליין נישט פֿאַר וואָס — נאָר עפעס האָבן זיי זיך אַזוי אַניגעלעבט מיטן „געקאַכטן“ גראַשן, אַז ער באַקומט בני זיי דעם טויזנטסטן חזן... בני נאַכט, אין דער פֿינצ- טער, אַרבעט מען... דער בראַנפֿן קאַפעט דורכן קילרערל טראַפֿן- ווייז... קראַפֿלעווייז... און יעדע מינוט ביסטו אַניגעשטעלט... נאָר דערפֿאַר, אַז ס'ווערט פֿאַרטיק — ביסטו אַ „מענטש“... טוט מען אַ פֿאַרקויף און יעדער גראַשן איז ווי געפֿונען... עפעס דורך אַ נס איז ער דיר אַריינגעפֿלויגן אין קעשענע... און דורך דעם האָט ער אַזוי

דעם טויזנטסטן חן... וויזנן די אלע יצחק-יונהס, מען זאל זיי אפילו געבן „די גרעסטע גליקן אין דער וועלט“, אלע פרנסות, וואס זינען נישט קיין „טריפה“...

— אַ כפרה דער כשרער גראָשן פֿאַרן טריפֿענעם רובל!...

און מ'ווייסט טאָקע נישט, ווי אזוי מען וואָלט שוין געקאָנט לעבן אָן אַ קעסעלע אונטער דר'ערד, אפילו ווען די מלחמה הערט-אויף...

הינט זשע, און מ'האַט אין דער פֿרי אַ קוק געגעבן אויפֿן מאַרק אַרויף און דערזען עפעס אַ פֿאַן ווייען, און אַז מ'האַט זיך געפֿרעגט וואָס דאָס איז, האָט מען געזאָגט: אונטערהאַנדלונגען מיט רוסלאַנד... אויף גרויסע פֿאַפֿירענע פֿלאַקאַטן אויסגעקלעפט אויף די ווענט לכבוד דעם... און דאָ שטייען נאָך דײַטשלעך אין רעדלעך, רייכערן פיפקעס און שמועסן אודות דעם דאָזיקן טאָקע... און די פֿנימער זינען שטאַלץ און פֿול מיט זיג: „רוסלאַנד — קאַפּוט!“ קאָן מען זיך פֿאַרשטעלן, ווי אזוי שמוגלערס און מאַכערס האָבן אָנגעהויבן אויס-צוזען בלוי אונטער די אויגן?... און מען דערציילט, אַז אין דער גרויסער שטאָט, אין וואַרשע, גייען אַ סך, גאָר אַ סך אַרום אזוי בלוי... ס'רעדל טוישט זיך: אין אָנהייב מלחמה זינען אַנדערע אַרומ-געגאַנגען אזוי בלוי... די וואָס וויינען אין די קעלערן, די וואָס, אַז ס'איז געקומען ווינטער, האָבן זיי נישט געהאַט קיין מלבוש, קיין קאַלדרע, און גלאַט אזוי היימלאַזע, וואָס האָבן זיך געוואַלגערט אין די גאַסן און דער פֿראַסט האָט אַלע ווייען און אַלע געשרייען אַנג-געשטילט און פֿאַרגליווערט, און ס'איז געוואָרן אַ שטילקייט ווי צווישן פֿאַרגליווערטע פֿליגן אין האַרבסט, און אַלץ האָט זיך אַנג-געקאַרטשעט און אַנגעדרייט און אַנגעדערענגט אין זיין אייגענער פֿאַרגליווערטקייט, אַז נישט איין מאָל איז געזעסן אַ מענטש אויפֿן טראַטואַר און מ'האַט נישט געקאָנט דערקענען, וואָס איז מער פֿאַר-גליווערט, דער טראַטואַר צי די דאָזיקע קופּע... און אויך די גליק-לעכערע פֿון צווישן זיי האָבן די גאַסן פֿאַרשריגן מיט זייער סחורה: מיט די קאַרטאָפֿלאַנע בובעס... און כּדי די סחורה זאַל נישט קאַלט

ווערן, זי געווארעמט אין בוזעם מיט זייער ברוסט און מיט דער ווארעמקייט פֿון זייער ליב... און נישט איינער איז אומגעפֿאלן — נישט פֿלוצלינג — און געבליבן ליגן, ווייל ס'איז שוין אויסגעגאנגען דאָס לעצטע ביסל וואַרעמקייט אין קערפּער... און ווען ס'איז פֿינצ-טער געוואָרן, זינען ווידער מיידלעך און וויבבלעך, און אפֿשר אַ מאָל אויך אַלטע וויבבער, אַרויס אין די טונקל באַלויכטענע אַדער אין גאַנץ פֿינצטערע גאַסן און — האָבן ווידער „געהאַנדלט“ מיט אַג-דערע סחורות...

אַזוי איז געווען אַנהייב מלחמה מיט די וואָס האָבן געווינט אין די קעלערן. איצט אָבער האָט מען געמיינט, אַז אַט שוין... ס'איז שוין געקומען די צייט פֿון שמוגלערס און מאַכערס — איצט איז זייער ריי... און די פֿון די קעלערן, ווער ס'איז געבליבן לעבן, וועלן קאַנען אַרויסקריכן צו „תּחית-המתים“ און וואַרעמען זיך די גע-שטאַרבענע ביינער אַנטקעגן דער זון... איז טאַקע געוואָרן אַן אומ-רויקייט... עפעס סימנים פֿון „תּחית-המתים“ האָבן זיך אַנגעהויבן ווייזן... גרעזלעך, וואָס זינען אַרבינגעשלאָגן צווישן די שפּאַרעס פֿון די ווענט און זינען שוין לאַנג דאָרט אַפּגעשטאַרבן — האָט מען גענומען מורא קריגן — וועלן צוריק אַנהייבן אויפֿצושפּראַצן... האָבן זיך קופּקעלעך, קופּקעלעך אויפֿן שטאַטמאַרק אַנגעהויבן צו זאַמלען, אַפֿילו קרעמעלעך מיט פֿאַרשפּיצטע בערדלעך, און ס'איז געוואָרן דאָרט אַ „בית-המדרש הינטערן אויוון“ פֿאַר הייסער, זייער הייסער פּאַליטיק... יעדער איז זיך גאָר עפעס אַנדערש משער און יעדער האָט גאָר אַן אַנדערע סבֿרה.

— ס'איז אַ סבֿרה אַזוי... און אַ סבֿרה אַזוי...

און אַט דעמאָלט, אין יענער צייט, האָט עס דאָס ניס פּאַסירט: פעלטע איז געקומען צו פֿאַרן פֿון רוסלאַנד.

7

געקומען איז ער מיט אן אָדעסער נקבה, וואָס האָט געטראָגן גאַלדענע רינגען אויף אַלע פֿינגער. געווען איז זי אַ הויכע, כמעט ווי ער. האָר מיט אויגן שוואַרצע, ווי דאָס שוואַרצסטע שטיק קויל. נאָר לעטשלעך האָט זי געטראָגן געלע מיט ווייסע נאָסעקלעך³³ אין דער פֿאַרעם פֿון אַ לעקעכל.

געזען גיין די צוויי פֿאַרשוידענע, איז געוואָרן אַ געלויף נאָך זיי פֿון אַלט און יונג. קליינזאָרג איז געלאָפֿן פֿאַרויס פֿון זיי אויף ביידע זייטן, אומקערנדיק אַלע וויילע די קעפלעך ווי הינטלעך פֿאַר אַ פֿערד. עפעס אַ מאָדנע בריאה האָט געמוזט אויסקומען אין זייערע אויגן פעלטעס באַגלייטעריין; אַ רויטע הוט מיט אַ בלויער וואַלקע פֿאַרן פנים, אַ ווייס קלייד, כאַטש ס'איז נאָך גאָר קיין זומער נישט, און אַ קורץ זשאַקעטעלע פֿון גרינער וויליטשקע³⁴. אויך אים האָבן עלטערע אָפֿילו נישט באַלד דערקענט; אַ ברייטע, שוואַרצע הוט מיט אַ האַרטער דעקע און אַ גלאַנציקן דאַשיק; אַ לאַנג מאַנטל פֿון אַ ראָזן קאַליר מיט אַ גרינעם לאַמפּאַס אַרום לינקן אַרבל; און, דער עיקר, איין פֿוס אַ פֿאַרבויגענער מיט דער קני אין אַ הילצערנעם סטאַפּ³⁵.

ערשט אַז מ'האַט זיי געזען אַרײַנגיין צו דאָבע דער קצבֿטע אין שטוב, האָט מען זיך דערמאָנט, אַז דאָס איז פעלטע. קאָן מען זיך פֿאַרשטעלן, אַז דאָבע זאָל האָבן געשוויגן? דערווען די מכשפֿה, האָט זי, נאָך פֿאַרן „גוט-מאַרגן“, געכאַפט דעם בעזעם, וועלכער שטייט געוויינטלעך בײַ דער טיר, און געוואָרפֿן זיך אויף יענער, ווי נאָר אַ צערייצטע פֿרוי קאָן אויף איר מאַנס אַ געליבטער... דאָ אַבער האָט זיך פעלטע געגעבן צו דערקענען — און דאָבע ליגט שוין אין דער

³³ נעזלעך. — ³⁴ וואָל. — ³⁵ אַנשפּאַר אַנשטאַט דעם אונטערשטן טייל פֿוס, אַ פּראָטעזע.

אנדערער שטוב און קוויטשעט, און גוואלדעוועט, אַז וויפֿל מענטשן
עס זינען שוין געווען אין שטוב, זינען נאָך אַ פֿאַר מאָל אזוי פֿיל
אַנגעקומען אויף איר קול...

דאָ האָט זיך פעלטע ווידער גענומען צו מאַכן אַרדענונג. אין
אין פֿהרף-עין זינען אַלע אַרנינגעלאַפֿענע געווען אויף יענער זייט...
און אין שטוב, צוזאַמען מיט אים, זינען נאָר געבליבן די „פֿשיאַ-
טשעלעס“ און זי, די אַדעסעריין.

אַפֿגעפֿטרט זיך מיטן ווייב און מיט אַלע גאַסמענטשן, טוט ער
אַ נעם די אַדעסעריין, רוקט זי אונטער אַלעמענס נאָז און זאַגט:
— עץ זעט די נקבֿה? דאָס איז מירקע די אַדעסעריין. שוין
צוויי יאָר וווינען מיר צוזאַמען. עץ זעט די פֿינגערס ³⁶? דאָס זינען
מירקע דער אַדעסערינס פֿינגערס. אַלע זענען פֿון 48ער גאַלד —
טייערע רינגען. עץ ווייסט, אַז יעדן וואָלט שוין געווען דאָרט, וווּ
אַלע בהמהלעך זינען, אַז מען מאַכט זיי נאָר אַפֿ דעם כּי-כּי-ק...
און ווער האָט מיך אַרויסגעראַטעוועט? זי, מירקע. נאָר זי האָט גע-
זאַגט: מוזסט מיט מיר חתונה האָבן? גי, האָב יעדן גיש' באַדאַרפֿט?
וואָס בין יעדן: אַזאַ שיינער יונג? עץ קוקט-אַן דעם פֿוס? — ער
הייבט-אויף און אַלע זעען דעם פֿוס, פֿון וועלכן עס פֿעלט דער
גאַנצער טריט — מירקע, יעדן פֿרעג דאָך דעך: בין יעדן עפעס אַ
שיינער יונג?

— יאָ, פעלטע, דו ביסט אַ שיינער יונג! — הערן אַלע צום
ערשטן מאָל דער אַדעסערינס קול און ס'קומט זיי פֿאַר ווי אַ גלאַק,
כאַטש אַפֿילו אַ ביסל הייזעריקלעך, נאָר פֿאַרט אַ גלאַק, וואָס האָט
די פֿאַר ווערטער אויסגעקלונגען, און זי צעלאַכט זיך, קומט עס
שוין פֿאַר ווי אַ סך גלעקעלעך, אויך הייזעריקלעכע, וואָלטן זיך
איבער דער שטוב צעקאַלערט.

— ס'זאָל דיר אַ יונג אין בויך אַרניין! — לאַכט אויך פעלטע,
און צו זיי — און אַ טענצעריין איז דאָס: איינע אויף אַדעס! אַלע

³⁶ די מאָט פֿון די פֿינגערס.

אפיצירן זינגען געקראכן צו'ן איר, ווי אונדז אלע פלעג מא' קריכן
צו דער נאָואַטשאַנקע...

דערמאָנט די „נאָואַטשאַנקע“, פֿאַרקוועטשן שוין אלע די ליב-
קע אייגלעך... און פינטלען מיט די קעפּ צו פעלטען.

— די ערשטע בראַך האָט דיך געזאַלט טרעפֿן...

— און דערנאָך באַ זיי, באַ די „רויטע“... — ווי מיינט עץ?
פלעגן זיי ניש' „סטראַדאָיען“³⁷ נאָך אירן אַ טריט? אַ מאָל קומט-
אַרביץ אַ „רויטער“... ניש' אַנדערש, מיין קוואַרטיר איז אים געפֿאַלן...
לאָז יעדן אָבער ניש'... נעמט מע זיך סאַרפען³⁸... ערשט ער דער-
קענט מיך ניש' אַוודאי, אַז יעדן בין געווען דאָסטאַווטיק באַם
צאָר! ווי עץ קוקט מיך אַן אַ לעבעדיקן... ווי מיינט עץ, ווען נישט
מירקע, וווּ וואָלט איך שוין אַצינד געוועזן?...

נאָר וואָס פֿיפֿקען איז נאָך ליבער ווי דאָס אַלץ — איז דאָס
טאַנצן. יא, אַזעלכע דאַרף קענען טאַנצן, אַז די כאַלערע זאָלסטו
קריגן קוקנדיק!... נאָך דאָס איבעריקע גליק פֿון איר שטייט ניש'
פֿיפֿקע... וואָס איז דאָס „זשעדנע“³⁹ אַ — „כ'ווייס וואָס“?...

אַזוי האָט זיך פעלטע באַגריסט מיט זינגע „פשיאַטשעלעס“
און זי, מירקע, זיצט גאָר אויף אַ שטול מיטן קאַפּ איבערן „פֿאַ-
רענטש“ און די פֿיס האָלט זי איינעם אויף איין זייט און דעם צווייטן
אויף דער אַנדער זייט. זי זיצט, קוקט אויף די פֿאַרשוויגען, לאַכט
איר געלעכטער און ווייזט דערבײַ אַ מויל מיט גאַלדענע ציין, אַז
קוקנדיק, מיינסטו:

— אַ גאַלד־פֿלאַמענדיק מויל...

און אונדזערע פֿאַרשוויגען פֿרייען זיך מיט פעלטען. נאָך מער
פֿון אַלע — חיימל קייסער מיט פֿאַנטלען; די בעסטע גוטע-ברידער.
איינס אָן אַנדערן פֿלעגט קיין טריט ניט שטעלן. אָבער פֿיפֿקעס
פֿרייד איז אויך נישט הינטערשטעליק, כאַטש אַן אַנדערע ווי חיימלס

³⁷ לנדן. — ³⁸ אַרומריסן. — ³⁹ געריק, ווי מיט הונגעריקע אויגן.

מיט פאָנטלס, אַן אַנדערע... נישט גאַר די אַזינגעבאַקנקייט פֿון אַ מיט יאַרן צוריקנדיקן גוטן-ברודער, דאָך איז עס פֿרייד... און דאָס שטעטל האָט צו ריידן און צו ריידן. אַלע געשעפֿטן ווערן אַזינגעפאַקט. נישט אַזוי צוליב דעם וואָס דער שלום דאַרף קומען און ס'וועט שוין באַלד סײַ ווי סײַ נישט זײַן וואָס צו שמוג-לען, נאָר ווייל ס'איז יום-טובֿ אין שטעטל. פעלטע איז געקומען. ווער שמועסט — פֿיפֿקע. ער גייט גאַר די זיבעטע כּפּרה צייט ער האָט געהערט, אַז זי קאָן טאַנצן. און צווישן צוויי ווערטער מאַכט ער מיט אַן אויג; זי, גוטער ברודער, רייד נישט קײַן סך... און אויב עס וועט נאָך לאַנג אַזוי געדויערן, אָט די דאָזיקע פֿריינד-שאַפֿט, איז אַדיע, איז אויס מיט דער קאַפּאַטע, און פֿיפֿקע וועט שוין פֿאַרגעסן מער אַ שמוגלער צו זײַן — אַזוי „פֿאַרקאַכעט“ איז ער שוין...

נישט צופֿרידן זײַנען נאָר די פֿרימערע פֿון שטאָט. עפעס האָט זיך אויף איין מאָל געמאַכט אַן איבערקערעניש פֿון דער שטאָט. מען ברענגט גאַר אַראָפּ רוסישע נקבֿות... און בשעת מעשה קומט אויך שטאַרק אין זיך אַרײַן די „ביליטעע“ — ווער ווייסט צי די „ביליטעע“ האָט עס נישט געברענגט צו די אַלע צרות... כאַטש קיינער פֿון זיי ווייס נישט אויף געוויס, צי פעלטע האָט עפעס אַ שייכות מיט דער „ביליטעע“, נאָר גאַר נישט... פעלטע האָט זיך געברענגט אַ נקבֿה, און דאָרט זיצן אויך יונגען מיט מיידן... איז עס דאָך איין זאַך...

8

און גאָט האָט געהאַלפֿן דעם ערשטן שבת. אַ נײַ לעבן האָט זיך אָנגעהויבן מיט פעלטעס קומען. ער איז שטענדיק געווען אין דער מיט פֿון צווישן אַלע גוטע-ברידער. און זײַן שטוב איז תּמיד געווען אָפֿן פֿאַר אַ „נאַש בראַט“. נאָר איצט — די גאַנצע וואָך פֿאַריאַגט און פֿאַרטריבן — האָבן זיי נאָך מער ליב געקריגן דעם

שבת צו זיצן בנז אַ גלעזעלע ביר, וואָס האָט בנז זיי פֿון הינט אָן צוריקגעקראָגן זנן „אַלטע גוטסקייט“, און הערן די געשיכטעס, וואָס פעלטע דערציילט וועגן יענעם גרויסן רוסלאַנד...

בשעת מעשה ווייזט ער זיי דאָס לאַמע פֿיסל און עדותן עדותט ער זיך מיט מירקען, אַזוי ווי זנן שטייגער איז געוואָרן. זי ווידער, זיצנדיק אַזוי ווי אין ערשטן טאָג, ווען ז'איז נאָר געקומען, מיטן קאָפּ אויפֿן פֿאַרענטש, לאַכט זי צו כסדר, ווען מ'דאַרף, און האַלט אין איין ווייזן דאָס מויל מיט די גאַלדענע ציין. און אין פעלטעס מעשיות, וואָס ער האָט איבערגעגעבן פֿון אָדעס, וווּ ער איז גע- ווען די לעצטע צייט, האָט זיך געשפּירט עפעס אַ גרויסער כוח, וואָס ווייעט פֿון די ווערטער אַרויס. פעלטע דערציילט און די שמוגל- לערס זעען בחוש: רויטע מענטשעלעך מיט פֿענדלעך, מיט רויטע לאַמפּאָסלעך, ווי זיי שרענען „פֿרעיהייט! פֿרעיהייט!“... דאָכט זיך גאָר נישט... נאָר עפעס גייט אַרויס פֿון די ווערטער אַ כוח, וואָס ליגט דאָרט באַהאַלטן... און דער כוח מאַכט זיי עפעס ווי פֿאַרטויבט און באַרוישט און פעלטע אַליין, וואָס האָט געהאַט צווישן זיי אַזאָ גרויס אַנזען און איז געווען דער גרעסטער פֿון צווישן אַלע, ענדיקט כמעט אַלע זיינע מעשיות:

— און הערט עץ, ס'אי דעך מיר ניש' קא' חילוק! נאָר באַ „זיי" אי נישטאָ קא' גרויס: יעדנעראַל, זעלנער, צי גלאַט מענטש — אַלץ איינס... אַלע גלייך! נישטאָ, ברודער, קא' שטאַרקע — נאָר אַלע גלייך...

און ער גלייכט זיך אויס אין זיין גאַנצער הייך און ער גלעט מיט צוויי פֿינגער איבער דעם גרינעם לאַמפּאָס (אַ סימן, אַז ר'איז דאָרט געווען אין דער מיליציע), וואָס איז אַנגעשטאַכן אויף דעם לינקן אַרבל פֿון זיין רוסישן מאַנטל, און ער פֿילט זיך די מינוט שטאָלץ קעגן זיינע פּשיטשעלעס, וואָס זיי זיינען דאָרט נישט געווען און ער — יאָ...

אַפּגערוט זיך, האָט פעלטע אַנגעהויבן טראַכטן וועגן נעמען זיך עפעס צו טאָן.

דאָ שטייט בערטשע שטיל) און טוט בערטשען אַ זאָג אין אויער אַרײַן, וויזנדיק אויף איר:

— אין וואַררשע אויף ררימאַררסקע נומעררר דרררײַ זינען גערררײַטן דרררײַ און דרררײַסיק רררײַטערררס און גע- טרררומײַטערררס אין די טרררומײַטערררס אַרררײַן!..

דערהערט זי די דיבורים, דרייט זי אויס דעם קאָפּ אין איטשלעס זײַט, וווּ ער שטייט, און טוט אַ ווונק צו אים מיטן נאַסעק פֿון איר געלן לעטשל — אַ סימן: ער איז איר געפֿעלן!..

נאָר יענקלען איז נאָך אַלץ ענג פֿון די פֿאַר ווערטער, וואָס ער האָט דאָ גערעדט, און ער וואָלט שטאַרק צופֿרידן געווען, ס'זאָל זיך מאַכן עפעס אַ געשלעג און ער זאָל קאַנען צעפֿירן אַ ביסל די הענט!..

דאָבע האָט געשפּילט „פּאַליטיק“ און דערווייל שלום געמאַכט מיט דער אַדעסער „פּלאַג“, ווי זי רופֿט אָן מירקען, און אין תּוך גענומען — וואָס פֿאַר אַ שלום איז עס, אַז קוקן קוקט מען אויף זיך פֿון דער זײַט, דורך די פּלייצע אַדורך?.. נאָר קיין געשרייען, ווי אין ערשטן טאָג, ווען די „אַדעסערין“ האָט זיך נאָר באַוויזן, קומען שוין איצט נישט פֿאַר!.. די שטאַט ווידער, וואָס האָט גענו- מען פּלאַנטערן גאַנצע מעשיות, האָט זיך טאַקע אַליין אין זיי פֿאַר- פּלאַנטערט, און מ'איז געבליבן שטיין אין מיטן, נישט אַהין, נישט אַהער!.. און ס'איז טאַקע אויך נישט קיין ווונדער!.. וואָרן, וווּ איז עס געהערט געוואָרן אַזוינס?.. דאָבע איז געווען דערפֿאַר, איר מאַן, פעלטע, זאָל זיך צוריקנעמען צו דער יאַטקע!.. וואָס וועט ער אויס- פֿירן מיט גלאַט שמוגלען? מ'זעט דען נישט, ווי ס'הענגען אַפּילו פּאַנטלען נאָך די גאַלדענע צויטן!..

— וואָס 'עסטו דיר גיין זוכן נײַס, מיין מאַן? — האָט זי גע- טענהט — די יאַטקע שטייט, קונים, געלויבט צו גאָט, זינען דאָ, אַ בהמהלע ווער ס'זאָל ברענגען, איז אויך פֿאַראַן, וואָס דאַרף מען מער? אַזוי, הייסט עס, האָט זי געפֿלעגט טענהן און אין זיך טראַכטן:

לאַמ'עך אים נאָר האָבן אין שטאַט... אין דער יאַטקע 'עלן מענטשן אַרײַנקומען, פֿאַרבײַגיין, אָן עצה האַלטן... כ'על שוין עפעס צוקלערן אַ שוואַרצע בראָך פֿאַר דער „אַדעסעריין“... אַזוי האָט זי געטראַכט. פּעלטע אָבער האָט באַשלאָסן צו שמוג- לען און פֿאַרן וועט ער פֿאַרן מיט פּאַנטלען, עפעס אַן אַלטער „פּשיטשעל“! אַזוי האָט ער אויסגעקליבן און אַזוי האָט ער געטאַן. איז פעלטע געפֿאַרן אויף פּאַנטלס פֿור, זיצן ביידע פֿון פֿאַרנט און פעלטע דערציילט אויף די נסיעות באַריכות, אַלץ, וואָס ס'האָט זיך מיט אים פֿאַרלאָפֿן צייט ער איז געהאַט געזעסן אין קאַזע⁴¹ בײַ די רוסי, נאָך פֿאַר דער מלחמה: ווי ס'איז פֿאַרפֿאַרן אין שטעטל אַרײַן אַן אַפֿיציר אײַנצוקויפֿן פֿלייש און מ'האָט אים, פעלטען, גע- מוזט אַרויסלאָזן פֿון קאַזע.

אין דער גאַנצער געגנט איז נישט געווען נאָך אַזאַ פֿליישער ווי ער! אַ קוק אויף אַ בהמהלע — און ער ווייסט שוין וואָס מ'קען דיר געבן. דאָס גלייכן — אין שעכטהויז, טייל מאָל מאַכט זיך אַ בהמה, מען קאַן זיך נישט קיין עצה טאַן, וויפֿל מען בינדט זי נישט, וויפֿל מען שליסט זי נישט, טוט זי זיך אין דער לעצטער מינוט אַ וואַרף — און אויס! נאָר ווען פעלטע איז דאָ, לייגט ער זיך אַרויף אויף איר — מעג מען שוין טאַן וואָס מ'וויל — זי וועט זיך שוין קיין ריר נישט געבן...

דערציילט פעלטע, בשעת די נסיעות, די געשעענישן, וואָס זינען מיט אים אַליין פֿאַרגעקומען און אויך וואָס ער האָט געזען בײַ אַנדערע, צייט יענעם טאַג, וואָס ער האָט אַרויסגענומען אַ „פּראָפּוסק“⁴² און מיטגעפֿאַרן ווי אַ דאָסטאַווטשיק, דערציילט אויך פּאַנטל צוריק פֿון אַלעם, וואָס עס האָט דאָ אין שטעטל פּאַסירט צייט יענעם טאַג, און אויף דער פֿור זיצט חבֿרה מיט אַ גרויסן און שטילן דרד-אַרץ און האַרכן זיך צו ווי וועגן זייער גרויסע פּאַסירונג- גען, אַ שטייגער, ווי וועגן מעשיות פֿון הינטער די הרי חושך...

⁴¹ אַרעסט. — ⁴² אַ דערלויבעניש צו פֿאַרן.

און טייל מאָל חזרט מען עפעס פֿון די מעשיות איבער צווישן זיך אין דער שטיל און עס ווערן צוגעגעבן קליינע באַמערקונגען מיט גרויס, זייער גרויס באַוונדערונג.

9

אַלע זיצן זיי אויף דער פֿור, נאָר מענדל איז נישטאַ. ווען די חברה דערמאָנט זיך אין אים, מאַכן זיי עפעס אַזעלכע מינעס, פונקט ווי ער וואָלט שוין אויף דער וועלט נישט געווען, אָדער חלילה נאָך אַ גרעסער אומגליק...

— אַזאַ יונג! — פֿלעגט זאָגן פֿיפֿקע — ס'איז דאָך געווען וועמען צו קוקן אין די אויגן אַרײַן.
און טייל מאָל מיט כּעס:

— גאַלקעפל, אַ פֿייער אין זײַן מאַמען אַרײַן, האָט איבער-געפֿירט...

ווי נאָר מענדל איז אַהיימגעקומען פֿון וואַרשע, נאָך דער קרענק, האָט פֿאַנטל געוואָלט תּנאים שרײַבן, נאָר מענדל האָט אָפּגעהאַלטן. — וואָס האָט מע דאָס נישט קאָ צײַט? לאַ'מעך נאָר אַ ביסל אַפרוען.

האַט ער זיך אָפּגערוט. בשעת די פֿורן גייען־אָוועק פֿון שטאָט גייט ער מיט אַ פֿאַר וויאַרסט באַגלייטן. גייענדיק, טרעפֿט שטענדיק, אַז די נאַטשע גייט געבן אים און זיי ריידן פֿון טויזנטערליי זאַכן. ער האָט ליב צו ריידן אַזוי מיט נאַטשען. ער האָט זי זייער גערן און פֿילט זיך צוגעבונדן צו איר.

טייל מאָל, ווען ס'איז שײַן וועטער, די פֿערד גייען פֿאַמעלעך, טריט בײַ טריט, לאָזן זיי די פֿור הינטער זיך און גייען געשווינד פֿאַזע פֿעלד. זי רײַסט דעמאָלט אויס פֿון צווישן גראָז בלימעלעך, וועלכע זײַנען נאָך קליינטשיקע, ליכטישקע, פֿרילינג־בלימעלעך. רײַסנדיק הייבט מען אָן צו גיין לאַנגזאַמער און אין איר הייבט זיך

אן צו דערוועקן יענץ געפיל און יענע בענקשאפט צו דער נאטור, ווי אין יענער נאכט, ווען די לבנה האט געשיינט אויף דער קעגנ-איבערדיקער וואנט און זיי זינען אין דרינען געזעסן ביי זיך אין שטיבל און גערעדט צום ערשטן מאל וועגן נעמען זיך צו שמוגלען. עס הייבט אויך אן פֿעסטער ווערן יענער אינדרוק אירער, און אט איז זי א קליין מיידל, א פויערן-מיידל. צעלאזט זי זיך די בלאנדע האר און שטעקט אין זיי אריין די בלימעלעך, און א סך ווארפט זי אים אין פנים אריין. אין אזא מאמענט, ווען די האר אירע זינען צעלאזט און די בלימעלעך בלישטשען אין זיי ווי קליינע שטערן-דלעך, איז מענדל גרייט צו טאן אלץ אין דער וועלט, אין פֿייער אריין צו שפרינגען פֿאר איר.

אהיימקומענדיק טרעפט ער דאס געשוועסטערקינד זינס, וואס קומט אים שטענדיק אקעגן מיט דער פֿראגע:

— וואס מאכסטו, מענדל?

און זי ווינטשט אים געזונט, ווי עס האט איר אָנגעזאגט איר מאמע, פֿאנטלס שוועסטער. און זי זעצט זיך, א רויטע אויפן פנים, און די אויגן האלט זי אראפגעלאזט, און שפילט זיך מיטן ווייסן פֿארטעכל.

ער האט זיך שוין דערוויסט, און חיים קאמאשן-מאכער דרייט זיך עפעס ארום איר. פֿרעגט ער זי איין מאל אזוי:

— כ'בעט דיך, ריווטשע, וואס וויל ער, דער חיים, פֿון דיר? וואס?

ענטפֿערט זי נאך אלץ מיט אראפגעלאזטע אויגן:

— וואס זאל איך וויסן? ער קומט שבת אריין צו אונדז, שטעלט זיך אַנידער ביי דער קאמאדע און דערציילט, און ער פֿארדינט שוין זיבעציק מארק די וואך. א סך מאל, ווען כ'גיי מיט קאפּלס מיידל-לעך שפּאַצירן, קומט ער אויך צו און רעדט אלץ פֿון די פֿארדינסטן. ווייס איך?

דעמאלט ווערט מענדל אויפגעקאכט אויף דעם חיימען און ער

ווייסט, און ר'עט יענעם נאך א מאל א מעסער אריינזעצן... זי פֿרעגט ער:

— זאג מיר, ריווטשע, דעם אמת: האסטו אים ליב?
ווערט איר פנים רויט, ווי מיט פורפור באדעקט, און זי זאגט:
— וואס הייסט עס ליב? איך ווייס? דיך האב איך ליב...
נעמט ער זי ארום און גיט איר א קוש. באלד אבער דערמאנט
ער זיך אן נאטשען, פֿארלירט ער זיך אין גאנצן. גייט ער דעמאלט
ארויס אויפֿן הויף, אין גאנצן באדעקט אים ווי א קאלטער שווייס.
און לאנג, לאנג שטייט ער אפ און קוקט אדורך דורך די שטאכעטן
אין סאָד אַרײַן. ביז ער באַרויקט זיך. גייט ער דערנאָך אַהיין אַרײַן
און זעצט זיך אויפֿן גרינעם גראָז אַ פֿאַרטראַכטער. דעמאלט דער-
מאָנט ער זיך, און ער האָט געהערט אַמאָל פֿון אַ ליבע עפעס אַ
גאַנצע מעשה, פֿון אַ ינגל מיט אַ מיידל, וואָס האָבן זיך געליבט.
און פֿאַר זײַנע אויגן שווימט-אַרויס אַ גאַנצע ריי האַנדלונגען פֿון
אַ ליבנדיקער פֿאַר... „יאַ, פֿאַרליבט... — רײַסט ער זיך מיט אַ מאָל
איבער אין די געדאַנקען — אַבער פֿאַר וואָס וואָלט פֿינפֿקע געלאַכט
פֿון אים, ווען ער זאָל דאָס וויסן... און אַפֿילו איטשעלע אַליין
אויך...“ און אַזוי טראַכטנדיק זיצט ער אָפּ, ביז שוין גאַר שפעט
אין דער נאַכט אַרײַן אין סאָד אויפֿן גרינעם גראָז איינער אַליין.
דערנאָך גייט ער צוריק אין שטוב און עפעס גיט אים אַ קום אין
קאָפּ אַרײַן: „אַט ווען זי זאָל זײַן אַ ייִדיש מיידל... אַ מיידל...“ און
ער שפירט בײַ זיך, און לאַנג קאָן ער שוין נישט אויסהאַלטן און איר
און ער מוז אָנהייבן צו פֿאַרן צוריק קיין וואַרשע.

גייט מענדל שוין ווידער נאך דער פֿור זינער. און איך מאַל,
דאָס איז געווען באלד בײַם ערשטן מאָל פֿון זײַן צוריק אָנהייבן צו
פֿאַרן, ווען זיי זינען שוין געווען אַ שטיק נאָכן צלם, קומט אַפֿיר
פֿון הינטער אַ בוים אַ דײַטש, און אומבאַקאַנטער אַוודאי, וואָס איז
ערשט אַנגעקומען און פֿאַרהאַלט אַלע פֿורן.

— יא! — האָט ער אויסגערופֿן — געפאַקט שמוגל! נו, שטעען!
פֿאַרן צוריק! אין שטאַט אַרײַן!

ווילן זיי דאך אַוודאי נישט. „וואָס הייסט, מיר וועלן איצטער צוריק פֿאַרן?“ — איז פֿאַנטלען דעמאָלט אַינגעפֿאַלן אַ מוראדיקער געדאַנק. ער האָט זיך דערמאַנט יענע נאַכט, ווען די גורטשיצקיס האָבן זיך געטראַפֿן מיט זיי אין וועג... אָבער פעלטע רוקט שוין דעם דניטש אַ צוויי פֿאַפּירלעך אין יד אַרנין. שמייכלט דער דניטש און נעמט־צו. נאָר דערנאָך קוקט ער זיך אַרום און אים געפֿעלן, ווייזט־אויס, די שיקסעס. נעמט ער זיך דרייען די וואַנצעס און רוקט זיך אַזוי צו צו נאַטשען און נעמט זי אָן מיט איין האַנט פֿאַר דער גאַמבע און מיט דער צווייטער — ביי דער האַנט, העכער איבערן עלנבויגן. זעט דאָס מענדל, איז ער מיט איין טריט נעבן דניטש. דאָרט כאַפט ער זיך מיט אַ מאָל אָן דעם קאַפּ, ביים שייטל, און ער שפּירט, ווי דאָס בלוט זעצט אין די שלייפֿן אַרנין מיט רעש ווי אַ וואַסערפֿאַל. אין דער רגע ליגט דער דניטש אויף דער ערד און יענקל, וואָס זיצט אויף זיין פֿור, גרייט צו פֿאַרן, דערזעענדיק שלאָגן, שטעלט זיך אויף, שפּיט זיך אין די הענט אַרנין און שפּרינגט־אַראָפּ פֿון דער פֿור.

פֿאַנטלען איז עס קוים געלונגען אַפּצורייסן מענדלען פֿון דניטש און דעם דניטש פֿון מענדלען. דעמאָלט האָט יענער אַרויסגעכאַפט דעם רעוואָלווער און אויסגעשאָסן. די קויל איז פֿאַרביי מענדלס האַנט און אַפּגעריסן אַ שטיק פֿון זיין אַרבל. איז נאַטשע צו צום דניטש און אַלע האָבן גענומען בעטן. נאָר יענער האַלט זיך ביי זינס:

— איך מוסטע ווי איין הונד טאָט שייסן!

און ער וואַרפֿט צוריק דאָס געלט, וואָס פעלטע האָט אים גע־געבן, און צילנדיק מיטן רעוואָלווער שרייט ער:

— נו, גענוג שוין צו שטיין! צוריק! מאַרש צוריק!

האַט מען געזען, אַז ס'איז אַ מיאוסע געשיכטע. האָבן זיך אַלע גענומען צו מענדלען:

— וואָס האַסטו אַנגעמאַכט? וואָס האַסטו געוואָלט? זעסט שוין איצט?

און אלע ברעכן מיט די הענט און נעמען זיך בעטן און מען שטופט אים שוין איצט צוויי מאָל אזוי פֿיל געלט אין האַנט אַרײַן, פֿיר מאָל אזוי פֿיל. נאָר ער שטעלט-אַן די ביקס צו געבן אין שטאַט אַרײַן דרײַ מאָל אַ סיגנאַל. זעט מען, אַז מ'איז אַנגעשטעלט, נעמט פֿאַנטל אַן נאַטשען און רוקט זי דעם דײַטש גלײַך אין דער ביקס אַרײַן. דערזען דאָס שיקסל, האָט זיך דער דײַטש אויסגעלײטערט און זיך ווידער צעשמײכלט. קײנער האָט אַפֿילו נישט געגלויבט, אַז אויב אַ דײַטש צעביזערט זיך זאָל ער קאַנען אזוי גיך צוריק גוט ווערן. מען האָט געמײנט, אַז אַ סך וואַסערלעך דאַרפֿן פֿרײַער אַפֿשווימען. נאָר פֿון דעסט וועגן איז נישט אזוי פֿאַרגעקומען... און ווײַל ס'איז קײן צײַט נישט געווען, מען האָט דאָך געדאַרפֿן פֿאַרן ווײַטער — האָט מען דעם דײַטש געהײסן צוגײן דאָ באַלד צום ראָוו... און אזוי האָט ער געטאָן — אַוועקגעשטעלט די ביקס... און פעלטע איז נאָך געשטאַנען קעגנאײבער און אים נאָך געהאַלטן דאָס געלט אויך פֿאַר זײַנע אויגן...

דעמאָלט האָט מענדל מיט אַ מאָל אויפֿגעצײטערט, ווי פֿון אַ פֿיבער אַרויס, האָט זיך אויסגעדרײַט און גענומען לויפֿן, לויפֿן, לויפֿן אין שטאַט אַרײַן.

בײַ די ערשטע הײַזלעך האָט ער זיך אַפֿגעהאַלטן. אַפֿגעווישט דעם שווייס פֿון פנים און איז אַוועק אויף דעם וועג, וווּ מען פֿאַרט צו דער קאַליע. פֿון דאַרט איז ער גלײַך מיט די בײַמער אין וועלדל אַרײַן, איז צו צום סטאַוו⁴³, אַראַפֿגעצויגן די שטיוול און די נאַקע-טע פֿיס אין וואַסער אַרײַנגעשטעקט.

פֿון יענעם טאַג אָן האָט ער אויף ס'נײַ געקרענקט אַ שײַנע פֿאַר וואַכן. צום סוף, ווען ר'איז געזונט געוואָרן — ווי איז שוין מענדע-לען צו דערקענען? ער איז אַן אַנדערער מענדל, אין גאַנצן אַן אַנ-דערער... דאָכט זיך, דער אײַגענער יונג. נאָר ער זיצט אין שטוב, ווי אַרעם-בטל... ער קוקט ווי די וואַלקנס ציען, ווי די בײַמער שאַקלען

⁴³ שײַנענדיק וואַסער, פֿאַרקטײכל, אַזיערע.

זיך און הערט ווי די בלעטלעך רוישן. רעדט מען צו אים, ענטפערט ער נישט. און אויב יא, איז — קורץ: איין וואָרט, צוויי ווערטער, גלנץ ווי די וועלט איז שוין מער נישט זינע... און אזוי שטיל, אזוי ווייך, ווי אַ „ווייכע מירל“... ער גייט אין וועלדל אַרײַן, זעצט זיך אַוועק נעבן סטאַוו, קוקט ווי פֿאַליעלעך שווימען, ווי קאַטשקעלעך באַדן זיך און ווי פֿישעלעך לויפֿן... אַט דאָס איז דער הננטיקער מענדל: „אַ פֿייער אין גאַלקעפּלס מאַמען אַרײַן“... אזוי פֿאַרשטייען עס אַלע, אַלע...

10

אורקע האָט פֿאַרנומען מענדלס אָרט. צו ערשט איז זיין אַרבעט געווען אַ קליינע: אַכטונג צו געבן, אַז די פֿערד זאָלן האָבן פֿאַשע צו דער צײַט. שפּעטער האָט זיך פֿאַנטל גענומען מיט אים באַהעלפֿן אין אַנדערע זאַכן אויך. מען האָט געשיקט אויסקוקערס, האָט זיך אורקע צו דעם געטויגט מיט ליב און לעבן. ער האָט זיך נישט געוואַרפֿן אין אויג צוליב זיין וווקס, נישט געהערט זיך מיט זיין באַרידעוודיקייט אזוי ווי די איבעריקע שמוגלערס. וואָרן בײַ זיי האָט אַפֿילו אין די ערגסטע, אין די שווערסטע מאַמענטן פֿון שמוגל-לען נישט געקאַנט הייסן — ערגער פֿון שלעכט... וואָס קאַנען זיי, די דײַטשן, נאָך מער טאָן? צונעמען דעם שמוגל! אָבער אויף דעם איז שוין יעדער פֿון זיי אַן אויסגעפרוּווטער! וואָס איז מען עפעס — אַ ייִנגעלע? נעכטן ערשט אַנגעהויבן צו שמוגלען? און נאָך זייער מיין קומט עס טאַקע אויס פֿאַר אַ זאַך צום צונעמען. נאָר נישט אזוי אַפֿט... מילא, צונעמען איז צונעמען. טאָ זאָל מען גיין דעריבער שווינגנדיקערהייט? איז מען דען, חלילה, אַן אַ צונג? אַדער מ'קאַן קיין וואָרט נישט אויסריידן? פֿאַרשטייט זיך, אַן ניין! און שיין איז צו זען, ווי פֿינקע פֿירט-אַן מיט די אויסקוקערס. גייט ער אין דער מיט שאַסיי, אַינגעבויגן ווי אַן איבערגעבויגענער

רייש, און מאַכט די געהיימענישפּולסטע מינע אויף דער וועלט. ער גייט, קוקט אין דער ווינטער פֿינצטערניש און פֿירט־אויס דערבני אַזעלכע באַוועגונגען אויף זיין פֿיגור, אין פנים, אַז אַלע, וואָס גייען אַרום אים, ווערן „געכאַפּט“ זעקס מאָל אין דער רגע... וואָס איז שוין — אַז ער וויל, גיט ער זיך אַ שטעל־אַפּ אַזוי, מיט אַ מאָל, אין זיין רייש־פֿאַרעם, מיט די הענט אויסגעצויגן אין דער זעלבי־קער ליניע און נעמט באַוועגן מיט דער שפיץ נאָז און מיטן מויל אַהער און אַהין, רעכטס און לינקס, פאַמעלעך און געשווינד, אַזוי ווי נאָר פֿיפֿקע קאָן עס באַווייזן... דעמאָלט מוז דאָך יעדן איבער־גיין אַ גרויל פֿון שפיץ האָר ביז די שפיץ פֿינגער! בלייבן טאַקע אַלע שטיין, ווי אויף אַ באַפֿעל, און זיי ווייסן נישט וואָס צו טאָן; אויס־בייגן זיך אַזוי ווי ער מיט די הענט אַדער שטיין, ווי מען שטייט און קוקן בלויז אויף אים... וואָרן עפעס איז דאָ דעמאָלט אין דעם פֿיפֿקען, וואָס נייט, אַז מען זאָל קוקן אויף אים. קאָן מען לאַכן אַדער קאָן מען אַפֿילו שפּרינגען פֿון דער הויט פֿאַר שרעק?... איז אַ מאָל אַ שיינע נאַכט אַ וואַרעמע, אַ געהיים שאַרכנדיקע, אַ פֿאַר־כישופֿטע פֿרילינגנאַכט. גראָזן און תּבֿואות שאַקלען זיך, מורמלענ־דיק עפעס סודותדיקע ווערטער און קלאַנגען. ביימער באַוועגן זיך אַליין און צוזאַמען מיט זייערע אייגענע שאַטנס, ס'ווייזט זיך אויס ווי עפעס אַ טאַנץ אויף דר'ערד. אַ שאַטנטאַנץ, וואָס ווערט ביי טייל באַוועגונגען אַזוי העל, נאָך העלער ווי ליכט אַליין. ס'זעט־אויס ווי די ווינטע שטערנס וואַלטן פֿאַספֿאַר אין די שאַטנס אַרײַנ־געוואַרפֿן. הייבן זיך דעמאָלט אונטער ביי פֿיפֿקען די פֿיס און זיי פֿירן־אויס גייענדיק די מעגלעכסטע עלאַסטישע בייגונגען. נעמט אים אָן אַ חשק צו טאַנצן, וואָס איז ביי אים אַזוי, אַז אָן דעם קאָן ער נישט לעבן. שטעלט מען זיך אַוועק אין מיטן וועג. יונגען פֿאַרען זיך צונויף מיט שיקסעס. טייל מאָל נעמט נאָך ווער אַרויס אַ האַרמאָניקע און מע לייגט־אַוועק אַ טאַנץ — גאָר נישט אויף קאַטאַוועס. דעמאָלט פֿלעגט שוין אויך ציען דעם קליינעם אורקען

אין זייער מיטן אַרײַן. ער וואָלט שוין געוואָלט מיטטאַנצן און מיט־
שפּילן... עפעס איז אַ לעבן!...

דערפֿאַר אָבער, אַז עס קומט אַ שלעכט וועטער, דעמאָלט, אַ
ברודער, איז ביטער. דעמאָלט קאָן מען זיך קיין אַרט נישט געפֿי־
נען. אַט איז געווען אַ ווינטער — גאָט צו דאַנקען שוין אַריבער...
ווי די ווינטן האָבן עס געבושעוועט, פונקט ווי די ווילדע חיות...
און רעגנס זינגען געפֿאַלן אַזעלכע — דעם קאַפּ נישט אַרויסצו־
שטעקן. זיי, דער ווינט מיטן רעגן, האָבן זיך געטוישט; האָט איינס
אויפֿגעהערט, האָט באַלד דאָס צווייטע אָנגעהויבן, פונקט ווי אויף
אַ התונה: איין פֿאַר פֿאַרלירט נאָך נישט די לעצטע טריט — טאַנצט
שוין אַרײַן אַ פֿרישע פֿאַר. און טייל מאָל פֿלעגן אויך ביידע צו־
זאַמען רײַסן און גיסן מיט גאַנצע פֿאַליעס. דעמאָלט איז אַזאַ מוזיק,
ווי דאָס האָט נאָך קיינער נישט געהערט! נישט נאָר גלוסט זיך
נישט צו טאַנצן, נאָך מ'בעט גאָט, אַז מען זאָל די נאַכט איבערלעבן.
ס'רוישט, פֿינפֿט און קיין חילוק נישט, צי אונטער דער פּלאַנדעקע,
צי אויף יענער זײַט פֿון דער פּלאַנדעקע — אומעטום ווערט אַלץ
איינס דורכגעווייקט און דער גאַנצער אוביאַר⁴⁴ ווערט געשוואָלן
— נאָר אין דר'ערד אַרײַן... איז אויב עס געפֿינט זיך נאָך אַ שטיקל
מענטש אויף דער וועלט, וועלכער ווערט אויך פֿון דעם נישט נתפעל,
איז עס נאָר פֿינפֿקע.

— איצט — פֿלעגט ער זאָגן — קאָן מע זיך אַלע אויפֿהענגען
אויף די בוידעמער אויסצוטריקענען. נאָר פֿריער מוז מע גיין צו
אַ וועשין, זי זאָל אונדז גוט אויסדרענגען, אַ ניש' קען מע הענגען
אַ יאָר מיט אַ מיטוואַך...

דאָס זינגען פֿינפֿקעס ווערטלעך דעמאָלט. און ריינדניק אַזוי,
דרייט ער זיך אויס צו זיין מאַטייעכע, נעמט זי אַרום דעם האַלדז
מיט די צוויי טריפֿנדיקע אַרבּל און קוועטשט זיי אויס. נעמט עס
גיסן אויף איר פנים און אין האַלדז אַרײַן, אַזוי ווי פֿון אַן אַדורכ־

⁴⁴ אַנטוועכץ, בגדים.

געלעכערטער רינע. זי בלייבט אבער זיצן, ווי ביז איצט, טוט זיך צו מאָל נישט קיין שאַקל, ס'הייבט זי נישט אָן צו אַרן אַפּילו... און נישט נאָר איר, נאָר אויך דעם אַלטן שניקען אָדער בערלען גיט ער אַ וויש מיט אַן אַרבל, אַרט עס זיי נישט. שוין לאַנג צוגע-וווינט צו די וועטערן. אויסער דעם זיצט מען גלאַט ווי תּמים, מען הערט-אויף צו פּילן — מער נישט, ס'אי נאָס און ס'גלוסט זיך צו דרעמלען... אין אַזאַ צייט איז אויך אויסגעקומען אורקען אַנצוהייבן זיין שמוגלער-קאָריערע. ער, אַז ער איז געוואָרן ס'ערשטע מאָל אַדורכגעווייקט פֿון אַזאַ רעגן, האָט ער זיך פֿאַרשטופּט אין אַ ווינקל, האָט זיך אַנגעקאַרטשעט און מורא געהאַט זיך אַ ריר צו געבן. אַרום אים, איבער אים, אונטער אים און אויף אים האָט עס געכלאָפּ-טשעט און געמליאַטשעט, פּונקט ווי די וועלט מענטשן וואַלטן גע-נומען קנאַקן מיט די צינגער. אין אַלץ און אין אַלעם האָט זיך גע-פּילט אַ שיטערע צעגאַסנקייט. אַפּילו דער אַפּקלאַנג פֿון די פֿער-דישע פּאָדקאוועס, אַפּילו זייער הירזשען איז אויך געווען אַ צע-ווייקטס. אורקע, מיט די אויערן אונטער אַ פֿוטערנעם הוט, האָט אויסגעזען אַ צעווייקטע קאַץ, איז געלעגן אין זיין ווינקל, קנלעכ-דיק ווי אַ יעזש⁴⁵. ער האָט אַפּילו די קינבאַקן מיט די ברעמען איבער די אויגן צונויפֿגעצויגן איינס צו דאָס אַנדערע און ער האָט געקוקט בלויז דורך קליינטשיקע אויגן-שפעלטעלעך אויף אַ צויט, וואָס איז געהאַנגען איבער חנה גימפּלס קאַפּ. פֿון דער צויט איז עס כּסדר גערונען; אַראָפּ אַ טראָפּ, אַנגעזאַפט זיך אין דער גע-שוואַלענער פֿאַטשיילע, קלעטערט שוין אַ צווייטער טראָפּ, קלע-טערט-אַראָפּ לענגאויס פֿון דער צויט צום עק צו, און הינטער איר נאָך איינע און אזוי כּסדר, כּסדר, אַן אַ שיעור און אַן אַ סוף.

⁴⁵ נאָדל-חיה.

11

דאָס ווערטל „אורקע" עט זיין אַ לייט, וואָס פּאַנטל האָט גע-
 זאַגט מענדלען, בשעתן מבקר חולה זיין אים אין וואַרשע, גייט
 איצט אַרום צווישן אַלע שמוגלערס וועגן אים. „אַט איז אַ פּייגעלע" —
 לאַכט אַ שיקסע, צו וועלכער אורקע שאַרט זיך אַ מאָל צו,
 שטעקט זיין קאַפּ איר אין בוזעם אַרנין און כיכאַטשעט אויף אַ
 גרילצנדיקן קול. „ער'עט נאָך מיך אויספּיפּן" — זאַגט פּייפּקע,
 זעענדיק ווי געשיקט אורקע כאַפט עס אַראָפּ אַ פעקעלע פֿון אַ פּרעמ-
 דער פֿור בשעת מען פּאַשעט די פּערד אַדער גאַר אין מיטן פּאַרן.
 ווען די ערד האָט זיך אַנגעהויבן צו שוואַרצען און דער וועג
 צו טריקענען אונטער די גלעטנדיקע שטראַלן פֿון דער פּרילינגזון,
 דעמאָלט ערשט האָט זיך אויפֿן פּאַן פֿון די שמוגלערס באַוווּן אור-
 קע אין זיין גאַנצער פּראַכט, דער אורקע אַדער ווי מ'האַט אים גע-
 רופֿן גאַר פּשוט, דער קליינער פּאַנטל. אַ הוט, אַ קורטקע און שטיוול
 האָט ער געטראַגן דעם פּאַטערס, איז אַפּילו פֿאַר די שמוגלערס
 אַליין שווער געווען אונטערצושיידן אַ שטיקל פֿון דער ווינטנס ווער
 עס גייט: דער טאַטע אַדער דער זון, געזען, אַז „מ'נעמט-צו" יעדעס
 מאָל און וווּ צו באַהאַלטן דעם שמוגל איז נישטאַ, ווילל מיט אַ דאָ-
 פּלטן בוידעם וועט מען שוין הינט קיין דייטש נישט פּאַרשטעלן די
 אויגן, זיי האָבן אַ גאַנץ איינפּאַך מיטל — שטעקן-אַרנין די שווערד,
 ווי יענער המן צום בעדער אין דער מלינע, און מעסטן-אויס די
 טיפּקייט פֿון אינעווייניק און אויסנווייניק — ווייסן זיי שוין, איז
 דער קליינער אורקע, וואָס האָט געהאַט אַ חוש פֿאַר גוט באַהאַלטן
 זאַכן, געפּאַלן אויף אַזאַ המצאה: „אַז מ'קען ניש' פּירן קאַ' שמוגל,
 דאַרף מע פּירן מעבל"...

האַט פּאַנטלס פֿור געמאַכט דעם אָנהייב און קאַפל מיט יענקלען
 זינען געווען אויסער זיך פֿאַר פּרייד, ווען זיי זינען דאָס געווייר
 געוואָרן. אורקע איז מיט פּאַרפּלאַמטע באַקן פֿון איין פֿור אַראָפּ
 אויף דער צווייטער אַרויף, געקוקט און באַטאַפט פּאַרשיידענע קאַ-

נאָפעס און מיט פֿאַרגעניגן געלאַכט צו אַ שיקסע: „אַז דו ווילסט קאַנסטו זיך צולענען אַ ביסל אויף אַ „טשעשליאַן“⁴⁶ ...

די דײַטשן האָט עס שטאַרק געווונדערט: „וואָס פֿירן עפעס די שמוגלערס מעבל „נאָך וואַרשאַו“? האָט זיך עס געזאָלט עפֿענען אַזאַ פֿאַבריק אין זייער שטעטל, וואָס אַרבעט דאָס אויס און שיקט פֿאַרטיקע סחורות צום פֿאַרקויפֿן?“... — אַזוי האָבן זיי געטראַכט, וואָרן יעקע — וואָס גלייבט ער דען נישט?... נאָר יעקע, ווען ער גלייבט שוין, וואָס גלייבט ער דען יאָ?... האָבן זיי זיך גוט גענומען צוקוקן און נאָך אַ לענגערער פֿאַרען זיך אין די געדאַנקען בײַ זיך האָבן זיי ערשט ווי פּלוצלינג דערזען, אַז פֿון „וואַרשאַו“ פֿירן די שמוגלערס צוריק אויך מעבל... איז ממה נפשׁך? דאָס האָט זיי גע־בראַכט אויך דערצו, אַז זיי זאָלן ווידער פּלוצלינג דערזען, אַז די אייגענע סאַפֿעס, וואָס מע פֿירט אַהין, פֿירט מען אויך צוריק... זײַנען ווידער איצטער, נאָך אַ לאַנגן פֿאַרען זיך און באַאַבאַכטן, די דײַטשן געקומען אויך אויף אַ המצאה, און די שמוגלערס (די וואָס האָבן געקענט עבֿר) האָבן אָפּגעזאָגט רבּנן קדיש נאָך דעם דאָזיקן מיטל... און טיף באַדויערנדיק זיך אָפּגעזעגנט מיט די פֿינע „גע־זעסן“ און — אַדיע! — „טשעשליאַנען“... אַבער אַ צײַט, ביז די דײַטשן האָבן זיך אויסגעפֿאַרעט בײַ זיך אין די געדאַנקען, איז עס אַנגעגאַנגען...

שפּעטער איז אונטערגעשפרונגען אַ צווייט שפיצל: נאָענט פֿאַר דער וואַך פֿלעגט מען מאַכן אַ גערודער אויף אַזעלכע קולות, אַז אַ טויבער וואַלט געקאַנט הערנדיק ווערן. די שמוגלערס צעזינגען זיך דעמאָלט און צעפֿיפֿן זיך, אַז אַלע „לויטע פֿון דער וואַכע“ קומען אַרויס צו פֿליען פֿון זייער „שטובע“ און זיי קוקן אויף דעם ביז ווונדער, ווי אַזוי יונגען שלעפּן „קופּטשעלע“ (קויף אַ קאַלב) אויף די „באַרעס“ טייל שיקסעס מיט אַריבערגעבונדענע רויטע טיכער איבער די קעפּ (אַ זאַק פֿאַרשטעלט פֿאַר אַ שיקסע). טייל שיקסעס

⁴⁶ אַנלענשטול.

ווידער שלעפן גאָר יונגען אויך מיט דעם אייגענעם שפּיל, מיט אַראָפּגערוקטע היט איבער די פּנימער... קוקן דאָס צו די דײַטשן און עס פֿרייט זיי אַ גרויסע פֿרייד אויף די „שוישפּילן“ און בעת דער „רעוויזיע“ געפֿינען זיי אין אַלע דרײַ פֿורן צוזאַמען אָפּער אַ צען פּעקלעך צו צוויי אָדער דרײַ פֿונט... פֿאַרדריסט עס זייער שטאַרק די דײַטשן. און נאָך אַ פֿאַר מאָל „פּאַקן“ אַזעלכע שמוגלען ווערן זיי אמת ביז, און נעמען שרייען און „שימפּפֿן“, וואָרעם זיי האָבן פֿאַר-שטאַנען, אַז די „דוממע פּאַללן“⁴⁷ פֿירן זיי שוין ווידער פֿאַר דער „נאַזע“... האָבן זיי ווידער געבראַכן די קעפּ און געזוכט און גע-נישטערט, ביז אַ דײַטש האָט זיך איין מאָל פֿאַרגלוסט אַ טאַפּ צו געבן אַזאַ „שיקסע“... און ער איז שויער משוגע געוואָרן...

אַט אַזעלכע שטיקלעך פֿלעגט מען עס אויפֿטאָן און אין אַלעם איז אורקע געווען דער „ברענפּונקט“. אַהין צו וועגס און צוריקס צו וועגס האָט ער שוין געוואוסט, ווי אַזוי מכבד צו זײַן דעם אַלטן שניקעלען מיט אַ האַרט איי. נעמט זיך דער אַלטער צום טאַרבקעלע, לייגט אַרויס אַ שטיקל ברויט מיט פּוטער, אַ שטויבעלע זאַלץ און נעמט זיך מיט גרויס כּוונה צום איי:

— עפעס זייער אַ לײַכט איי... — באַמערקט ער וועגנדיק עס אין דער האַנט.

— ס'אָ פֿריש איי, איז עס לײַכט... — ענטפֿערט אורקע און שטופּט זיך די פֿויסט אין מויל אַרײַן. ערשט ווען דער אַלטער האָט דאָס איי אָן ווענטל פֿון וואָגן אָנגעקלאַפּט און ער האָט דערזען, אַז ער האַלט אַ ליידיקע שאַל אין האַנט, איז אורקען אַרויסגעזעצט גע-וואָרן די פֿויסט פֿון מויל צוזאַמען מיט זײַן גרילצנדיק געלעכטער, וואָס רײַבט זיך ווי אויף אַ טרוקענעם זאַמד. דעמאָלט האָט פֿיפּקע געזען בחוש און אַ צווייט מאָל אויסגערופֿן:

— האַ, האַ! ער מוז מיך אויספֿיפֿן!...

איז מען אַ מאָל נישט געפֿאַרן, אָדער אין אַ שבתדיקן טאַג.

⁴⁷ נאַרישע פּאַליאַקן.

קריכט ער אַרום איבער די היף, איבער אַלע אונטערגעסלעך. טרעפֿט ער אָן אַ קינד, שפּרינגט ער צו אומגעריכט, וואַרפֿט עס אָדער דער-לאַנגט אַ קלאַפּ, אַז דאָס קינד נעמט „רינסן“... אָדער ער מאַכט ווי-זיטן איבער אַלע „מלינעס“, פֿאַרזוכט אומעטום אַ גלעזעלע און טשעפעט זיך דערנאָך צו די שיקסעס. אַ מאַל, סוף פֿרילינג, אין אַ דאַנערשטיק פֿאַר נאַכט, געקומען פֿון וואַרשע, גאַנצע צוויי מעת-לעתן — פֿרענע! גיט אורקע צו פֿרעסן די פֿערד, פֿאַיעט זיי אָן און דערנאָך נעמט ער זיך אויף זיין באַליבטן שפּאַצירגאַנג איבער די היף. ס'איז געווען פֿאַרנע, איז ער געגאַנגען באַרוועס, אין טאַטנס ברייטע ליינונטענע הויזן אויפֿן בלויזן העמד. אויף ערגעץ אַ הויף איז אָפֿן דאָס טויער, גייט ער אַדורך און קומט-אַרויס אויף אַ פֿעלד, וואָס איז באַשפּרענקלט אין גאַנצן פֿון דעם נאָך שוואַך אַנזעעוודיקן קאַרטאַפֿל-בלעכץ. דאָ איז ער נאָך קיין מאַל נישט געווען. וויזט זיך עס אים דאָרט אויס נין און ער קוקט אויף דעם ביסל פֿלויטן, וועלכע ציען זיך לינקס אויף דעם פֿעלד. דערזעענדיק אָבער דאָס רויטע געמויערטע הויז, וואָס שטייט אויף אַ בערגל, נישט ווייט פֿון דאַנען, האָט ער עס דערקענט אין די רויטע נישט-געטינקעווע-טע ציגל, אין דעם שטאַכעטן-פֿלויט, וואָס רינגלט עס אַרום, און געוואַלט גיין אַהין. דאָרט איז דאָס שעכטהויז.

— איצט שעכט מען אויף מאַרגן — האָט ער זיך געטראַכט — דאָרף מען דאָרט אַהין צוגיין זען, ווי ס'גייט-צו.

ער איז אָבער געבליבן שטיין בנים בוים, וווּ ער איז געשטאַנען. ס'איז שוין געווען גוט טונקל און אַ חבֿרה שיקסלעך זינען אָנגע-קומען איבערן פֿעלד, פֿון וואַלד ערגעץ, פֿירנדיק אויף שטריקלעך אַ פֿאַר קאָזעלעך, וואָס האָבן געמעקעט, און די שיקסלעך האָבן זיי צוגעהאַלפֿן און אויך געמעקעט ווי די קאָזעלעך. אויף זיך האָבן די שיקסלעך געהאַט בלויז די לאַנגע פּויערישע קליידלעך, וואָס זינען געווען די איינציקע מלבושים אויף זייער לינב. פֿיסלעך זינען ביי אַלע געווען באַרוועסע און די הערעלעך זינען געווען צעלאָזט פֿון אַרומלויפֿן אין וואַלד. ביי טייל האָבן געשטעקט נאָך אין די האָר די

שטעכעדיקע וואלדנאָדלען און טייל האָבן געטראָגן אין די הענט-
לעך די שמעקנדיקע וואלד-קישעלעך, וואָס אַז מ'לייגט זיי אונטערן
קישן, שלאָפט מען רויק אַדורך די נאַכט און מען האָט גאָר גוטע
חלומות. גייענדיקערהייט האָבן די שיקסלעך אי געמעקעט, אי גע-
זונגען איינטאָניקע פויערישע קינדער-לידלעך און בשעתן זינגען
זיך געהאַלטן מיט די הענטלעך בײַ די זנטן, אַזוי ווי גרויסע, אַדער
געהויבן זיך די קליידלעך אויף די קעפּ אַרויף און שטופנדיק זיך
געוואָרפֿן אין גראַז אַרײַן.

אורקע איז געשטאַנען און געקוקט, ווי זיי שטיפֿן-אַרום אין דער
טונקלייט, וואָס איז ראַש פֿינצטערער געוואָרן, נישט אַזוי צוליב
דעם צופֿאַלן פֿון דער נאַכט, ווי איבער זײַן קאַפּ. אויפֿן הימל זינגען
זיך צונויפֿגעקומען שוואַרצע כמאַרעס. פֿון אַלע זינטן האָבן זיי זיך
צונויפֿגעקופּעט, ביז דער גאַנצער הימל איז איין כמאַרע געוואָרן.
אויף דער ערד האָט זיך אַ פֿינצטערקייט געלייגט און אין דער לופֿט
אַ פֿאַרנעקייט, ווי פֿאַר אַ רעגן, זינגען געגאַנגען די שיקסלעך, גע-
הויבן די קליידלעך און געשריגן:

— דעסציק בענדזשע! ⁴⁸ דעסציק!

האַט ער געקראָגן דעמאָלט אַ חשק אויפֿצוקנעפלען די ברייטע
הויזן, הייבן זיי אויפֿן קאַפּ אַרויף און אויך, ווי זיי, שרײַען:

— דעסציק בענדזשע! דעסציק!

זינגען זיי פֿאַרבײַגעגאַנגען פֿאַרן בוים און האָבן אים נישט
באַמערקט. איינע נאָר איז געבליבן פֿון הינטן, מאַטשיוזשאַקס שיקסל.
ער קען זי. נישט איין מאָל געהאַלפֿן מאַטשיוזשאַקס טויבן כאַפֿן. איז
זי געבליבן הינטערשטעליק, ווײַל אַ פֿאַר שלאַף-קישעלעך זינגען
איר פֿון האַנט אַרויסגעפֿאַלן און זי בייגט זיך אַײַן און זוכט זיי אויף
פֿון צווישן די הויכע גראַזן, וואָס וואַקסן בײַ דער סטעזשקע. שטעקט

⁴⁸ ס'וועט זײַן אַ רעגנדל.

אורקע ארויס די צונג, אזוי ווי דעמאלט, ווען דעם טאטעס אָגער האָט געיאָגט די קאַבילקע אויפֿן פֿעלד, פּאַמעלעך קומט ער איר אָן פֿון הינטן, גיט אַ צי אַרויף איר דאָס קליידל אויפֿן קאַפּ אַרויף... און וואַרפֿט זיך אַנידער, אזוי ווי אַ הינטל, מיטן בויך אַרויף... און פּאַטשט זי איבערן נאַקעטן לַנב. דערשרעקט זי זיך און פֿאַלט אויך אום אין גראַז אַרײַן, שרײַענדיק:

— מאַמאָ! מאַמאָ!

לויפֿן-צו די איבעריקע שיקסלעך, וואָס זינען שוין באַלד גע-ווען בניים טויער, מיטשלעפּנדיק צוריק פֿאַר די שטרײַקלעך די קאַ-זעלעד, וועלכע מעקען איצט אזוי וויינענדיק, פֿילנדיק שוין דעם נאַענטן רעגן, וואָס אַט-אַט וועט ער זיך געבן אַ גאַס פֿון דער הויך אַראַפּ. און די שיקסלעך, צוקומענדיק צום אַרט, הערן נאָר ווי אור-קע זאָגט:

— אַ צאַ קזשיטשיש⁴⁰, אַ צאַ?

אזוי, הייסט עס, האָט ער געפֿרעגט אורקען, וועל ער האָט שוין קיין אַנדערע ברירה נישט געהאַט... לאַכן זיי, די שיקסלעך, און אַרויפֿפֿאַלנדיק אויף אים, פּאַטשן זיי אים גוט אָן. און די קאַזעקלעך, דערשראַקענע פֿון אַלעמענס קוויטשערײַען, שפּרינגען אַרום זיי, וווּ זיי דישען זיך אויף אַ קופּע, איבער די בייכער, איבער די פֿיס, איבער די קעפּ, איינריכטנדיק זיי מיט בלאַטע און צעדראַפּנדיק זיי די פּנימער... און מיט דעם ענדיקט זיך די מעשה, וועלכע האָט זיך געקענט אַנדערש אויך ענדיקן...

אורקע, אַז ער דערמאָנט זיך נאָך היינט אַ מאָל אין דעם פֿאַר-נאַכט, פֿאַרשעמט ער זיך פֿאַר זיך אַליין, אַז שיקסעס זאָלן אים האַבן גובר געווען און קאַליע געמאַכט... וואָרן איז דאָס שייך, אַז אַ יונג זאָל זיך לאָזן אָנפּאַטשן פֿון קליינע שיקסלעך? אמת איז, אַז די הויזן האָט ער זיך געהאַט אויפֿגעקנעפּלט נאָך פֿון פֿריער... און זיי האַבן קיין אַרבעט נישט געהאַט... און אמת איז אויך, אַז זיי זינען געווען

⁴⁰ און וואָס שרײַסטו, וואָס?

אַ גאַנצע „געבאַנדע“ — אַבער דאָך קרענקט עס אים... ערשט ווען זיי האָבן אים אָפּגעלאָזט און אַנטלאָפּן, האָט ער זיך אויפֿגעכאַפט און נאַכגעוואָרפֿן שטיינדלעך און שטיקער בלאַטע... און כאַטש דאָס איינע טוט אים אַ הנאה...

ס'מאַכט זיך אַ מאָל, אויפֿן וועג, אַז אין אַ גויע, וואָס איז „פֿאַר-שנעפּסלט נאָך אַ גוטער יאָדע“, צעשפּילן זיך די געפֿילן... און קאָן זי נישט איבערריידן אַ יוג, שלעפט זי צו אורקען צו זיך, קיצלט אים און פֿליאַסקעט אים, און ער כּיכאַטשעט אַפּילו אַלץ אויף זיין שטייגער, — אַבער ליב האָבן... האָט ער זי נישט... וואָס? ער ווייסט נישט, אַז זי איז אַן אַלטע?!...

אַזויערנאָך וואַקסט אורקע, און די נאַענטע זאָגן:

— אורקע 'עט זיין אַ לייט!

12

מיט די ערשטע סימנים פֿון זומער איז אַראָפּגעקומען אַ טרופֿע. אַרנינגעפֿאַרן אין שטעטל זינען זיי מיט איינעם אַ יעקב־עשו, וועל-כער האָלט אַ בריטשקע צו דער באַן. אָפּגעשטעלט זיך פֿאַרן קאַשצאַל, האָט מען דערזען אַ האַלב טויף צעפֿאַלדעוועטע קאַפּע-ליושן מיט אַ דריי דאַמען-היטעלעך. האָט מען זיך געשטעלט אַרום דער בריטשקע, ווי אַן ערנוואַך און גענומען באַטראַכטן די געסט. יענע ווידער האָבן זיך מיט אַזאַ אינטערעסירן שטאַרק דערפֿרייט און איינער, דער גראַדאָוואַטער⁵⁰, אין אַ קורץ סאַקל און מיט אַ פֿויגל-פנים, שפּרינגט עלעגאַנט אַרויס פֿון דער בריטשקע, העלפֿט-צו די דאַמען בניים אַראָפּגיין און זאָגט צו דער מיט קורצע האַר גע-שוירענער, וואָס גייט אַנגעטאַן אין עפעס אַ מאָדערן פעניואַר — אַודאי די פּרימאַדאַנע — מיט זייער אַ צופֿרידן קול:

⁵⁰ סאַמע שטאַטישער.

— מ'עט נאך קאנען הננט אנגיין, דאכט זיך...
שמיכלט יענע אויף צופרידן, קוקנדיק פֿון דער בריטשקע
ארָאָפּ, בשעת אַרום, פֿון גאַנצן מאַרק, טיטלט מען שוין מיט די
פֿינגער, און יאָסל קאַפּטשיק פֿרעגט:

— וואָס זינען דאָס פֿאַר אַ ליט? —
— זעסטו, דו זאלסט פֿרעגן? ביסט 'עך עפעס אַ „קאַפּטשיק“...
און פֿיניע גרעגער גיט זיך שוין אַ רוק־צו און פֿרעגט דעם
גראַדאָוואָטן:

— זענט עץ די אַקטיאָרן?
— יאָ! — ענטפֿערט יענער, צוקוועטשנדיק די גאַמבע צום
האַלדן, אַז עס זאל אויסקומען מיט אַ גוידער... און צום קורץ גע-
שוירענעם מיידל:

— דער מאַן ווייסט אפֿשר פֿון אַ האַטעל?
— קאָ' האַטעל איז באַ אונדז נישטאָ — רופֿט זיך אָן פֿיניע
און עס טוט אים אַ הנאה, וואָס זיי גייען זיך טאַקע מיט אים באַ-
העלפֿן — נאָר איך וועל שוין באַזאָרגן, וואָס עץ דאַרפֿט צו האַבן.
— און אַ טעאַטער? — פֿרעגט פּלוצלינג דאָס מיידל, פֿון וואָס
פֿיניע ווערט שטאַרק צעקאַכט.
— איך 'על... איך 'על... — זאַגט ער — וואַרטן... אַרויסרופֿן
אַבֿרהאַמל אַרטיסט... —

הערן דאָס די אַרטיסטן, קוקן זיי זיך אָן: „וואָס זאַגסטו נישט
צו דעם?“... און זיי ווילן אים אַננהאַלטן... נאָר ווי? נישטאָ שוין
קיין פֿיניע גרעגער! און אין אַ פֿאַר מינוט אַרום שווימט ער צוריק
אויף אויפֿן מאַרק אַרויף, לויפֿנדיק מיט נאָך איינעם אַהער צו דער
בריטשקע.

די אַקטיאָרן האַבן דערווונל באַצאַלט יעקב־עשׂון, גענומען
שפּאַצירן איבערן מאַרק און באַטראַכטן דאָס „אַרט“, וואָס זיי נעמען
איצט באַאַרבעטן. דער דירעקטאָר (אַלץ דער גראַדאָוואָטער) טוט
צו וויסן: ראשית וועט מען „געבן“ די אַמעריקאַנערין, אין וועלכער
דאָס קורץ געשוירענע מיידל האָט אַ ראָלע. זינען דאָ אַבֿרהאַמל

אַרטיסט מיט זיין באַגלייטער דעם גרעגער און ער קוקט אויף זיי (ער ווייסט שוין ווי אזוי צו קוקן...) און גיט אַ שטעל-אַן אַ מינע, ווי בשעת ער האָט אַמאָל „דיקלמירט“ אַ רעגן גייט, און ער גיט אַ פֿרעג:

— איר ווילט אונדז געבן אַ „ספעקטאַקל“?

ווערט דער חברה אַקטיאָרן מיט אַ מאָל קלאָר מיט וועמען זיי האָבן דאָ צו טאָן און זיי ענטפֿערן אים:

— אַוודאי!...

און ביי באַנדל ליטוואַק, דעם „קאַמיק“ פֿון דער טרופע, וואָס ביי אים הייסט אַזעלכער ווי אַברהמל „אַ דאָיל“⁵¹ — מאַכט ער אזוי צו דער מויד, וואָס הייסט „די שוואַרצע אַניוטאַ“ און וואָס שפּילט בלויו מוטער-ראַלן צוליב איר „מויל“:

— אַט דאָס איז גוט...

נאָר דער דירעקטאָר ענטפֿערט זאַכלעך:

— מיר ווילן שטעלן די אַמעריקאַנערין.

— יאָ, אַ שיינן שטיק — זאָגט אַברהמל — און ווער עט שפּילן

פֿאַר איר די אַמעריקאַנערין?

— איד, קאַלעגע! — רופֿט זיך אַן דאָס געשוירענע מיידל, אַינ-

בייגנדיק דאָס פּנימל און קוקנדיק אים שיפֿלעך אין די אויגן אַרײַן. דערבײַ טוט זי אַ שאַר מיטן פֿיסל, אַ הייב דאָס קליידל צוזאַמען מיטן פעניוואַר, מיינענדיק אַז ס'איז אויף דער סצענע און פֿאַרגעסן-דיק, אַ פנים, אַז ס'איז אין מיטן מאַרק...

— יאָ, יאָ... — זאָגט אַברהמל — זי קערן צו שפּילן די ראָל...

לאַזט ער דעם גרעגער פֿון הינטן און ער גייט צוזאַמען מיט די אַקטיאָרן פֿאַרויס. איבערן וועג שרייט ער אַרויף צו אַ פֿענצטער פֿון אַ גאַרן, צו ברוך פּלייטניק, דעם איינציקן רעכטן קלעזמער אין שטעטל. יענער קומט אַראָפּצולויפֿן, מיט שפּאַקולן אויף דער נאַז,

⁵¹ (אַקטיאָרן-לשון, פֿאַרשטעלט) יאַלד (די אותיות זינען דאָ איבערגע-דרייט), אַ נאַזווער מענטש, וועלכער קען זיך נישט אויף שמד-שטיק.

פֿון מיטן דער לעקציע, וואָס עס נעמט בײַ אים אַ נגידישער בחור אויף פֿידל שפּילן... שטעלט אים אַברהם־מל פֿאַר פֿאַר די אַקטיאָרן און מען גייט־אָועק צו דער ״סטראַזשאַקע שאַפּע״⁵², וווּ ס׳געפֿינט זיך אויך אַ סצענע מיט דרײַ ווענטלעך, אויך קוליסן און אַ לאַך — פֿאַרשטעלט מיט אַ ברעטל פֿאַר אַ ספּליאַר — אַן אמת טעאַטער...

אַבער איבערן וועג נאָך איז ברוך פּלייטניק עפעס נישט אַהער און נישט אַהין; דאָ דאַרף ער גיין, וואָרן ער גייט דאָך... און דאָ שרייבט אים דאָס ווייב נאָך פֿון פֿענצטער אַרויס: — ברוך, וואָס האָסטו דעך גענעמען פּליצ' אין מיט' דרינע' שפּאַצירן? דער בחור שטייט דעך?... נאָר אַברהם־מל גייט נעבן דער ראָזאַ, דאָס געשוירענע מיידל, און רעדט מיט איר פֿון פֿאַרשיידענע ״שטיקעס״. ער האָט ליב היס־טאַרישע פּיעסן.

— צי וועלן זי געבן בר־פּוכב־א? — פֿרעגט ער.

— אַוודאי, אַוודאי.

— און געלט, ליבע און שאַנדע?

— אַוודאי, אַוודאי.

— און די באַבע מיטן אייניקל?

— זי זענען אַ וואַרשעווער? — פֿרעגט זי.

— ניין, אַ היגער. קייגן וואָס?

— ווייל זיי האָבן אַ נייגונג צו דער סצענע... זע איך... איר

ווייסט אַזוי פֿיל שטיקער...

איז אַברהם־מל צופֿרידן און באַמבקעט עפעס אַ לידעלע...

באַקוקט די שאַפּע, באַרעכנט וויפֿל עולם ס׳קאָן אַרײַן, פֿרעגט דער דירעקטאָר, בײַ וועמען מ׳קאָן דינגען דאָס טעאַטער. אַנטשול־דיקט זיך אַברהם־מל בײַ ראָזאַ, דערנאָך בײַ די איבעריקע אַקטיאָרן און צוזאַמען מיטן דירעקטאָר גייט ער אָועק אין מאַגיסטראַט און

⁵² שפּייכלער, וווּ די פּייערלעשערס באַהאַלטן זייערע מכשירים.

ווענדט זיך גלייך צום בירגער־מניסטער. זאָגט יענער: ניין... נאָר
נאָך אַ סך בעטן הייסט ער זיי גיין צום נאַטשאַליק פֿון „סטראַזש“,
אפֿשר וועט יענער דערלויבן... קומען זיי שוין צום סקלאַד־
אַפֿטעטשניק⁵³ און יענער פֿרעגט זיי נישט מער, נאָר אויף וועלכער
שפראַך מ'עט שפּילן?...

— אויף ייִדיש... — ענטפֿערט דער דירעקטאָר.

— קען מע' ניש'... — זאָגט ער.

— וואָס הייסט? אַ געזעץ איז דאָ אַזעלכעס?

— ניין, אַ געזעץ ניש', נאָר מיר האָבן אַזוי באַשלאָסן אויף אַ

זיצונג...

דאָ איז נישט גוט. און מען בלייבט שטיין אין מיטן מאַרק פֿאַר־

קלערטע... אַבֿרהאַמלס מינע איז כמעט טראַגיש. די הענט האַלט ער

פֿאַרקרייציקט אויף דער ברוסט, ווי אַן אמתער „שווישפּילער“...

— נישט גיט...

— וואָס זשע טוט מע?

טוט מען דאָס אייגענע, וואָס מ'טוט אין אַנדערע שטעטלעך

אין דעם פֿאַל. שפּילט מען אין אַ חדרל פֿון פֿאַראַיין. האָבן זיך

אַנגעפּאַקט יונג און אַלט, אויך דער נייער וואַכמניסטער (נישט צו

פֿאַרזינדיקן, נישט ערגער פֿון לאַנדסמאַנען). האָט עס אים שוין

אַליין ביים האַרץ אַנגענומען. ווען אויף די פּאַר ברעטלעך האָבן די

אַרטיסטנס געדאַרפֿן אויפֿטרעטן, האָבן זיך די צוויי קלעצלעך,

וואָס זינען געווען אונטערגעלייגט אונטער זיי, פּדי די „סצענע“ זאָל

אויסקומען העכער, זיך צערוקט, אפֿשר ווייל זיי זינען געווען

קליינעדיק... און „די שוואַרצע אַניטאַ“, וואָס שפּילט די מוטער־

ראַלן — באַץ!... אַרײַן מיט אַ פֿוס צווישן און זי ליגט שוין... נאָר אַ

געפֿאַלענעם העלפֿט דאָך מסתמא גאַט... איז דעמאָלט אַרויף אויף

דער סצענע, וואָס איז שוין געלעגן אויף דר'ערד גלייך מיט דער

פּאַדלאַגע, דער וואַכמניסטער בכבֿודו ובעצמו. אים איז זייער שטאַרק

⁵³ אַפּטיק.

געפֿעלן דאָס ווייטע שטיקל מייטקע, וואָס האָט זיך אַנטפלעקט פֿון הינטער אַניוטאָס קליידל, וואָס איז אַזוי אויך קורץ געווען, ובפֿרט נאָך בשעתן פֿאַלן. און אַזוי ווי ער האָט בחוש געזען די צוויי פּוּכיקע פֿיס, וואָס ליגן נעבעך אַזוי צעצווייגטערהייט אין די ווייטע מייטקעס, איז ער אַרויף צו איר און געזאָגט:

— קומען זי מאַרגן צו מיר, וועט מען בעשפרעכן איבער דאָס שאַפּפּאַ...
 ...

איז צו מאַרגנס אויף די אייגענע אַרויסגעהאַנגענע אַפֿישן צוגע-
 שריבן געוואָרן און צווייטן געגעבן געוואָרן — אַז מע' שפּילט אין
 „דאָס שאַפּפּאַ“... און קינד און קייט, און יונג און אַלט האָבן זיך
 געגרייט מיט בילעטן אין טעאַטער.

13

דער דערפֿאַלג איז געווען אַ גרויסער איבער אַלע דערוואַר-
 טונגען. דאָס שפּילן, וואָס איז אייגנטלעך נאָר געווען אַ פֿאַרשפּיל
 פֿון שפּילן, האָט נישט געברענגט קיין שום דורכפֿאַל. וואָרן ווי
 ס'ווייזט-אויס האָט עס די יונגען פֿון שטאָט אויך נישט געלאָזט אָן
 אַ רושם, דאָס פֿאַלן פֿון אַניוטאָן... באַלד אין דער פֿרי האָט מען
 שוין געקאָנט זען דעם דערפֿאַלג. וואָרן קינדער אַפֿילו זינען נישט
 געשלאָפֿן; געשלעפט און געטראָגן שטולן, געשלעפט און געברענגט
 ברעטער, און פיניע גרעגער האָט זיך שוין דערמאַרדעוועט. זיין
 „גרעגער“ האָט זיך געטראָגן איבערן גאַנצן מאַרק און אין אַלע
 זייטן-געסלעך פֿון שטעטל. דאָ האָט עס אַפֿילו אונדזערע בראַנפֿון-
 מאַכערס אויך גענומען. דער קליינער משהלע האָט זיך געזאָגט: מעג
 זיין וואָס עס וויל, היינט מוז ער גיין אין טעאַטער אַרײַן. און ווי
 נאָר עס איז פֿאַרטיק געוואָרן דער „קאַך“ פֿון קנאַפע פֿינף ליטער,
 איז ער אַוועק אַהיים אַנגעטאָן זיך פּיד המלך און אַוועק אין טעאַטער.

איז די שאַפע גרויסאַרטיק אילומינירט. אַלע שפּריצערס. אַרויסגעפֿירטע, שטייען אויפֿן הויף מיט די דישלס גלנץ אויפֿגע- שטעלט, ווי די זעלנער... אינעווייניק, נעבן דער סאַמע וואַנט, זינען געבליבן שטיין נאָר די בלויע לייטערס, אויף וועלכע עס קריכן אַרויף אַדער הענגען זיך אָן וויסע חבֿרהניקעס, וואָס האָבן גענוג זיך אָנגעאַרבעט דעם היינטיקן טאַג אַרום דעם טעאַטער און פֿשר פֿאַרדינט אַ פֿרייען איינטריט אויף דעם לייטער אַרויף... אַרזינגע- פֿאַסט אין סאַמע ווינקל שטייט נאָך אויך אַ בופֿעטל און אַ מיידל דערונטער — נאָר מען ווייסט נישט ווער פֿון זיי ס'איז ברייטער... שטייען רייען בענק, אויף וועלכע ס'איז אויסגעגאַסן די געשטאַלט פֿון דריי פֿאַרשיידענע קולטור־מדרגות: תּלמוד־תּורה, חבֿרה־תּהילים און ביבליאָטעק... זיצט אויך אַ פֿאַרשיידנאַרטיק פּובליקום, אזוי ווי איטשל האָט ליב צו זאָגן „פֿון לעקעך מיט צובעלעס“... גאָר אויף די ערשטע בענק זיצן: פֿיפֿקע, אַבֿרהמטשע וועלוולס, בערטשע, דער וויסער פּתּריאל און אומגעריכט פֿאַר אַלע — אויך מענדל, וואָס מען האָט אים מיט כּוח מסתּמא געמוזט אַהערנעמען, אָבער נאָך אַלץ דער זעליקער פֿאַרטראַכטער פֿון דעמאַלט אָן... און גרונם מיטן ווייב (טאַקע מיטן ווייב!), און משהלע, און נאָך און נאָך. נאָר פֿון אַלע שיינט־אַרויס מיט די גאַלדענע רינגען און בראַסלעטן מירקע די אַדעסעריין. איפֿגעקעמט איז זי עפעס גאָר אויף אַ מאַדנעם אַרט. די פֿריזירערקע פֿון שייטלעך פֿאַר יונגע ווייבלעך אין שטעטל, וועל- כּע האָט זיך אויך געפֿונען צווישן פּובליקום, קוקט שטאַרק אָנגע- שטרענגט צו דערגיין דעם סיד, ווי אזוי זי קעמט זיך אויף. אין מיטן קאַפּ — סאַמע אין מיטן — הייבט זיך אויף אַ קנויל האָר אין דער הויך און פֿאַרענדיקט זיך מיט אַ שפּיץ, ווי אַ היטל צוקער. אַרום דעם קנויל זינען אַרומגעשטעקט קאַמען און קעמעלעך, שפּיל- קעס און שפּילקעלעך, און פֿון אַלע בלישטשעט עס און ס'גלאַנצט פֿון אָן אַ שיעור בריליאַנטן, דימענטן און פּלערליי אַבֿנים טובֿות. און הינטן, סאַמע איבערן קאַרק, איז פֿאַרשטעקט אַ גאָר גרויסע קאַם, אין דער פֿאַרעם פֿון אַ האַלבער לבֿנה. פֿון אַט דער קאַם

בליצט עס אָן אויפֿהער רויט און גרין. אָנגעטאָן איז זי אין אַ ברייטער, שוואַרצער, זינדענער בליווקע מיט פֿעלדעלעך. דורך יעדן פֿעלדל איז אַדורכגעצויגן, ווי אַ זיגזאַג, אַ ווייס בענדעלע און די בענדעלעך זינען אויך אויסגעהאַפֿטן מיט בריליאַנטלעך. אויפֿן נאַקעטן האַלדז טראַגט זי אַ ברייט זילבערן פּאַסיקל, וואָס מאַכט זיך צו פֿון פֿאַרנט מיט אַ גרויסן שלאַס און ער איז אויך באַזעצט מיט בלישטשענדיקע שטיינדלעך. בלישטשעט עס און בלענדט עס פֿון מירקען און ס'גייען־אויף פֿון איר שטראַלן אויף אַלע זינטן, ווי פֿון אַ זון. זיצט אַזוי פֿאַרנט, אויף איינער פֿון די ערשטע שטולן פֿאַר דער סצענע, און אירע שטראַלן ציען זיך, ביז אַראָפּ, צו דער הינטערשטער וואַנט, וווּ עס שטייען די לייטערס און אַלע יונגען ווערן אַנגעטשוועקעוועט מיט זייערע אויגן אין איר. נאָר פֿיפֿקע קוקט נישט דערויף. ער איז אַלץ מוחל, אַחוץ טאַנצן...

דער קליינער משהלע איז אַרויס פֿון דער פֿינצטערער און פֿינצטער „מלינע“. זיצט ער בני איר לינקער האַנט און איז גרייט צו, כ'ווייס ניש' וואָס, צו טאָן פֿאַר איר... ווי פּלוצלינג טוט אַלץ־דינג אַ פֿאַרשווינד. מיט איין מאָל ווערן אַלעמענס בליקן אָפּגעריסן פֿון דער אַדעסער „זון“ און אַ טראַג זיך איבער דאָרט אַהין וווּ די סצענע האָט זיך אַ מאַך־אויף געגעבן. אויף דער בינע דרייט זיך ראַזאַ אַרום אין קורצע, אויסגעפּאַסטע היילעך מיטן ברייטן קאָלירטן פּאַסיק און קאָלירטן העמדל, מיט אַ שפיצרוט אין האַנט. יונגען ווערן געכאַפּט, פֿליען ווי פֿייגעלעך אויף אַ לייכטורעם... מאַנען פֿאַרגעסן אין ווייבער און דער פֿאַרזיצער, מעכאַלע, וואָס האָט אַ ווערטל, אַז אַלץ וואָס איז גוט הייסט בני אים עלטסטע. חזרט־איבער שטילערהייט:

— דאָס מוז אַוודאי זיין פֿון די „עלצטע“ מיידלעך...

אַבער משהלע איז גאָר פֿאַרפּישוּפּט. ווי זעט ער איצט, ווי גע־דענקט ער איצט אַ מירקע „די אַדעסערין“? ווי שפּירט ער גאָר איר אַרעם, וואָס פֿאַרשטעלט אים שיער אַ האַלב פּנים?... און וווּ איז ער דאָס איצט? איז ער אין דער שאַפּע, אין דער „סטראַזשאַצ־

קער שאַפע" און אין זייער שטעטל?... אזוי זינען א סך פֿאַרקראַכן צו ראַזאַן אויף דער בינע מיט אַלע זייערע חושים. און זי, זעענדיק ווי ווייניג דאָס פּובליקום איז שוין, ווי אַ פּובליקום דאַרף צו זיין, טוט זי נישט מער ווי אַ דריי מיטן קעפל, אַ וואַרף מיט די היפש אונטערגעשמירטע אויגן, און די פֿיסלעך נעמען זיך דרייען אין אַ ווינטיקן טאַנץ... נו, האָט מען דען נישט געמיינט, אַז די וועלט פֿאַלט־אַנץ? ס'איז דען נישט געוואָרן אַ מרוטשען פֿון די אַקסן, וואָס איז גאָר נישט געווען „פֿאַדאַבנע" ⁵⁴ אויף בראַוואַגעפֿאַטשע־רײַ? האָבן דען נישט די צוויי יונגען, וואָס זינען געשטאַנען אין די ווינקלען און צוגעשאַרט און אויפֿגעשאַרט דעם פֿאַרהאַנג, גע־מוזט אים צוריק אויפֿשאַרן? בייגט זיך דען נישט ראַזאַ און נייגט זיך נאָך און נאָך פֿאַרן פּובליקום, צודרייענדיק מיטן רעכטן פֿוס, ווי פֿיפֿקע בעתן ערשטן מאָל ריידן מיט די דריי שיקסלעך אין וואַרשע פֿאַר דער לאַמטער?... אַזוינס, אַזוינס איז דאָ געשען!

משהל זיצט שטיל, מיט אַראַפֿגעלאַזטע אויגן, און זעט נישט און פֿילט נישט קיינעם, נאָר די „אַמעריקאַנערין", כאַטש דער פֿאַר־האַנג איז שוין לאַנג פֿאַרוקט. אַט גייט זי... אַט שטייט זי... אַט דרייט זי זיך... אַט הייבט זי זיך... ער פֿאַרגעסט, ער האָט גאָר אַ „מלינע", אַ ווייב מיט קינדערלעך! ער הערט צו מאָל נישט אַבֿרהאַמלס קול, נאָר אַז יענער שטעלט אים אויף ביי די אַקסלען און פֿרעגט אים: „פֿאַר וואָס ווילסטו נישט אַרונטעריגיין זאָ קוליסאַמי ⁵⁵ און דריקן די הענט פֿון די אַרטיסטן?" — פֿאַרווינדערט ער זיך און קאָן גאָר נישט פֿאַרשטיין, ווי אזוי ער האָט עס אַזאַ זאָך פֿון די גע־דאַנקען פֿאַרפֿעלט...
זיצט אַצינד די „אַמעריקאַנערין" הינטער דער סצענע, פֿאַר־לייגט אַ פֿוס אויף אַ פֿוס, פֿאַטשט זיך מיט דעם שפיצרוטל איבער אַ קני און עסט אַ טשאַקאַלאַדקעלע, וואָס משהל האָט געשווינד גע־נומען פֿון בופֿעט. אורקע פֿליט דאָרט אַרום, נאָך פֿון פֿריער, ווי אַ

⁵⁴ ענלעך. — ⁵⁵ הינטער די קוליסן.

פֿאַרשניט פֿערדל, קומט אַלע מאָל צו אַ שטיקל פֿון דער ווינטנס פֿון דער אַמעריקאַנערין, טוט אַ קוק אויף אירע געפֿאַסטע פֿיס און אַנט-לויבֿט, אומדרייענדיק דעם קאַפּ און צעהירושענדיק זיך... דאָ קומט־אַרויף אויך דער וואַכמאַסטער. ער שטעלט זיך אָפּ פֿאַר איר שטול און זאָגט:

— יא, יא, דאָס וואָר היפש, יא, יא.

און קוקט אויך אַלץ אין איינעם אויף אירע הייזלעך. דאָ נעמט ער זיך דרייען די וואַנצעס און ער באַשטימט בני זיך, פֿון הינט אָן נישט איינצולאָדן מער די מיטן „מױל“, נאָר טאַקע די „אַמערי-קאַנערין“, אויף צו „באַשרעכן איבער דאָס שאַפּפּאַ“.

משהל, זעענדיק דעם וואַכמאַסטער, רוקט זיך אָפּ אין אַ זייט — ער דאַרף אים דאָ נייטיק צו האָבן! — און ער לאַדט־אַינן די גאַנצע טרופּע צו זיך אויף אַ שנעפּסל. דער גראַדאָווער, וואָס איז אַ מַבֿין אויף אַזעלכע זאַכן, רופֿט־אַוועק ראָזאַ און זאָגט איר אויפֿן אויער:

— זעסטו — דער „דױל“ איז „פֿאַרקאַכט“ אין דיר... נעם אים

אויף פֿעסט... ער מוז ניט זיין קיין אַרעמאַן.

און אין טעאַטער, בשעתן אַנטראַקט, זיצן די יונגען און זיי זינגען שוין אויפֿן קול די לידלעך, וואָס זיי האָבן דאָ געהערט. מיט די לידלעך פֿירט־אַן איטשל בשותפֿות מיט פֿינפֿקען און עס ווערט שיער אין דעם טעאַטער נאָך איין טעאַטער, אַ צווייטס:

„דאַמען, אוי דאַמען, ווי רייצענד איז אַנער בליק“...

ביז עס דערטראַגט זיך אַבֿרהאַמל אַרטיסטס קול:

— דער „זאַנאַוועץ“, דער פֿאַרהאַנג רוקט זיך שוין!

נעמט ברוך פֿלייטניק די פֿלי אין מױל אַרנין, בלאַזט־אַן די צוויי באַקן און אַ שרעקלעך פֿינפֿן צעשווימט זיך איבער אַלע ווינקע-לעך. ווערן אַלע מיט אַ מאָל שטיל און עס קניפֿן זיך ווידער אָן בליקן אין דער ראָזאַ, וואָס בליבט שוין בניים נאַמען פֿון הינט אָן: די אַמעריקאַנערין.

בני אַ טייל, מיט אַברהמלען אין דעם שפיץ, ווערט דעמאָלט באַשאַפֿן אַ גרויסאַרטיקער געדאַנק, וועלכער קריגט באַלד אַנזען בני די „פֿירנדע קרייזן“ פֿון דער ביבליאָטעק, און ס'ווערט באַשלאָסן, טאַקע היינט נאָך, צו מאַכן אַ רייד מיט דעם דירעקטאָר מכוח שטעלן אַ פּיעסע צוזאַמען מיט די היגע אַמאַטאָרן...

פּיניע גרעגער שטייט און קוקט אויף דער סצענע, נאָר — לא! ער קוקט טאַקע אַזוי ווי אַלע קוקן, ער זעט טאַקע, וואָס אַלע זעען, אָבער אין מיטן איז אים פֿאַרקראַכן אין די רעיונות אַרײַן, ער ווייסט אַליין נישט ווי אַזוי, גאָר וועגן זאַלץ... זאַלץ, וואָס ווערט אַזוי טײַער! אין געדאַנק רעכנט ער איבער וויפֿל געלט ער פֿאַר-מאַגט און ער טראַכט-אַדורך, ווי גוט ס'וואָלט געווען, ווען ער זאַל אַ פֿאַר וואָכן אונטערהאַנדלען מיט זאַלץ... פֿאַרדינען אַ פֿאַר הונדערט מאַרק... וועט ער צוזאַמען מיט די פֿאַר הונדערט, וועלכע ער פֿאַר-מאַגט שוין, קאַנען דינגען אַ סעדל. ער רעכנט אויך איבער די נעמען פֿון יענע, וועלכע וואָלטן זיך געטויגט פֿאַר שותפֿים און ער קאַן פֿאַרט נישט אויסזוכן קיין פּאַסיקערן, פֿון מעכעלען...

— מאַ — טראַכט ער זיך — וואָס ס'איז געווען, איז געווען — איז אַדורך... זאַלץ איז אַן אַפֿן געשעפֿט: ברענגסט עס נאָר צו פֿירן, קריגסטו קושעדיק דען געלט... ער האָט דעם געדאַנק פֿאַרענדיקט, און כאַפֿנדיק דעם אַטעם פֿאַר געשווינדקייט, שטייט ער אַזוי און ווערט צופֿרידן מיט זיך, מאַכט ער זיך גלײַך דאָס שניפֿסל, וואָס ער האָט היינט אָנגעטאָן אויף זײַן קאַלנער, מחמת פֿייערלעכקייט, און מער קיין אַנדערע געדאַנקען קריכן אים שוין נישט אין קאַפּ אַרײַן, נישט דאָס אייגענע, וואָס בני אַלע אַנדערע יונגען...

פּיניע גרעגער האָט סײַ ווי סײַ געשמט פֿאַר אַ סריס... אַזוי דרייט ער מיט דער וועלט, קאַכט, רודערט — נאָר אַז ס'קומט צו אַ מויד — איז ער אַ טויטער... ער פֿילט עפעס נישט דאָס, וואָס אַלע אַנדערע יונגען...

14

נאך דער דאזיקער נאכט פֿון שפּילן די אמעריקאנערין האָבן די אַקטיאָרן אנגעזען, אַז ס'איז זיך נישטאָ וואָס צו אַנלן, גאָר נישט דאָ וואָס צו אַנלן זיך מיטן אַוועקפֿאַרן... האָט מען אָפּגעדונגן גען אַ שטיקל פֿראַנטקעלער בני שמואל הויקער, פֿאַרהאַנגען דאָס קליינע פֿענצטערל, וואָס איז אויפֿן הויף אויסגעקומען גלייך מיט דער ערד, מיט אַ פּאַפּירן פֿאַרהענגל, און ס'איז אַוועק אַ לעבן! דער קליינער משהלע כאַפט זיך נאָך אַ מאָל צו צו אַ "קאָך", אָבער ס'טרעפֿט אויך, אַז ווען ער דאַרף אַכטונג געבן, עס זאָל נישט אויס-פֿעלן קיין האַלץ אונטערן קיכל אָדער ס'פֿינער זאָל ניט זיין צו שטאַרק. לאַזט ער שטיין אַלץ "נאַ פֿריי" און גייט גאָר אַראָפּ אין שמואל הויקערס קעלער און זעצט זיך אַוועק נעבן דער "אַמערי-קאַנערין". ער נעמט דעמאָלט אַרויס אַ פֿלעשל מיט אַ גלעזעלע, גיסט-אַריין, לייגט-אַרויס אַ פּאַר טשאַסטקעס און ער קוקט איר אין מויל אַרנין, און האָט גרויס הנאה, אַז זי עסט נאָך אַ שטיקעלע, אַז זי טרינקט נאָך אַ ביסעלע... טייל מאָל, ווען אין אים צעשפּילט זיך עס שטאַרק און אַז זיי געפֿינען זיך אַליין, אין צווייען, רוקט ער זיך צו איר צו, נעמט זי אַרום און קושט זי. זי ווערט אים נישט. קריגט ער מער מוט און באַשמחהט הייבט ער זי אויף, זעצט זי אַוועק אויף זיך און זי ווייטער, זי ווערט אים אַלץ נישט. נאָר ווען די אויגן נעמען זיך אים אַנגליען און די האַר פֿון זינע דיקע וואַנצעס הייבן זיך אָן אַליין צו באַוועגן און ער אַליין שטעלט זיך אויף און קוקט זיך עפעס אַזוי אַרום אין קעלערל, דעמאָלט נעמט זי ליכט אַרויס אירע הענט פֿון זינע, גייט-אַריבער אויף דער צווייטער זייט טישל, ביים פֿענצטער צו, און זי נעמט גאָר ריידן צו אים מכוח טעאַטער, ראָלן און שטעטלעך, וואָס זי האָט שוין גע-זען פֿאַרשיידענע, און אים לאַזט זי איצט נישט צו צו זיך.

דער דירעקטאר, וואס קומט טייל מאל אריין ביי אונז סטואַ-
ציע און באַמערקט ווי משהל ברענט אַזוי, מאַכט שפּעטער מיט איר
אַ טענה וועגן דעם:

— דער „פּלאַנט“⁵⁶ איז גוט פּאַרקאַכט, זע איר, איז דיר.
אַבער פּאַרשטייטו, ראַזאַ, אַזעלכן דאַרף מען קאַנען פֿירן... אַלץ יאָ.
נאָר... פּאַרשטייטו...

— לייג דיך אין דר'ערד אַריין! — הערט ער — איר ווייס שוין
אַליין וואָס כ'האַב צו טאָן — און זי דרייט זיך אַוועק פֿון אים.
פּאַרדריסט עס זי שטאַרק אויף דעם דירעקטאר, דעם גראַדאַל:
— וואָס? אַ סך וואַלט ער געהאַט זבאַר⁵⁷ אָן מיר? און זי באַ-
שליסט אויסצופּאַרשן משהלען, וויפֿל ער קאַן דאָס פּאַרמאַגן... וועט
זי זיך אפּשר אַליין פּאַרלייגן אַ טרופּע און אַליין ווערן אַ דירעקט-
טאַרקע...

פֿון דעם אָן, ווען זי באַשליסט אַזוי, דערלויבט זי משהלען מער
ווי ביז היינט און ער איז גאָר צעדולט פֿון איר צוגעלאַזטקייט.
„ניש' אַנדערש — טראַכט ער — זי מוז זיך פּאַרלייבט אין מיר...“
און ער איז זיכער, אַז נאָך אַזוי אַ טאַג, נאָך צוויי און...

האַט ער זי גענומען צו פּאַשען מיט די גוטע זאַכן. יעדן אָונט,
ווען זי קומט צוגיין פֿון „באַשפּרעכן איבער דאָס שאַפּפּאַ“, איז
שוין גרייט אַ פּערטעלע גענדזנס מיט אַ ווייס ברייטעלע, אַ שנעפֿ-
סעלע, פּאַרשטייט זיך, פּעלט אויך נישט. עסט מען דעמאָלט און
מ'טרינקט, און די „אַמעריקאַנערין“ הייבט אָן צו באַקומען פּאַרבן
אין די בעקעלעך... אונטער דעם קלאַר פּוכקען גאַמבעלע לייגט
זיך איבער ווי אַ שניט... און די בריסטלעך ווערן שטייפֿער, שטופּן
זיך אַרויס פֿון די בלוזקעלעך...

און חבֿרה לעקט נעבן איר אויך אַפּ אַ ביינדל. און אַז ס'מאַכט
זיך, דאָס ערשטע פֿיר פֿונטיקע, ווינסע ברייטל ווערט צעמזיקט

⁵⁶ יאַלד, אַזאַ וואָס לאַזט זיך נעמען אויפן זיכער. — ⁵⁷ אַיננאַמע (אין
טעאַטער), אַינקונפט (פּאַר בילעטן).

און מ'ווייסט נישט ווו ס'איז אהינגעקומען, נו, שיקט מען ארויס דעם פֿיאָדאָרן, וועלכער שרייבט די אַפֿישן, צום בעקער און פֿאַר אים איז קיין מאָל נישטאָ קיין רעשט. ברענגט ער פֿאַר די רעשט אויך ברויט... און ווען משהלע שטעלט אַ מאָל אַ פֿלעשעלע קאַניאַק פֿאַר איר, זינען זיי זיך אויך מכבד מיט גלעזלעך... אזוי זעט-אויס משהלע פֿאַרטאָן שטענדיק, ביז עס קומט דערצו, אַז יצחק-יונה מיט יוסף ליאַלקע זאָלן אים אַפּזאָגן פֿון שותפֿות. טרעט ער דעמאָלט שוין גאָר אין גאַנצן נישט אַפּ פֿון דער טרופּע. עסט ער מיט זיי, שלאָפֿט מיט זיי און גייט צוזאַמען מיט אין טעאַטער אַרײַן. און אַבֿרהאַם אַרטיסט גייט גאָר אַרום און פֿאַנטאַזירט, ווי ער פֿאַרט-אַרום מיט זיי צוזאַמען איבער שטעטלעך, טרעט-אויף, זינגט לידער, אַפֿילו אַזעלכע וואָס ער קאָן גאָר נישט...

האַט עס אזוי געדויערט אַ צײַט, ווי די דאָזיקע צוויי זינען געווען פֿאַרטאָן אין עולמות העליונים, ביז זייערע ווייבער האָבן זיי פֿון זייער שלאָף אויפֿגעוועקט. די ערשטע מיט אַ וואַלגער-האַלץ, די צווייטע מיט אַ וואַלגער-האַלץ זינען זיך צונויפֿגעקומען מיט די פֿאַטשילעס אויף די קעפּ, וואָרן לענגער האָבן זיי שוין נישט גע-קאַנט אויסהאַלטן, און זיי זינען צוגעקומען צום קעלערל. אַרײַנגע-קוקט דורך דעם קליינטשיקן פֿענצטערל און גאָר נישט געזען, ווייל דאָס פּאַפּירענע פֿאַרהענגל האָט פֿאַרשטעלט, זינען זיי גלײַך צו צו דער טיר, געעפֿנט און אַראָפּגיייענדיק פֿון די פֿאַר שטיגלעך האָבן זיי זיך שוין געפֿונען צווישן דעם גאַנצן זינגענדיקן עולם, וואָס פֿרעסן, זויפֿן און זיצן אזוי אַרומגענומען, אַז צווישן מאַן-אויף ווייב איז שווער אַזוינס צו טרעפֿן... דערזעט מען זיך איין צד דעם צווייטן — ווערט פֿינצטער אין די אויגן. די פּנימער — ווייב ווי קרינד. וואָרן הויך אַלעם, וואָס זענען זיי דען געקומען דאָ. די ווייבער, אויף אַ טעאַטער?... האָבן טאַקע די וואַלגער-העלצער באַלד אַנגע-הויבן צו פֿליען אין די קעפּ אַרײַן און געוואַלדן האָבן אַנגעהויבן דורך דער אַפֿענער טיר אַרויסצופֿלייצן אויף דער גאַס און אין מאַרק אַרײַן, פֿון וואַנען ס'האַט זיך שוין גענומען צונויפֿטראָגן אַן

עולם פֿון מאַרקמענטשן, און גלאַט אַזוי יונגען און מיידן... און די חרפה וואָלט געקענט ווערן גאַר אַן אויסטערלישע... נאָר זי איז נישט געוואָרן. און דאָס האָבן די מענער געהאַט צו פֿאַרדאַנקען די שטענדיקע סיכסוכים צווישן די פֿרומע פֿון דעם שטעטל און דער „בילעטעע“. עס האָט זיי שטענדיק געדרייט אין דער נאָז אַט די דאָזיקע „בילעטעע“, וואָס די דייטשן האָט עס נישט טייער געקאַסט בנים דערלויבן זיי און די יונגען האָבן זיך געהאַט ביי וואָס צו פֿאַרשפּילן... נאָר וואָס טוט מען דען נישט, פּדי נישט צו לאָזן חלילה אַ וועלט אומברענגען?... האָט מען געגעבן פּראַשעניעלעך⁵⁸ און ביטעסלעך, מיט אַ מסירהלע, ביז עס האָט געהאַלפֿן... און אַט אין רעכטן מיטן קלאַפּ, ווען די וואַלגער־העלצער זינגען שוין גע־פֿלויגן איבער די אומגליקלעכע מענערס קעפּ, האָט זיך געמאַכט אַזאַ מין בהלה אין שטעטל, אַז אַלע זינגען אויפֿגעשטאַנען איינער אַנטקעגן דעם אַנדערן, און שוין זיך צו שעכטן. אַט איז, צום ביישפּיל, פֿיפֿקע, בערטשע, יענקל, איטשל פֿון איין זייט און ר' וואָווע און דער רבי און נאָך באַלעבאַטים פֿון דער אַנדערער זייט. דען נאָר וואָס האָט מען געשיקט נאָך שמואל מייטעס, אים רופֿן אין מאַגיסטראַט אַרנין צום בירגער־מייסטער, ווי ער האָט געקראָגן פֿאַרגעלייענט אַ באַפֿעל פֿון קרניזשעף, אַז דער פֿאַראיין זאָל זיך פֿאַרמאַכן און די שליסלען זאָלן אַוועקגעטראָגן ווערן אין מאַגיסט־ראַט אַרנין, אַליין מיט אייגענע הענט פֿאַרשליסן און אַליין אַוועק־טראָגן... איז דאָך דאָס פֿאַרביטערניש געווען זייער גרויס. האָט פיניע גרעגער אויף געשווינד, ווי נאָר ער אַליין קאָן דאָס און ווייטער קיינער נישט, צונויפֿגעפּויקט אַלע מיטגלידער פֿון גאַנצן פֿאַראיין, אַז קודם־כל זאָלן אַלע זיין אויף איין אָרט, און ווען דאָס איז שוין געווען פֿאַרטיק, איז פיניע ערשט אַרויס מיטן אמתן לשון: „איך האָב באַלד געוואָסט, אַז זיי מיינען די „בילעטעק“, וואָרן וואָס האָט יידל בראַנפֿן־מאַכער מיטן רבֿ און אורן דאָזאַר צו טאָן אין

⁵⁸ פעטיציעלעך, בקשות צו דער מאַכט.

קרייז? איך ווייס, וואָס זיי האָבן צו טאָן, אָבער אַזוי לאַנג קרענקען זיי, ווי לאַנג דאָס וועט זיי ווערן געשענקט? ... ער האָט, וויזנט-אויס, נאָך געוואַלט עפעס זאָגן, וואָרן ער איז איצט אַרבינגעקומען אין דער מדרגה פֿון גיין פלעטן מוחות, האַקן ציין, און נאָך, און נאָך, נאָר ס'איז אַרויף אויף דער טריבונע דער ערשטער פֿאַרזיצער און מיט אַ טרויעריק פנים באַשטעטיקט פיניעס השערה:

— איך מוז קאָנסטאַטירן דעם פֿאַקט, וועגן וועלכן אונדזער חֵבֶר האָט דאָ גערעדט, און גלייכצייטיק בעטן אַלע חֵבֶרים צו פֿאַר-לאָזן דעם זאַל. איך מוז אים שוין שליסן און די שליסלען באַלייגן אין מאַגיסטראַט.

איז עס געוואָרן אַ מהומה נאָך די ווערטער, אַז קיינער האָט נישט געהערט, וואָס דער שכן זינער האָט צו אים גערעדט. גע-שרייען האָבן זיך געריסן פֿון צענדליקער העלדזער אויף אַ מאַל און מ'האַט נישט געקענט דערגיין וואָס ווער עס וויל.

— אַ פֿאַרזאַמלונג אָפּהאַלטן! — האָבן טייל געשריגן.

— אַ דעלעגאַציע קאָ' וואַרשע! — האָבן אַנדערע פֿאַרלאַנגט.

— יאָ, יאָ, קאָ' וואַרשע דאַרף מען פֿאַרן!

— ניין, ניין, אין קרייז אַרײַן!

און צעהיצט האָט גרעגער איבערגעשריגן:

— די קעפּ דאַרף מען זיי פֿונאַנדערלייגן!

און נאָך מער צעהיצט איז פֿיפּקע:

— וואָס? אונדזער זאַל 'עלן זיי פֿאַרמאַכן? אַ פֿייער אין זייערע

לונגען אַרײַן! איך גיי-אַראָפּ, נעם איך זיי באַלד צו דאָס „גלעזל“! ...

אַזוי זינען די יונגען געוואָרן ווילד, הפֿקר און זינען גרייט געווען אויף אַלעם. און אויך מענדלס זיין דאָ האָט געקאָנט עדות זאָגן, ווי ווייט אַלע יונגען זינען אָנגערירט. מענדל, וואָס איז שוין נישט געקומען אין ערגעץ פֿון צייט יענער מעשה אָן... נעמט איצ-טער זיך באַרויטלען אויפֿן פנים מיט יענע גאָר לעבעדיקע פֿאַרבן און ער רופֿט זיך שוין אויך עפעס אָן, וווּ מען דאַרף, ווי אַזוי, אַז גוטע ברידער הייבן זיך אָן שטאַרק צו ווונדערן, און וואַלטן גערן

געמאכט מיט מענדלען עפעס א שמועס... אבער נישט איצט... קיין צייט נישטאָ... און אומגליק זאל זיי טרעפן, די שיינע יידן! זעט, וואָס פֿאַר אַ בראַך זיי האָבן אָנגעמאַכט!...

און מעכל, דער צווייטער פֿאַרויצער, דער וויצע, האָט שוין אַ מאָל צוואַנציק געקלונגען מיטן גלעקל. און איצט רעדט ער:

— מיר פֿאַרשטייען וועמענס אַרבעט דאָס איז! ס'האָבן זיך געפֿונען אַ פֿאַר מענטשעלעך, וואָס זינגען געווען וווּ מ'דאַרף און געזאָגט וואָס מ'דאַרף. מיט איין וואָרט: אַ מסירהלע!... זענט איר אַלע אינשטימיק, אַז דאָס איז אַ מסירה?
— יאָ! — ענטפֿערן אַלע.

— פֿראַטעסטירן מיר צום שאַרפֿסטן קעגן די מוסרים, קעגן דער פֿינצטערער קליקע! זענט איר אַלע אינשטימיק?
— יאָ! יאָ!

— טאָ זאָלן מיר אויסוויילן אַ דעלעגאַציע. די דעלעגאַציע דאַרף באַלד פֿאַרן אין קרייז אַרײַן, אָנגעבן דאָרט אַ ביטע, זיך פֿאַרשטעלן, אַז מ'זאל צוריק עפֿענען דעם פֿאַראַיין; און אויב דאָס וועט נישט העלפֿן, זאל מען פֿאַרן קיין וואַרשע, גיין אין אַלע פֿאַר-אייגען אַרײַן, זוכן עצות, טאָן. אָבער פֿאַר אַלעם וויל איך אויפֿמערק-זאָם מאַכן, אַז קיינער פֿון די חברים זאל נישט אַרויסטרעטן מיט עפעס אַ וואָרט, אָדער מיט אַ טאָט ביז די דעלעגאַציע וועט צוריק-קומען און מיר וועלן זען, וואָס מ'דאַרף טאָן. זענט איר אַלע אינ-שטימיק?

— יאָ! יאָ! יאָ! — האָבן אַלע געענטפֿערט דרייַ מאָל.
אָבער פֿיניע האָט געמאַכט עפעס צייכנס צו די יונגען און זיי פֿון זייער זייט — געהיימענישפֿולע מינעס. נאָר איין מענדל איז גע-שטאַנען און מיט די ציין געביסן די אונטערשטע ליפֿ...

15

— טאטע, — האָט מענדל געזאָגט — זיי האָבן פֿאַרמאַכט אונ-
דזער „ביליטייק“, טאטע. קום אין גאָס אַרויס!
— וואָס איז עס מיין זאָך? — ענטפֿערט פֿאַנטל — וואָס גייט
עס מיך אָן?

— אָבער מיך גייט עס אָן! טאטע, דו האָסט עפעס אַ סך גע-
וויסט פֿון אַ פֿאַראייניק, פֿון אַרױפֿקומען, זיצן גלייך מיט אַלע באַלע-
באַטישע קינדער און הערן ווי מ'לייענט-פֿאַר?
פֿאַנטל קוקט-אָן דעם זון און קאָן נישט פֿאַרשטיין, וואָס מיט
אים איז פֿלוצלינג געוואָרן. שוין פֿון אַ צײַט פֿלעגט ער דאָך נישט
אויסריידן קיין איינציק וואָרט. אַז מ'האָט אים נישט געפֿרעגט.
— ניש' אַנדערש — טראַכט פֿאַנטל — נאָר ער ווערט שוין
געזונט. אָבער וואָס רעדט ער עפעס פֿון „פֿאַראיינעס“? וואָס איז עס
זײַן דאַגה?...
און מענדל רעדט ווייטער:

— זיי האָבן מער נישט געהאַט וואָס צו זאָרגן? אַזוי ציטערן זיי
פֿאַר אַ ליאָדע וואָרט און דאָ ווילן זיי זײַן שטאַרקע, מסרן! טאטע,
קום אין גאָס אַרײַן!
— אַ, האָ, האָ! — קומט אַרײַנצולױפֿן אורקע — באַ כיל שײַעס
האָט מען איצט „געכאַפט“!... באַ כיל שײַעס!
— אַזוי? — רופֿט-אויס מענדל — אַלע 'עלן זיי ליגן אין דר'ערד.
דער פֿאַראייניק מוז ווערן געעפֿנט! — און ער מאַכט זיך גרייט צום
אַרויסגיין.

— און יידל מיט וואָווען — דערציילט ווייטער אורקע — גייען-
צו צו פֿיפֿקען און זאָגן צו אים: אַ בראַך איז צו ענקערע קעפֿ! ווי
זעט עץ אַצינד אויס?... האָט זיי פֿיפֿקע געענטפֿערט: מ'ווייס' ניש'
צו וועמעס קעפֿ ס'עט דאָס זײַן די בראַך... האָט אים יידל גענומען
זידלען, וואַרפֿט אים נישט פֿיפֿקע אַוודאי אַרײַן אַ פעטשל, אַז יידל
האָט באַלד אויסגעשפיגן אַ צאַן...

— אַזוי, אַזוי... — רײַסט מענדל איבער.
 — נו, פֿאַרענדיקט שוין אורקע — האָט מען פֿינפֿקען גענומען
 אין דער קאַזע אַרײַן.

— אַזוי? — חזרט נאָך אַ מאָל איבער מענדל און ער איז שוין
 מיט איין פֿוס אין הויז.

— שטיי! — האָלט אים פֿאַנטל אײַן פֿאַר אַן אַקסל — ווער,
 זאַגסטו? ידל מיט וואָווען? שטיי! — שלעפט ער צוריק מענדלען,
 וועלכער וויל זיך אַרויסרײַסן פֿון זײַן האַנט, מײַנענדיק אַז דער פֿאַ-
 טער וויל אים נישט אַרויסלאָזן אויף דער גאַס — שטיי, איך גיי
 אויך!

דערפֿרייט זיך מענדל. און אורקע, וועלכער שטעלט זיך שוין
 פֿאַר אַ געשלעג, טאַנצט איבער דער שטוב, שטעלט זיך בײַ דער
 וואַנט אויפֿן קאַפּ און כאַפט נאָך אַרײַן אַ פֿאַר קאַזשעליקעס, ביז
 וואַנען דער טאַטע וואַרפֿט אויף זיך אַרויף די קורטקע.

אין אַ מינוט אַרום זעט דער גרויסער מאַרק גײַן פֿאַנטלען אין
 דער מיט און זײַנע צוויי זין בײַ די זײַטן. ער קומט-צו מיט די זין
 צו אַ רעדל און שטעלט זיך אָפּ. זעען זיי, ווי דער בלינדער גרונם
 קומט אויך ערשט אַנצולויפֿן. געהערט, אַז מ'האַט דעם צוקונפֿטיקן
 שוואַגער אַנגעזעצט. גרונם האָלט די האַנט אין הויזן-קעשענע, דאָס
 גאַנצע פֿנים זײַנס פֿלאַמט און דאָס בלינדע אייגל ציטערט און
 פֿלאַמט ווי די פֿליגעלעך פֿון אַ פֿייגעלע, ווען מען האָלט עס בײַ
 די פֿיסלעך מיטן קעפל אַראָפּ. צוקומענדיק צו דער קופּע יידן, וואָס
 שטייען אַרום יידלען, שטעלט ער זיך אָפּ.

— רעב יידן, — זאַגט ער — פֿינפֿקע זאַל מע שוין זײַן אויף
 דער פֿריי! הע-ערסט?

פעלטע, וואָס זײַן הײַז איז אין אַ ראַג פֿון גרויסן מאַרק, זעט
 פֿאַנטלען דורכן פֿענצטער, קומט ער אַרויס צו קולעווען⁵⁹ און ער
 גיט נאָך צו:

⁵⁹ (שפּעט-לשוין) קהלן זיך, דיסקוטירן, אַרײַנמישן זיך.

— ווי? — זאגט ער — ווי 'עט מע' דאס זען אין רוסלאַנד?
 דאָרט יונגוואַרג, אין רוסלאַנד? האָ, האָ, „בערעגיס“⁶⁰, רעב יידל!...
 דערנאָך קומט צו זיי יענקל טשאַפּ, שפּייענדיק זיך אין דער
 האַנט אַרײַן פֿון ווײַטנס און אַינרײַבנדיק זי. דערנאָך קומט־צו
 דער ווײַסער כתריאל און מוליע; און אַבֿרהמטשע וועלוולס מיט
 בערטשען, וואָס זײַנען אין דער לעצטער צײַט צוגעקלעפט איינער
 צום צווייטן; און פֿון צווישן אַלע הערט זיך שוין אַרויס פּיניעס קול:
 — הערט עץ! בליט 'עט זיך נאָך גיסן אין די גאַסן! וואָס מײַנט
 עץ? ס'עט אַזוי שטיל אָפּגיין?

זעען יענע יידן, ווי די חברה וואַקסט, נעמען זיי זיך רוקן אויף
 הינטער און ס'געפֿינען זיך שוין אַ פֿאַר באַלעבאַטישע מענטשלעך
 וואָס טענהן:

— צי וואָס האָט דאָס געטויגט? מ'האַט עס נײַטיק געדאַרפֿט?
 און דאָ קומען־אָן די בעקער־באַלעבאַטים: יידן אין די פֿײַנע
 כאַלאַטן, מיט די שײַנע בערד. זיי גײַען־אַראָפּ צום רבֿ מיט אַ
 געשרײַ:

— רבי! די יונגען זאָגן, אַז זיי 'עלן דאָס טײַג אונטערגיסן מיט
 נאַפט אָדער ז'עלן אַרײַנשיקן די דײַטשן... און דאָ איז שוין געראַש־
 טשינעט⁶¹, רבי...

און צוזאַמען מיט זיי קומט צום רבֿ אַן די ידיעה, וועגן כיל
 שײַעס. און בײַם בעדער מאַכט מען שוין ווידער אַ רעוויזיע. און
 אַרעמע לײַט קומען צו לויפֿן שרײַענדיק:

— גוואַלד, וואָס האָט עץ געוואַלט פֿון אונדז האָבן? עפֿנֿן זיי
 צריק זייערע „ביליטעען“! ענק 'עט עפעס אַרן, וואָס ס'איז נישטאָ
 קאָ ברויט? עץ האָט שטיין פֿילע זעק מיט מעל, 'עט עץ האָבן
 חלות... אונדז אַבער דאַרף מע' האָבן ברויט!...

זעט דער רבֿ וואָס ס'איז געוואָרן פֿאַר אַ חתונה פֿון יענע פֿאַר
 רײַד... וואָרן וואָס האָט ער דען געוואַלט?... מ'וועט פֿאַרמאַכן זיי

⁶⁰ היט זיך! — ⁶¹ צעקנאַטן...

די טומאה, 'עלן זיי זיך צוריקקערן אונטער די פליגלען פֿון דער תורה הקדושה, ס'וועט זיך ווידער אויפֿטראַגן צו גאָט דאָס קול פֿון זיין תורה, פֿון זיין בית-המדרש אַרויס... וואָס האָט ער דען געמיינט?... איצט אָבער, זעענדיק וואָס עס טוט זיך אָפּ באַלד אין ערשטן טאָג נאָך, האָט ער באַפֿוילן דעם שמש, ער זאָל גיין נאָך „זייערע לַבַּט“: לאַ' מען הערן..."

דערווייל איז די דעלעגאַציע צוריקגעקומען פֿון דער רביזע. אין קרייז האָט מען זיי געזאָגט, אַז די סיבה פֿאַר וואָס מ'האַט פֿאַר-מאַכט זייער פֿאַראַיין איז, ווייל דאָרט האָבן זיך אָפּגעטאָן זייער מיאוסע זאַכן, וואָס זיי, די דנטשן, קאָנען עס גאָר נישט פֿאַר זייערע ליפּן ברענגען... האָט אָבער די דעלעגאַציע געזאָגט, אַז דאָס איז אַ „פֿאַרלוימדונג" ובכן פֿאָדערן זיי, אַז מ'זאָל מאַכן אַן אויספֿאַרשונג איבער דער זאַך... איז אָבער דער צווייטער צד, וויזנט-אויס, פֿיל שטאַרקער... וואָרן מ'האַט זיי אָנגעוויזן, אַז מ'קאָן פֿאַר זיי גאָר נישט טאָן... אין וואַרשע ווידער האָט מען זיי געהייסן אָנשרייבן „ביטעס". האָבן זיי געשריבן... איצט זינען זיי געקומען צו פֿאַרן מיט שוואַכע האַפֿענונגען און דאָס גערודער אין שטאָט האָט זיי נאָך מער דערדריקט. זיי האָבן אויסגעזען ווי באַזיגטע און נישט געוויסט, וואָס עס בלעבט זיי איצט צו טאָן. ביי דער מאַכט, ווייסן זיי שוין איצטער, זינען „יענע" שטאַרקער — קומט נאָר אויס אויך צו גיין מסרן... אָבער מיט אַזעלכע מיטלען?... האָבן זיי גע-קלערט דערווייל צו שווינגן... אָבער די חברה, אונטער פיניעס אַנפֿלוס, איז שוין צו ווייט אַוועק... אַרויס פֿון די האַלאַבליעס... און נישט מעגלעך צוריקצוהאַלטן... איז ווי נאָר דער שמש איז גע-קומען נאָך זיי פֿון רב, זינען זיי באַלד אַוועק, איבערלאַזנדיק עטלע-כע צוטרוילעכע אין גאַס, צו פֿאַרהיטן דערווייל פֿון מסירות און ביינס רב, ווי דער שטייגער איז, זינען געפֿירט געוואָרן קודם וויכוחים איבער דעם גאַנצן מין „ביליטעען", נאָך וואָס מ'דאַרף עס גאָר צו האָבן, און איבער די „בתי-משחק" — טעאַטער בלעז — וואָס איז חוקת-הגוי... מ'האַט גערעדט געוויינטלעך, זיך געהיצט,

און ס'איז סוף-פל-סוף געבליבן, אָז דער רב וועט זיך „סטאַרען“,
מ'זאָל זיי צוריק עפֿענען „די שטוב“...

אין גאָס, אויפֿן גרויסן מאַרק איז דערווייל דאָס רעדל אַרום
פּאַנטלען געוואַקסן און אַרום ייִדלען אָפּגעפֿאַלן. ווי אַזוי פּאַנטל
האַט אויסגעקאָקורירט ייִדלען ווייסט מען נישט. נאָר אויסגעזען
האַט עס: איינער האָט אַ גרויסע מחיה, דער אַנדערער — אַ קליינע.
דער בלינדער גרונם, זעענדיק ווי ייִדן שאַרט זיך אַוועק פֿון זיין
האַנט, חזרט-איבער:

— רעב ייִדל! פֿיפֿקע זאָל מע' זיין אויף דער פֿרייז!...

און אין זיין האַנט זעט מען אַ שטיק אַניז, וואָס גלאַנצט אַדורך
פֿון צווישן די פֿינגער זינען. גרונם נעמט-אָן אַליץ אַ מער רויערן
און האַרטערן בליק, און נישט באַקומענדיק קיין ענטפֿער, שרייט
ער צום דריטן מאָל:

— רעב ייִדל! פֿיפֿקע זאָל מע' שוין זיין אויף דער פֿרייז!...

איז נישט ר' ייִדל געלאָפֿן גלייך אין די קאָמענדאַנטור אַרײַן?
איבערן וועג האָט ער זיך אַליץ אָפּגעווישט דאָס מויל מיט דעם
רויטן שניפטוך, וואָס ער האָט זיך אַראָפּגענומען פֿון האַלדז. און
שוין ביים טויער פֿון דער קאָמענדאַנטור, אָז זיין ווייב מיט די פֿיר
טעכטער זינען אָנגעקומען מיט אַ גוואַלד: „ווי איז מיין מאָן? און
ווי איז דער טאַטע?“ — האָט ער זיי דען נישט אָפּגעשטויסן? ער
איז אַרויף אין איין אַטעם אויף די שטיגן און געבעטן דעם קאָמענ-
דאַנט, ער זאָל אַרויסלאָזן דעם יונג, וואָס איז גאָר נישט שולדיק...
דעם צאָן — האָט ער זיך אַליין אַ קלאַפּ געטאָן...

פֿיפֿקע, אַרויסקומענדיק פֿון קאָזע, איז ס'ערשטע אַרײַנגעפֿאַלן
אין גרונם אַרעמס. און דערוויסנדיק זיך, אָז ווען נישט ער, ווער
ווייסט ווי לאַנג ער וואַלט „געקוועטשט“, איז ער נאָך אַ מאָל אַרײַן
אין יענעם אַרעמס און ער האָט צוגעשווירן, אָז באַלד נאָך זומער,
ס'וועט נאָר זיין אַ שטיקל פֿרייע צייט, מאַכט מען אַ התונה —
אַזוי לאַנג, ביז גרונם האָט אים אַרומגעכאַפט אַ דריט מאָל... אַזוי
זינען ביידע, האַלטנדיק זיך אַקסל בײַ אַקסל, אַרויס אין מאַרק

אַרײַן... האָבן דאָס באַלעבאַטים דערזען, איז יעדער אַוועק אַהיים און באַהאַלטן אַ ביסל סחורה... „ווער האָט דען כשרס?“... די הויט האָט אויף זיי געציטערט... וואָס? זיי ווייסן דען נישט אויף וואָס „אַזעלכע“ לײַט זענען פֿעיק? יונגען זײַנען זיך אויך צעגאַנגען זייער וועג, דערוויסנדיק זיך פֿון דער פֿאַרוואַלטונג מיטגלידער, וואָס ס'איז געבליבן בײַם רב. אויפֿן מאַרק זײַנען געבליבן בלויז פֿיניע, וואָס האָט זיך נאָך נישט געקילט דאָס בלוט, און איטשל דעם קוואַרטיר-מײַסטערס, וואָס איז טאַקע אַקערשט אַרויסגעקומען פֿון שטוב נאָך דעם מילכיקן מיטאַג מיט אַ גלעזל מילך נאָכן עסן. ער האָט זיך געדרייט איבערן מאַרק הין-און-צוריק און יעדן, וואָס ער האָט געטראָפֿן, אָפּגעשטעלט און מודיע געווען:

— וואָפֿן-שטילשטאַנד איז דערקלערט געוואָרן!

און טאַקע האָבן די צוויי לײַט אויסגעזען ווי צוויי איבערגע-בליבענע גענעראַלן אויף אַ שלאַכטפֿעלד, נאָך דעם ווי דער מאַרק איז לידיק געבליבן..

16

שטעטל האָט זיך גיך באַרויקט נאָך די געשעענישן. אַ דאַנק דעם „סטאַרען“ זיך פֿון רב און די דאָזאַרעס איז אין אַ קורצער צײַט צוריקגעצויגן געוואָרן דער באַפֿעל און די יוגנט האָט באמת פֿייער-לעך אויפֿגענומען די ידיעה. וואָס אַן אמת, ס'איז שוין נישט געווען ווי יענע פֿרייד, וואָס זיי האָבן געפֿילט אין טאַג פֿון גרינדן זייער ביבליאָטעק, ווען זיי זײַנען מיט ברוך פֿלייטניקס מוזיק געגאַנגען איבער די גאַסן און אויבן, אין דער ביבליאָטעק, האָט עס גערוישט ווי שטורעמדיק וואָסער. שוין נישט יענע פּנימער און די ווינטע יום-טובֿדיקע שלייפֿן זייערע און די בלימלעך אין די לאַצן. אַבער דאָך — אַ פֿרייד.

נאָר וואָס ס'איז שטאַרק געבליבן דעם שטעטל, דאָס זײַנען

די מסירות, וואָס האָבן זיך פֿרײַער געשאַטן, און דאָס האָט אַ ביסל געשטערט די פֿרײַד און די גאַנצקײט פֿון דער שמחה.

עס האָבן זיך אָנגעהויבן אין שטעטל באַוויזן „אַגענטלעך“. וואָרן אויב ביז די מסירות איז אַלץ געווען כּשר, איז עס דאָך אַ סימן, אַז די דאַרטיקע פּאַליציי טויג אויף כּפרות — דאַרף מען צושיקן נאָכערליי... און אַז „נאָכערליי“, וואָס מען האָט באַשטימט פֿון די הויכע פֿענצטער, פֿון דאַרט וווּ די מסירהלעך האָבן זיך גע-שאַטן, האָט עס ווידער פֿאַדראָסן דער היגער פּאַליציי, פֿאַר וואָס די שטאַט האָט זיי אַזוי „פֿאַרשוואַרצט“ בײַ יענע אין די אויגן... האָט מען גענומען רײַסן פּאַסן, שינדן די הויט, די ערשטע פֿאַר כּעס און די צווייטע, ווײַל מען האָט דאָך זיי געשיקט דערויף, אַזוי אַז יידן האָבן זיך שוין אַצינד געמעגט אָפּגעזעגענען מיט זייערע פּרנסות... אַ דײַטש איז בטבע אַ רויקע בריאה, נאָר אַז מען האָט אים פֿון געדולד אַרויסגעברענגט, מעג מען זיך שוין אַצינד באַגראָבן לעבע-דיקערהייט. יעדן טאָג נײַע כּאַפּענישן, יעדן טאָג נײַע אומגליקן. און דאָס לויפֿן זייערס און דאָס געיעג זייערס איז פּונקט ווי פֿון ווילדע חיות: די אויגן שטעכן, די אויגן לאַקערן און מ'איז אַננגעשטעלט מיטן גאַנצן לעבן... און ווען מען האָט זיך שוין געהאַט אַ ביסל אַננגעשטילט מיטן „צונעמען“ און די נײַע „כאַפּערס“ האָבן זיך „אַננגעוויינט“, האָבן זיי ווידער אָנגעהויבן גלאַט צו צײַען קליי פֿון די ביינער אַרויס... מען האָט צוגענומען דעם לעצטן גראַשן, מען האָט געצאַפּט ביר פֿון די ווענט אַרויס... אין שטעטל איז געוואָרן אַזוי ענג, אַזוי ענג, פּונקט ווי אַ שטריק וואַלט זיך אַלעמען אויפֿן האַלדז אַרויפֿגעלייגט.

— וואָס 'עט זײַן, וואָס 'עט זײַן — האָבן יידן געזיפֿצט — אַ גוטע חתונה אָנגעמאַכט מיט די מסירהלעך... גוט באַגראָבן זיך איינס דאָס אַנדערע?...

ווי אַ שווערע כּמאַרע האָט זיך אויפֿן שטעטל אַרויפֿגעלייגט אַזאַ בענקשאַפֿט, אַז מען האָט זיך אָנגעהויבן צו דערמאַנען אין די פֿרײַערדיקע פֿרידלעכע יאָרן, פֿון פֿאַר דער מלחמה, בשעת מען האָט

געמעגט טאָן, וואָס מ'האַט געדאַרפֿט, און מען האָט געלעבט צופֿרידן און גליקלעך. איצטער זינען אַלע געגאַנגען מיט די קעפֿ אַראָפּ. מ'האַט אויפֿגעהערט צו אַרבעטן, אַפֿילו פֿאַנטל צו פֿאַרן, און מען האָט אָנגעהויבן זיך אַפֿרוען...

אין יענע טעג האָט זיך אין שטעטל באַוויזן אַ מדינה־גייער, אַן אַלטער, אַ האַלב־בלינדער, געפֿירט פֿון אַ קליין מיידעלע מיט אַ פֿאַר שוואַרצע באַחנודיקע אייגעלעך. די צוויי האָבן זיך אָפּגע־שטעלט אין ערשטן געסל פֿאַר אַ הויז, וווּ עס האָבן זיך געשפּילט אַ פֿאַר קינדערלעך אין דרויסן, און האָבן אָנגעהויבן זינגען אַ ליד, וואָס האָט אַרויסגעשלעפט אַלע אַזנאווינערס פֿון די שטובֿן. עס האָבן זיך אַרום די צוויי אויסגעשטעלט ינגלעך און מיידלעך און אַלטע לייט, אַז דאָס ראָד איז געוואָקסן אַרום זיי — די גאַנצע שטאָט איז זיך צונויפֿגעלאָפֿן. גלויבֿן די ערשטע ווערטער פֿון דעם ליד האָט זיך עפעס אַ ריר געטאָן אין די הערצער פֿון די אַלע יידן און וויכער, פֿונקט ווי מען וואָלט מיט אַ מאָל מיט אַ האַק אויפֿגעהאַקט אַ שווערע פֿאַנצערדעק, און עס האָבן זיך אָנגעהויבן גיסן טרערן פֿון אַלעמענס אויגן. אַ צייט לאַנג זינען די דאָזיקע טרערן געלעגן אונטער דער דעק, מען האָט גאָר אַפֿילו נישט גע־וויסט פֿון זיי, איז געקומען דער דאָזיקער מדינה־גייער און מיט די קלאַנגען פֿונעם ליד עפעס אַ ריר געטאָן, און ידענעס און וויכער האָבן גענומען הייבן די שערצן צו די פּנימער און די נעז. די ווינק־לען פֿון די פֿאַרקנייטשטע מַללער ציטערן און קרימען זיך. די בריסט כליפען און די העלדזער שליוכצן און די געדאַנקען באַ־העפֿטן זיך אין דעם ידנס ווערטער און פֿליצען מיט זיי מיט ערגעץ ווייט, ווייט אויף אַ וויסט פֿעלד, וווּ עס ליגט אַ מאַמעס אַ זון און זינגט:

שוואַרצער פּויגל, פּלי געשווינד, אוייוויי!
שוואַרצער פּויגל, פּלי געשווינד, אוייוויי
זאָג מיין מאַמען, אַז איד בין געזונט, אוייוויי, אוייוויי...
זאָג, מיין מאַמען, אַז איד בין געזונט, אוייוויי, אוייוויי...

און ווי זיי הערן דאָס, ווערט אַ געוויינערייַ פּונקט ווי נאָך אַ טויטן. דערנאָך האַלטן זיי זיך אַינן און הערן ווידער:

ניש' קיין טאַטן, ניש' קיין מאַמען, אוייוויי!
 ניש' קיין שוועסטער, ניש' קיין ברודער, אוייוויי
 צווישן פעלדער און וויסטע וועלדער, אוייוויי, אוייוויי...
 ליגן דאָרט געהרגעטע זעלנער, אוייוויי, אוייוויי...

און דאָ ווערט אַזאַ שטורעמדיק געוויינערייַ:
 די גאַנצע גאַס, דאַכט זיך, האָט זיך אָנגעהויבן שאַקלען. אויך
 די קינדער, וואָס זינען געשטאַנען ביז אַהער מיט אָנגעגרייטע, אָנ-
 געלאָדענע „לימפעס“⁶², האָבן זיך שוין מער נישט געקאַנט אַינ-
 האַלטן און, אַנטלויפֿנדיק מיט די פּנימלעך אין די מוטערס קליידער
 אַרײַן, זינען זיי אַרויס מיט געוויינען.
 דאָס גאַנצע שטעטל האָט באַלד איבערגענומען דאָס דאָזיקע
 ליד. אומעטום, וווּ דו גייסט, וווּ דו שטייסט, הערסטו דאָס. אַלטע
 באַבעס, ווען זיי פֿאַרגלייזן שוין די אויגן, ליגנדיק אויפֿן קראַנקן-
 בעט, באַמבקרען נאָך אונטער:

צווישן פעלדער און וויסטע וועלדער, אוייוויי...

און בײַ די מאַמעס, צייט דער קוואַל טרערן האָט זיך אויפֿגע-
 כאַפט, האָט ער נישט געקענט זיך אַינשטילן און נישט רוען. גייט
 מען צו צו עפעס אַ זאָך, געפֿינט מען אַן אַלט היטל פֿון אַ זון, אַ
 פֿאַר שטיוול אָדער אַ פֿאַלטאַ, נעמט מען אים אין דער האַנט אַרײַן,
 מ'גייט צו צום פֿענצטער, בען באַקוקט יעדעס ברעקעלע, מען באַ-
 גיסט עס מיט טרערן, און אינעווייניק, אויפֿן האַרץ, ליגט אַ שטיין
 אַזוי גרויס ווי די וועלט... קומט צו פֿאַרן ווער פֿון אַ געפֿאַנגענשאַפֿט,
 לויפֿט מען פֿרעגן אויף אַ קינד, אויף אַ ברודער און מ'גייט ווידער
 אַוועק, באַנעצנדיק דעם גאַנצן וועג מיט טרערן. זיצט מען שבת
 בײַם טיש, דערזעט מען ערשט, ווי די שטוב איז לידיק, בלויז

⁶² אויגן מיט טרערן.

עלטערע יידן און ווייבער, וואָס זיצן ווי אַנגעבויגן, ווי זיי וואָלטן געקלאָגט נאָך עפעס... אין שטובן ווידער, וווּ עס זענען געווען בלויז זיין, זיצן ערשט נאָר אַ פּאַר אַלטע „דזשאַד ז'באַבאָן“⁶⁸, און מ'קומט צו זמירות זינגען — פּאַרלירט זיך דאָס אַלטע קול, עפעס הייבט-אָן צו וואָגלען, בשעת די אויגן קוקן גאָר אין יענער צייט, איבער ווייטקייטן, איבער ימים און מדבריות... וווּ עס דאַכט זיך זיי אויס צו זען די קינדער זייערע לויפֿן מיט ביקסלעך... און נישט איין מאָל ענדיקן זיך אַזעלכע זמירות מיט אַ געוויין און מ'שטייט-אויף פֿון טיש און מ'גייט-אָוועק נאָך פֿאַרן בענטשן... ביי דער אַלטער ווידער ציען זיך צונויף די לונגען... אַ שטויבעלע לופֿט קאָן דאָרט נישט אַדורך... די אויגן קריכן-אַרויס פֿון די טיפֿע לעכער... און צו מאַרגנס אין דער פֿרי געפֿינט מען אין בעט ליגן עמעצן, שטיל אַנגעשלאָפֿן, ווי אַ טייבעלע...

און שבת פֿאַר נאַכט זיצן יידענעס ביים גאַט פֿון אַבֿרהם, שעפטשען און שאַקלען-צו מיט די קעפֿ. און פֿון אַ חִבְרָה, וואָס איז ערגעץ דערנעבן, קומען-אַרויס די באַהאַרצסטע און בענקענדיקסטע טענער פֿון שבת-פֿאַרנאַכטיקע ניגונים, וואָס פֿאַרדעקן און פֿאַרוועבן און פֿאַרוויגן זיי די הערצער. דעמאָלט ווייסן זיי נישט, וואָס מיט זיי טוט זיך. זיי הערן-אויף צו זאָגן דעם גאַט פֿון אַבֿרהם, שטעלן זיך אַרויסקוקן אויף די מערבֿדיקע הימלען און זעען דאָס גיהנום, וואָס ברענט און פֿלאַקערט. און אין די רויט צעגאַסענע ווייטקייטן דאַכט זיך זיי אויס צו זען זאַכן, וואָס קומען זיי אויס באַקאַנט און נישט באַקאַנט. זיי דערמאָנען זיך אין נעכט נישט דערשלאָפֿענע, בשעת זיי האָבן אַזוי פֿיל פֿאַרברענגט נעבן דעם וויגל, אין טעג נישט דערעסענע... און אַלץ מישט זיך ביי זיי אויס אין קאַפֿ אונטער אַזאַ ווייטן, ווייטן שלייער...

אַזוי שטייען זיי אָפֿ לאַנג, לאַנג, ביז זיי ווערן מיד, לאָזן זיך אַראָפֿ אויף שטולן, פֿאַרוונקען מיט די קעפֿ אויף די קני, ווי אין

⁶⁸ דער זיידע מיט דער באַבען.

א דרימל, אבער זיי שלאָפֿן נישט. אין קאָפּ פֿלאַטערן-אום, ווי פֿליגעלעך פֿון מלאך החלומות און זיי זעען וואַכנדיקערהייט, אין צו-שטאַנד פֿון שלאָפֿנדיקע, אַזעלכע זאַכן, וואָס זינען גאַנץ אין דער ווייט און מ'קאָן זיי וואַכנדיק נישט זען... דאָס איז נישט קיין שלאָפֿן, נאָר אַ דרעמלען פֿון הערצער אונטער די טענער פֿון דער קינדער-ליבע, אַזוי ווי די ערד דרעמלט אין כסלו, ווען די ערשטע, צאַרטע שניי-פֿלאַכטעלעך לייגן זיך אויס אויף איר...

17

מאָדנע קלאַנגען האָבן זיך אָנגעהויבן טראָגן איבער פּוילן. עפעס האָט מען דערציילט וועגן אַן אַפֿיציר, וואָס זאָל האָבן געזאָגט, אַז „ס'וועט זיין נישט גוט“, וואָס ס'וועט זיין נישט גוט, האָט ער נישט געזאָגט, אָבער מ'האָט פֿאַרשטאַנען, אַז אין דײַטשלאַנד איז עס נישט גלאַטיק, שמועסן שמועסט מען נישט דערפֿון. שרייבן אין די צײַטונגען שרייבט מען אויך נישט. נאָר עס שפּירט זיך אין דער לופֿט. אַזוי איז נאָך אַלץ ווי פֿריער: מיליטער מאַרשירט איבער די וועגן פֿון קרוינפּוילן און אין דער קרוינשטאַט — ווערט אַלע זונ-טיקן נאָך מיטאַג געהערט מיליטערישע מוזיק... ריזע-שיינען און אַלע אַנדערע זאַכן פֿירן זיך אין דער בעסטער אָרדענונג, ווי אַלע מאָל. רעקוויזיטעס — דאָס גלייכן. מיט דעם זעלביקן ברען און, דאַכט זיך, נאָך שטאַרקער ווי פֿריער. די דײַטשן זינען עפעס צו דער באַפֿעלקערונג געוואָרן אַ ביסל קידער-ווידער, אַ ביסל צעלאָז-טער און אויפֿגעהערט זיך צו שעמען — אָבער מער קיין זאך איז נישט צו באַמערקן.

דאָ, אין שטעטל, האָבן זיך אַפֿילו די צײַטן פֿאַרבעסערט: מ'האָט אָנגעהויבן צוריק צו שמוגלען און במילא צו האַנדלען. האָט מען „געכאַפּט“, האָט מען אַרויפֿגעלייגט שטראַפֿן. יצחק-יונהן האָט מען שוין ווידער אַ מאָל געכאַפּט, דאָס מאָל בײַ משהלען אין שטוב.

פֿון דעם לעצטן מאָל, וואָס מ'האַט אים געכאַפט אין סאַד, האָט ער נאָך אויסצוצאָלן דריי ראַטעס צו צוויי הונדערט מאַרק, און ס'איז שוין ווידער דאָ אַ נייע שטראָף פֿון גאַנצע צוויי טויזנט, אַחוץ שאַדן אין פֿלים און אין סחורה! און וואָס נאָך ערגער — איצט ווילן זיי גאָר נישט אין ראַטעס, נאָר מיט איין מאָל אַרײַנטראַגן דאָס גאַנצע געלט! צײַט האָט דער וואַכמיסטער געגעבן דריי טעג; מאַרגן איז שוין דער דריטער טאָג. וואָס זשע טוט מען? לייבל, יצחק־יונהס זון, וויל אַפֿילו נעמען די גאַנצע שולד אויף זיך און גיין זיצן, אָבער קאָן מע דען דערלאָזן צו דעם? וואָס? מ'זעט נישט, ווי אַזוי מ'קומט־אַרויס פֿון זייערע הענט? נאָר טאַמער נישט זיצן, מוז מען דאָך צאָלן! און וווּ נעמט מען געלט? שלעכט. יצחק־יונה האָט אַפֿילו אַ שטיקל רעכענונג מיטן ווייב:

— איין "קאָך" גיט־אַרויס צען ליטער. איין ליטער גיט צען מאַרק ריוח. איבערן מעת־לעת קאָן מען מאַכן אַ פֿיר "קאָכן". האָט מען אַ קיימאָל־ן פֿון צען מאָל צען, וואָס דאָס איז הונדערט. הײַנט פֿיר מאָל הונדערט? איז פֿיר הונדערט. קאָן מען דאָס פֿאַרדינען אין איין מעת־לעת. אַז מ'זאָל אַ גאַנצע וואָך אַרבעטן אָן שטערונג, וואָלט מען געקאָנט אַרײַנטראַגן די גאַנצע צוויי טויזנט. פֿאַרשטייט?

אָבער וווּ 'עסטו אַרבעטן? — פֿרעגט־איבער טשיפע — בײַ דיר — ניש'. בײַ יוספֿן — אויך ניש'. הײַנט בײַ משהלען האָט מען דאָך דיך ערשט געכאַפט. אַפֿשר גאָר ווידער צוריק אין סאַד אַרײַן? האָט מען דאָך אונדז אָבער דאָרט שטענדיק געכאַפט!

— אוי... — ענטפֿערט שטיל אָפּ דער מאַן — מ'זאָל מע' אַזוי אַלע געזונט זײַן, ווי אין סאַד וואָלט מע זיך געקאָנט שטעלן קאָכן. טאַקע ווײַל מ'האַט שוין דאָרט "געכאַפט" אַ פֿאַר מאָל, 'עט קיינעם נישט אַינפֿאַלן, אַז מ'איז דאָרט...

— יאָ, יאָ... — זאָגט טשיפע — ס'עט קיינעם ניש' אַינפֿאַלן... ייִדלען זאָלן די אויגן פֿון קאַפּ אַרויספֿאַלן...

— שאַ, ייִדענע, וואָס רעדסטו עפעס?

— וואָס איך רײַד... אַ שיינער ייִד... אָבער כ'זאָל אַזוי דער-

לעבן נחת פֿון מײַנע קינדער, ווי נעכטן, בײַ משהלען, איז אויך זײַן אַרבעט...

— אַז, וואָס דו רעדסט! און אים האָט מען ניש׳ געכאַפט אַ סך מאל? וואָס רעדסטו עפעס? גיין־אַרויף צום דײַטש, צו אַ גוי, און זאָגן: פּלוגי בן פּלוגי אַרבעט בראַנפֿן!... נאָר שונאים קלערן אזוי אויס!

אזוי האָט גערעדט יצחק־יונה און אין די ווערטער דערקענען מיר צוריק דעם אַלטן יצחק־יונה, וואָס איז ניש׳ט ווי אַלע טאַנדייט־ניקעס, נאָר אונדזער יצחק־יונה... און אין אַ שעה אַרום זיצן שוין אלע אין יענעם בײַדל, די לאַדנס זײַנען פֿאַרמאַכט און מ'צערניבט אַ פֿאַר פֿונט הייוון אין די זאַטשאַרן אַרײַן, וועלכע אייזעלע האָט אָנגעגאַסן מיט וואַסער ביז צום אויג. פֿאַר נאַכט האָט זיך דער הימל גענומען פֿאַרצײען מיט וואַלקנס און, ווען די זון איז אונטערגעגאַנגען, איז אזוי פֿינצטער געוואָרן, אַז מ'האַט גאָר ניש׳ט געקאָנט זען עטלעכע טרייט פֿון דער ווינטנס. די פֿינצטערניש האָבן זיי אָנגענוג מען פֿאַר אַ גוטן סימן און אַלץ האָט זיך פֿאַרטאָן אין דער אַרבעט, שטיל און געשמאַק. די שעהען זײַנען געלאַפֿן. דער אָונט איז אַוועק און ס'האַט זיך אָנגעהויבן די נאַכט. דעמאָלט האָבן זיי זיך גע־שטעלט אויסקאַכן אַ זאַטשאַר, וואָס זיי האָבן נעכטן אַרויסגעראַטע־וועט. (אַ זאַטשאַר דאַרף שטיין אַ צוויי טעג ביז מ'קאָן אים נעמען צו קאַכן). בראַנפֿן איז געגאַנגען — וויפֿל זיי האָבן ניש׳ט דערוואַרט. שטאַרק, אַז דאָס לעצטע האָט אויך געהאַלטן פֿופֿציק! מ'האַט גע־זען באַשײַמפּערלעך, אַז ס'איז אַ שעת־הכושר. האָט מען געשמועסט, אַז אויב ס'זאָל אזוי גיין, קאָן מען דורך אַ קנאַפּער וואָך אַפּלייגן די צוויי טויזנט. געשמועסט האָט מען שטיל, אזוי ווי געשעפטשעט. מיט אַ מאָל בלײַבן אַלע אין גאַנצן שטיל און פֿאַרהאַלטן אין זייערע פּאָזעס ווי פֿאַרפּישױפּטע. לייבל, האַלב זיצנדיק און האַלב שטייענדיק, בײַם קיכל, האַלט אין אַרײַנגלייגן אַ האַלץ. יצחק־יונה שטייט פֿאַרן לעמפל, האַלטנדיק דעם גראַד פֿאַרן ליכט. יוסף ליאַלקע ליגט אויסגעצויגן אויף אַ געבונט שטרוי מיטן מויל הינטערן קילרערל,

האַלטנדיק בײַ אַ שלונג טאַן. טשיפע, מיט אַננגעבויגענע קני ביים קיישל אין מיטן אויפֿשטעלן זיך. ברײַנדל, זיצנדיק אויף אַ שטויס האַלץ און ציענדיק דעם זאַק צוזאַמען מיטן זאַקן־בענדל, וואָס וויל זיך נישט האַלטן איבער די קני. און זרח אייזעלע שטייט גלאַט אַזוי אין מיטן שטוב, און די הענט הענגען אים נאָך ווי די העלצער. אַזוי זענען אַלע פֿאַרשטיינערט געוואָרן און איבער אַ מינוט בלויז זיך אַננגעהערט. ס'האַט זיך געדאַכט, אַז עפעס אַ גערויש קומט־אָן פֿון הויף, מיט אַ מאָל הערן זיי אַ סקריפּ. רײַסן זיך אַלע אויף פֿון זייער פֿאַרשטיינערטקייט און זיי ווערן דערשראָקן אויף טויט.

— גוואַלד! גוואַלד! די דײַטשן גייען!

— אפֿשר איז עס פֿאַנטל געקומען צו פֿאַרן? — פֿאַלט־אַנן לייבלען.

— גולם! — ענטפֿערט מען אים — בײַ נאַכט 'עט פֿאַנטל קומען!

נאָר די ליאַלקע, וואָס איז דער קלאַרסטער בײַ אַזעלכע מעשיות, לייגט־אַרויף אַ פֿינגער אויף די ליפּן און לעשט־אויס דאָס לעמפל. איז געוואָרן אַרום זיי אַ פֿינצטערניש, וואָס האָט זיך מיט אַ מאָל ווי אַ שוואַרצער זאַק אַראָפּגעלאָזט אויף זייערע אויגן. ווייל פּונקט איז ס'טירל פֿון אונטערן קיכל אויך געווען פֿאַרמאַכט. און ס'נעמט זיי זיך אויסווייזן, אַז פֿון דער פֿינצטערניש קומען־אָן גולנים מיט פֿלערליי חיות רעות: מיט הערנער און מיט פֿייערדיקע צונגען... ווייל די אויגן זענען נאָך געווען צוגעוויינט צו די פֿרײַער־דיקע פֿלאַמען... באַלד אָבער פֿאַרשוויינדן די אַלע גולנים מיט די חיות רעות, ווייל דאָס פֿייער פֿון קיכל האָט מיט אַ מאָל באַלויכטן די שטוב און ס'איז זיי פֿאַרגעקומען נאָך ליכטיקער, ווי פֿרײַער, אַז דאָס לעמפל האָט אויך געברענט...

דאָס גערויש קומט נענטער. האַלטן זיי אײַן די אַטעמס און די שרעק וואַקסט.

פּלוצלינג קלאַפט עמעץ אָן אין לאַדן און שרייט:

— קאַנאַליעס! שאַן ווידער אײַן ברענערניש?...

דערקענען זיי דעם וואכמזסטערס קול און טשיפע ווערט אזוי צעטומלט, אז איר קומט-פֿאַר ווי די דזששן שרענען דאָס אין שטוב. — וואָס פֿאַר אַ „ברענערני?“ דער הערענלע — וויל טשיפע אָנהייבן אַ גאַנצע רעדע, אָבער זי פֿאַרהאַקט די ציין איבער ליאַל-קעס אַ פֿינגער, וואָס ער פֿאַררוקט איר אין דער מינוט אין מויל אַרײַן. נאָר דאָס האָט גאָר נישט געהאַלפֿן, אויך נישט פֿאַרערגערט זייער לאַגע, ווייל דער וואכמזסטער, וואָס איז געווען גוט שיכור, האָט אַוודאי נישט געהערט אירע רייד. יענער האָט איצט געקלאַפט מיט דעם ברוינינג אין לאַדן אַרײַן, אַז אינעווייניק האָבן געפלאַצט די שויבן איינע נאָך די אַנדערע.

— קאַנאַליעס! עפֿנט די טיר, ווייל איך דערשיס אײַך ווי די הונדע!

יוסף האָט געזען, אַז דאָס שטילשווינגן וועט גאָר נישט העלפֿן, האָט ער אָנגעצונדן ס'לעמפל און אויפֿגעמאַכט די טיר. דער וואַכ-מזסטער איז באַלד אַרײַנגעקומען אין באַגלייטונג פֿון אַ דאָלמע-טשער, וואָס האָט אַליין אויך געציטערט פֿאַר שרעק אַדער קעלט. דערקענענדיק, וועמען ער האָט ווידער פֿאַר זיך, האָט זיך דער וואכמזסטער צעלאַכט און פֿאַר שיכרות האָט ער זיך אַ וואַקל גע-טאַן, אָבער ער האָט זיך גלייך דערכאַפט, אָנשפאַרנדיק אַ האַנט בײַם זידיקן קעסל. פֿון דעם ברי איז ער צערייצט געוואָרן און האָט אויסגעשאַסן, נישט קוקנדיק צו מאַל, וווּ ער שיסט, דאָס גליק איז געווען, וואָס פֿאַר אים איז קיינער נישט געשטאַנען, אָבער דאָס איז געווען גענוג פֿאַר די בראַנפֿן-מאַכערס צו פֿאַרשטיין, אַז אויב זיי וועלן אַרויס לעבעדיק פֿון זײַנע הענט, וועלן זיי מעגן גומל בענטשן. די וואָס האָבן זיך געהאַט גענומען פֿאַר די פֿעסער, וועלנדיק אין דער טונקלקייט עפעס אַרויסראַטעווען, זײַנען געוואָרן ווי אַפּגענו-מען. דער וואכמזסטער, וועמען זײַן אייגענער שאַס האָט אַ ביסל געברענגט צו זיך, איז אָבער נאָך אין אַ גרעסערן כּעס אַרײַנגעקו-מען. ער האָט אָנגעהויבן צו דראַען יצחק-יונה, טאַמער באַצאַלט ער נישט שוין די צוויי טויזנט מאַרק פֿון נעכטן דערשיסט ער אים

אויפֿן אָרט. זיי אָבער פֿאַרמאָגן נישט קיין פֿעניג. דאָס, וואָס שטייט אַצינד אָנגעשטעלט, איז אַלץ געבאַרגט. פֿאַלן זיי אויף די קני און וויינען מיט ביטערע טרערן, ער זאל זיך דערבאַרעמען, ער זאל וואַרטן ביז מאַרגן; מילא, וואָס ס'וועט זיין — וועט זיין, ער וויל אָבער נישט הערן פֿון קיין וואַרטן און ער הייסט דעם באַגלייטער זינעם, „פֿעסטנעמען“ יצחק־יונהן און אין שטראַפֿהויז אַרזינפֿירן. יצחק־יונה איז געשטאַנען אַ טויטער. ער האָט געציטערט פֿאַר דער תּפֿיסה. שוין דאָס וואַרט תּפֿיסה אַליין האָט אים דאָס בלוט פֿון פנים פֿאַריאַגט. ווענדט ער זיך צו זינע און דאָס קול זיננס איז אַזוי שוואַך ווי דאָס קול פֿון אַ קראַנקן קינד.

— לאַ' מע' פֿאַרקויפֿן אַלץ פֿון שטוב אַרויס... די קישנס מיט די וועש... לאַ' מע' זיך פֿאַרקויפֿן פֿאַר עבֿד כּנענים, נאָר גיץ מיך ניש' איבער אין זייערע הענט...

דער וואַכמיסטער, אין זיין גרויסן כּעס, קלייבט נישט איבער. ער גיסט אַליין אויס די זאַטשאַרס. ער צעהאַקט און צעברעכט די קעסלען מיט די פֿלעשער. און אַז ער איז שוין באלד פֿאַרטיק מיט זיין אויסראַטונג־אַרבעט און די ליאַלקע שטופּט אים אין האַנט אַרנין טויזנט מאַרק, וואָס מ'ווייסט נישט וווּ און ביי וועמען ער האָט זיך עס געקאַנט שאַפֿן אין מיטן דער נאַכט אַזוי פֿיל געלט, וואַרפֿט ער עס צוריק מיט כּעס און טרייסלט יצחק־יונהן:
— די גאַנצע סומע לאַס מיר זיין!

און פֿירט אים אַוועק אַ ווינטן, אַ ציטערדיקן און אַ וואַקלדיקן, ווי איינעם וואָס האַלט ביים אַפּשטאַרבן. לויפֿן אלע נאָך און פֿאַלן איבער קוזאַקעס און דערנער אַדער איבער זאַמדבערגלעך, וואָס ווערן אַרויסגעשטופּט אויף דער ליכטיקער שיין פֿון די מילווערם⁶⁴, וואָס גראַבן זיך הינטער דער אייבערפֿלאַך פֿון דער ערד. און די הערצער פֿון די נאַכלויפֿנדיקע זינען פֿול מיט טרערן. און אַרום זיי איז אַ שטאַק פֿינצטערע נאַכט. צו זייערע אויערן שלאַגן־אָן דאָס

⁶⁴ מילוואַרפּן, קרעטן.

רוישן פֿון די ביימער און דאָס איז דאָס איינציקע, וואָס דערגרייכט צו זיי פֿון דער גאַנצער אַרומיקער וועלט.

ווען יצחק־יונה פֿאַרשווינדט מיט די צוויי דייטשן אין טויער פֿון מאַגיסטראַט, וווּ עס איז אויך דאָס אַרעסט־הויז און די פֿורטקע פֿאַרמאַכט זיך הינטער זיי, גייען אַלע צוריק מיט אַראַפּגעלאָזטע קעפּ און מיט פֿאַרטריקנטע טרערן אין די אויגן, ווי מענטשן וואָס גייען־צוריק פֿון בית־עולם, וווּ זיי האָבן אַ נאָענטן, זייער אַ נאָענטן איבערגעלאָזט.

אויפֿן הימל האָבן זיך געבראַכן די וואַלקנס און פֿון צווישן די שפּאַרעס האָט אַרויסגעקוקט די לבנה, אַזוי ווי דאָס העלע אויג פֿון אַ ריז. געוואָרפֿן אַ בליק אויף גאַטס וועלט. באַלויכטן אויף אַ מאַמענט די שפיצן פֿון קלויסטער. באַהעלט אויף אַ רגע דעם וועג פֿאַר די אַרומגייענדיקע בראַנפֿן־מאַכערס און צוריק פֿאַרשווינדן. די וואַלקנס האָבן זיך ווידער צוגאַנדבאַהאַפֿטן.

18

פֿאַר טאַגס האָט זיך ס'שטעטל אויפֿגעכאַפּט פֿון שלאָף. בני נאָכט האָט מען געהערט טריט פֿון אַ סך מענטשן נעבן מאַגיסטראַט. שפעטער האָט דעם קאַמענדאַנטור־שרייבערס געליבטע געזאַלט דער־צוילן פֿאַר וועמען, אַז פֿון קרייז קלינגט מען כּסדר און דער טעלע־פֿאַן אין דער קאַבענדאַנטור רוט נישט פֿון צוויי אָן. אויף דער נאָכט נאָך האָט אַפֿילו דערצוילט איינער, וואָס איז געקומען פֿון וואַרשע, אַז מ'שמועסט דאָרט עפעס גאָר שטאַרק. נאָר וואָס מען שמועסט און וואָס מ'קלינגט האָט קיינער נישט געוואָסט. גענוג איז, אַז איבערוועקנדיק זיך זייער פֿרי און זעענדיק בשעת עפֿענען די לאַדנס, ווי דייטשן לויפֿן פֿון דער קאַמענדאַנטור צום וואַכמאַסטער און צוריק, און די פּנימער בני זיי זענען דערהיצט, האָט דאָס שטעטל גלייך דערקענט, אַז ס'איז עפעס נישט גלאַטיק... אין אַ

צען מינוט צינט זינען שוין אודאי האלב אינווינערס געווען אויפן מארק קופקעלעכוויז און געמאכט מיט די הענט, אזוי ווי אין יענעם טאג ווען איבערן מאגיסטראט און אין מארק האט זיך באוויזן די גרויס פֿאליענדיקע דייטשישע יום-טובֿ-פֿאָן און אויף דעם טויער איז געווען אויפגעקלעפט דער קאָמוניקאָט פֿון שלום מיט רוסלאַנד. איצט אָבער האָט קיין זאך נישט געגעבן צו מערקן, מיט וואָס עס איז. דאָס שטעטל זאָל זיך קאָנען כאַטש אָנשטויסן, וואָס ס'איז גע-שען. דער קאָמענדאַנטור-שריטבער, אַ יונגער דייטש אין ברילן, איז געלאָפֿן אַ פֿאַר מאָל איבערן מאַרק און האָט נישט געענטפֿערט אויף די פֿראַגעס, וואָס אַ פֿאַר האָבן אים געשטעלט. נאָך מער: ער האָט אָפֿילו זיך נישט אָנגעבייזערט אויף קיינעם...

מיט אַ מאָל קומט אָנצופֿאַרן דעם וואַכמייסטערס בריטשקע. פֿאַרנט זיצט דער דאָלמעטשער, וועלכער טרעבט-אָן מיט די צוויי פֿערד און אויף דעם הינטערשטן געזעס זיצט דער וואַכמייסטער מיט זיין געהילף. פֿאַר דעם מאַגיסטראַט שטעלן זיך אָפֿ די פֿערד אין דער וואַכמייסטער שיקט-אַרויף דעם געהילף זינעם איין וואַרט צו פֿרעגן:

— „פֿאַרען?“

— „פֿאַרען!“ — ענטפֿערט דער קאָמענדאַנט.

האַט דאָס בריטשקעלע גערירט צו יענעם געסל צו, פֿון וואָנען ס'פֿירט אַ שאַסיוועג גלייך אין דער קרניזשטאָט אַרנין. פֿאַרביי פֿאַרנדיק די קופקעלעך, זעען יענע ווי אין בריטשקעלע ליגן אָנ-געוואָרפֿן פֿאַרשיידענע פעקלעך, גרעסערע און קלענערע, און זיי בלייבן מיט אָפֿענע מיינער, נאָכקונדיק די אָפֿפֿאַרנדיקע דייטשן, און אין אַלעמענס אויגן צעוואַקסט זיך אַ פֿראַגע-צייכן און זיי פֿרעגן איינער ביים צווייטן:

— וואָס? וואָס???

דעמאָלט פֿאַרטאָן פֿון קאָליע-געסל אַ פּויעריש פֿורל און מאַ-טיי קשאַנזשעק, וואָס קומט ערשט פֿון דער באַן און דערציילט ניס,

אז אין דײַטשלאַנד איז אַ רעוואָלוציע און אַלע דײַטשן אַנטלויפֿן פֿון פּוילן.

— או ניך רעוואָלוציאַ אַ ציסאַרושאַ וויליושאַ זוטשילי זײַטראַג־נו... טיראַ וושיסצי נימצוי אומשעקאַיאַן זײַפּאַלסקי⁶⁵...

אַזוי ווי ער רעדט דאָ די ווערטער, וואַקסן-אויס ווי פֿון דר'ערד אַרויס חֲבֵרוֹת שקצימלעך. זיי כאַפֿן שטיינדלעך און וואַרפֿן נאָך דער שוין ווייטער אַפּפּאַרנדיקער בריטשקע. איין שטיינדל האָט דעריאָגט, געטראָפֿן דעם וואַכמייסטער אין די פּלייצעס אַרײַן און אַ צווייטס הינטן, אין ווענטל פֿון דער בריטשקע. די בריטשקע פֿאַרט אָבער ווייטער. דער וואַכמייסטער — צו מאַל נישט קיין בליק אויף צוריק. ס'האַט זיך געדאַכט, אַז ווי אין אַ חלום זיצט ער... נישט געשאַסן, נישט געשלאָגן, נישט געהייסן אַפּילו „פּעסט־נעמען"... די פֿערד האָבן נאָר אָנגעהויבן אַ ביסל שנעלער צו גיין און צוואַמען מיט דער בריטשקע צו פֿאַרלירן זיך פֿון אויג.

שטעטל האָט געגאַפֿט. וואָס איז דאָס? אין דײַטשן צו וואַרפֿן שטיינער?... יידן זײַנען שוין געשטאַנען מיט די גאַנצע גופּים — אַחוץ די קעפּ — אויסגעדרייט, גרייט צום אַנטלויפֿן... און יענער אויף דער בריטשקע — גאָר נישט... נישט אַנדערש — זיי האָבן די קעפּ פֿאַרלירן!!!...

מאַטיי האָט מיט זײַן ידיעה אויפֿגערודערט די גאַנצע שטאַט. זײַנען איצט אַרויס די קריסטן; מענער, פֿרויען און קינדער. די וואָס האָבן געקערט צו די פֿייער־לעשערס האָבן זיך אָנגעטאָן די געלע מאַרינאַרקעס מיט די מעשענע קאַסקעס און זיי האָבן זיך צעשטעלט איבער אַלע געסלעך צו היטן די אַרדענונג. פֿון די שקצים טיילן זיך באַלד אויס צוואַנציק מאַן, פֿון זעכצן ביז עטלעכע צוואַנציק יעריקע, און זיי מאַרשירן איבער דעם מאַרק צום מאַגיסטראַט צו און בלײַבן דאָרט שטיין אין אַ גלײַכער ריי, ווי די זעלנערס. מאַטיי זון, יאַנעק, אַ שגף פֿון אַ יאָר דרײַ און צוואַנציק,

⁶⁵ בײַ זיי איז אַ רעוואָלוציע, מ'האַט דעם קייסער וויליוש (ווילהעלם) פֿון טראַן אַראַפּגעוואַרפֿן... איצט אַנטלויפֿן אַלע דײַטשן פֿון פּוילן.

וואָס איז שוין געווען אין די לעגיאָנען, טוט אַכטונג, ס'זאל קיי־
 נער קיין איבעריקן ריר זיך נישט טאָן. און ווען ער זעט, אָז פֿון
 דעם שטיין וועט גאָר נישט אַרויסקומען, קלייבט ער אויס צוויי
 הויך געוואַקסענע און גייט מיט זיי אַרויף — ווי אַ דעלעגאַציע —
 אין דער קאַמענדאַנטור אַרײַן. אין אַ צען מינוט אַרום קומען זיי
 אַראָפּ מיט אַ מענגע ביקסן און שטילעטן, וואָס די דײַטשן טראָגן
 אויף די זנטן. יאַנעק טיילט באַלד אײַן די ביקסן, וועלכע אַ טייל
 נעמען אויף די לינקע אַקסלען און אַ טייל אויף די רעכטע... באַ־
 טיילט שוין אַלע, זינען עטלעכע ביקסן נאָך איבערגעבליבן. קומען־
 צו קלענערע, דרייצניעריקע און צוועלפֿיעריקע — גיט מען אויך
 זיי, וועלכע קאַנען מיט ביידע הענט קוים דערהאַלטן די ביקס...
 איצט האָט יאַנעק אַוועקגעמאַרשירט, איבערלאָזנדיק פֿיר מאַן
 — אַ וואַך פֿאַר דעם מאַגיסטראַט — און באַלד קומט ער צוריק
 מיט אַ פֿאַך, שוין אַן אַנדערע, וועלכע ווערט ערשט אַריינגעזעצט
 אין די גרויסע האַקן־רינגען איבער דעם מאַגיסטראַט־טויער. אָז די
 פֿאַך האָט זיך צעפֿלאַקערט, האָט די שטאַט דערוען ערשט... ווערט
 אַ געמורמל אויפֿן מאַרק. און די פֿאַך נעמט זיך פֿאַלבן, פונקט ווי
 אַ טיכל. איינער פֿרעגט ביים צווייטן:

— וואָס זינען דאָרט פֿאַר אַ „ליטערעס“⁶⁶ ?

— דאָס איז: פֿע, אַ, ווע.

— וואָס מיינט דאָס?

דאָס האָט קיינער נישט געטראָפֿן. ערשט אין אַ צײַט אַרום
 איז מען געווייר געוואָרן: „פֿאַלסקאַ אַרגאַניזאַציע ווויסקאַוואַ“⁶⁷.
 איצט זינען די פֿורן אַנגעקומען פֿון וואַרשע און די יונגען,
 וואָס האָבן שוין געוויסט פֿון דער נײַט, זינען באַלד אַרויס אויף
 דער גאַס. זיי האָבן זיך געדרייט אַרום דעם אויסגעשטעלטער
 „שרענגע“⁶⁸ און געקוקט מיט קנאה אויף די אַלע שקצים, וואָס
 טראָגן ביקסן און וואָס קומען שוין אויס אין זייערע אויגן גאָר

⁶⁶ אותיות. — ⁶⁷ פּוילישע מיליטערישע אַרגאַניזאַציע. — ⁶⁸ שורה.

נישט די אייגענע... פֿיפֿקע קאָן זיך גאָר נישט אַננהאַלטן. ער מוז שוין טאַקע צוגיין צום „דאָווידזע“⁶⁹, וואָס פֿירט אָן מיט דער ריי געביקסלטע, און זאָגן: „יאַנעק, דזי מי טאַקשוע שטשעלבע“⁷⁰... אַבער אַז יאַנעק ענטפֿערט אים גאָר נישט, ער איז עפעס גאָר פֿאַרנומען — ער זעט גאָר נישט פֿיפֿקען, ער קען גאָר נישט אַזעלכן... גייט פֿיפֿקע צוריק צו די זיניקע מיט אַ פֿאַרשעמט פֿנים...

די דייטשן האָבן געפֿירט אונטערהאַנדלונגען מיט די „זעל-נערס“ און ס'איז זיי פֿאַרזיכערט געוואָרן אַ רויק אַוועקפֿאַרן פֿון שטאָט... האָבן זיי זיך שנעל געמאַכט די פעקלעך און דער שרני-בער פֿון דער קאַמענדאַנטור, וואָס האָט געהאַט די וועש זינע בני אַ וועשין אויפֿן צווייטן עק מאַרק, איז געגאַנגען נאָך איר אין באַג-ליטונג פֿון אַ „זעלנער“...

שפעטער, אַרום מיטאַגצייט, זינען פֿאַרפֿאַרן אויפֿן מאַרק עט-לעכע „פֿאַדוואַדעס“⁷¹. זיך אַפּגעשטעלט בניים מאַגיסטראַט, זינען באלד אַרויסגעקומען אַלע דייטשן, זיך אויפֿגעזעצט אויף די וואַגנס און זינען אַוועקגעפֿאַרן אין דער אייגענער ריכטונג, וווּ ס'איז גע-פֿאַרן אין דער פֿרי דער וואַכמיסטער. אַ סטראַזשניק האָט זיי באַגלייט ביז אַ שטיק פֿון שטאָט אַרויס...

ווען די דייטשן זינען אַוועק, האָבן זיך די זעלנערס אַ לאַז געטאָן אין די צימערן פֿון דער קאַמענדאַנטור. יאַנעק האָט זיי אַבער אַפּגעהאַלטן:

— אפֿשר איז געמינעוועט...

זינען אַלע באלד צוריק אַראָפּ פֿון די שטיגן און אַרויס אין איין אַטעם פֿון טויער. אויף דער גאַס האָבן זיי ערשט פֿריי אַפּגע-אַטעמט. צוויי בלוז, פֿון די מוטסיקסטע, זינען אַרויף און געמאַכט אַ גרינטלעכע רעוויזיע אין אַלע צימערן. דערנאָך איז יאַנעק גע-וואָרן אויף קאַמענדאַנט פֿון שטאָט. ווי אַ קאַמענדאַנט האָט ער גע-

⁶⁹ אַנפֿירער. — ⁷⁰ גיב מיר אויך אַ ביקס! — ⁷¹ סעקוועסטרירטע וואַגנס.

פֿונען פֿאַר גייטיק אַרויסצוגעבן אַ באַפֿעל: „אַלע זאָלן זיך צעגייין אַהיים, מ'זאָל ניט שטיין אין קיין קופּקעס. מ'זאָל היטן די אַר-דענונג!“ האָט זיך אָפּגעליידיקט דער מאַרק און שטעטל איז גע-קומען עפעס אין אַ וואַקלעניש אַרײַן. מ'האַט נישט געוואָס וואָס צו טאָן און וואָס צו ריידן.

ס'האַבן זיך גענומען טראָגן קלאַנגען פֿון פֿאַרשיידענע שטעט — גאַר נישט קיין פֿריילעכע קלאַנגען — — — — —

... האָט מען זיך צונאַנדגעקליבן אין די שטובן און אַרויס-קוקנדיק דורך די פֿענצטער און דורך די טירן פֿון די געוועלבן האָט מען געוואָרט. זען וואָס שפעטער וועט זײַן. די שמוגלערס זײַנען אַלע געזעסן בײַ פעלטן אין שטוב און פֿאַנטל האָט זיך גע-היצט:

— וואָס? — זאָגט ער — פֿאַרן און צולייגן געלט נאָך צו די יאַודעס? 'עט מע זיך אויסרוען אַ ביסל. אונטערוואָרטן אַ וואָך אָדער צוויי, דערנאָך 'עט מע שוין זען.

איך האָב מורא גאַר — רופֿט זיך אָן קאַפּל — מ'זאָל שוין פֿאַרשפּאַרן אין גאַנצן צו פֿאַרן. וואָס 'עט מע דאָס שמוגלען? אַלץ ווערט דאָך בחצי חינם...

האַט זיך גרונם צוגגעטשעפעט צו פֿיפּקען ווי אַ נוגל⁷².
— אַ ברעכעניש אין דײַנע אויגן אַרײַן! — האָט ער געזאָגט — פֿיפּקעלע, נו?...

האַט פֿיפּקע אַנגעזען, אַז דער „נוגל“ וועט אים נישט אָפּ-לאָזן, און ווידער לוינט עס אויך נישט: „וואָס 'עלעמ מעך אַרומ-שלעפּן? ... און ער טוט אַ רוף-אויס:

— גרונם שלעפּ, מאַך אַ חתונה, פֿון מײַנעט וועגן אַפֿילו הײַנט! און גרונם, וואָס אַן אַנדערש מאַל וואַלט זיך פֿיפּקע שוין גע-מעגט אָפּגעזעגענען פֿאַר דעם קאַמפּלימענט, מיט וועלכן גרונם

⁷² נוגל (וואָס שניידט זיך אַרײַן אין פֿלייש).

איז באַקרוינט פֿון שטעטל, האָט איצט גאָר פֿאַרהערט דעם שלעפּ
און ער האָט זיך געטראַכט: „בל-זמן ס'אָנזן איז הייס, קלאַפּ, ברור
דער!?!“... נאָר די פּשיאַטשעלעס האָבן געשאַקלט מיט די פֿוטערנע
קעפּ און יענקל האָט זיך אַפּילו צעלאַכט:

— פּגירה אין זיי... הינט... אַ חתונה... כּי, כּי, כּי...

אַבער גרונם האָט די ווערטער, יענקלס, אויך נישט געהערט.
צו ווייל ער האָט זיי פֿאַרהערט, ווי פֿינפֿקעס שלעפּ, אָדער ווייל
ס'איז שוין נישט געווען פֿון אים קיין זכר אין שטוב? ער איז
איצט געלאַפֿן פֿון איין מחותן צום אַנדערן. און די שוועסטער זיי-
נע, רייטשע, האָט זיך אויף אַן אמת גענומען מכין זיין אויף איר
חתונה... נאָר פּיניע איז געבליבן שטעקן אין דער מיט. די איצ-
טיקע צייט האָט אים צוגעקוועטשט אין גאַנצן און ער איז געבליבן
ווי אַ שיף אין מיטן וואַסער, וואָס מען האָט פֿון איר צוגענומען
דעם רודער. וווּ האָט איר איצט אַ פּיניע? וווּ הערט איר גאָר פֿון
אים אַ קלאַנג? שלעכט מיט פּיניען! אַן אַנדערש מאַל ביי אַזעל-
כע געשעענישן, וואָס וואַלט ער עס אַליץ אויסגערגערט... דאָס
שוואַרציאַר האָט אים דעמאַלט, אין טעאַטער, אַרײַנגעגעבן דעם
געדאַנק פֿון זאַליץ קויפֿן... וואָס האָט ער עס געדאַרפֿט צו האָבן
נייטיק אין טאַפּ אַרײַן? ס'פֿעלט אים אפֿשר זאַליץ? האָט ער געמאַכט
אַ שותפֿות און טאַקע ווידער אַ מאַל מיט מעכלען... האָט ער מעכ-
לען געשיקט אין אַ שטאַט אַרײַן קויפֿן פֿאַר אַ טויזנט מאַרק זאַליץ
און ער אַליין, פּיניע, איז געבליבן אין דער היים, אויסזוכן אַ סוחר,
וואָס זאָל באַלד צונעמען די סחורה, אַזוי ווי זי וועט נאָר אַנקומען.
ניכט וואַלט ער געווען געפֿאַרן און יענער דאָ געבליבן!... נאָר באַ-
שערט געווען עגמת-נפֿש מיט היזק, און אַז צווישן אים מיט מעכ-
לען זאָל עס ווערן אויס — אין גאַנצן אויס. ווער איז דערין שולדיק
געווען? ווי קאָן מען זאָגן? מעכל האָט געקויפֿט דאָס זאַליץ ביי אַ
יידן אַ סוחר, וואָס האַנדלט מיט דעם שוין פֿון צענדליקער יאָרן,
נאָך פֿון פֿאַר דער מלחמה. נאָר דער סוחר, ביי וועמען פּיניע ווי-

דער האָט גענומען האַנטגעלט, האָט באַלד ביים אַראָפּנעמען די זעקלעך שוין געזאָגט:

— מיר דאַכט זיך, אַז פֿון דעם זאָלץ שפּירט מען עפעס...
 — וואָס רעדט איר? — האָט דעמאָלט געזאָגט מעכל — דאָס איז זאָלץ, שוין איין מאָל זאָלץ! דאָס איז... מ'זעט עס גאָר נישט...
 נאָר ווען אַלע זעק זענען שוין געווען אַראָפּגעלייגט אין קע-
 לער אַרײַן און דער סוחר האָט אויפֿגעטרענט אַ זאָק און פֿאַרזוכט,
 האָט ער אויסגעשפּיגן:

— נאַפֿט! ס'שטינקט דאָך פֿון נאַפֿט!
 — מעכאַלע! — שרייבט ער אויס, פיניע, פֿאַרזוכנדיק — וואָס האָסטו געקויפֿט?

האָט מעכל גאָר נישט געוואָסט, וווּ ער איז אין דער וועלט. ער האָט פֿאַרזוכט איין מאָל, נאָך אַ מאָל, אַז פֿון דעם שטאַרקן נאַפֿט-
 ריח איז אים שיער די גרינע גאַל איבערגעדרייט געוואָרן.
 — וואָס איז דאָס? — זאָגט ער — איך ווייס דאָך פֿאַרט, אַז עס באַדאַרף זײַן גוט זאָלץ...

און ער, פיניע, איז שוין געווען אַרײַן אין זײַן מדרגה. ער שוויצט, רוקט זיך דעם הוט און פֿאַנטאַנדלט ⁷³:

— איכיל... — מאַכט ער אַן אַן אַטעם — איין מאָל פֿאַר אַלע מאָל... ווען יעדן מאָך מיט דיר שותפֿות, האָב איך אַזוי... נאָר איצט עט עס נישט אַזוי טרוקן אָפּגיין... וואָס מיינסטו דאָס מיט דיר?

און ער כאַפֿט אַן מעכלען אַרום האַלדו, גאָר נישט אויף קיין שפּאַס... קוועטשט אים. דריקט אים, אַז יענער נעמט שוין פֿאַר-
 גלייזן די אויגן, און די צונג קריכט פֿון מויל אַרויס, ווערט לעב-
 גער... ווערט ברייטער... און דאָס פנים ווערט אים אַנגעלאַפֿן... און ער נעמט זיך שוין וואַקלען אויף די פֿיס... ווער ווייסט, אויב פיניע וואָלט נישט דאָ געוואָרן אַן אמתער רוצח, וואָרעם ווי ער האַלט און דישיעט אַזוי יענעם, ווערט אים אַליין דאָס פנים אַלץ רויטער

⁷³ רעדט אונטער דער נאָז.

און פֿון די אויגן קוקט אים גאָר אַרויס אַ גרויסע פֿרייד... עפעס אַ טיפּול איז פּיניע געוואָרן. וואָרעם אָן אמתער חשק איז אים באַ פֿאַלן צו זען, ווי ס'גיסט זיך יענעמס בלוט פֿון אונטער זיין האַנט אַפֿיר... אַצינד איז פּיניע שוין ווינט אַוועק! שטעקן, ברענען, ריטן די פֿעל מיט די אָדערן צוזאַמען וואַלט נאָך פֿאַר אים ווייניק גע- ווען... ווען ס'לויפֿט נישט צו דער סוחר און ריטט נישט אָפּ דעם קרבן זינעם, וועלכער איז ערשט נאָך גוטע עטלעכע מינוט קוים געקומען צו זיך... אַט אין אַזאַ לאַגע האָט זיך דאָס געפֿונען פּיניע, ווען ס'איז פֿאַרגעקומען די גרויסע איבערקערעניש אויף דער וועלט. פֿאַרטאַגס איז ער גלייך מיט אַלע אַרויס אויף דער גאַס. דערנאָך, אויף דעם באַפֿעל פֿון יאַנעקו, אַרײַן אין שטוב. אָבער ער גייט-אַרום מיט אָן אויפֿגעשטעלטן קאַלנער. און אין שטוב בײַ זיי זינען אויך דאָ נאָך עטלעכע יידן, וואָס שמועסן און שרעקן זיך עפעס „פֿאַרן ווינטער“. און פּיניע? פֿון אים הערט מען נישט קיין פּיפּס...

פּלוצלינג איז אין שטעטל געוואָרן אַ רעש. דער נײַער קאַמענ- דאַנט איז געווען אין קאַזע און, אויספֿרעגנדיק די אַרעסטירטע, פֿאַר וואָס די דײַטשן האָבן זיי אַינגעזעצט, האָט ער עטלעכע באַ פֿרײַט. צווישן די באַפֿרײַטע איז אויך געווען יצחק-יונה, וועלכער איז אַהיימגעקומען, ווי איינער וואָס מ'האַט אים אין דער לעצטער מינוט אַראַפּגענומען פֿון שטריקל...

איצט האָבן אַלע אַינגעזען, אַז גאַטס פֿינגער איז געווען דע- רינען, וואָס דער וואַכמיסטער האָט בײַ נאַכט נישט געוואַלט צו- נעמען די טויזנט מאַרק, וועלכע מ'האַט אים געשטופּט אין דער האַנט אַרײַן... האָט מען דורך איין נאַכט פֿאַרדינט טויזנט מאַרק... האָט זיך ס'שטעטל אַינגערױקט אַ ביסל נאָך יצחק-יונהס באַ פֿרײַנג. מ'האַט אָנגעהויבן צו האַפֿן, אַז עס זינען שוין אַוועק די צײַטן פֿון שטראַף, פֿון אַינגעזען, פֿון רעקוויזיציע און פֿון נאָך, נאָך אַ סך אַזעלכע פּורעניותן... זינען אַוועק, פֿאַרשווינדן און — גע- וואַלט גלייבן, אַז זיי וועלן זיך שוין מער נישט צוריקקערן...

19

ערשט זינען זיך אַלע צונויפֿגעקומען צו פֿיפֿטען אויף דער חתונה. עס זינען געקומען, אַחוץ איין יודלעך, וואָס איז נישט געווען, אַלע בראַנפֿן־מאַכערס, אַנהייבנדיק פֿון בעדער און עג־דיקנדיק מיטן קליינעם משהלע, וואָס איז געבליבן אַ פֿאַרבענקטער. די „אַמעריקאַנערין“ קאַן ער אַלץ בשׁוים אויפֿן נישט פֿאַרגעסן. ער האָט געחלומט וועגן איר, ער האָט געזיפֿצט און אין געדאַנק האָט ער אַלץ באַדויערט: „ער איז דעך שוין געווען גאַר נאַענט... נאָך אַ טאַג... נאָך צוויי...“ עס זינען געווען זיפֿמאַכערס, וואָס דער גרעסטער טייל פֿון זיי זינען חסידים, אמתע חסידים... נאָר מיט פֿיפֿטען וויל מען נישט אַנהייבן... עס זינען געווען פֿיפֿטע קאַלע־געס, ווינטער פֿון גרונמס וויבס זינט — אַלע שוויסטערס, וויפֿל זי האָט אין דער משפּחה. קצבֿים זינען אַרײַן מיט האַק־און־פּאַק. עס האָבן זיך אויך אַרויסגעזען אַ פֿאַר בכֿודיקע באַלעבאַטימס, וואָס געהערן זיך אָן קרויבֿישאַפֿט. די אַנזעעוודיקסטע געסט אָבער זינען געווען פֿאַנטלס און פעלטעס חברה, וואָס יעדער פֿון זיי איז געווען משכּמו ובעלה, אַחוץ פֿאַנטלעך. אויך זייער דיבור האָט זיך געהערט אַרום טיש און נישט איינער פֿון די שוואַכע באַלעבאַטימ־לעך האָט זיך געטראַכט: „וואָס פֿאַר אַ מין געזינטעניש...“ פֿיפֿטע, דער חתן, זיצט זיך אויבן אָן אין אַ טוכן היטעלע, וואָס ווינקט־אַראָפֿ פֿון זיין שפיץ קאַפּ, און זעט־אויס גאַר ווי די שכינה וואַלט אויף אים גערוט... אַפֿילו איטשל אַליין קאַן אים גאַר נישט דער־קענען. אַרום לאַנגן טיש זיצן די געסט און רייכערן די פּאַפֿיראַסן, ווער ס'איז אַ רויכערער און ווער נישט. וואָרעם ס'קאַסט דען עפעס? פֿאַר דעם חתן שטייען זיי, די פֿינע פּאַפֿיראַסלעך אין אַ גרויסער פּודלע און אַ מחיה פֿאַר קליינ־וואַרג. יעדע מינוט לויפֿט אָן אַנדע־רער צו, כאַפּט־ארויס אַ פֿאַר פּאַפֿיראַסן און אַנטלויפֿט מיט זיי צום ווינקל, וווּ עס שטייען די יידן. פֿון די חברות מיט טעלערס אויף

נדבֿות. דער בלינדער גרונם דרייט זיך אַרום מיט אַ גרויסער טאַץ און, אויב ס'קומט־אַן אַ פֿרישער גאַסט, טראָגט ער אים אַקעגן אַ שטיק לעקעך, וואָס די פּלה אַליין האָט געבאַקן, און אַ גלאַז בראַנפֿן.

— טרייניק, ברידער! — זאָגט ער — טרייניק צום חתן!

קומט־אַן דער אַלטער שניקע אין אַן אַלטער טיכענער זשופּיצע, וואָס איז שוין מער ענלעך אויף אַטלאַס פֿון גלאַנציקייט, אין דעם גרויסן סאַמעטענעם הוט מיט דער ברייטער דענקע און מיט אַ רוי־טער פֿאַטשיילע אַרום דעם האַלדו. און בני דער טיר נאָך רופֿט ער אויס:

— מזל־טובֿ! זאָל זיין מיט גליק!

— מיט גליק זאָלט איר לעבן! — ווערט געענטפֿערט.

דערנאָך באַוונין זיך די צוויי נישט צעטיילבאַרע, אַברהמטשע וועלוולס און בערטשע. ביידע זינען שוין גוט שיכור, וואָרן בניִם געלן עליע האָבן זיי שוין גאַנצע צוויי פֿלעשלעך אויסגעליידיקט. בערטשע גייט אַזוי ווי אַ האַלבע לבֿנה. נאָר צוקומענדיק צום חתן, גלייכט ער זיך אויס, טוט אַ זבענק פֿינפֿקען איבער דער פּלייצע און שרייט־אויס:

— פֿינפֿקע, אַ צעזעצעניש אין דינע פֿיס אַריין! כאַפּסט שוין

הינט „כאַסלער־ו“?⁷⁴

ווערט אַ רעש צווישן די באַלעבאַטישע מענטשן; וואָס איז דאָס גאָר — אויף אַ ייִדישער חתונה „כאַסלער־ו“! דער שוואַרצער בערל פֿילט זיך אַ ביסל שולדיק קעגן זיי, וואָרן ער אַליין איז דאָך אויך אַ שמוגלער, אַ פֿירמענטש... וויל ער פֿאַרגלעטן אַ ביסל די ערשטע חוצפה. שטעלט ער זיך אויף און ציט־אויס אַ האַנט צו פֿינפֿקען:

— חתן, ס'זאָל זיין מיט מזל און הצלחה! צ'זאָלט ענק ביידע

עלטערן אין עושר און אין כבוד!

פֿאַרשעמט זיך פֿינפֿקע מיט זינעם אַ פּשיאַטשעל. אַט איז אַ ייד... אַ ייד ווינטשט אים... כאַפּט ער אַ שטיק קוכן פֿון גרונמס

⁷⁴ (שפּעט־לשון) אַ חתונה.

טאָן אַרויס און כאַטש בערל האָט קוים-קוים די ליפּ פֿון אויבן
אוינגענעצט, רוקט ער אים צו דעם קוכן און ער נעמט אים גאָר
מיט אַ מאָל צו אירצן:

— נאַט! נאַט! — זאָגט ער — פֿאַרבניסט אַ שטיקל קוכן...

— נו, ברידער, טראַסקע-אַרנין! — דרייט בערטשע איבער
דאָס גלאָז און פֿאַרכלישעט ⁷⁵ זיך. אויסגעפֿאַרסקעט, און אויסגע-
גאַסן און אַנגעפֿר-ר-וטעוועט אַזוי ווי אַ פֿערד, נעמט ער אַבֿרהם-
טשען זייער ליבלעך אַרום האַלדז און פֿאַרבניסנדיק לאָזן זיך ביי-
דע אין דער אַנדערער שטוב אַרנין. דאָרט, אין דער צווייטער שטוב,
איז איצט לעבעדיק, ברוך פֿלייטניק בלאָזט מיט אַלע כוחות. עס
דאַכט זיך, אַז די באַקן וועלן אים באַלד אויפֿפֿלאַצן. צאָדקע מאַ-
לאָזש, וואָס האָט געדינט פֿאַר ניקאָלאַיען, שטייט בנים באַס און דער
הויכער איצקע, דער קברן פֿון שטעטל, פֿאַטשט מיט צוויי בלאַ-
כעס ⁷⁶, וואָס פֿאַרהילכן און פֿאַרטויבן, אין טאַקט פֿון דער מוזיק.
ס'טאַנצן מיידלעך, וועלכע פֿאַרטשעפען זיך אַלע וויילע בני די
אַרויסגעשטעקטע פֿיס פֿון די אַלע ווייבלעך און מיידלעך, וועלכע
שטייען אַרום-און-אַרום געפרעסט, אָדער זיי קלאַפֿן זיך אָן בני
די אַרויסגעשטעקטע באַקעס פֿון דער גראַבער חנה, אַ יידענע ווי
אַ פֿאַס, וואָס מאַכט פֿול די גאַנצע שטוב. אַט שטייט זי, דאַכט זיך,
אין דער מיט פֿון אַ רעדל און אַרום קאָן מען קיין שפּילקע צו
דרייער נישט וואַרפֿן. אָבער זי — מיטן בליק געפֿינט זי זיך שוין
אין ווינקל, בני דער פֿלה, וועלכע גייט אַנגעהאַנגען אַ ווייסן שליי-
ער אויפֿן קאַפּ — און זי פֿרעגט עפעס בני דער קאַפּילעכע און בני
גליקען, וואָס שטייען אויף ביידע זיטן פֿון די ברענענדיקע ליכט,
מיט די הענט אויף די באַקעס און מיט אַזאַ שמחה, ווי זיי וואַלטן
אַן אייגן קינד צו דער חופּה געפֿירט... היינט זינען אַלע מחותנת-
טעס! די פֿלה — אַ יתומה, נעבעך... נישט קיין טאַטע, נישט קיין
מאַמע... גרונמס ווייב טראַגט-אַרום, ווי איר מאַן דאָרט בני די מאַנס-

⁷⁵ פֿאַרכלינעט זיך, צעגיסט זיך. — ⁷⁶ בלעכן.

לינט א גרויסע טאָץ מיט שטיקלעך קוכן, נאָר בראַנפֿן האָט זי זיסן
און זי טיילט־אַרום קליינע גלעזעלעך. אַ יידענע — אַ פֿול גלעזל;
אַ מיידל — אַ האַלבס נאָר... אַפּגעטאַנצט, אַפּגעפּאַלקעוועט, אַפּגע־
וואַלצעוועט, שטעלן זיך אַוועק די מיידן מיט די רויטע ווי אויס־
געפּאַטשטע פּיסקעס און זיי קוקן צו די פֿרישע פּאַרלעך, וואָס
טאַנצן איצט אויף זייער אַרט. אַט צווישן די מידע און דערשוויצטע
מיידלעך „אַרבעט“ איצט אורקע... ער איז פּונקט ווי די גראַבע
חנה, נאָך פֿלינקער... אַט איז ער אין איין ווינקל און אַט שווימט
ער אַרויס צווישן אַ פּאַר מיידלעך אין ווינסע געפּרעסטע קליי־
דער... ער לויפֿט־אַרום, ווי אַ טכויר צווישן הינער. טייל מיידלעך
כאַפּן אים אָן, נעמען אים פּאַטשן און רינגן ביי די אויערן, אָבער
ער שטופּט זיך צו זיי מיט דער גראַבער וואַטענער קורטקע און
מיט דעם פֿאַטערס שטיוואַליעס, אַז די מיידלעך רוקן זיך באַלד
אַפּ פֿון אים, מורא האַבנדיק פֿאַר די קליידער און פֿאַר די ווינסע
לאַטשן. אָבער אַזוי ווי זיי קאַנען נישט ווייט זיך אַפּרוקן, מחמת
ענגשאַפֿט, האַלטן זיי שוין פֿאַר גלייכער צו לאַזן זיך אַ טשעפּ
טאָן... פּלוצלינג דרייען אַלע מיידן אויס די קעפּ צו דער טיר פֿון
די מאַנסלינט און אַ געזשומערני ווערט צווישן זיי, אַז ברוך פֿלייט־
ניק מוז נאָך שטאַרקער אַנבלאַזן די באַקן און איצקע קברן מוז
פֿאַרבּייסן מיט די ציין פּאַטשנדיק מיט די בלאַכעס — מ'זאַל זיי
הערן.

— אוי, מ'עט טאַנצן „הערן און דאַמען“... „הערן און דאַמען“
'עט מע' טאַנצן!...

אַבֿרהמטשע וועלוולס ווינקט צו אַ גאַנצער באַנדע מיידן אין
רויטע בליזקעס, נאָר בערטשע באַלאַמוטשעט נישט. ער כאַפֿט־
אַרום דעם פּסחדיקן ווישניק, וואָס שטייט צום נאַענטסטן פֿון אים,
און ער טאַנצט שוין מיט איר. ער קוקט גאָר נישט אויף דער מו־
זיק, וואָס שפּילט איצט אַ וואַלס. ער זינגט זיך אַליין גאָר און
קלאַפֿט־צו מיט די שטיוול, דרייענדיק זיך מיט איר אין אַ רעדל,
בשעת די באַקן פֿון דעם פּסחדיקן ווישניק בליען און רויטלען

זיך און בניטן זיך אין די פֿארבן גאַר שנעל, אַז קיין מאָלער וואָלט נישט געקאָנט באַווייזן קיין פֿאַרב אַנצושטעלן... האָבן שוין אָפּגע־טאַנצט אַלע צו איין מאָל, צוויי מאָל, דריי מאָל. בערטשע פֿליט אָבער נאָך אַלץ אַרום מיט איר. און ווער ווייסט צי דער פּסחדיקער ווישניק וואָלט נישט אַרויס פֿון זינע הענט אַ טויטער, וואָרן אַזוי ווי די רויטקייט האָט זיך אַנפֿאַנגס געשטאַרקט וואָס אַ מאָל מער, ביז ער האָט דערגרייכט די העכערע מדרגה, אַזוי וואָלט מען געקאָנט אַ ליכט אַנצינדן בני איר פנים. האָט זי אָבער אַנגעהויבן צוריק צו בלאַקירן און בלאַס ווערן, ביז זי האָט זיך גענומען בלויען, דער־נאָך גרינען, דערנאָך געלן — און ווען בערטשע טוט זיך נישט אַ פֿאַרהאַק בני חנהס אַ באַק און פֿאַלט נישט אום מיטשלעפּנדיק אויך די פֿאַרטנערקע זינע, ווער ווייסט וואָס פֿון רויטן ווישניק וואָלט געוואָרן. אַט דעמאָלט האָט זיך אורקע אַ רוק געטאָן פֿון ווינקל, וווּ ער האָט זיך נאָר וואָס געפֿונען, און אַננבייגנדיק זיך מיטן קאַפּ געמאַכט אַ וועג זיך, ביז צום רעדל טענצערס, ביז צום „פּסחדיקן ווישניק“...

בני די מאַנסלֿיט איז איצט אויך לעבעדיק, יונגען נעמען־צוואַ־מען אַ „סקלאַדקע“⁷¹ אויף עטלעכע פֿעסלעך ביר און יידן, שמשים פֿון חברות, שטעלן אויף זייערע טעלערס קוויטלעך פֿאַר הכנסת־כלה, הכנסת־אורחים, תּלמוד־תּורה, ביקור־חולים, חברה קדישאַ און נאָך אַ סך... יונגען ווערן דערהיצט פֿון דעם בראַנפֿן און ביר, שטעלן זיי זיך אויף, קריכן־אַריבער דעם טיש און גייען־אַרין „צו די פֿרויען“ — טאַנצן עלטערע חברה־לֿיט, פּשיאַטשעלעס, שטעלן זיך אויך אויס בני דער טיר, אַרַינקוקן, זען ווי ס'גייט־צו. בנים חתן זינען געבליבן אין גאַנצן צוויי בחורים: איטשל און מענדל. פיניע גרעגער איז אַפֿילו אויך דאָ אָבער ער איז נישט אין רעכע־נונג... אַבֿרהאַמטשע וועלוולס, וועלכער קומט אַרַינצולויפֿן אַ שמעק טאָן אויף אַ פֿאַר מינוט, וויל נישט אַנדערש ווי נאָר אַז פיניע זאָל

⁷⁷ זיך צונויפגעלייגט (מיט געלט).

אויך אַרײַנגיין טאַנצן... נעמט ער אים אָן פֿאַר די אַקסלען, הייבט אים אויף און וואַרפֿט אים אַרײַן אין גאַנצן געדראַנג פֿון נקבֿות און מאַנסלײַט. פֿיניע הייבט שוין אָן אויף גיך שלינגען די ווערטער: איפֿל, איפֿל.. אָבער אַ פֿאַר מײַדן נעמען מיט אים רײַדן וועגן דער ביבליאָטעק און פֿרעגן:

— זאַגן זי נאָר, מאַרגן דאַרף זײַן אַ פֿאַרזאַמלונג?
און דעם „יאַפּאַנטשיקס“ ווייב, פֿון אַ יאָר עטלעכע דרייסיק,
אַ פֿריילעכע, אָן אַנקינדערדיקע, קראַצט אים מיט אַ פֿינגער אין
האַלדז:

— פֿינטשע — זאַגט זי — ווען וועט שוין זײַן בײַ דיר אַ
חתונה?...

לאַכן די מײַדלעך און זיי זוכן אַן אָרט, וווּ די קעפּ צו פֿאַר-
שטופֿן, איינע נאָר מאַכט אַן ערנסטע מינע און פֿאַכענדיק זיך מיט
אַ פֿאַכער פֿרעגט זי אים:

— כ׳בעט איהן, זי זענען שוין אַ חתן?

דאָס רופֿט שוין אַפֿילו צווישן יונגען אַרויס אַ געלעכטער, וואָס
פֿליט און קנפֿלט זיך צום חתן אין שטוב אַרײַן, אַ סיגנאַל אַז דאָ
איז שוין איין מאָל פֿריילעך. זיצט ער, דער חתן, און הינטערן טיש
הייבט זיך אים אַ פֿיסל און אַ שטאַרקער חשק נעמט אים אָן צו
טאַנצן. אָבער נישקשה, פֿיפֿקע, אַז ער וויל, קאָן זיך אָן עצה געבן
מיט דעם יצר-הרע. ער טוט נאָר אַ צי מיטן שפיץ נאָז און מיטן
מױל, אַהין און אַהער, און ער הערט שוין גאָר מיט כּוונה דעם
שמועס, וואָס ייִדן פֿירן מפּוח משיחס צײַטן...

צווישן די פֿרויען לעבן גאָר אויף די יונגען, אַלע, אַלע זענען
שוין דאָ און מירקע, די אַדעסעריין, האָט זיך אויך ערשט נישט
לאַנג באַוויזן. פֿליט נעבן איר פֿאַרבני אורקע, גיט ער איר אַ פעטשל
אויף אַ ווייך אָרט און, אַז זי בייזערט זיך נישט אָפּ, זאַגט ער איר:

— מירקע, זי האָבן אַ גראַבן...

און אַז זי לאַכט גאָר, שטעלט ער זיך אָפּ נעבן איר, ריכט
מיט זײַן האַנט איבער איר קלייד און די צונג קריכט אים פֿון מױל

אַרויס ווידער, ווי דעמאָלט, ווען דעם טאַטנס אָגער האָט נאַכגע-
יאָגט די קאַבילקע...

— פֿיפֿקע, אַ פֿייער זוכט דײַך! קום-אַרײַן טאַנצן! — הערט זיך
פּלוצלינג בערטשעס קול — די מאַטייעכע איז דאָ!
פֿאַרשעמט זיך ווידער דער חתן, ווערט בײַז און רופֿט צו הילף
איטשלען.

— גײ — בעט ער אים — און זאָג אים, אַ די כּאַלערע זאָל
אים דערדישען! אַ פֿייער אין זײַן מאַמען אַרײַן...
גײט איטשל אַפֿיר און ער שרײַט-אַרײַן אין דער צווייטער שטוב:
— בחורים! ווי לאַזט מען עס עפעס איבער אַ חתן אַליין? בחור-
רים, קומן-אַרײַן!

רײַסט-איבער לײביטשל זײפֿן-מאַכער, אַ יודל אין אַן אַטלעסע-
נער קאַפּאַטע פֿון טאַטן צי פֿון זײַדן נאָך, דאָס געשפרעך וועגן
משיחן און ער ווענדט זיך צו אַהרעלען.

— דו האַסט אַ פֿינגעם זון! — זאָגט ער — אַ לײטישער יונג!
ווערט אַהרעלע פֿול מיט גאָר אַ גרויסן שטאַלי, שטעקט ער
אַרײַן די האַנט אין דער בוזעמטאַש, וווּ ס'ליגן פּאַפֿירן, נאָך אַחוץ
די וואָס דער זון זענער טראַגט-אַרויס, און איז שוין גרײט אַנ-
צוהײבן אויף ס'נײַ די מעשׂה פֿון קאַמענדאַנט, וועמען עס האָט זיך
צערײַסן דאָס שײַנעלכל... דאָ ווערט אַבער אַ גרויס גערודער פֿון
די יונגען, וואָס קומען אַלע אַרײַן נישט חלילה, אויף איטשעלס רוף,
נאָר ווייל ס'איז פּונקט געקומען צו גײן אויך די גאַנצע פֿאַרוואַל-
טונג פֿון דער ביבליאָטעק, אויף וועלכער מ'האַט זיך שוין נישט
געריכט.

פֿאַררײַסטן אַלע יידן די קעפּ און קוקן מיט אַפּשײַ אויף די פּאַר
יונגע לײַט אין די קאַפעליושן, וווּ זײ זעצן זיך באַלד אַוועק און,
טועם זענענדיק עפעס און ווינטשנדיק עפעס דעם חתן, נעמען זײ
זינגען לידער. אַ טײל באַלעבאַטים געפֿעלט עס — זינגען זײ מיט
די מעלאָדיעס, וועלכע זײ לערנען זיך באַלד אויס. דערנאָך צעלאָזט
זיך ערשט איטשל און ווײַנט וואָס ער קאַן און אויף אַבֿרהאַמלס באַ-

פֿעל הייבט ער אויך אָן צו „דיקלימירן“, פֿון וואָס די יידן אין די סאַמעטענע היטלעך קוועלן גאַר אָן און לעקן די פֿינגער. אַזוי גע-
דויערט עס ביז עס קומט-אַרנין „דאָס לעבעדיקע ידל“, וואָס
שטעלט זיך אַרויף אויף אַ בענקעלע און נעמט באַזינגען דעם חתן
מיט אַזאַ „מאַראַליש“ קול, אַז אַלעמען ווערט טרויעריק אויף די
הערצער, און די וויבער, וואָס שטייען איצט אַלע אין דער טיר,
ווישן די אויגן מיט טיכלעך און כליפען הויך אויף אַ קול.

— „אוי, חתן, חתן, דיין לעבן אויף ווינטער שטייט פֿאַר דיר
בלינד. און דיין לעבן ביז היינט איז דאָך פֿול געווען מיט זינד...“
אַזוי באַזינגט עס פֿאַקען דער ברחן, וועלכער ווייסט שוין אויף
וועלכן וואָרט צו לייגן דעם טראַפּ, אויסצוצייען לאַנג, מיט אַ
קנייטשעלע, מיט אַ כוונהלע און מיט אַ קוועטש... ווערט קאַלעמיטנע
היינטער די געווענטענע העמדער און אונדזערע ליינט הייבט עס אָן
פֿאַרצוקומען, ווי זיי, נאָר זיי, זינען עס שולדיק אין אַל דאָס
שלעכטס, וואָס עס טוט זיך אַפּ אויף דער וועלט... אַט אַזאַ לייבישל
— וואָס איז ער אין גאַנצן? אַ שטרויעלע... איין בלאַז... און דו?...
דו... „יאַ, יאַ, אַ מלחמהלע האַסטו... אַ שמוגלען... און 'עסטו ניש'
וועלן, טאַ וואָס 'עסטו ברודער טאַן... אויפֿעסן די פֿאַר מאַרק, צו-
זאַמען מיט די פֿערד 'עסטו אויפֿעסן“...

אוי, חתן, חתן, דער מענטש איז דען
אינגעשטעלט יעטוועדע מיניט
צו פֿאַרלירן זיין לעבן,
צו פֿאַרגיסן זיין בליט!...

הי, הי, הי!... ווער נאָך ווייסט עס אַזוי ווי זיי?.. ווער נאָך,
ווער נאָך?... זינען זיי דען נישט געווען יעדע מינוט אינגעשטעלט...
און האָט „ער“ דען נישט געטאַן, וואָס זיין האַרץ האָט געגלוסט?...
עד, דער דייטש?... און ערשט? און איצטער? און ווינטער? וואָס
'עסטו טאַן, ברודער? אויפֿעסן די עטלעכע מאַרק, מיט די פֿערד
צוזאַמען?...”

מענדלען כאפט נאך אן פֿון ציט צו ציט א ווייטיק ערגעץ דאָרט אין קאָפּ, אָבער ער שפּירט, ווי ער ווערט קלענער מיט דער ציט. יא, ער ווערט געזונט. א, ער האָט שוין א סך מאָל געקלערט וועגן די „זאָכן“... וואָס האָט ער עס נישט איבערגעטראַכט דע- מאַלט, אין וואַרשע? איצט, איצט זעט ער ערשט אַינן וויפֿל זינד, אַ! וויפֿל זינד עס ליגט עס אין זיין קאָפּ, דאָרט וווּ די געדאַנקען ווערן געבוירן, וואַקסן און ווערן פֿאַרלוירן... יא, יא, ער ווייסט שוין, אַז געדאַנקען קאַנען פֿאַרלוירן ווערן אויך... שטייט ער איצט ביי דער טיר, פֿון וואַנען ס'קוקן-אַרײַן די פֿרויען, און ער זעט ריווטשען, וואָס שיינט-אַרויס פֿון צווישן אַלע וויבער... איר שײַן פֿאַררויטלט פנים קומט איר פֿאַר ווי די פֿאַרב פֿון הימל אין מזרח-זנט, ווען די זון גייט-אויף אין אַ זומערדיקן באַגינען. די צוויי קאַשטאַן פֿאַרביקע צעפּ, וואָס ליגן איר פֿון פֿאַרנט, פֿון איבער די אַקסלען פֿאַרוואַרפֿן, ווייזן אים אויס, ווי די צווייגן פֿון יענעם הויכן בוים, וואָס שטייט איינציק אַ שטיק נאָכן וואַלד, בשעת עס קוקן דורך זיי די זונשטראַלן אין טרוקענע האַרבסטטעג, וואָס פֿליסן, וואָס שטראַמען מיט גאַלד... מענדל שטייט און ער שפּירט ווי די אויגן ווערן אים פֿייכט, אָבער אין האַרץ, אויך אין קאָפּ ווערט אים אַזוי גוט... אַזוי גוט...

פֿלוצלינג — וואָס איז דאָס? זעט ער נישט חיים „שעוואַק“⁷⁸ ? און אין מיטן באַזינגען דעם חתן הערט מען אַ פֿלוצעמדיק געשריי און חיים קאַמאַשן-מאַכער פֿאַלט-אַוועק אין אַ זיט מיט אַ בלוי אונטערגעשלאַגן אויג...

ווערט אַן אויפֿגערודער און פֿאַנטל קומט-צו צו מענדלען, אַ אַ בייזער, אַן אויפֿגערגעטער. איצט, אין מיטן באַזינגען, שלאָגן זיך גאַר!... נאָך ווייניק זינדיק, האַ?... אָבער מענדל פֿאַלט-צו צום פֿאַטער און נעמט אים אַרום:

⁷⁸ שוסטערקו.

— טאטע, לא' מע' שרייבן הננט תנאים מיט ריווטשען! —
זאגט ער.

ווערט פאנטל מאמענטאל דערפרייט. אן! הייסט עס, אן מענדל
ווערט פארט א מענטש... ער האט דאך צו מאל נישט געוואלט הערן
דערפון... יא, ברודער... יא...

— מלפה? — רופט ער זיך שוועסטער — מלפה, אונדז 'עבן
נאך הננט שרייבן תנאים!...

ווערט א געריידערי צווישן די מיידלעך און ריווטשע ווערט
רויט, ווי דעמאלט בשעת זי האט געענטפערט מענדלען, אז נאך
אים האט זי ליב... און פאנטל פאלט איצט ארין אין עפעס א גע-
הויבענער פרייד. ווו איז איצט דא א זכר פון זינד? ווער? ווער
איז זינדיק? און ווייטער? און ווייטער? נישט געזארגט, ברודער!
נישט געזארגט!...

— עץ הערט? — דונערט זיך קול — הננט שרייבן מיר תנאים!
און מסחר — מסחר, ברודער! ניש' געזארגט!... עץ הערט? איך,
פאנטל זאג ענק: שמוגל 'עט זיך ערשט אנהייבן — דער רעכטער
שמוגל... ביז הננט אי' געווען א קינדערשפיל... א שיינע חכמה
געווען צו שמוגלען... איצטער אבער, ברודער... עך, פעלטע, פעל-
טע!... — כאפט ער מיט א מאל ארום פעלטען און זיך קול בא-
פארבט זיך מיט די גלאטיקסטע העל געלסטע קאלירן — עך,
ברודער פעלטע! — און זיי האלטן זיך שוין ביידע אין די ארעמס.
און ס'קומט נאך צו זיי צו גרונמס קאפ אויך, און קאפלט און יענקלס
קעפ... נאך יענקל קוקט מיט די האלב פארגלעזערטע אויגן ווי דורך
א חלום — עץ הערט, ברידער? — ווערט מיט א מאל נאך שטאר-
קער פאנטלס קול — איך, פאנטל, זאג ענק: איצט וועט זיך אנהייבן
דער אמתער שמוגל... דער רעכטער!...

אזוי האט גערעדט פאנטל. און געווען איז עס גערעדט מיט א
נביאישן פונק, ווארעם אפילו די באלעכאטישע יידן זינען געווארן
מיטגעריסן און זייער פעס, וואס האט זיי באהערשט אין די ערשטע
מינוטן פון מענדלס שטערן דאס באזינגען דעם חתן איז ווי פאר-

פֿלויגן... און אויך די יונגען, אַלע, האָבן אויפֿגעוויבן די פֿאַר-
שיכורטע קעפּ און זייערע באַזויפֿענע אויגן האָבן זיך אויסגעוויזן,
ווי זיי זעען ערשט אין פֿאַנטלען עפעס גאַר אַ ווילדע בריאה, וועל-
כער זאָגט נביאות עפעס פֿאַרהוילענע, גרויסע זאַכן, וואָס זינגען
נאָך פֿאַרבאַרגן פֿאַר אַלע מענטשן... און אַ געפֿיל האָט זיי באַ-
הערשט, עפעס אַזוינס, ביי וועלכן מען קען פֿאַר גרויס פֿרייד זיך
צעשלאָגן, צעממיתן, אַז ס'בלוט זאָל רינען... דאָ האָט זיך שוין דער
חתן אַליין נישט געקאַנט באַהערשן און, ווי ער וואַלט געוואַלט
אַרויסזאָגן דאָס, וואָס אַלע פֿאַרשטייען איצט, האָט ער געגעבן אַ
פֿלאַץ-אַרויס דאָס שמוגלליד — ער, דער חתן אַליין — דאָס איז
דאָס ליד פֿון אַלע לידער, דאָס ליד פֿון אַלע שמוגלערס..

נאָר מענדל האָט ערשט איצט, ווי מיט אַ מאָל, מ'ווייסט נישט
פֿאַר וואָס, צי טאַקע צוליב פֿניפקען, צוזאַמען מיט דעם שמוגלליד,
וואָס האָט אים דערמאַנט אין עפעס, דערזען נאַטשען, וועלכע איז
געזעסן אין דער פֿרויענשטוב, אין אַ ווינקל... זי איז געווען אַנגע-
טאָן „קראַקאָוויאַקע“ און דאָס קעפל האָט זי געהאַלטן אויף דעם
שויס, אַינגעגראָבן אין דעם גאַנצן געבאַנד פֿון ברייטע פֿיל קאַליר-
טע בענדער מיט גרויסע קיילעכדיקע קרעלן... אין זיין זכרון האָט
מיט אַ מאָל אויפֿגעוואַכט יענע צייט, יענע טעג... יענע אַוונטן...
האָט אים אין האַלדז גענומען עפעס דריקן און ער האָט באַקומען
אַ חשק צו שרײַען הויך, מיט זיין גאַנצן כוח, מיט דעם לעצטן כוח
אויסצורופֿן:

— נאַטשאַ!... נאַטשאַ!...

אין מוח האָט אים גענומען עפעס האַקן, דערנאָך בויערן, ווי
אַן עגבער וואַלט זיך אַרײַנגעגראָבן אין זיין קאַפּ. פֿאַר די אויגן
האָט אים אַנגעהויבן טונקל צו ווערן, דערנאָך רויט און אַלץ האָט
זיך גענומען פֿאַר זיי דרייען ווי אין אַ טאַנץ... און אַלע האָבן זיך
אים געדאַכט צו האַלטן די קעפּ אויף די שוויסן אַינגעגראָבן אין
מענגעס בענדער מיט קרעלן... דערנאָך איז עס אים אויסגעקומען,
ווי אַלע ווערן פֿאַרשווינדן מיט אַ מאָל און אין שטוב בלייבן-איבער

בלויז קרעלן און בענדער, וואָס דרייען זיך מיט אַ גוואַלדיקער שנעלקייט, אַז דאָס אויג, קוקנדיק, ווערט צעמישט פֿון די אַלע העלקייטן, וואָס טוישן זיך, מיניען, בלישטשען אַזוי ווי בלוט, וואָס שפּריצט מיט אַ מאָל אַרויס פֿון ערגעץ... נאָר אַט ווערט זיך פּנים ווייט ווי קרנדי. דאָס גאַנצע בלוט איז פֿון דאָרט פֿאַרשוונדן. אַט פּליט ער שוין און דרייט זיך עפעס אין אַ קאַראַהאַד. און מיט אַ מאָל איז ער אַליין אויך אַ בינטל קרעלן מיט בענדער... נאָר צווישן די מענער האָט אַלץ ווייטער און ווייטער געקלונגען דאָס ליד פֿון די שמוגלערס, מיט אַ ליכטיקן בליק און אויפֿגעהויבענע קעפּ אין דער צוקונפֿט אַרײַן...

וואַרשע 1920



— טרינק, ברודער! — זאָגט ער — טרינק צום חתן!
טער טייל, ד' 205

צו דער כאראקטעריסטיק

בון עוזר ווארשאַווסקיס שאַפן און נאַכווייענישן
בון דער וועלט - מלחמה



בלעטער פֿון געשיכטע. שפראַכפֿאַרשונג. קריטיק און זכרונות

„שמוגלאַרס“ — דאָס רוייע לעבן *

אין גאַנצן, און לחלוטין פריי פון מליצות און „ליטעראַטור“, איז דער ראַמאַן פון עוזר וואַרשאַווסקי שמוגלאַרס. דאָס איז אַ שטיק נאַקעט לעבן. גיט אַפגעדעקט, נאָר לכתחילה נאַקעט. אַרײַנגעפירט אונדז אין אַ ווינקל, אין אַ וועלטל, ווו עס לעבט אַ געוויסער סאַרט מענטשן בײַ געוויסע אומשטענדן, אַוועקגעשטעלט אונדז אין רעכטן מיטן און געהייסן עפענען ברייט די אויגן — און קוקן, אַנשטעלן די אויערן — און הערן. אַן קיין שום פאַרמיטלונג, אַן קיין שום מחיצה. אַפילו דער פאַרפאַסער שטייט גיט צווישן אונדז אין דעם לעבן, וואָס מיר זאַפן אין זיך אײַן. ער האָט געלאָזן זײַן אײַד הינטער דער טיר פון דער וועלט, אין וועלכער ער האָט אונדז אַרײַנגעפירט. אַדער אפשר איז ער אַליין אַ דאַרטיקער, דערפאַר זעט מען אים נישט אָן. ער גיסט זיך צונויף מיט די אַרומיקע, אַפילו קיין שפראַך, וואָס זאָל זײַן אַנהערש פון זייערער, האָט ער גיט. זייערע רייד אין זייערער: דאָס וואָלט געווען שלעכט. גאַר ער דעדט ווי זיי. אַזוי, אַז אויך די שפראַך פון בוך איז גיט קיין בוכ־שפראַך, נאָר אַ טייל פון אַ ספערע פון רוייען לעבן. דאָס איז כמעט ווי אַ גערעדט בוך, גיט קיין געשריבנס. עס שטייט אויף דער גרענעץ פון פאַל־קלאַר.

אַבער עס איז דאָך אַן אינדיװידועלע שאַפונג: איינער איז געוואָרן דאָס לעבנסמויל. און מסתמא איז עס גיט קיין צופאַל, וואָס ער רעדט צו אונדז דורך אים דוקא אַט דער און גיט קיין אַנדער סאַרט לעבן. מסתמא פילט ער אין זיך אַ באַזונדער פעיקייט צו ווערן דער אַרגאַן דוקא פון אַזאַ מין סאַרט לעבן. און ער נאָרט זיך גיט אַפ: ער האָט די פעיקייט. ער גיט אונדז די שמוגלאַרס אַזוי רוי און ברוטאַל, און אפשר נאָך רוייער און ברוטאַלער ווי זיי זענען אין לעבן. און גישט נאָר זיי אַליין, אויך זײַן שילדערן זיי איז פריש

און פֿיכט, ווי אַ נאַר וואָס אויפגעאַקערט שטיק פעלד. ער מאַכט נישט קיין „טעמע“ פֿון די שמוגלערס. ער שטעלט זיי נישט אויס אין מאַלערישע גרופּעס. ער פֿאַרגינט זיך אַפילו נישט צו האָבן קיין „צענטראַלע פיגור“. ער זאָרגט נישט פֿאַר דער „קאָמפּאָזיציע“. דער סיפור־מעשה איז אַן אָנהייב, אָן אַ מיטן און אָן אַן אויסלאָז. מען קאָן דורכלאָזן אין בוך זיטלעך און צושריבן נייע. עס איז בכלל נישטאָ אין ראַמאַן קיין פֿאַבל, וואָס זאָל זיך האַלטן אויף די אַדער יענע דערציילונג־כללים. עס איז אַ פּונקט — דער פּונקט פֿון אַ פּויליש־יידישער שטעטל בעת דער דניטשישער אַקופּאַציע. גייט, פֿאַדערט פֿון כראָניקערס אייניגן היטלעכקייט פֿון פֿאַבל, גאַנצקייט פֿון קאָמפּאָזיציע אד"גל.

דאָס לעבן איז, אין תּוהו, שטענדיק רוי. נאַר פֿאַר דער מלחמה איז די רויקייט געווען פֿאַרבאָרגן, פֿאַרשטעלט, פֿאַרהאַנגען. עס זינגען געווען כללים, טראַדיציעס, פּירונגען, מנהגים, צוימען. עס זינגען געווען זאָכן וואָס מען האָט געמעגט און זאָכן וואָס מען האָט נישט געטאַרט טאָן. עס זינגען געווען ווענטלעך, מחיצות, וואָס האָבן אָפּגעטיילט איידעלע פֿון פּראָסטע, לומדים פֿון עמיהאַרצים, ריכע פֿון אַרעמע. עס איז געווען געווען אויך פּריער אַ קוילער־געטל. ווי אַלץ איז פּריער, ווילדער, נאַקעטער, ווי אין בית־מדרש־געטל. און דאָס קוילער־געטל האָט געקראָגן אַ פּלאַץ אין דער ליטעראַטור. מיר האָבן עס געזען — ראַמאַנטיש פּאַרפּוזט — ביי אַשן און — פּריש רעאַליסטיש — ביי וויסענבערגן (אין רוסלאַנד), ביי לעאַ קאַבריען (אין אַמעריקע). אָבער עס האָט נישט פֿאַרנומען קיין אַרט אויבן אָן. עס איז געשטאַנען הינטער דער בימה. אַ דעה האָט געזאָגט דער מזרח. דאָס קוילער־געטל איז געווען אַ קראַפט, אָבער נישט די קראַפט פֿון לעבן. איז געקומען די מלחמה — די געזעץ־געוואָל־רענע ברוטאַליטעט — די געקרוינטע בעסטיע — און דאָס קוילער־געטל האָט אין איר רויסטער געשטאַלט — זיך אויסגעשפּרייט איבערן גאַנצן שטעטל. דאָס בית־מדרש־געטל איז געוואָרן חרוב און צעטראָטן מיט די פּיס פֿון דער מאַרשירנדיקער פּרעכקייט. עס איז געבליבן נאַר דאָס — איצט הפּקר געוואָל־רענע און צערייצטע — קוילער־געטל...

אַמאָל איז שמוגל געווען אייגע פֿון די יידישע פּרנסות. איצט איז עס געוואָרן די יידישע פּרנסה. אַנדערע קוואַלן פֿון חיונה זינגען אויסגעטריקנט געוואָרן: „... ווער אַרבעט דאָס היינט? ווער מאַכט זיך עפעס? טויט, אָפּגע־שטאַרבן אַלע האַנדלעך.“ סוחרים פֿאַרקויפּן די סחורות בחצי חינוּם, כדי צו האָבן פֿאַר וואָס צו קויפּן ברויט. און בעלי־מלאכות! בעלי־מלאכות גייען־אַרום מיט ליכט אין די הענט און מען זוכט און מען „זוכט“ דעם פּויער... איז טאַקע געוואָרן שלעכט, וואָס שלעכט הייסט. מען דרייט זיך פּוסט־און־פּאַס. דער לעצטער רובל איז שוין לאַנג אויפגעגעסן. וואָס זשע טוט מען וויסערע? הייבט מען אָן שמוגלען, ד"ה, מאַכן געשעפט מיט פֿאַרבאַטענע זאָכן. פּריער

נעמען זיך פאר די געפערלעכע פרנסות די דרייטערע און די שטארקערע. דערנאך — אלע: „דאס שטעטל האָט דער שמוגל אַרומגענומען ווי אַ פּפּער, וואָס כאַפט אַלץ אַרום און וואָס קריכט, שמעקט און לעקט-אויס אַלע באַ- האַלטנסטע ערטער, אַלע פּאַרהוילנסטע ווינקעלעך... עס פּאַרן מיטן שמוגל שוין נישט נאָר אַזעלכע ווי דודל און שניקע, נאָר אויך אַ סטודענט, אַז ער דאַרף טוישן אַדער קויפּן אין וואַרשע די לערנביכלעך, פּאַקט ער זיך איין אַ פּעקל און, פּאַרדעקנדיק עס מיט די ביכלעך, פּאַרט ער און שלאָגט זיך אויס די הוצאות... פּאַרט אויך דער איינציקער לערער פון שטעטל, וואָס איז אַג געדונגען ביי קהל און האָט נאָך פּאַר דער מלחמה געפירט די חשבונות פון דער לייקאַסע, וועלכע איז היינט שוין נישטאָ — — — עס פּאַרט אַפּילו אויך דעם דיינס טאַכטער — אַ כּל־מִידל — — —

עס פּאַרן אַלע: באַלעגאַלעס און סוחרים, בעל־מלאכות און זינדענע יונגע לייט, פּראַפעסלאַנעלע גנבים און חשובע באַלעבאַטיים, מאַנסבילן און וויבער, אַלטע און יונגע און אַפּילו קליינע קינדער — יע, דאָס שוידערלעכ־ סטע: אַפּילו קליינע קינדער האַנדלען און שמוגלען! עס זינען געפּאַלן די צאַמען פון קלאַס און קלאַס, געשלעכט און געשלעכט, עלטער און עלטער. דער ריינסטער ברונעם — די קינדהייט — איז פּאַראומרייניקט געוואָרן! עס זינען בטל געוואָרן דינים, אַלע געזעצן, אַלע געווינהייטן: מע מעג אַלץ טאָן, אַבי נאָר עס זאָל זיין פרנסה. פון די געזעץ־היטערס (די דניטשישע אַקופּאַנטן) קויפט מען זיך אויס פאַר געלט, אַבער נאָך בעסער ווי געלט איז — פּרויען... אין דעם ליגט די אייגנאַרטיקייט, די דרייסקייט, די פּרישקייט און די סימפּ- טאַמאַטישע באַדייטונג פון דעם ראַמאַן: דאָס איז דער ערשטער מלחמה־ראַמאַן אויף יידיש, דער ערשטער יידישער מלחמה־ראַמאַן!

אַ מלחמה־ראַמאַן אָן מיליטערישע אַקציעס! אָן בלוט! דערפאַר אַבער פול מיט האַנדל און מיט שמוגל! דאָס איז אונדזער אַנטייל אין דער שמוצי- קער קריגסאַרגיע...

... זיי ריידן אין בוך, ווי אין לעבן, אויף זייער אייגענעם דיאַלעקט — און דאָס איז נישט נאָר רעאַליסטיש, דאָס איז אויך סימבאָליש: — דער דיאַ- לעקט — דאָס רויע, עלעמענטאַרע און אורשפּרינגלעכע — האָט גובר געווען די באַאַרבעטע, קולטיווירטע און פּאַרוויקלטע „ליטעראַרישע“ שפּראַך! דאָס איז דער סך־הכל פון קריג. ווער עס פילט עס, קאָן שרעקן וועגן דעם. עוזר וואַרשאַוסקי האָט עס — אויף זיין שמאַל געביט — דערפילט. איז אים גע- לונגען דערפאַר צו ווערן ביי אונדז דער פּאַרפּאַסער פון דעם ערשטן מלחמה- ראַמאַן, פון דעם ראַמאַן, וווּ דער הויפט־העלד איז נישט אַן איינציקע פּערוואַן, נאָר עפעס אַ קאַלעקטיווער עלעמענט, אַ דיבוק פון גאַנצן כלל, און דאָס איז: דאָס נאַקעט געוואַרענע רויע לעבן.

פון א פארשלאסענער שטאט *

טאגבוך פֿון דער צייט פֿון דער דייטשישער אַקופאַציע

18 יוני 1917

...שוין 1 יאָר מיט 9 חדשים, ווי די דייטשן האָבן פֿאַרנומען ווילנע. ס'איז אַלץ שווערער אַריבערצוטראַגן אַזאָ לעבן. מען קאָן דאָ ממש אויסגיין פֿון דער שרעקלעכער, פֿאַרפעסטעטער, פֿאַר שטיקטער לופט — פֿון דעם אומגעהייערן דלות אין שטאָט, פֿון דער גרוי־זאַמער מיליטערישער דיקטאַטור, פֿון גאַנצן רעזשים, וואָס זינען אַטריבונטן זינען: הונגער, קנעכטישע דיסציפּלין, ציניזם און אומברחמנותדיקייט. ווילנע איז אַפּגעשניטן פֿון דער גאַנצער וועלט. אַפּילו אַ פֿאַר קילאָמע־טער הינטער דער שטאָט טאָר מען נישט גיין אָן אַ „שנין“. דער איינערנער קולאַק שטיקט און דריקט. מיר לעבן בוכשטעבלעך ווי אין אַ פעסטונג בעת דער באַלאַגערונג מצד אַ פֿאַרביטערטן שונא. נישט נאָר מען טאָר זיך נישט באַוועגן, נאָר אַפּילו אַ בוך, אַ צייטונג, אַ פֿאַפּירל פֿון ערגעץ אַנדערש טאָר מען נישט אַרײַנפירן אַדער באַקומען דורך פּאָסט אָן אַ ספּעציעלער דערלויבעניש, וועלכע מען קאָן אַבער נישט אַרויסקריגן.

שוין מער ווי אַ יאָר, אַז מען איז זיך משתדל בײַ אַלע אינסטאַנצן, מען זאָל דערלויבן צו ברענגען פֿון וואַרשע (וועלכע איז דאָך אויך אונטער דײַ־טשישער אַקופאַציע) לערנביכער פֿאַר אונדזערע פּאַלקשולן, וואָס מיר האָבן דאָ געגרינדעט — און מען דערלויבט נישט. ס'איז נישט צו פֿאַרשטיין, וואָס פֿאַר אַ סכּנה קאָן שטעקן אין אַן אַריטמעטישן ביכל אַדער אין אַ כּרעסטאַ־מאַטיע, וואָס זינען נאָך דערצו דורכגעגאַנגען די צענזור פֿון דעם וואַכזאַמען דייטשישן אויג אַודאי עטלעכע מאָל.

בכלל איז פֿאַרבאָטן יעדער פֿאַרקער צווישן ליטע („אַבעראַסט“) און פּוילן. און אין די גרענעצן פֿון „אַבעראַסט“ גופא איז אָן אַ ספּעציעלער דערלויבעניש — אָן אַ „שנין“ — פֿאַרווערט יעדער פֿאַרקער צווישן איין שטאָט און דער אַנדערער, צווישן איין פּונקט און דעם צווייטן. אַפּילו אין איין און דעם זעלביקן פּונקט גופא טאָר מען זיך נישט אַריבערקלעבן פֿון

* פֿון נאַענטן עבר, ב' 5, וואַרשע 1938, ז' 44—47.

אין דירה אויף א צווייטער, ווידער א מאָל, אָן אַ ספעציעלער דערלויבעניש. דער „שנין“ איז דער באַהערשער פון לעבן. דערהאַלטן אים געדויערט וואָכן און חדשים. יעדע ווענדונג, יעדע בקשה — קאָסט געלט, הן פאַרן אָנ־געבן והן פאַרן באַקומען.

קײן שום פּראָדוקטן טאָר מען אויך נישט אַרײַנפירן אין שטאַט. מיר לעבן ווי אין אַ מין פּעאַדאַלן מלוכהלע — 138.000 אַננוויינערס — וואָס איז אַרומגערינגלט מיט מויערן, פאַרשלאָסן אויף זיבן שלעסער, פירט אַ בניט־האַנדל, האָט זיך אירע מושלים, אויף וועמענס גענאָד די אַננוויינער־קנעכט זײַנען אָפּגעגעבן צו לעבן אָדער צו שטאַרבן.

...יאַ אייניקע הונדערט פאַרשוונען באַדן זיך אין עסנוואַרג און כלי־טוב, זיי דאַרפן נישט אָנקומען נישט צו קײן באַבקעלעך און נישט צו קײן מזוונות, אַפילו אַ טײַגעכץ איז פאַר זיי נישט קײן לוקסוס, פאַרקערט, זיי פאַרדינען גרויסע געלטער, לעבן אַ גוטן טאָג — דאָס זײַנען די „שמוכליאַרעס“, די גרויסע (וואָס מאַכן ניט זעלטן שותפות מיט דער מאַכט, מיט די דניטשן, וואָס נישט איינער פון זיי האָט זיך שוין אויסגעלערנט צו נעמען אין יד אַרײַן), די „פאַדריאַטשיקעס“, ליפּעראַנטן, וועלכע בניטן, קויפן און פאַרקויפן לעבנס־פּראָדוקטן מכל המינים, זײַף, לעדער, שטאַפן — און וואָס נישט? (יעדער האַנדל אַזאַ איז פאַרבאָטן, אייגנטלעך איז אַלץ פאַרבאָטן, בוכשטעבלעך אַלץ) — אָבער וואָס האָט עס פאַר אַ שניכות צום עלנט פון דער גאַנצער שטאַט? די גאַנצע שטאַט איז אַ קופּע בר־מינוס.

פּראָטעסטירן? ווען עס זאָל אַפילו ניט זײַן די מורא פאַרן מיליטערישן רעזשים, איז אויך פשוט נישטאַ דער פיזישער כוח זיך קעגנצושטעלן דער חוזקער.

...ס'וירקן אויך פּסיכאָלאָגישע מאַטיון: יעדערער פאַרשטייט דאָך, אַז דער דניטש האָט געבעך נישט, גייט אַליין אויס פון הונגער, איז אַליין אין אַ בלאַקאָדע. איז ווי גרויס דער כעס און צאַרן זאָל ניט זײַן, איז דאָך פאַראַן אַ פאַרענטפּערונג. און אויב ער האָט יאָ און זייגט־אויס ביי אונדז אַלץ וואָס גאָר מעגלעך — איז קודם־כל פאַר דער אַרמיי, דערנאָך פאַר דער אייגענער באַפעלקערונג אין דניטשלאַנד און ערשט גאָר צו לעצט — די פּסולת פון אַן אַרעמען טיש — בלויבט פאַר אונדז, ווילנדיק אָדער נישט־ווילנדיק.

חוץ דעם באַרויקט דער סדר און, אַזוי צו זאָגן, די „גלייכבאַרעכטיקונג“. נישטאַ קײן שום אָנפאַלן, עקסצעסן, רויבערײַען, העצעס און אַנרייצונגען. דאָס פּריוואַטע לעבן אין שטוב איז געוויכערט. דאָס זעליקע אויף די גאַסן און מסתמא אויף די וועגן. די אַנשטאַלטן אַרבעטן ווי געהעריק. די באַצונג צו פאַרשיידענע נאַציאָנאַליטעטן איז די זעליקע און מען ווייס נישט פון קײן ייִד־גוי, גויִיד, פון קײן סם און קײן יחוס, פון קײן גרויסע אונטערשיידן.

די יידן האבן באדארפט ווערן די טרעגערס
פון גערמאניזירונג *

...די דעמאנסטראציע פון אנהייב גאר נישט געוואלט הערן פון א "ידיש פאלק"! ווי זיי האבן מיר שפעטער דערציילט, האבן עטלעכע פוילישע פאר- שטייערס זיי אין דעם פרט געפרווט אונטערשטיצן, דערווייזנדיק זיי, אז יידן זיינען אייגנטלעך נאר "פאליאקן פון משה רבינוס גלויבן". אונדז האט דער מאַלט אַרויסגעוואָרפֿן דער דעמאָנסטראַציע אַנטאַגאַניום: די דעמאָנסטראַציע אַוועקשטעלן אין ליטע דעם דעמאָנסטראַציע עלעמענט אויפן אַרט פֿון דעם רוסישן, האָבן אָנגעשטרענגט אַלע כּוחות, כדי צו פֿאַרקלענערן דעם פּוילישן עלעמענט אין לאַנד...

אמת, נאך דער דעמאנסטראציע טראדיציאנעלער פאליטיק האבן די יידן אין ליטע, אזוי בשעתו אין פוילן, באדארפט ווערן די טרעגערס פון דער גער- מאניזירונג און אויף אזא אופן אויך אין ליטע אריינבריינגן צווישן דעם דער- טשישן האמער און דער ארטיקער פויליש-ליטווישער קאואלע; אבער אין דעם זיינען זיי געווען זיכער. דאס, האבן זיי געמיינט, וועלן זיי נאך האבן צייט דורכצופירן. דערווייזל אבער האט מען דעם פוילישן עלעמענט באדארפט וואס מער אראפדוקן פון אויבנאן און אויף זיין ארט אַוועקזעצן ליטווינערס, וויסערס און יידן, מיט וועלכע מען וועט שוין נאך דעם קענען פארטיק ווערן...

אויסניצנדיק די דאזיקע פאליטישע קאנסטעלאציע און שטרעבנדיק צו אן אייגענעם יידיש-נאציאנאלן ציל, האבן איך שוין אויף דער ערשטער זיצונג פון די "גובערנעמאנט", אין וועלכער איך האב זיך באטייליקט, אַוועקגעשטעלט די פאדערונג, מיט דער גרעסטער אַנטשלאַסנקייט און שאַרפּקייט, צו אַנערקע- נען די יידן ווי אַ זעלבשטענדיקע נאַציע. דער פאַרזיצער, באַראָן פּאַן שטאַלצנ- בערג, איז שיעור פון מוח נישט אַראָפּ, דערהערנדיק אַזוינע רייד. ווען ער וואָלט זיך קאַלטבלוטיק מיישב געווען וועגן דעם ענין, וואָלט ער געוויס פאַר- שטאַנען, אַז דערווייזלע ליגט אין די אינטערעסן פון דער דעמאָנסטראַציע פּאָליטיק מיך און מיינע פּאָדערונגען צו אונטערשטיצן. אַבער דער משוגענער אַנטיסע- מיטיזם האָט, ווי געוויינלעך, פאַרבליענדט זיין אין גרונט גענומען קלאָרן און געבילדעטן פאַרשטאַנד. ער איז באַלד אַרענגעפּאַלן אין אַזאַ כּעס און איז גע- וואָרן אַזוי צערייזט, אַז עס האָט געדראַעט אַ גרויסער סקאַנדאַל... "יודען זינד קיינע נאַציאָנאַל", האָט ער געשרייען מיט שוים אויף די ליפּן, "יודען זינד

* פון בוך אין שטורם, זכרונות פון די אַקופאַציע-צייטן, ווילנע 1926,

נור אינע קאנפעסיאָן!... איך האָב אויסגעשעפט אַלע באַווייזן, אַז יידן זײַן געווען דווקא יא אַ נאַציע. לסוף האָב איך אים געפרעגט:
 — „אויב יידן זײַנען נאָר אַ קאנפעסיאָן, טאָ צו וועלכער נאַציע געהערן זיי אין ווילנער קאַנט?“
 דאָס האָט אים אַרויסגעבראַכט פון די כלים, וויל ער האָט דערויף נישט געקענט קיין זאַך ענטפערן... די שאלה וועגן יידישער נאַציאָנאַליטעט איז געוואָרן די אַקס, אַרום וועלכער אונדזער גאַנצע פּאָליטישע מלחמה האָט זיך געדרייט. סוף-כל-סוף האָבן מיר מנצח געווען...

י. י. טרונק

צום טראַגישן קולמינאַציע-פּונקט *

אין זײַן בוך „שמוגלאַרס“ האָט עוזר וואַרשאַווסקי צוגעפירט דעם יידישן נאַטוראַליזם צום טראַגישן קולמינאַציע-פּונקט. וואַרשאַווסקי זעט די סכנה, וואָס דראַעט דער נאַטוראַליסטישער יידישער ווירקלעכקייט, און ער קוקט דער סכנה מיט אומפאַרשעמטער אַפּנקייט אין פנים אַרײַן. ער וואַגט זיך אויפצוטרייסלען די אַלע נאַטוראַליסטישע ווערטיסודות פון דער יידישער ווירקלעכקייט. אָן שום רחמנות פירט וואַרשאַווסקי צו די יידישע ווירקלעכקייט ביז צום אַפּגרונט.

די צײַט האָט אים געדינט. די גרויסע פעלקער-מלחמה (די ערשטע וועלט-מלחמה) איז אָנגעקומען אויפן שטעטל ווי אַ מכול. דער שונא האָט זיך אָנגערוקט ווי אַ סטיכע, ברוטאַל. ער האָט מיט געוואַלט איבערגעריסן די גרע-געצן צווישן דעם „יידישן שטעטל“ און דער גרויסער ווירקלעכער וועלט. דאָס איז נישט געווען די וועלט ווי אַן אידעע, נײַערט די וועלט ווי אַ ווילד-אויפגע-רייצטע ווירקלעכקייט. אין דער מענטשלעכער געזעלשאַפט האָבן זיך אָפּגע-טאַן תהומות פון רוע און גיריקע אינסטינקטן. פאַר די דאָזיקע תהומות איז פלוצלינג געשטעלט געוואָרן די יידישע ווירקלעכקייט, די שוואַכע, די אַרעמע. דאָס שטעטל האָט געמוזט אויפנעמען אַ קאַמף פאַר עקסיסטענץ, אַ בלוטיקן און אומברחמנותדיקן קאַמף. פון איין זײַט — דאָס באַדנלאַזע שטעטל, פון דער אַנדערער — אַן אויפגעיושעטע מענטשלעכע געזעלשאַפט. נישט קיין

* פון בוך די יידישע פּראָזע אין פּוילן, אין דער תקופה צווישן ביידע וועלט-מלחמות, בענאַס-אַפּרעס 1949, ז' 32—35.

רעוואלוציאנערער אויפברויז ווי אין די יארן פון 1905—1906. די מענטשהייט האט זיך באוויזן אין איר חיהשקייט, בלוטדארשטיקייט, עגאָזום און געפיללאַך־זיקייט. די וועלט־מלחמה. באַוואַפנטע פרעמדע פעלקער זינען אַנגעקומען אויפן שטעטל. דאָ האָבן דעם גרויסן חורבן דערזען נישט בלויז די אידעאָליסטישע טרוימערס. גראַד די „שטיקער געזונטקייט“ האָבן געזען דעם חורבן. — „וואָס וועט זײַן?“ — פרעגט דאָס „שטיק געזונט“ פּאַנטל. די נאַטור־ראַליסטישע ייִדישע ווירקלעכקייט האָט ענדלעך אַליין געמוזט מודה זײַן דאָס טראַגיקאַמישע פּון איר וועלט־דאָזיגן. און מיט דעם: איר אומפעניקייט צום לעבן.

...ביי דער אַ שאַרפּער גרענעץ, וווּ פאַרן ייִדישן נאַטוראַליזם איז נישט פאַרבליבן קיין אַנדערע עצה ווי נאָר צו זען דעם ביטערן אמת, האָט געמוזט קומען די דעגענעראַציע.

דעגענעראַציע. נישט אַסימילאַציע. בײַ אַסימילאַציע האָבן זיך בײַ דעם צד, וואָס האָט פאַרשפּילט, נאָך נישט אויסגעשעפּט אַלע רעכטימער. מען קאָן נישט קומען צום זיגער מיט ליידיקע הענט.

...אין וואַרשאַווסקיס שמוגלערט הייבט זיך טאַקע אָן די דעגראַדאַציע פון שטעטל אָן שום פאַרשפּילן. באַלד בײַ דעם ערשטן צונויפטרעף מיט דער וועלט פּאַלט אַלצדינג פּונאַנדער. די פּוסטע קאַמעדיע איז שוין פון לאַנג אָן געווען געענדיקט. ס׳איז נאָר נישט געווען קיינער, וואָס זאָל אַנזאָגן דעם סוף. די ברוטאַלע מענטשהייט האָט עס געטאָן און אַנגעזאָגט דעם סוף. וואַרשאַווסקי וויל מיט זינען פאַרשווונען נישט מאַכן דעם אַנשטעל פון טראַגישע העלדן. זיי זײַן גען גראַטעס ווי די מצורעים. זייער אונטערגאַנג איז נישט קיין טראַגעדיע, עס איז אַ גערעכטע קאַנסעקווענץ. ניט שטענדיק איז דאָס שיקזאַל אומגערעכט. קיינער פון וואַרשאַווסקיס טיפּן האָט מיט זיין אונטערגאַנג גאָר נישט פאַרלוירן. אַיעדער מענטש אין וואַרשאַווסקיס שטעטל טוט נאָר דאָס, וואָס ער באַדאַרף טאָן נאָך זיין גאַנצן מהות. ער איז שוין פון תּמיד אָן פעיק געווען צו דעם דאָזיקן נידערטרעכטיקן דאָזיגן. וואַרשאַווסקיס מענטשן ווילן גאָר נישט בעסער זײַן ווי זיי זינען. זיי גלייבן אין גאַרנישט. זיי האָפּן צו גאַרנישט. זיי זינען ציניקערס. די לינקע זיט פון אמונה איז דער ציניזם.

...וואַרשאַווסקיס בוך איז דאָס בוך פון דער קאַטאַסטראַפּע. דאָס בוך פון מאַראַלישן ייִדישן חורבן.

דער ייִדישער קיבוץ איז שוין מער נישט קיין פּאַלק, קיין ראַסע. עס איז אַ באַנדע.

אַ באַנדע פון שמוגלערס, גנבים, פּראַסטיטוטקעס און בראַפּן־מאַכערס. אכול ושתה כי מחר נמות.

בין איצט דערשינען פֿאַר דער ביבליאָטעק
מוסטער־ווערק פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור
אונטער דער רעדאַקציע פֿון שמואל ראָזשאַנסקי



- (1) שלמה עטינגער — אויסגעקליבענע שריפֿטן
2טע אויפלאַגע (312 זייטן)
- (2) מאַרק וואַרשאַווסקי — ייִד' פֿאַלקסלידער, 2טע אויפלאַגע (216 זייטן)
- (3) ה. ד. נאַמבערג — אויסגעקליבענע שריפֿטן
2טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (4) מענדעלע מוכר ספֿרים — מסעות בנימין השלישי
2טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (5) לייב נייִדוס — אויסגעקליבענע שריפֿטן (208 זייטן)
- (6) יעקב דינעזאָן — יאַסעלע, קריזיס, 3טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (7) משה בראַדערזאָן — אויסגעקליבענע שריפֿטן (272 זייטן)
- (8) אליהו בחור — בַּבֿאָבֿוך 2טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (9) דוד פינסקי — אויסגעקליבענע שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (352 זייטן)
- (10) שמעון פֿרוג — אויסגעקליבענע שריפֿטן (216 זייטן)
- (11) י. ל. פֿרץ — אין 19טן יאָרהונדערט, 2טע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (12) י. ל. פֿרץ — אין 20סטן יאָרהונדערט, 2טע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (13) מאַריס ראָזענפֿעלד — אויסגעקליבענע שריפֿטן 2טע אויפלאַגע
(240 זייטן)
- 14 דוד האַפֿשטיין, איזי כאַריק, איציק פֿעפֿער — שריפֿטן (272 זייטן)
- (15) מרדכי ספֿעקטאָר — דער ייִדישער מוזשיק, ראַמאַן (272 זייטן)
- (16) ה. לייִוויק — אויסגעקליבענע שריפֿטן (352 זייטן)
- (17) שלום עליכם — מנחם־מענדל, 2טע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (18) אַבֿרהם גאַלדפֿאַדען — אויסגעקליבענע שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע
(256 זייטן)
- (19) י. י. שוואַרץ — קענטאַקי, א. ראַבֿאי — הער גאַלדענבאַרג
(פּיאַנערן אין אַמעריקע), 2טע אויפלאַגע (312 זייטן)
- (20) חיים־נחמן ביאַליק — אויסגעקליבענע שריפֿטן (384 זייטן)

- (21) ש. אַנ־סקי — אויסגעקליבענע שריפֿטן (296 זײַטן)
- (22) מענדעלע מוכר ספֿרים — פֿישקע דער קרומער (256 זײַטן)
- (23) יוסף אָפּאַטאַשו — אין פּוילישע וועלדער (416 זײַטן)
- (24) זלמן רייזען — אויסגעקליבענע שריפֿטן (304 זײַטן)
- (25) יהוּאַש — אויסגעקליבענע שריפֿטן (320 זײַטן)
- (26) גליקל האַמיל — זכּרונות (352 זײַטן)
- (27) שלום עליכם — טבֿיה דער מילכיקער 2טע אויפלאַגע (288 זײַטן)
- (28) אַבֿרהם רייזען — אויסגעקליבענע שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (320 זײַטן)
- (29) אַנטאַלאַגיע — די פֿרוי אין דער ייִדישער פּאַעזיע (416 זײַטן)
- (30) ר' נחמן בראַצלעווער — סיפורי־מעשיות (224 זײַטן)
- (31) מרדכי אַלפֿערסאָן — אין אַרגענטינע (320 זײַטן)
- (32) פרץ הירשביין — אויסגעקליבענע שריפֿטן (336 זײַטן)
- (33) אַנטאַלאַגיע — ייִדיש אין ליד (264 זײַטן)
- (34) מנחם באַרישאַ — דער פֿרעמדער, זאָול רימער (320 זײַטן)
- (35) אַנטאַלאַגיע — ווען אַ פֿאַלק דערוואַכט (464 זײַטן)
- (36) אַנטאַלאַגיע — נוסח השכלה (272 זײַטן)
- (37) ז. סעגאַלאַוויטש — לידער, דערציילונגען, זכּרונות (352 זײַטן)
- (38) מעשה־בוך, צוגעגרייט פֿון יעקבֿ מייטליס (368 זײַטן)
- (39) אונטער אַקופּאַציע: עוזר וואַרשאַווסקי / שמוגלערס. (328 זײַטן)

אין 1969 וועלן נאָך דערשיינען אַט די 3 ביכער :

(40) ערבֿ חורבן: מיכל בורשטיין / ביי די טײַכן פֿון מאַזאַוויע און לידער פֿון יחיאל לערער, חיים סעמיאַטיצקי, ישראל שטערן, משה שימעל.

(41) חורבן: אַנטאַלאַגיע / פּאַעזיע, פּראָזע.

(42) אויפֿשטאַנד: אַנטאַלאַגיע / פּאַעזיע, פּראָזע, דראַמע.

אין 1970 וועלן דערשיינען אַט די 4 ביכער:

(43) איציק מאַנגער / לידער, פּראָזע, עסייען

(44) דוד בערגעלסאָן / דערציילונגען

(45) משה נאָדיר / הומאַר, קריטיק, פּאַלעמיק

(46) אַנטאַלאַגיע / דאָס קינד אין דער ייִדישער פּאַעזיע און פּראָזע

OIZER WARSHAWSKI

CONTRABANDISTAS

ESTUDIOS LITERARIOS SOBRE SU APORTE
A LA LITERATURA IDISH

SHMUGLERS

UNDER THE OCUPATION

AND STUDIES ON THE JEWISH LITERATURE



Director: SAMUEL ROLLANSKY

1969

ATENEO LITERARIO EN EL INSTITUTO CIENTIFICO JUDIO

Pasteur 633-3°

Buenos Aires

PAVE 157 1969/1970 SHMUGLERS